

ÍMÉ, A MAGVETŐ KIMÉNE VETNI

ELŐADÁSOK, PRÉDIKÁCIÓK, BIBLIAMAGYARÁZATOK

SZABÓ IMRE

BUDAPEST-FASORI LELKIPÁSZTOR

CONFORTARE ET FESTO ROBUSTUS

MÁSODIK KÖTET

B U B A P E S T , 1 9 3 8

Sylvester Nyomdai Műintézet, Tahitótfalu.

ÍME, A MAGVETŐ KIMÉNE VETNI

ISTEN A JELENBEN.

Ján. Jel. IV: 8. És a négy lelkes állat, amelyek közül mindeniknek hat-hat szárnya vala, köröskörül és belül teljes vala szemekkel; és meg- nem szűnik vala nappal és éjjel ezt mondani: Széni, szent, szent az Úr, a mindenható Isten, aki vala és aki van és aki eljövendő.

Csak pár hónapja elköltözött, áldott életű református püspökünkötől (Kenessey Béla) betegágyán, mikor kínjai csillapodtak, megkérdezték, milyennek képzei az örökéletet, így válaszolt: „Olyan nagyon szépnek, hogy a megváltott lelkek számára az örökkévalóság is rövid lesz az Isten dicsőségét elegendő szemlélni”.

János apostol, a galambösz efézusi püspök, ezelőtt csaknem 2000 esztendővel, száműzetése helyén, Patmos szigetén, mintha szintén erre a kérdésre adna feleletet: „Milyennek képzeled az örökéletet!” A felolvasott igében elmondja, milyen „ragyogóan szépnek” látta, amint egy királyi szék vala letéve a mennyben és üle valaki a királyi székben és „*aki üle, tekintetére nézve hasonló a jáspis és sárdius kőhöz, — és a királyi szék körül szivárvány, — huszonnégy fehér ruhába öltözött királyi vének, fejükön arany korona s a királyi szék előtt kristályhoz hasonló üvegtenger és szemekkel teljes lelkes állatok, kik meg nem szűnnek éjjel és nappal ezt mondani: szent, szent, szent az Úr, a mindenható Isten*”. A négy lelkes állat hangja átszűrődik évezredek távolba vesző ormairól s jövendők ködből bontakozó csúcsairól verődik vissza: „*Isten, aki volt, aki van, aki eljövendő*”.

Egy szerencsétlen teremtménye van csak a földnek, a *jelen embere*, akit kínos lidércnyomásként kísért a gondolat: „*Isten nincs jelen a jelenben*”. Bárhol üjtük fel a történelem könyvét s azt nem mint multat nézzük, hanem mint az akkori jelenbe helyezkedünk bele, a bizonytalanság mindig ott ül az emberek beszédén. Istent mindig a múltban, vagy a jövőben keresik. Csak az Apostolok Cselekedeteiről írott könyv a kivétel, ahol boldogan ujjong fel a hívők ajkán a bizonyosság: „*az Úr vele van gyülekezetével*”. De talán legszerencsétlenebb fia a földnek a ma élő jelen embere, mert neki a szeretet Istenét kell megtalálni, az özönvér negyedik esztendejében s előtte magasztalni: „*Szent, szent, szent a mindenható Isten, a háború negyedik esztendejében*”. Pedig Isten, aki előtt nincs múlt, sem jövendő, mindig a jelenben van jelen. De az ember, mint a szövő-

széken a takács, csak azt látja, ami már készen van a szövésből s ami még nincs készen, a jelenből a múltba, vagy a jövőbe menekül, mert Isten létét a múltban látja meg s a jövőből sejtí felé közelíteni, inkább mint a jelenből. Pedig olyan bizonyosan jelen van a jelenben, mint a múltban, vagy a jövőben a szerető Isten.

I.

Valami szívet megrázó érzés az, mikor az ember meglátja, hogy a múltból, ebből a mulandóság alá rekesztett világból nem maradt meg más semmi, csak maga Isten. Hány nyelve, népe, bálványa, nyomortanyája, márványpalotája, koldusbotja és királyi koronája volt a történelemnek, hány bölcsőt ringattak, hány sírt megástak, hány szív vert az igazságért s hány fonnyadt össze bűnei szerelmébe? S koronák és koldusbotok, bálványok és sinai hegyi törvény, próféták jajongása s Krisztus vérző keresztje, emberek igen szava és nem szava, kultúrákba üllepedett le, s mindez miért? Volt értelme, értéke, haszna, eredménye? Mi maradt meg belőle? Hiszen még a vallásból is magunk vetjük el azt, ami zsidós, pogányos, ami alacsonyabb rendű?! Mi nem találjuk értelmét, mert magunkra gondolunk s azt hisszük, hogy mi csináljuk a történelmet. Pedig mi hozzá *nem* nyúlhatunk a megtörtént történethez, hogy megváltoztassuk azt, csak hogy megértsük azt. Az életünk fonala bele nem szövődik, csak belőle szövődik és majd ha romja sem lesz a régi kultúrának, — s annak szelleme végleg legyőzetett — mi marad belőle? Ha sem embere, se műve, se hite, se alkotása?! Oh, egy megmarad, Isten maga. Az egész múlt egy nagy tragédia, melynek egy személye sem él, de amelyből mint diadalmasan felemelő igazság élőnek megmaradt az örökkévaló Isten. Te nem hajolsz meg a hindu bálvány előtt s a hindu nem tudna imádkozni a mi mennyei Atyánk előtt, de míg a halványból lélek lett, míg a pogányból keresztyén, addig nem szunnyadás volt, hanem egy dicsőséges, szentséges szeretetnek megmutatkozása, áttündöklése az anyagon, a testen, a bűnbe bukott emberen. Az egész múltból megmaradt nekünk az örökkévaló Isten, aki volt s van, aki beleszötte életét az emberiség életébe, mint aranyerezetet a hegyekbe, vérerezetet a testbe, mint eszményt, erkölcsöt, törvényt, bűnbocsánatot, szeretetet, szabadságot, szóval Szentlelkét a porból vétetett emberbe. Ő az, kit megszoktunk, hogy atyánknak nevezzünk. A mi Atyánk nagy, a mi Atyánk Isten, aki volt, van és mi vagyunk érte, nem Ő miattunk.

II.

A múltból egy keskeny padló visz át a jövőbe. Az, ami most múlt, egykor valakinek jövő volt. A jelen embere is vallja, hogy senki sem tartja kezében jövőjét. Amint a multat nem bírja senki kezében, kicsiny arra, ha király, ha hadvezér, ha zsarnok vagy próféta is, hogy jövőjét biztosan tudja. Az emberek, különösen a jó anyagi helyzetben levők bele szoktak merevedni a vak hitbe, hogy

sorsuk a jövőben nem változik. Az ifjú nem tudja elhinni, hogy megöregszik s hogy a tapasztalatokkal és csalódásokkal a világot másképp látja. De mihelyt egyszer belegondolunk a magunk a jövődjébe, vagy megérkezik egy gyermek a családba, vagy a koporsó mellett lehajtott fővel megállunk s a mulandóság lehelete arcunkba csap, vagy egy úgy szolgálata döntést kíván tőlünk életünk egész jövődjére, oh, akkor mindenki komoly hittel behelyezi jövődjét az Isten kezébe, a másokét is, a magáét is. De nemcsak az egyén várja és érzi biztosítottnak jövődjét az Isten kezében. Mindenki, akinek nem mindegy, hogy hogyan él, hanem célok felé tör, népek, nemzetek, Isten ügyéért harcoló lelkek közös megszentelt hite s elvállalt szolgálata, egyesületek, maga az anyaszentegyház is jövődjét az Atya kezébe helyezi, hogy vezesse. Minden nemzet jövődjét az Isten kezébe tette le. Nem úgy, hogy behuny szemmel jusson el abba, hanem látott is belőle valamit, mint a felkelő nap pirkadásából. A római nép Isten kezéből származtatja, hogy hivatása a világ felett való uralom. De legbiztosabban a zsidó nép látja mindig a jövődjét, hova nem úgy véletlenül jut el, mint eltévedt hajó. hanem ahova felülről vezetetik. Ésaías szenvedő népe elé rajzolja jövődjét: *„Oh, te szegény, szélvészről hánytatott, vigasztalás nélkül való. ime ólomporba rakom le köveidet, — és minden fiaid az Úr tanítványai lesznek, és nagy lesz fiaid békessége, és szerzek veletek örök szövetséget”*. Még a mi szegény magyar nemzetünket is, amelyről Jeremiás siralmaival elsírhatjuk: Elesett Hunnia leánya, s nem kel fel többé, mégis jobb jövőbe sóvárog, bár úgy megy bele a jövőbe, mint egy végnélküli sötét barlangba, mégis Isten kezébe bizza jövődjét s a jelenből úgy fut ki, mint az Ember tragédia Ádáma: *„ki, ki e fullasztó jelenből”*. A mi Urunk Jézus is, aki a mennyei Atya jelenlétének tökéletes és békességes bizonyosságában élt, utolsó imádságában az Ő követőit, kik a jövő századok és évezredek méhéből szállanak fel, hogy bizonyosságot tegyenek a benne megjelent üdvösségről, azokat — *minket* a mennyei Atya gondjaira bízott. Legmegragadóbban fejezi ki az ember hitét, hogy Isten a jövőben van, az a pár sor, amit egy kis Biblia első lapján beírva olvastam: *„Nem félek a jövődtől, mert Te, oh Atyám, jössz abból felém szembe”*.

III.

Oh, jaj az embernek, ha Isten van, le nem tagadhatja, de távol-távol érzi magától, mint az Ilránuszokat, aki már pusztá létezésével fájó, kínzó kérdéseket ad fel a jelen emberének s csak egy következő nemzedék előtt tördeli fel a pecsétet, s hagyja, hogy a jelen szíve mindig vérezzen, küzködjön, tépelődjön, s bizonyosságra ne jusson. Oh, aki olyan Isten, aki az embereknek mindig maga felől ad fel kérdéseket: — felelj meg ember, hogyan vagyok én jó, szerető, megváltó Isten, igaz Isten a háború negyedik esztendejében? Úgy-e, ott van a szívek mélyén ez a kérdés. S aki már feleletet nem keres is, megáll s feleletet vár. És a lelkes állatok helyére választott hívők

serege belezengi e világba: szent, szent, szent a mindenható Isten, aki nemcsak volt és eljövendő, hanem *aki van, a jelenben van.*

Minden jelen olyan, mint egy híd, hogy egyik partról átvigyen a másikra. Nem cél, nem maradandó lakás, csak alkalom. De a jelen embere nem hidon megy át, hanem sötét, fojtó alagúton jár. Nem is amit mások vajtak nekünk, hanem amit mi vágunk másoknak és magunknak. Egy új világba kell átmenni és nem volt más választás, mint az alagút vágás. Ebben az alagútban dolgozik írója, költője, zubbonyos munkása, filozófusa, gyára, gépje, forradalmárja, papja a világnak. Még eddig volt világítója, mécsese égett, most az is kialudt. Most vaksötétségben veri csákányát levegő után, napfény után, szabadulás után a sötétből, mi mind fejjel, körömmel megyünk a záró sziklának, tépdesett lélekkel, jajjal kiabáljuk ki-ki a sötétből: *Itt-ott nem látjuk, hogy Isten itt is jelen van, a kavargó, földalatti átjárók között.* Nem látjuk Istent, mert eddig láttuk napját, csillagjait, hajnalát, láttuk békében, jólétben, zsolnárszóban, angyalaival, — kívül e világból kerestük — s elfelejtettük, hogy Isten ahol a jelenben van, belülről van jelen, mint minden, ami élet, a szívekben van. Isten a jelenben úgy van jelen, hogy a jövődön dolgozik — a maga országán. *Isten a világban a Jézus Krisztusban van jelen.* Ez az Isten. Érezed-e, hogy benned van, az alagútban van, mikor te is ott vagy. Sötét van, de bennem világosság van. Világosság, mert tudom, hogy hol járok és ki van velem. Nézzétek, erre van szüksége ennek az elkeseredett világnak, hogy tudja hol van. Mély alagútban, mely új világ felé vezet. Én nem tudom milyen az, csak azt tudom, hallom, néha érzem, hogy elveszítettük bizalmunkat, hogy egy új, jobb világba kell kiérkeznünk. Mintha nem volna Istenünk, ki felettünk van, Jézusunk, ki bennünk van.

Mi most csak azt látjuk, hogy másnak mennyire kedvezett ez a rettenetes idő. Igaz, semmi sem teszi olyan boldogtalanná az embert, mint az igazságtalanság érzése. Ez minden embernek elviselhetetlen. Bánt, lázít, forral a nyeresége a gonoszlelkűségnek. És a jelen emberének igazságérzetében és önzésében morzsolódó szíve dühe, vádja, keserve néki fordul — kinek? — a velünk alagutat vágó mennyei Atyának. És senki jobb megoldást nem talál magának, mint ha hitetlen lesz.

Kimondja a szót, — melyet vissza fog vonni, érzi, vissza kell vonnia, hogy nincsen a jelenben Isten, — mert Ő nincs. Vissza fogja vonni! Ám legyen tépelődő igazságérzetéből, csak becsutva ne legyen. Akik miatt elvesztette hitét, akiket utál, megvet, ne álljon azok közé. Ez a sötétben ülők hitelensége, az alagút készítőké, ez nem a gonoszok hitelensége, ez a jó lenni akaróké, az igaz lenni vágyakozóké. Ez az ész hitelensége, nem a léleké. Ez a hitelenség azért jajdul, forrong, lázad, vádol, s szór fekete port az ég felé, mert akar hinni, — de nem tud, nem engedik az emberek. Vigyázzunk, hogy ne az irigyek hitelensége legyen. Ez a hitelenség még hitté gyúlna fel, ha egy bosszúálló Istent érezne, aki jön, hogy megtoroljon minden gonoszságot, De ez a jelen nem tud hinni a bűnt büntető Istenben, se az igazságosban, se a bűnbocsátó, szerető Istenben. Az

alagutat vágó emberek nem az örökkévalóság emberei, csak vájjon az utat azoknak, akik az örökkévalóság emberei lesznek. De ne felejtsetek, hogy az alagútívájók polgárjogot szereznek fiaiknak az új világban, mint a pusztai vándorló zsidók 40 évi szenvedésükből szereztek meg a belépő jogot az ígéret földjére, ahova még Mózes sem léphetett be. Az új világot, hova az alagút kivezet, nem szabad képzéssel megrajzolni, hiszen a régi világunk színeiből tudnánk csak összerakni. Ma még mindnyájan kísérletezünk, hogy belopjuk régi bálványainkat, — mint egykor Aeneas az égő Trójából vitte isteneit, melyek nem mentették meg Tróját, — visszük makacsul, görcsösen -szorongatva, tépetten, lerongyolva, szívünkbe elrejtve, címert, rangot, úrhatnamságot, — de nem lehet, nem lehet, — ott azok nem érvényesek, mint két ellenséges ország pénzei a határon elvesztették egymásra nézve érvényüket. Új pénz kell, az új ország pénze az új világban, melynek kicsi darabjéért nagyot odaadunk a régi birtokból, csak hogy osztályosai legyenek az újnak a fiaink. Csak ne feledjük, hogy az alagutakat nem kövön, hegyen át vágjuk, hanem bűnön, emberi tudatlanságon át. Azért fájdul meg úgy mindnyájunk szíve bele. És Isten úgy van benne a jelenben, a szerető Isten, hogy az embert megmenti önönmaga ellen, hogy ezt az alagútban fetrengő gyermekeit — királyostól, koldusostól — által vigye a Jézus Krisztus tiszta világába, a bűntől való szabadság, s a szeretet szolgátságának világába, vagy, hogy egy fogságból hazajött katona nyel-tén szóljak: „nem tankönyvből, a szenvedéseiből hitet tanult emberek világába”.

*

Most, amikor a hitőket megtartani akaró emberek vállaira egy omladozó világ nehezedik, érzem, hogy nem 500 embernek kell tudni, hogy Isten a jelenben van, mert száz millió szív ver fel az égre, hogy nagy, békeséges bizonyosságot szerezzen a jelenben levő Istenről. De Isten nem szorult emberi ügyvédekre, hogy Őt, a perelt félt képviseljék. Isten a mi szívünkben bizonyosságot tesz, hogy jelen van s az Ő szeretete örökre érvényes, de a kivitele — elrejtett. Ő bizonyosságot tesz maga mellett, hogy a bűn: halál, — Ő pedig élet. Csak azt kívánja, hogy akik látják Őt a jelenben, ne a hitetlenséghez fussanak eszközökért és erőért az élet terheinek elhordozására. Istent, a mi Atyánkat a világháború negyedik évében nem a háború előtti békés időkhöz szokott szívvel kell szolgálni és szeretni.

Neki elvégzett és kijelentett tanácsa, hogy az ő Jézusában békélteti meg a szíveket, ő nem változtat azon. Legyen hitetek Istenben, aki volt, van és eljövendő.

Kálvin-téren. 1918 nyarán, mikor a frontokon iúur elapadt a véi\ idehaza egyre nőtt az elégedetlenség-, a háborús vallásosság- kihült s a kétely marta a szíveket. A korszak lelkére is jellemző ez a beszéd, de az igehirdetőére is, aki akkor kezdett kibontakozni. Ezt a beszédet ebből a szempontból közöljük.

ŐREÁ NÉZZETEK.

Ján. III: 14-15). Miképpen Mózes felemelte a rézkígyót a pusztában, akképpen kell az ember fiának is felemeltetnie, hogy valaki hiszen ő benne, el ne vesszen, hanem örök élete legyen.

Nem tudom eltitkolni előttetek, atyámfiai, hogy szívem nagy fájdalommal van tele, valami nagy csüggedés fog el, valami nagy szégyenérzet, a legyőzöttségnek, a megalázottságnak az érzése. Mikor nem szól hozzám senki, akkor is hangokat hallok a csöndből. Ilyen hangok szállnak felém valahonnan: „*Nem szabad reménylened*”. Nem látod, hogy az evangélium le van verve, Jézusnak nem lehet nagy dolgokat keresztül vinni, hiszen minden más ebben az országban a maga nevében és a maga hangján szólhat, csak Jézusnak nem szabad, mert ha ő megszólal, megriadnak a követői is és hallgatásra parancsolják az ellenségei. Mikor ilyen hangokat hallok felém hangzani, nyomban jelentkezik rá egy másik érzés: hogyan hirdeted most már a Krisztus evangéliuma győzedelmet! Oda mersz állani a lelkek elé, mondani, hogy Jézus a királya az emberiségnek és ő győzedelmeskedik a lelkek felett! Hogy Jézus hirdette Isten országa van eljövendőben és nem más jövődő van útban, akármit csinálnak is az emberek?! „*Nem szabad reménylened*”, hangzik a fojtogató szó! Szabad-e akkor hitetnem a lelkeket, hogy Jézus követése nélkül elhibázott az élet, sőt mindazokra, akikkel éltek és érintkeztek, kárhuzatos veszedelem származik a Krisztus nélküli életből!

S van még egy hang, amely elfog néha-néha és az mondja: *minek szervezed a gyülekezetet is?!* Még ha sikerül is buzgó férfi es nő testvéreiddel a hit és szeretet közösségét a hitetlenség és szeretetlenség homokpusztájában megalkotni, felkeresni és összegyűjteni azokat is, akiknek szíve elidegenedett, ajka az imádságtól elszokott s még a zsoltárt is elfelejtette, még ha sikerülne is, akkor is mit ér, olyanok vagytok, mint a megvert hadseregben egy elszakadt csapat, amely a legvégsőkig védelmezi magát, nem akar tudomást venni arról, hogy a döntő csatát elvesztették, még mindig a harcra hívó eszme legyőzhetetlenségében bízik és nem látja a tényeket. Nem én magam vagyok egyedül, aki hallja ezt a világ eseményeiből felénk hangzó hangot. Sokan hallják, ti is halljátok, vagy

hallottatok már és sokan akik hallották ezt a hangot, meghasonlottak bensejükben, kínlódnak, gyötrődnek. Szenvednek a koruk bűneiért, melynek büntetése most a fiakra kitöltetett. Látjátok, ha egy komoly ember veszíti el reménységét, az gyötrődik és szenved, ha a könnyelmű ember veszíti el reményét — az szélhámós lesz. Ilyen hangok és fájdalmak közepette annak, aki tud imádkozni, valami megváltó s életet éltető elem az imádság. Mikor egész gyötrődő szívvel oda állok Isten elé s kiöntöm előtte könyörgésemet, nyilatkozni kezdenek az egek esedezésem előtt. Ilyen imádság közben hall az ember olyan hangokat, melyek azt a másikat meghazudtolják, visszaverik: *nincs meg veszve minden!*

Ilyen imádság közben, mikor a hitünk forog kockán, mint isteni biztatás hangzik az ige: „*nézzetek fel Őréá*”. Hát le lehet őt győzni, hát megítélheti őt ember, aki magára vette és elszenvedte a más bűneit? Jézusról nem ember mondja ki az ítéletet, Pilátus elítélhette, de Isten ezt az ítéletet megsemmisítette azáltal, hogy kihozta a halálból. Mikor Őréá nézek, újból úgy állok meg előttetek, mint aki nem tudok mást remény leni, mint azt az Isten országát, melyet Jézus hoz.

Ne én reám, Őréá nézzetek! Mózes nem azért emelte fel a rézkígyót, hogy Izrael megriadt népe őt nézze, hanem arra nézzen, akiben a szabadulás van. Én is úgy bírom ki ezeket a napokat, hogy reá nézek, gyakran reá nézek. Mikor elfordítom róla a tekintetemet, halálos marást adnak a kígyók, melyek körülöttünk elszabadultak és sziszegnek.

Nézd, mennyi kígyó, s milyen halálos a marásuk.

Itt az *éhség* kígyója, amely bekúszik nemcsak a szegény, de a gazdag ember házába is, aki eddig nem tudta mi az éhség, az most aranyat adna a megszokott, jó falatért. Mint tántorognak az emberek az utcán az éhségtől, mint sikoltoznak az anyák, hogy elapadt a tej forrása és a bölcsőbeli gyermek éhségtől pusztul el. Hová lett a gazdag magyar Kánaán tejjel-mézzel folyó bősége?

Itt a *gyűlölség* kígyója, mely szerte kúszik az utcákon és minden jobb ruhában járó embert megmar. Nem szeretnek találkozni egymással az emberek, elbújnak egymás elől, hogy fel ne ismerjék egymást. Ahol egybe gyűlnek is, a gyűlölet izzik a szemekben és a szavakban. Mindenki mindenkinek ellensége és mindenki gyanús. A szeretet galambjai elmenekültek innen, — csak a kígyók sziszegnek. Jaj annak, aki nem sziszeg, csak a kígyóknak nem árt a kígyóharapás. Megmart már mindnyájunkat, hogy szinte haldoklunk bele. De mi nem veszünk részt benne még sem — a gyűlölségben nem.

Itt az *osztályharc* kígyója, mely halálos rémületbe ejt mindenkit, aki nem tartozik a proletárok közé, vagy aki nem vallja magát annak és nem úgy szólítja meg embertársait.

Itt kúsznak a *csüggedés* kígyói, melyek kiölik az életkedvet az emberekből, kik kétségbeesve menekülnek inkább a halálba, megborzadva az élettől, az emberektől.

Itt a *hitetlenség* kígyói, halálos mérgük a lélek kelyhébe leszáll, s dühöngővé teszi az embereket, mind az ellen, ami szent és

tiszta volt. Az édesanyjuk imádsága is bolondság már, s egyetlen káromló zsoldárt énekelnek: „nincs sem Isten, sem király”.

Itt emelik fejüket a *hosszú* kígyói, amely egyetlen irtózatot megtorlásban akar megüzenni az elszenvedett bántalmazásokért.

Itt a *pogrom*, a zsidóüldözés kígyója, amely a visszatorlás szörnyű terveit szüli a sokféle kígyóharapástól halálra mart szerencsétlen társadalmunk világában.

Itt a *felvilágosítás* kígyója, mely a gyermekeket, a fiatal leányokat marja meg lelkükben és egész ifjúságunkat fertőzteti meg. Hiába adnak új és szép neveket, *a hűn bűn marad ám most is és a bűn halált nemez ám most is, hiába festi magát vörösre, vagy fehérre, csak Isten ellen támad mindig.*

Éppen azért, mert ennyi a kígyó, azért kell látni Jézust. Nem úgy, mint élehetetlen bábót, nem mint festett képet, nem úgy, mint a pogányok maguk faragta bálványát, melyet maguk előtt vittek a harcba, nem mint ellenforradalmi jelvényt, hanem mint Istennek jelét, a magasra, a keresztre emelt Megváltót, akinek hatalma van a kígyó felett.

Hol láthatom őt, hol van magasra emelve?!

Emlékezzél csak, emeld fel fejedet, ki volt Ő számodra gyermekkorodban, amikor imára kulcsoltad kezéd, vagy mikor karácsony estjének csendjében reá várokoztál és angyalszárnyak suhanását hallottad! Nézz reá, mikor megáll Pilátus előtt s a lélek királynak fenségével, nyitott szemmel belenéz a reá várokozó halálba. Mikor a tömeg azt kiáltja: „*feszítsd meg*”, mikor nagypénteken a Golgotán kitárja vérző karjait és imádkozik: „*Atyám, a te kezeidbe teszem le az én lelkemet*”. Ez a Jézus a mi urunk. Rajta nem fogott a kígyó csípése. Nézz reá, mikor szerzi az úrvacsorát: „*ez az én testem, ez az én vérem*”. Ha járultál már igazán az úrasztalához, akkor tudod, hogyan kell reá felnézni és tapasztalad, hogy nem árthatnak neked a kárhozat kígyói. *Oh de jó néked, ha volt találkozásod az élő Krisztussal*, aki megbizonyította szíved bensejében, titkos módon, az ő Szentlelke által, hogy ő él és téged kegyelmébe fogadott. Emlékezzél csak a vele való találkozásodra! Én jól emlékszem. Forró nyári nap volt és olvastam Drummond: „*Átalakult élet*” c. könyvét. A lelkem tele volt belső ürességnek, nyomorúságnak, Isten előtt való értéktelenségemnek, eddig eltöltött életem hiábavalóságának utálatával. Úgy éreztem magszakad a szívem a kétségbeeséstől. Ekkor valami belső szótatot hallottam: „*ne gyötrődj tovább, vedd térdre magad, s add át életedet a Krisztusnak*”. Akkor néztem fel reá, — és azóta élek. Azért tudom, hogy akik reá pillantanak, megtartatnak. Hittem benne akkor is, mikor nem láttam őt, s mikor így, mint egy tükör által, de mégis bizonyosan a lélek megnyílt szemével láttam, — elfeledkezhetnék róla, ne hirdetném őt, ne tennék bizonyosságot az ő szabadításáról? Ezért merem hirdetni, hogy: „*nincs veszve minden*”, — mert ő él.

Atyámfiai, ne én reám, ő reá nézzetek. Az ő isteni irgalmában, szentségében és bünt törlő erejében van a megtartatásunk.

Atyámfia, miért nem nézel fel reál! Azt mondod, mert nem látod felemelve. Jól mondod, nem látod felemelve, nem emelte fel más előtted.

Nyíljon meg a szemed, vajjon ma nem emeltetett fel előtted magasra az egyetlen szabadulás a kígyó mérgétől, a Krisztus keresztjében? Higyj benne te is, megtartatol te is. Mi ide azért gyülekezünk, mert magasra emeltetik előttünk az Ur Jézus, s azért jövünk ide, hogy mint Krisztus gyülekezete magasra emeljük másoknak az ő nevét, hogy mások is, reá felnézzenek és megtartassanak. Ámen.

1919 júliusában, az ellenforradalom leverelésekor. A Család-utcában vasárnap este tí órákor az udvaron tartottunk az istentiszteletet. Aznap temették az ellenforradalomban elesett vörös katonákat és a temetési menet elzárta előlem az utat, nem érkezhettem pontos időre az istentiszteletre. Szemem előtt vonult el a proletárdiktatúra egész „vezérkara”, akiket kézigránátos ördög vettek körül. A gyülekező! már javában énekelt az udvaron, mire megérkeztem. A textusom, amire készültem ugyanez volt, de a prédikáció egészen más ízlésű, mint amire készültem. Ez a fent közölt beszéd, melyet nyomban utána papírra vettem.

NEKEM SOK NÉPEM VAN EBBEN A VÁROSBAN!

Ap. Csel. XVIII:9-10. Monda pedig: az Úr látás által éjszaka Pálnak: Ne félj, hanem szólj és ne hallgass: Mert én veled vagyok és senki sem támad rád, hogy néked ártson; mert nekem sok népem van ebben a városban.

Ha fővárosi ember vidéken jár, lehetetlen, hogy észre ne vegye, milyen közgondolkozás érlelődött meg a vidéki emberben a fővárosról. Ha pedig vidéki társaságban kitudódik, hogy fővárosi ember is jelen van, mindenki egyszerre úgy beszél, mintha üzenetet adna át s országunkban történt sok romlások okaiul Budapest népét állítja oda; intelligenciáját, munkásságát, lelkiismeretlenségét, élv sóvárgását, valami tiszteletreméltó, haragos váddal illeti. Ahogy messziről nézik az ország beteg szívét, semmit nem remélnék tőle, mégis minden javulást innen várnak. Félnék a fővárostól, mint a szívbeteg ember a beteg szívtől, amely mégis az életet tartja benne. S kérdezik egészséges érzéssel: „hát nincsen ott annyi széleslátókörű, tisztaszívű, elszánt ember, hogy összefogva, útját állja a romlásnak?! Hát oda mindenki nagy pénzeket habzsolni, könnyen élni. apai örökét eltékozolni, tiszta vérért fertőzni tart? Hát ott minden üzlet?” S a keserű magyar bánatra — mert ez a magyar bánat — a becstelen felelet a hallgatás, vagy lassú, tétova összeszámlálása azoknak, akiket széleslátókörű, tiszta szívű embereknek ismer s feleletül odaveti: *ha ezek összefognának.*

A híres, szép görög főváros, Korintus, mely az ókorból és tanulmányainkból úgy ragyog felénk, mint a háború előtt egy évtizeddel a magyar vidéknek Budapest, akkor, amikor az Apostolok cselekedeteiről írott könyv emlékezik meg róla, Krisztus u. 45-50 körül éppen olyan, mint a háború utáni Budapest.

A római uralom rátette lábát a görög világra s Korintus is Kr. e. 146-ban elpusztult, elégett és csak Julius Cézár építtette fel újra. Felszabadult rabszolgákat telepített Rómából Korintusba. Kelet és nyugat összekötő kapuja, a kereskedelem, az üzlet, a politika világvárosa, ahol a fekete, fehér, sárga, olajbarna színű emberek tarka vegyülete lepte el a piacokat és mindenik a maga erkölce és a maga Istene szerint élt és bánt az emberekkel és nézte a világot.

Ebbe a fény és nyomor, lázadások és katonai erőszaktételek

világába lépett bele Pál apostol, aki onnan Jeruzsálemből indult el és már vagy 20 év óta egyre megy és nem fáradt el hirdetni a Jézust, aki a Krisztus. Mikor tájékozódott ebben a chaotikus világban, zűrös beszédben, elfoghatta szívét a félelem: ki hallgat itt Jézusra, mikor mindenki csak az önmaga beszédét hallja, ki lép rá a Jézus útjára, mikor itt mindenki a maga útján akar menni? Itt, ahol a fel-fuvalkodott tudás, másfelől a könnyelmű fény, amott a nyomor gyűlölete állják útját az evangéliumnak, hogy értik meg a szót, *testcár és hogy szeressétek egymást.*

És Pál nem hagyta ott Korintust, nem hagyhatta ott. Parancsot kapott attól az Úrtól, aki a damaszksi-úton leverte lábáról. Ő az Istennek engedelmeskedett, akitől ezt a parancsot kapta: Nem mehatsz el, én veled vagyok, — nekem sok népem van ebben a városban. És Pál *újból* „nem volt engedetlen a mennyei látások iránt”. — A politikai pártok mindegyike úgy néz az itt hullámzó embertömegre, nekem sok népem, sok szavazatom van e városban. A különböző vezérek a lakosság érdekeire hivatkozva, iparkodnak kimutatni, hogy nekik az ő táborukba kell tömörülni. Hát a hit embere bátorodik-e olyan hittel belenézni a milliós tömegbe, hogy Istennek sok népe van a városban, akikkel Ő kezd s akikre Isten számíthat. Négy háborús év tanulságai után s kétezer esztendőes keresztyén múltra támaszkodva, nekünk isteni parancsra hirdetnünk kell, hogy *Istennek sok népe van e városban, kiket elő fog hívni az intelligens, a munkás emberek és a nők közül.*

I.

Ki az intelligens ember?! A legáltalánosabban úgy fejezhetjük ki, hogy az, akinek világnézete van. Az, aki tudja, mi ez a világ, ahol van s ez a föld, amelyen áll. Akinek szellemében öntudatra ébredt a természet néma világa, a történet, az elmúlt idők átfordított lapja; aki ismeri e világban uralkodó törvényeket, aki tájékozni tudja magát időben és térben, aki önmaga életének értelmét is keresi, aki a múltban élő emberiséggel összefüggőnek tudja magát s a múlt szellemi vívmányait, mint kultúrát, annak elsajátításával magába felvette.

Az intelligens ember nemcsak a kultúrát élvező, hanem gondolkodó ember is, aki a világ értelmének megragadására törekszik. Míg a görög kor ideálja a szabad ember, a középkoré a szent ember, a mi korunké a művelt ember.

De míg minden más kor Isten kezében és vezetésében tudta a világot, végső értelme e világnak egy személyes akarat, jó akarat, addig a modern intelligens ember, ezt a rendező, vezérlő jóakaratot nem akarta elfogadni a világmagyarázata tengelyéül, eltulajdonította a világot Istentől, kiadta bérbe a természeti törvényeknek s gazdasági tényezőknek s a félintelligens embert a legszerencsétlenebb helyzetbe hozta ez a bérbeadás. A fejében az a tudás motoszkált, hogy minden felett a természet vak törvénye uralkodik, amely nem vesz tudomást az emberről, annak belső érzéseiről — nem hall-

gat meg imát és lemosolyog emberi akaratot — de a szívében mégis csak léleknek érezte magát, akiről tudomást vesz egy gondolkozó, érző világkormányzat.

A feje tele volt tanítással, hogy a társadalom, a tömeg élete és szükségletei az irányadók, ezzel szemben az egyes ember hangyaszerű semmi, az egyén nem él, csak az összesség, — de szívében tűrhetetlen volt elhordozni, hogy itt mindenki, olyan nagy senki; munkája, veritéke, erkölcsszeretete annyit ér, mint az egyiptomi gúlaépítő rabszolgáké.

A vallásilag közönyös, erkölcsi relativizmusba sülyedt, létének semmisége és nagysága között őrlődő, Istent kereső és Istent tagadó embert csak egy erős hit segíti ki, mely eszét és szívét is meggyógyítja.

Ha sem a gyermekkora naiv, hívő világa nem csalogatta vissza egy kibékítő világba, sem eddigi életsorsában nem látta kicsillanni az isteni vezetést, ha a világháború irtózatos tapasztalatai és élményei le nem roskasztották az emberben lakozó szönyűsleges végzetek megpillantásakor; ha a veszett háborúk s szétbomló seregek nem tanítanak még most sem neki mást, mint azt, hogy ez csak gazdasági harc, melyet a központi hatalmak elvesztettek — hát az csak meggyőzheti, az az álmokóros, delíriumos beszéd, melyben az elmúlt hónapok lelke szólalt meg, mely a lezüllésben, paradicsomot álmódott, a feje kótyagos volt és a szája, mint a deliriumos betegé, józanságról és egészségéről beszélt, a keze véres volt és hófehér testvérszeretetet ígért, — hát az csak meggyőzheti, hogy az ember minél sülyedtebb, annál emésztőbben sírja vissza a mennyországot. S ha még az sem, hát nem ment által Isten ez országon, hogy megmutassa: a világ kormánykerekéhez nem enged ember kezét nyúlni és a nemzeteket úgy vezeti a jövőbe, ahogyan Ő akarja és akikkel Ő akarja. Hát nem nagyobb bölcsesség ez minden emberi tudománynál, hogy Isten által ment és nem statisztikával, termeléssel és fogyasztással, bérharcval és trösztel kormányozza a világot, hanem erkölccsel, igazsággal és ítélettel. Eszedbe juttatja, hogy ki vagy: ember vagy, életedet elirtad szövetségbe a gonosznak. Eddig azokat tartotta nagynak a világ, akik az ördöggel cimboráltak. Azzal tartott lelki rokonságot, aki mert lázadó angyal lenni és egykedvűen nézte, ha lába alól elsodorták az erkölcsi bázist, feje felől egy igazságot és szeretetet csókolgató mennyországot.

A modern ember nem engedte be a gondolkozásába Istent, nem adott helyet számára világnézetében, az ok és okozat hálózatrendszerében, majd nem adott helyt szívében *és Isten belépett erőszakosan, betört az ember életébe*, megtanította a szociológusokat és bölcsészeket, hogy Isten nem az ős időben élt, az emberi nem gyermekkorában, nem törzsfőnökből lett mennyei hatalmasság, ki a múlt idők naiv és misztikus világában él, hanem a jelenben él, belépett, hogy a magát Istenné feltolt embert megszégyenítse és önmagára roskassza — nem azért, hogy erejét mutogassa — hanem hogy erejét megmutassa.

És az a nyíl, mely a lelkiáramlatok irányát mutatja, lassan

fordulni kezd. Kiábrándult Ádám Luciferből s Faust Mefistóból. A nagy államférfiak nem átalják az újszövetségből kikeresni a politikájuk alapelveit. *Sok ember hinni akar, Istent látott és nem nyughat ik míg nem bírja, szomjúhozik, mint fáradt, üzött szarvas a hideg kútőre.*

„Nekem sok népem van ebben a városban”, sok emberem van, aki hinni akar, aki hinni fog, akinek hinnie kell. *A református egyháznak szabad-e felszólítani fiait,* hogy egyháza támogatására ezt a hívő szívét odaadja, hogy presbitériuma ezzel a hittel kormányozzon, hogy a papját ne hagyja magára és az egyházat a papjára?!

Igen, szabad kérnie, hogy intelligens tagjainak öntudatos református keresztyénisége legyen, intelligenciájának megújódásától várjon megújódást abból a közönyből, melyben a legnemesebb törekvések az Isten országáért, szárnyaszegeve hullottak alá ebben az országban.

Ez a ref. egyháznak legmélyebb sóvárgása, felmutatni, hogy itt sok népe van Istennek az intelligens emberei között, akik tudják, hogy ők Istené.

II.

De mint isteni parancsot hirdetnünk kell, *ne félj, mert nekem sok népem van a munkások között.* Tudom, hogy nem keresztyén helyeken nincs felelősség a munkás helyzetéről, mint a testvér helyzetéről s gazdag helyen rossz hangulatot teremt, ha szegénységről esik szó, de ezen a helyen a keresztyén lelkiismeret szava szól.

Ha most átmenetileg olyan hangulat van is az országban, mely a munkás-követeléseket háttérbe szorította a jogos vád alá helyezés alapján, de az ítélelhoztal után, amely ha elmarasztaló lesz is a vétkességben, a büntetés nem lehet az, hogy a társadalmi sebeket nem gyógyítjuk, nem lehet az, hogy ezekre a bajokra csak nem kell ránézni és nincsenek. Olyan ez a társadalmi baj, mint a köztvény, újból visszatér, ha ki nem gyógyítom és aki kuruzslással, ráolvasással és ígéretekkel akar gyógyítani, az a haza legnagyobb ellenége.

Ki bírja ki ezt az Örökös birkózást, melyet gyermekednek — te munkás, te is, munkaadó -- pokoli örökségül hagyod?! Pedig ez a világ olyan marad, mint volt, örök birkózása embernek-emberrel, ha az egyik a maga nyomorúságát, a másik élvezetében, mint óriási tükörben, csak nagyítva látja.

Látjátok, mire mentetek ti ketten, az Isten nélküli pénz és az Isten nélküli munka.

Láttuk a munkás vérző szívét, nyomor lakását, sápadt gyermekeit, géppel, porral, sorssal küzködő lelkét, de láttuk a munkás-mozgalmak másik nagy feszítő erejét, az élvezet-sóvárgást és hogy gyűlöli a munkát s csak pénzért és nem lélekkel dolgozik és felelőségével együtt nem tudja, mi a takarékosság.

S az Isten nélküli pénz, mint az Isten nélküli munka csak egyformán elhárították maguktól Krisztust, az egyiknek nagyon ideális, a másiknak nagyon irgalmas samaritánus ízű volt.

És én az Úr Jézusra támaszkodva, a pénz atheizmusát szívósabbnak tartom, mint a nyomor és agitáció atheizmnsál.

Az elkeseredés atheizmusából van gyógyulás, a munka felvétele, a munka újra megszeretése, a lelkes munka és nem annak megúttatása. Nézd a földműves parasztot, hazajön ötesztendő háborúból, egy darabig nem akar dolgozni, elszokott tőle, de egyszer ráteszi kezét az ekeszarvára, mélyebbre nyomja a barázdát és kigyógyult betegségéből. Lelkes munkát talált. Nézd a német munkást, egy órával többet dolgozik — ingyen, hogy háborús adóságát kifizesse. Erre a hírre a magyar munkás nem tudott szólni, szégyelte magát, a német munkás pedig tiszteletadásra parancsolta a világot. Nekem sok népem van ebben a városban, aki lelkes munkát akar, aki Marx helyett Jézus Krisztust fogadja szívébe, aki megengesztelődést hoz szívébe Istennel, a világgal és sorsával.

A református egyház olyan fiakat akar nevelni, akik minden életsorsban tudják, hogy ők az Istené.

III.

S végül mint isteni parancsot hirdetnünk kell: *Ne félj — mert nekem sok népem van ebben a városban a nők között.* — Ha valakit, édesanyjának egyre magasztosabban tündöklő arca és a Jézus Krisztus szelleme tanítottak meg a nő sorsáról gondolkodni, nem tagadhatja el, hogy láthatatlanul és tudatlanul mennyit kell szenvedni, mennyit kell veszítenie a nőnek olyan levegőben, mint a budapesti. Ebben a korszakban felnövekedett leánnyal talán, talán senki sem érezte meg azt a tiszteletet, mellyel leánységának tartozik a férfi, éppen ezért a nő egészen mélyen, egészen igazán, nem is merte átérezni sorsát. Olyanná lett, amilyenek kívánták, hogy legyen. S mikor olyanná lett — megvetették. A magyar nőnek nincsenek női eszményei s ideálokul olyanok tolakodnak fel, akik elfelejtettek nők maradni.

Ebből a helyzetből ki kell szabadítani magát a nőnek, meg kell találnia azt a mintát, amelyre formálja magát is, leányait is. Nem mintha a nőnek nem lettek volna Magyarországon ideáljai! A *nagyasszonyok* képe ott rejtőzködik még minden unoka lelkében és csak nőkre vár, akik azt új kiadásban megelevenítik.

A nőnek nagy tanító mestere Jézus. Sorsát senki azóta úgy át nem érezte, mint Ő és senki a nőt olyan tiszteletet parancsoló szépségbe nem öltöztette, mint Ő.

Otthont tudni teremteni, ez a nő ideálja, melyben még az is megkapja az otthont egyszer-egyszer, akitől sorsa megtagadta az édesanyát. De otthont teremteni csak önmegtagadással és imádsággal lehet. *Ahol a kettő közül valamelyik hiányzik, az otthon fog hiányozni, mert az önmegtagadás imádság nélkül elkeseredetté tesz, az imádság pedig önmegtagadás nélkül — hazugság.*

Gyermeket felnevelni tudni, ez a nő ideálja, úgy valahogy, úgy, ahogy Augustinus tesz vallomást anyjáról, hogy őt kétszer

szülte az anyja, egyszer a *világra*, másodszor könnyeivel és imádsággal — az *örökéletre*.

És akiknek nem adatott gyermek, hát anyja helyett ki lenne anyja az árvának? Mennyi sok rokon árva van, — nem gondoltál még ker. nőtestvérem rájuk?! S aki nem teremthet otthont, ha tudna is, miért volna azoknak útjuk *csak* lefelé? De azoknak *ez a világ csak lefelé mutat utat*, a titkolt elkeseredésbe és elhagyatottságba, vagy pedig minden kísérlete ennek a világnak érdekében, csak megalázó kárpótlási szándék.

De Jézus azokra szent missziókat tud bízni s út jókat vezetni felfelé s a szeretet munkáinak ajtóit nyílnak meg előttük. Jézus nem kárpótol, Jézus szabaddá tesz, megvált. Jézus szolgálatában eltöltött női élet a családban és a családon kívül megkoronázása a nőnek. Istennek sok ilyen választottja van ebben a városban.

Korintus előtt megállót egy férfi, aki a pompás görög főváros forgatagában, az ide-oda hullámzó fekete, fehér, sárgabőrű nép keveredésébe belenézett és nem látta, hogy görög, római, vagy zsidó — hanem látott egy igézetesebb, egy magasabbrendű összetartozandóságot, azoknak kiválasztását, kikeresését, — akik az Úréi. A legcsodálatosabb az, hogy Pál elvégezte megbízását 1 és fél év alatt. Mint valami embermágnes járt Korintus oszlopsorai között és az emberek szíve megmozdult, mikor ennek a mágnes embernek vonzóerejébe került. Akinek a sorsa mélyén, akármilyen mélyen, de be volt írva, hogy az Úré, az érmek az embernek szavára, (aki Korintusba nem hozott mást, csak poros útiköpenyt, sarut, de olyan szívet, amely a Jézusé volt egészen) ellenállhatatlan kényszert érzett. Valami olyasformát, mint amit érezhetné a föld mélye, mikor bensejében a meleg forrásnak vize kezd összegyülemelni és keresi az utat, töri, szaggatja a fölötte levő földkérgeket, hogy kitörjön. — Az Úrnak való eljegyzés áttörte a pogány műveltség rétegét, át a faji, a nemzeti gögnek a rétegét, át azt a legkeményebb réteget — az önzését és uralkodó lett egy érzés, az, — hogy ő az Úré.

Testvéreim! Mit akarunk hát?! *Az az Úr él* éppen úgy ma, mint élt Korintusban. *Hiszed-e*, hogy ma is úgy él — olyan kiválasztó, elhívó hatalommal? Él az egyházban, amelynek feje — és sok népe van e városban? Nem úgy kérdem, mintha azt kérdezném: *Hiszed-e* a Hiszekegyet — hanem úgy, mintha azt kérdezném: — hiszed-e, hogy Magyarország sebeiből kigyógyul, gyalázatából megtisztítatik — *hiszed-e ezt?!* Úgy kérdem és úgy értem, hiszed-e, hogy sok népe van a városban, hogy a nemzet posványba süllyedt erkölcsi állapotát egy, a Jézus tulajdonát képező sereg, mint erős folyású patak tisztítja ki, békanyálas, dögletes levegőjét, — melybe csecsemők halnak, fiatal leányok, mint tiszavirágok hullnak, ifjak elasznak, családok az önzés szakszervezetei lesznek, elfűjja. Úgy kérdem és értem, hiszed-e, hogy sok népe van e városban, hogy te is közte vagy azoknak, aki az övé és senki másé nem vagy, hanem az övé, sem a műveltséged, sem a nemed, sem a fajod, sem a társadalmi

állásod nem akadály, hogy ennek a legerősebb és legmagasabb rendeltetésnek ellene szegülj, mikor hív: az enyém vagy. Hiszed-e így, hogy sok népem van e városban?

Van-e akkora hited, ker. atyámia?! Valljuk csak, valljuk csak, egymás orcája előtt valljuk csak, hogy *nincsen*. (S Isten ránk néz szomorúan: mit csináljak akkor veletek, ha nem hisztek Bennem.) Mikor nagyon kellene hinni, akkor a legemberibb hangokat beszéli az ember: „kicsiny vagyok”, „törpe vagyok”, „porszem vagyok”, „csak ember vagyok”!

Kicsiny vagy!! Törpe vagy?! Semmi vagy?! De sokat szenvedtél. Szenvetésben az örvendező szíved szénné feketedett. Jaj, nem azért szenvedtél, hogy megégyj, hanem hogy gyémánt légy.

Kicsiny vagy?! Törpe vagy?! Porszem vagy?! De ugye még sem akarsz meghalni? Ugye még sem akarsz, hogy a szél elragadjon, mint a porszemet? Kapaszkodsz valamibe! *Kapaszkodjunk egymásba!* A porszemek összetapadnak és a sok porszemből gránitszikla magasodik ki.

Kicsiny vagy? Törpe vagy? Parányi vagy? — De élet van benned és nemcsak a magadé! Nézd a hangyabolyt. Micsoda sürgés-forgás. Ha feltúrod fészket, felzúdul az egész nép s minden parányi hangya kétakkora terhet vesz hátára, a fészke mélyére rejtett jövő nemzedékét, — a fiasításait és cipeli, hogy megmentse.

Kicsiny vagy, törpe vagy, *de mégis az Istené vagy*. És ez elég, „letörölöm könnyimet, megyek rendeltetésem pályafutásin a jobb s nemesb lelkek útján”.

Ma még nincs szén, nincs tüzelő, nincs élelem, nincs ruha, nincs kenyér. — Bizony nincs. — De mi erről a helyről azt mondjuk, nincs hűség és erkölcs, nincs magabaszállás és szív, nincs hit és Istennek engedelmesség, de egy reménységünk és ígéretünk van: „Ne félj... én veled vagyok s nekem sok népem van ebben a városban!”. Pál erre a szóra ott maradt egy évig és hat hónapig, éjjel-nappal dolgozott, nappal sátorponyván, éjjel Krisztus diadalmán.

Kálvin tér, 1919 őszén, a kommunizmus bukása után, román megszálláskor, mikor megint a jövődőről lehetett beszélni. Ekkor kezdett nullához térni a magyar lélek. Mint egy rémes álmohói ébredtünk a tiroletár-diklaturából. Egyházi sajtó még nem volt. Csak álltunk, nem tudtuk, merre menjünk.

VÁNDORMADARAK.

Jer. VIII: 7 Mert az eszterág is tudja a maga rendelt idejét az égben, és a gerlice, a fecske és daru is megtartják, hogy mikor kell elmenniök. de az én népem nem tudja az tr itéletét!

Úgy sajnálom szegény, budapesti magunkat. A fejünk felett a gépmadarak szálldogálnak, büszkén hirdetve, hogy az ember meghódította a levegőt, de helyette elveszítettük a természetet. Avagy ki látott így, István király felé Budapest fölött manőverező golyákat, vagy melyik pesti házon van fecskefészkek? Csak az tudja, akinek kéményén gólya s az ereszaljára fecske rakott fészket, hogy mit jelent ez a két költöző madár a magyar léleknek. Mikor megjelenik márciusban az első fecske, s mikor pontosan, István királykor gyülekezni kezdenek a golyák, fenn a magasban nagy íveket írva szálldosnak egyre feljebb, egyre feljebb, egyszer aztán az irányt véve, nekivágnak a levegőóceánnak.

Miért szereti éppen ezt a két madarat oly nagyon a magyar ember, hogy örömebe, bújába, szerelmébe, a nemzeti bánatába és reményeibe mindenütt ott van a gólya és fecske, mint osztályos társi! Azt hiszem, azért, mert mind a kettő odahúzódik az ember közelébe, s oltalma alá adja magát hozzá. Nem is kell a madárvédő egyesületnek a fecske és a golyafészkeket nálunk védelembe venni. Fecskéfészket nem szed ki a magyar gyermek. Nagy megtiszteltetés arra a házra, hova a fecske vagy gólya rak fészket.

Szereti ezt a két vándormadarat még inkább azért, mert sorsukban a nemzeti sorsunkat látta költői szemléletben kifejezve. A nép lelke őrzi még az ezredéves emléket, hogy egykor a magyar is, mint a vándormadár költözött hazáról-hazára, míg végre a Duna-Tisza közén fészket rakott. A magyar lélek is ilyen szárnyaló, jobb világról, jobb jövődőről álmodozó lélek, mely a borulatos időköt úgy telelte át, hogy kiröppent a sivár jelenből s a képzelete szárnyain jobb hazába, a múltba vagy a jövődöbe menekült — míg meg jó a kikelet.

De a vándormadár sorsában van még egy mélyértelmű példázat, amit a magyar lélek nem értett meg egészen és nem ioga dott be egészen. Az a mély értelem, amit Jeremiás próféta fejezett ki a felolvasott feledhetetlen igében: „*Még az eszterág is tudja a*

maya rendelt idejét az égben, és a gerlice és a fecske és a daru is megtudják mikor kell elmennlök, de az én népem nem tudja az Úr ítéletét”. Valóban ki adja tudtul a fecskének, hogy útra keljen? Ki hozza hírül a gólyának, hogy kiterjessze szárnyait? Az a hulló lomb-e? A bágyadtabban tűző napsugár-e? És ha a darunak és fecskének — miért nem a varjúnak és a verébnek is? Miért mennek azok és miért maradnak ezek? Miért érzik azok s miért nem ezek? Mert azokban bennük van az ösztön, a vonzalom, amely mikor felébred, nincs hatalom, sem csábítás, mely maraszthatná, vagy megcsalhatná őket.

Jeremiás is népe sorsát szemléli a költöző madárban, de nem a költő, hanem a próféta szemével. Még a vándor madár is tudja útját a jobb hazába és enged a belső hívó szónak, de az ő népe, az ő népe, akít vándormadár lelkiülettel teremtett az Isten, elvesztette vándor madár ösztönét, elfelejtette az Úr ítéletét, hogy neki is úton kellene lenni — Őfelé. Atyámfiak, mi se hangulatos költői képekbe ringatjuk magunkat, mikor a vándor madarakra gondolunk, hanem emberi létünk legkomolyabb kérdései jutnak eszünkbe. Amilyen csalhatatlan és sorsával összeforrott a vándormadárban a vándor ösztön, a két hazába való vándorlás, olyan csalhatatlan és nélkülözhetetlen ösztönünk az Isten-érzésünk, a két hazához, a földi és mennyei hazához ragaszkodó szívünk.

Hát az én népem, az én népem! Egykor Ázsia pusztaságain kóborló, hazát kereső magyar, akinek földi hazát Árpád karjával itten szerze, fészket, az alkotmányát István király kezével rakta meg, s nemzetté nevelte az Isten — ez az álmai fehér szarvasát üző lélek, ez a kóbor sas, vándormadár lett, — mikor keresztyénné lett. Minden keresztyén magyar ember szívből ünnepli az első keresztyén magyar király nevét s míg ünnepli, erre a sorsdöntő, ezredévre kiható, nagy isteni ajándéokra gondoljon, hogy a magyar is keresztyénné lehetett. Ez adja meg az ünneplés tartalmát. E nélkül modern karnevállá fajul. István király napján minden magyar boruljon le a magyarok Istene előtt, hogy neki is elküldötte a Krisztust, az igazi „magyar karácsony” István király napján van.

Hát az én népem, az én népem?! István király napján minden magyar álljon meg ez előtt a gondolat előtt, hányszor vesztette el a századok folyamán ezt a vándormadár ösztönét, vagy hányszor megtélték le szárnyait és rab gólyaként állt magába, egy teleknek a lábába. A reformáció nem ezt a vándorösztönt ébresztette-e fel újra — az Isten felé, nem az elmetélt szárnyakat növelte-e meg újra? István király napján ébredjünk rá újra, hogy különbség van a kóbor madár és a vándormadár között, a keresztyén lélek és a nem keresztyén között. Jer, magyarom, hallgasd: mit tanítanak a vándormadarak.

I.

A vándormadárnak ki kell válni azok közül a madarak közül, amelyek nem ismernek két hazát. Az embernek is tudnia kell, hogy

két hazája van s jaj neki, ha nem tudja, de kétszer jaj, ha nem tudja, melyiket szeresse jobban.

Nem azt teszi-e pedig az ember, a született vándormadár, hogy jobban szereti ezt a testi hazát, mint a lelkit, nem mond-é le a másikról, a lelkiről, csakhogy testi maradhasson, nemde tudni se akar róla, hogy vándormadár sorsa van. Pedig ki kell válni azok közül, akik nem vándormadarak. Nem bírja ki azt a világot, amelyikben maradni akar. Hányszor elfogja szívét a vágy: mennem kell, szabadulnom kell, nem bírom ki a bűn világát, a hiúságok, hazugságok, az erőszak világát, az érdek és mindig érdek és csupa érdek világát. Ez nem az én világom, nem erre vagyok teremtve, nem ide vagyok rendeltetve — érzem, van egy tisztább világ, mint amiben vagyunk és az az én világom.

A vándormadárnak útra kell kelni. Nem látod-e, megpróbálták sokan, hogy itt maradjanak és még egyetlen egy se volt, aki ne sírta volna vissza azt az időt, mikor útra kelhetett volna — és nem indult el. Hány ember van, aki titkon sírja könnyeit, mert belátta, milyen rettenetesen csalódott, mikor lemondott a boldogabb, melegebb hazáról, elfojtotta ösztönét, mely szorongatta, hogy engedjen Jézus Krisztus hívó szavának.

Tudjátok meg, mikor embert láttok Istent káromolni, gúnyolódni, hitet és hívőt tapodni, szent dolgokból játékot űzni, mind síró ember az, aki ilyen torz sírásban siratja a jobbik életét s most úgy él, mint országából kitaszított királyfi.

Ki kell szakadni... Hát mindig itt akarsz maradni? Itt csak a vércsék és varjak maradnak és a verebek, amelyek egykedvűen nézik, mikor a vándormadarak gyülekeznek, de nem értik meg a vándormadarak sereglését. Vágy nem támad bennük, hogy útra keljenek. Nem tudják, hova, nem tudják merre! Nincs vezetőjük. Ösztönüket megtagadták, nem kényszeríti őket. Hiába hívogatnók, nem hinnék el, hiába beszélnének a másik tájék melegéről, — hazugságnak mondják s hitető beszédnek. Csak megülnek az útszéli fák száraz ágain s a kerítések karóin.

A vándormadárnak el kell hagyni a nem vándormadarakat.

II.

A nem vándormadárból sohasem lesz vándormadár, de még a nem vándormadár is, mikor hidegebb lesz. behúzódik melegebb helyekre, egy parányi vándor ösztön él benne.

Míg az ember lelkében kényszerítő hatalommal fel nem ébred, hogy két hazája van, csak ahhoz az egyhez ragaszkodik s mint a bagoly a toronyban s a varjú a kerítés karóján visszamarad. Mikor megverdesi a vihar, örömeiben megtépdesi a bánat, lelkiismereten átfű az ítélet dermesztő szele, akkor odahúzódik a melegebb szívű emberekhez, akikből egy másik világ békessége melegít felé, de mikor egy kicsit enyhül, mindent felejt s megint csak hűtlen lesz, megint csak itt marad.

Míg Jézus Krisztus fel nem ébresztette, útra nem indította

messzebb, távolabb világok felé az embert, addig mindig itt marad, csak ezt a kis vándorlást végzi: jó emberekhez közelebb és tőlük újra el.

Nekünk, szegény magyaroknak, sok nagy bajunk között egyik legnagyobb, hogy a keresztyénségnek fele van kifejlődve nálunk. Elfogadjuk belőle azt, amit ad — de tétovázunk megragadni, amit ígér. Csodáljuk amit a múltban tett és nem látjuk, amit tenni fog. Természetesnek találjuk, hogy Jézus szelleme hassa át a lelkeket, de hogy Jézus eleven erővel jelen van a világon és embereket bensejükben összetör, azután újból felépít és a maga eszközeiül felhasznál, azt nem ragadják meg a keresztyénségben. Hogy jó emberré nevel a vallásosság, azt elismerik, de hogy új emberré, a régítől egészen különbözővé, azt nem akarják befogadni. Hogy bűnöket bocsát, igen, de hogy bűnöktől megszabadít, kitisztít, azt nem. A magyar keresztyénség inkább néz a láthatókra, mint a láthatatlanokra és mindig úgy látszik, hogy holt pontra jutott, pedig csak kíséri az életet és nem formálja.

Azért van, hogy oly sok vigasztalást merít belőle a bánatra és oly keveset a tetre, oly szívesen keres enyhülést a vallásban időnkint, de életprogrammul kitűzve, egész életén keresztül érte dolgozni, a papoknak engedik át még a reformátusok is lassanként, akiknek pedig velejéhez tartozik, hogy egész élettel, egész életen keresztül Krisztus diadalán dolgozzanak.

Ilyen félig fejlett keresztyénség világában ezt értem az ember vándormadár ösztöne alatt: *itt áll a kísértések, fájdalmak, tragédiák, vesztett remények, örökös kiábrándulások, a pirosra festett bűn, a rikító ellentétek és hazugságok birodalmában, még sem az itt uralkodó törvények kötelezik, hanem azé a másik világé, a Krisztusé, amelybe beletartozik. Mikor itt tesz-vesz, szeme mégis amoda vigyáz, mikor itt tervez, mégis amonnan vesz tanácsot, mikor itt épít, mégis ott tetőzi be, itt szolgál s amonnan kér jutalmat, mint az idege» országban utazó, aki mégis hazája törvényei szerint cselekszik.*

Ezt a vándormadár ösztönt csak Jézus Krisztus ébresztheti az emberben — belülről. Hiába fognál ostort, hogy útra kényszerítsd a madarakat. Felverhetnéd a határt hangos szavaddal, hogy itt az idő, mégsem kelnének szárnyra.

Belülről kell ébredni a szívben a vonzalomnak Isten iránt.

Minden nagyot akarás helyett ezt a megsérthetetlen egyszerű igazságot kell tiszteletben tartani: Jézus Krisztus nélkül nincs belső ébredés, különben egy hazájú marad az ember — keresztyén lesz a neve — de nem vándormadár.

III.

Míg a vándormadarakat megismerjük nem csak akkor, mikor útra kelnek, hanem mikor a többi madarak között elvegyülve együtt költenek, együtt énekelnek — de egyszer csak elnémulnak s nagy készülődés indul meg világukban, — addig az emberek között nem lehet mindig megismerni, melyik a vándor.

Ami a vándormadarak világában sohasem történik meg, az ember világában együtt élnek az egy hazával és két hazával bírok s összeházasodnak, a gerlice a varjúval, a fecske a veréb-
bel. Az ember világában a varjú próbálgatja a fülemile dalát s a galamb a veréb esiripelését. Egyik a másiknak kölcsönzi a maga reményéseit.

Oly nehéz megtudni, kinek van csak egy hazája és kinek van kettő. És mégis akartok biztos tudomást szerezni, kinek van egy és kinek két hazája?! Egyszer mindenki megszólal a maga nyelvén. Hallgasd ki csak, mit felelnek kérdéseidre az emberek? Kérdezd, mit dalolnak az életről? Aki azt dalolja: szép benne csak az, ami máin or és kék, a senkiért sem élő, semmi célt nem néző létezés, ha csak nem gyermek az, akármilyen szépen dalolja, nem vándormadár az — egy hazája van. De aki azt dalolja, szép a világ, mert az Isten kezének remek alkotása s rút az emberi élet, de azért vagyok, hogy meghódítsam a szeretet és igazság birodalmának — akármilyen egyszerűen dalolja — mégis két hazája van annak.

Kérdezd meg, ki a másik ember. És aki azt mondja, neki idegen, tőle távolálló, neki semmivel sem tartozó létező, akit céljaira eszközül felfogadhat és neki mindent megfizethet, akármilyen megvesztegetően mondja is, nem vándormadár az, — egy hazája van. De aki testvérjének tudja vallani, nagy tartozásait a szeretetben iparkodik egy életen át leróni, akármilyen egyszerűen mondja — két hazája van annak. Kérdezd meg, mi a gazdagság. Aki azt feleli: az övé az mind, hogy az élet gondjait elkerülje, hogy rajta mindent megvásárolhasson, még ha úgy mondja is, hogy Isten adta néki, mégsem vándormadár az — egy hazája van. De aki azt mondja, sáfára vagyok mindannak, ami az enyém és értem a módját hogyan váltom át minden gazdagságomat a másik hazám értékeire — két hazája van annak.

Kérdezd meg, mi a büntetés. És aki azt mondja: a véletlen vak ráhibázása, a sors könyörtelen lépése, — nem vándormadár az. De aki azt mondja: A legjóságosabb gondviselésnek örök vigyázása, hogy meg ne rendüljön kételkedésében a hit és el ne bizakodjék a gonosz — vándormadár az, két hazája van.

Kérdezd, mi a bűnbánat. És aki azt mondja, félénk elérzéke-nyedése tettei következményeit elhordozni nem tudó embernek, akármilyen fenhéjazva mondja is, — törpe ember az, csak egy hazája van. De aki azt mondja: nincs bennem semmi jó, nincs bennem szeretni való, nem tudok nemesen élni, de itt vagyok s szeress engem Uram, teremts bennem tiszta szívet és a lelket újítsd meg énbennem, hogy közeledbe lakó, kezedbe méltó eszköz lehessen, akármilyen törékeny, mégis vándormadár az, két hazája van annak.

Kérdezd meg, mi a halál. Aki azt énekli: az a vég, melyen túl nincs senki és semmi, megszűnése minden örömmek és senki, senki rajta erőt nem vehet, sötét kárpitját át nem törheti, nem vándormadár az, igazán egy hazája van annak. De aki azt tudja

mondani: „*Nem hiszem a halált, ha százszor halnék is, százszor szebb életre ébredek fel mégis*”, az diadalmasan kel útra, vándormadár az — két hazája van annak.

Van egy szép magyar költemény: „A rab gólya”. Ott áll fél-lábon állva, egy teleknek a bábjába. Felette hangos szavakkal búcsúznak a határtól a vándormadarak. „Ő is menne, ő is szállna, messze-messze tengerekre, csakhogy el van metszve szárnya”.

Nem szomorú szimbóluma-e egész magyar életünknek és magyar keresztyénségünknek újra a rab gólya.

Végre felébredt sóvárgásunk a jobb világ után. Akiben lélek él, azt szorongatja is, hogy itt az idő, útra kell indulni. Meglendíti szárnyát, de nem emelkedik, rossz emberek elmetélték.

Testvéreim! Kik a vándormadarak az emberek között? *Akiknek isten él szívében*. Nem tudjátok-e, hogy ti vagytok azok, akiknek két hazátok van, akik Isten igéjét hallgatjátok, akik Jézus Krisztust megváltónknak magasztaljátok. Mi vagyunk azok, akik reménykedünk az Isten országa diadalában, amelynek győzelmét szívünk felett éreztük. A keresztyén gyülekezet az a vándormadár-sereg, amely mikor itt rak fészket, akkor is a lelki hazája törvényei szerint él; ő az a vándormadár-sereg, mely fent kering a magasban és nem hagyja magát megcsalni a nem vándormadár marasztaló énekével, mert tudja az Úr ítéletét. Ha rabgolyának érzed magad, menekülj ide, itt kinő szárnyad, meggyógyul sebed, megépül hited s te is szállni fogsz messze, messze tengerekre.

Család-utcában 1919 év őszén, a román megszállás ideje alatt. A bevezetést 1928-ban újból átdolgoztam és márc. 10-én rádióközvetítéssel a Kálvin téren elmondottam, református egyházunknak István király napjához való állásfoglalását próbáltam benne tisztázni. A beszéd többi része teljesen változatlanul maradt.

A LELKIISMERET EMBEREI.

Máté XVI: 21-23. Ettől fogva kezdé Jézus jelenteni az ő tanítványainak, hogy néki Jeruzsálembé kell menni, és sokat szenvedni a vénektől és a főpapoktól és az írástudóktól, és megöletni, és harmadnapon föltámadni. És Péter előfögván őt, kezdé feddeni, mondván: Mentsen Isten, Uram! Nem cshatik ez meg te véled. Ő pedig megfordulván, monda Péternek: Távozz tőlem, Sátán; bántásomra vagy nékem; mert nem gondolsz az Isten dolgaira, hanem az emberi dolgokra.

Volt egy földrész, melynek nem volt még neve, folyóit sem nevezték még el emberi nyelven. Akik rajta laktak, törpék voltak és álmuk is csak az volt, amit törpe eszükbe másnapra megkívántak. Sohasem jártak arra, ahol kél a nap, sohasem indultak el arra, ahol a nap leszáll. A folyók partján sohasem mentek le addig, míg azok a nagy vizekbe eltűntek. Kicsinyek voltak, mint a cserjék és bokrok, de kicsiségüket se látták, mert nem nyúlt közülük se szálfá, se tölgy a magasba.

Egyszer csak a törpék országába a cserjék és bokrok világába becsörtetett a csodaszarvas és nyomában lóháton egy nép, mely ott kelt fel hajnalban, ahol a nap kel, elindult arra, amerre a nap száll, bejárta a folyók mentét s a cserjék országában gyökeret vert.

Ámulva néztek rá a bokrok és vesszőszálakat meghajtották előtte. A fa nőtt, minden évben megrázta lombjait és teleszórtá magjával a televényt. Millió gyökérrel belegyökerezett a földbe és meghódította azt a földet, hova magja hullott — magának. Álmai nem a törpék álma, hanem a tölgyeké, mely évezredekbe álmodik bele s minél mélyebbre eresztette gyökereit, annál jobban megszerette ezt a földet, s elnevezte az égenjáró fényességet napnak, az éjszaka fényes pontjait csillagnak, tejútnak, folyóit Tiszának, Dunának. Megnyerte a földje lelkét, hogy magyar búzát teremjen és magyar lelket leheljen szántásaiban, virágaiban, zúgó erdejében. Erőtől duzzadó vad nedveibe, hogy el ne fajuljon, a Gondviselő keze beoltotta a Krisztus evangéliuma szelíd olajfa hajtásait. Már akkor fogamzott *meg* a szívekben ez a költemény:

*„A nagy világon e kívül,
Nincsen számodra hely”.*

Ugye tudjátok melyik föld az. Ez a mi országunk az, ahol öntudatra ébredt nemzeti mivoltunk s meghódítottuk a földnek ezt a darabját — magyarnak.

Ezer és egy néhány esztendő múlva pedig, most egy esztendeje ilyenkor már nem volt szabad hangosan mondani: magyar vagyok. És ne tagadjátok, gyávaság fogta el a szíveket, olyan gyávaság, melyért orcánk pirul, ha rá vissza gondolunk. Valami természetellenes, torz csoda történt itt, amit a természetben is úgy hívnak, hogy elfajulás. Mintha fehér asszony majomarcú gyermeket szülne, mintha egy terebélyes almafa egyszer csak, reggelre idegen gyümölcsököt kezdene teremni, diót meg körtét, meg áfonyát és mérges kék és vörös bogyókat. Mintha az almafa megtagadná magát s ki mondja, hogy nem akarok többé almafa lenni — a magyar is ilyen sorstagadás kísérletet követett el, — szégyenlett magyar maradni.

Igen, ma már tudjuk, mi volt az. Péter tagadása Pilátus udvarában. Meg akarták tagadatni velük a magyar nevet, hogy ne kelljen elhordozni a magyar sorsot, a magyar keresztet.

Mi ment végbe egy év alatt, ki segített itt, hogy templomunkban titkos poroszlók nem járnak, hallgatni beszédünk beaurulás végét? S mi történt, minő delejes áram futott végig a nemzet zsibbadt tagjain, hogy szégyen pírja ömlik el az arcokon, ha az 1919 márciusára emlékeztetik!! S hogyan van, hogy amint egy éve kényszerítő erő volt a tagadás, most kényszerítő erő a hit. Borzalmak és csodák esztendeje, melyben a tagadást és hitet kellett megtanulnunk, melyben álarcát mindenki levetette.

Nem az agitáció, nem a jelszavak, hanem a *lelkiismeret emberei* mentették meg a hazát.

Hallgassátok meg, testvéreim, *hogyan szólalnak meg a nemzeti lelkiismeret hangjai s hogyan lehetünk mi is a lelkiismeret emberei.*

I.

Van egy magyar költőnek (Kozma Andor) 1919-ben írott verse, ez a címe: „Az édesapám”. Ebben a költeményben benne van a magyar felébredés titka. A költő álmatlanul forog ágyán s a 22 év óta porladó apa feljár fiához sok bús éjszakán. Odaül ágya szélére és beszélni kezd hozzá, történelemre tanítja, hitre tanítja. Van a magyarnak egy közmondása is, melyet csak nagy ritkán szokott használni, mikor a családban rossz útra tér valaki: „Ha tudná szegény anyád, mire jutottál, megfordulna sírjában”. *Ez történt sokunk életében, az apák feljártak a fiához és a holtak elkezdtek forogni sírjukban. A magyar lelkiismeret, — mely évszázadok legjobbainak veritékéből, önfeláldozásából, eszményeiből és magzata odaáldozásából, akik még meg sem születtek, azoknak álmaiból és angyalarcából szövődik, — megszólalt az unokák lelkében.* Akik jók voltak és igazak, összefogtak s mikor egy idegen rálépett a honi rögre, rátette kezét egy hímzett csipkére, vagy egy kúriának ajtaját betörték — felsikoltottak. Akik jók voltak és igazak, azok szólaltak meg, *mint jó lelkiismeret.* Nem mint Macbeth véres árnyai, a rossz

lelkiismeret víziói jöttek, hanem a nemzeti lelkiismeret képviselői, akik a maguk korában, még életükben felrázták a nemzetet.

Mint egyszer már ezer éves történetünkben, mikor semmi mentőeszköz, se gondolat nem volt, mikor „nem volt remény már, csak emlékezet”, mikor úgy látszott minden hiábavaló, mert minden elvesztett, a lelkiismeret megszólalt és Széchenyi István idegenben, magányban esküre emeli kezét: — „Ha senki nem, ő fogja feltámasztani és biztosítani nemzetét fennmaradását!”, Eötvös Józsefnek faja keserve hangzik énekéből s dala nehéz korának jelszava. Vörösmarty Mihály keselyűként tépdesi önszívét, most újra megszólaltak. De nem csak ők, hanem a régi levelesládák és végrendeletekből megszólalt a magyar asszonyok tiltakozó szava. *Mindazok, akik szerették hazájukat.* Nem olvastad soraikat? Mégis szóltak. Nem láttad őket? Mégis beszéltél velök.

Azt gondold, meghaltak a halottak? Nem, a magyar halottak nem haltak meg. Eljöttek, hogy riadó szavukkal felverjék a haladók élőket.

Kemény Zsigmond, az 1848-iki forradalom után a lelkiismeret embere mondja: „A lélektan — mint a mérőőn a tengeren, — sohasem mutatja ki a szívben a legnagyobb mélységeket”. A lelkiismeret az a megmérhetetlen mélység, a lelkiismeret emberei azok, akik visszaadták a nemzetet önmagának. Ezek azok a titokzatos mélységek, melyek annyi kalmárt megcsúfoltak már és olyan kiszámíthatatlan tényezőket hoztak bele a világba.

Egy nemzet felrázásánál ne láss csak embereket. Ne keress csak tudományos és gazdasági érdekeket. Ki tudná elgondolni Széchenyit atheistáiak, Eötvös Józsefet hitetlennek, Kemény Zsigmondot szabad erkölcs hirdetőjének, Arany Jánost Krisztus, az Ige, az Eszme megcsúfolójának?!

Mikor a lelkiismeret szavát hallod, *hidd*, hogy ott van az Isten.

Ne csak hidd, — hanem tőle várd a jövőt. Isten nemcsak a múltban volt, nemcsak a jövőben lesz, hanem a jelenben van és mint a takács a szövőszéknél, úgy ül Ő a történelem szövőszékénél és a magyar nemzet elszakadt fonalát odaköti a múlt ezüst fonalához, hogy szője jövőjét tovább. És addig szövi, míg fonala el nem fogy, míg szála tiszta. A kócot lefejt és eldobja. A tiszta szálakat befonja. Ma még nem látszik a szövés, majd mikor mi már nem leszünk, ha szalad erős volt, benne lesznek ennek a kornak névtelen, vagy neves történetében s belőled indul ki új jövő.

Nem, nem lehet, hogy ne volna több magyar életfonál. Nem lehet, hogy itt a vég. Nem lehet ilyen csúf a vég. Kéi lesz akkor a magyar reménység? Ha egy század katonával meg lehetett volna akadályozni, hogy el ne szakadjon a fonál, *egy század veleje megoszlásáig becsületes emberrel*, a lelkiismeret embereivel újra hozza lehet kötni, — nem oda, ahol elszakadt, hanem oda, ahol erős a fonál, oda ahol a lelkiismeret emberei eresztették szívük erén keresztül Isten kezébe az élet fonalát, hogy csináljon belőle magyar történelmet.

II.

Vádolna bennünket a Krisztus lelke, mely bennünk munkálkodik, ha az Ő igéjének hirdetéséből a jelen alkalommal kihagytunk, vagy kifelejtenénk: *kik lesznek a lelkiismeret emberei*. Azok, akik Isten közelségében szeretnek élni, ott vettek lakozást, s éppen ezért másként látják az életet, mint más ember. Nemcsak úgy, ahogy van, hanem úgy is, *amilyennek lenni kell*.

A lelkiismeret emberei, akik nem a testi szemekkel, nem is az eszökkel, nem is a szí vökkal, nem a dicsőség verőfényében, nem a hízelgés nagyítóüvegén, nem a népszerűség fővényre épült magaslátán, — hanem akik sötétben és világosságban egyformán látnak, a lelkiismeret szemén keresztül. A lelkiismeretnek más bírója nincs, mint Isten, más óramutatója nincs, mint az Isten, más korlátjuk nincs, mint az Isten, s más tanácsadójuk nincs, mint a megismert szent Isten. Nézzetek Urunk fényes arcába, mikor jelenti tanítványainak szenvedését, mert lelkiismeretének szemeivel meglátta, hogy csak még az az egy út van, hogy a bűnös, elesett embert megváltsa, Isten közelségébe visszaemlje. Jézus Urunk milyen másként látta ezen a szemén a világot, az életet, az embereket, mint Péter. A tanítvány *lehetetlennek* tartotta Mestere szándékát. Az eszével nézett, a tanítványi szívével nézett, testi szemekkel nézett, nemzeti ábrándjain keresztül nézett és a megriadt ember őszinte vallomásával mondja: „Ments Isten, nem eshetik az meg veled Uram”. De Jézus ajkán mint a lelkiismeretében sértett és megkísértett ember ajkán, akit a helyes útról letéríteni akarnak, csattan ki a szó: „Távozz tőlem Sátán, nem gondolsz az isteni dolgokra, csak az emberi dolgokra”. A tanítvány Sátán, kísértő, akit csak az előbb nevezett kősziklának.

Sátán, mert még nem nézte Isten közelségéből a Jézus Krisztus messiási küldetését. Csak az emberi dolgokra nézett. Ott is van hűség, hősiesség, a kevéssel beérők verítékes milliói lelkiismeretes kötelességteljesítése. De úgy-e, mennyi érdek, mennyi gyötrelmes létharc, mennyi torz, törpe, zslugori alak, mennyi bűn.

Nézz *mindig* csak az emberi dolgokra és már nem találsz őszinteséget, gondold csak mindig az emberi dolgokra és megcsalt szíved keserűségével nem bízol emberekben többé, vagy nem bíznak benned többé.

Nézz csak *mindig* az emberi dolgokra és egy napon olyan okos leszel, mint a kígyó, de olyan veszedelmes is mint a kígyó, úgy, hogy kezdet fogni nem érdemes veled és a szeretet úgy eltűnik a világból, mint a drágakőből tüze nedves helyen, vagy egy napon olyan életüresség érzése fog el, hogy meggyűlölöd születésed napját.

Mindig az emberi dolgokra nézők tették gyötrelmessé a milliók életét, míg az Isten dolgaira gondoló emberek mentik meg és tartják fenn milliók számára az emberi élet magasztosságait, szépségét, melegségét és igazságát.

Jézus Krisztus az Isten Fia egy *nem* szavával megmentette akkor az emberiség számára, a benne hívők számára, életünk meny-

nyei értelmét, az Isten örök kegyelmes szeretetét. Mi lett volna a világtörténetből, ha Jézust eltántorította volna egy gyöngéd féltés, az emberi dolog. De a lelkiismeret emberei éppen azért többek, mert tudnak nemet mondani, mivel előbb már *igent* mondtak keblük szentélyében az Isten hívó, intő útmutatásának.

Isten dolgai, — ember dolgai. Az egész életünk ezt az utat járja. Az ember dolgaitól, — eljutni az Isten dolgaihoz. Hasonlít ez a kétféle szempont régi dómok üvegablakaihoz. Ha kívülről nézed, iromba, értelmetlen vonalakat látsz, de ha belülről nézed ugyanazt az ablakot, Isten hőseinek fölkent alakjai tárulnak szemed elé. Azt mondd nehéz és küzdelmes, tragikus a lelkiismeret embereinek útja.

A lelkiismeret emberei! Mégis csak azok a legboldogabbak, mert *ők Istent legjobban szeretik*, mert ők nem félelemből, hanem szabadon, szeretetből engedelmeskednek, s míg milliók kételkednek, tagadnak, állva maradnak, ők érzik, hogy az Isten igazság és merő szeretet és hisznek — hisznek.

*

Egy híres vallásfilozófus állapítja meg a keresztyénségről, hogy az majd a népek előtt járó tűzoszlop, majd pedig olyan volt, mint a csataterék után járó sebesült szállító kocsi, amely a harckép-teleneket szedte össze. A mi drága, megkínzott, szép magyar hazánk-nak most egyszerre mind a kettő a Krisztus Jézus népeket gyógyító és hódító evangéliuma, tűzoszlop is s beteg ambulánc is a keresztyénség.

Melyik csapatában vagy benn e dicsőséges hajnalpirkadásnak? Akik előljárnak és a tűzoszlopot nézik, a jövődöt mentik meg. Akik hátul vannak, a romokat takarítják el. Elöl az igazság fénylik, hátul a szeretet melegít. Lásd meg, hogy Isten velünk van, ne csak unokád szeme ragyogjon fel, hogy nagyapám idejében újból nagy halálból mentette ki Isten a magyart.

Nem mondom mit tégy, aki férfi, tudja mit kell tenni, aki gyermek, majd megtanulja.

Eredj haza, ha van a falon ősödnek arcképe, nézz reá, míg homlokukat redőkbe látod, nem jól van az országban. De ne csak az ősökre nézz, milliók őse névtelen. Hanem állj oda Jézus közelségébe és megtanulod lelkiismereted szemein nézni a világot. E templomból vidd el, testvérem, hogy minden nemzeti és egyéni megújulás a lelki- ismereten keresztül történik és ha hiszed, hogy a lelkiismeretben Isten szól, ne higgy soha olyan gondolatnak, melynek lelkiismereted ellene szól.

NYILAK A HÓS KEZÉBEN.

XXII. Zsolt. 4-5. Mint a nyilak a hősnek kezében, olyanok a serdülő ifjak. Boldog ember, aki ilyenekkel tölti ineff tegzét.

Szeretném a reménységnek lélekgyógyító erejét vinni gondolataitokba. Szeretném a felelősségnek méltóságos érzését felébreszteni. Szeretném a belülről jövő erőre függeszteni szemeteket szeretett Atyámfiait. Az ifjakról akarok szólni a felnőtteknek, a gyülekezetnek. Szeretném, ha prédikációm tetté válna.

Iskoláink köröskörül megteltek tanulókkal. Nyolc esztendő óta először sereglük *szeptember elején* tanítói köré az ifjúság. Az ábécétől a magas filozófiáig minden tudomány felnyitja tárnáit, hogy felszerelje az életre az emberi lelket. Az emberi boldogulás útjának bizonyult az iskoláztatás és a nemzetek kulturális értékét is azon mérik, hány százalék tud írni-olvasni az összlakosságból. Hol vagyunk már attól a kortól, mikor írni-olvasni egyáltalán nem tanult a nép zöme, csak kevés kiváltságosnak jutott osztályrészüln a tudományokhoz férközni. S milyen különös berendezése az Istennek, hogy életünk egyetlen más szakaszában sem tudjuk azt elvégezni, amit az ifjúkorban. Aki elmulasztja, helyre pótolni soh'se bírja többé az elmulasztott tanulást. Nincs kínosabb mesterség, mint felnőtt korban abc-t tanulni. Azért állunk meg az ifjúság előtt mint az élet titka előtt s jövőbe sejtő szemekkel megkérdezzük, megtudjuk-e a gyermekeknek adni mind azt *most*, amire szüksége lesz, ami csak *most* adható meg és később soha. *Azért hozza meg a szülő* a legsúlyosabb áldozatot, melyről a mai gyermekeknek talán soha fogalmuk nem lesz, azért adja fel az apa ilyen szavakkal gyermekét az iskolába: „legyen különb ember, mint az apja”. A városi embernek bizony fájhat sokszor, ha felsőbb iskolába nem küldheti gyermekét. De ez a szülő ne féljen, a gyermeke nem fog soha vádat emelni, hogy apja nem tudta magasabb iskolába járatni.

A tanítás áldásai mellett azonban olyan végzetes veszélyek is lappanganak, melyek gyötrelmessé tehetik az emberi létet. Mily helyt az a cél hatalmasodik el, hogy „*úrnak tanítatom*” a fiamat, olyan szakadékot hasítunk az emberek között, mely folyton kiújuló, vérző sebbé dörzsöli ki az ellentétet, s az iskoláztatás ilyen célküzéssel a folytonos irigység és elégedetlenség szülőanyja lesz.

Minek hallgatnánk el, hogy az itelligsns és nem intelligens ember között olyan ellentétek vannak, melyek az állandó ellenszenv érzületét keltik egymásban, egymás iránt. Ennek az ellenszenvnek fojtogató levegője fekszi meg az emberek mellét.

Nem a tanítás, a művelődés eltörlésében keressük a gyógyulást, mint egyes sötét koponyák akarják, hanem a fő hiányára mutatunk rá az oktatásnak. *A nevelés hiányára.* A mai embernek sokat kell tudni s míg a sok tudást megszerezte, szem elől tévesztette, hogy nem az a legnagyobb eredmény, hogy kinek több az ismerete, hanem: kinek nagyobb a lelke.

A leghíresebb pedagógusok ma már az egész világon nem azt kérdezik, hogyan tanítsanak, hanem hogyan neveljenek embert, akinek értelme, érzelme és erkölcsi akarata egyformán ki legyen műveve. Odafordulnak az ifjúsághoz, mint egy most felfedezett új világhoz és belőlük akarják az életről való szebb álmaikat elővarázsolni.

De mi nem a pedagógusokhoz fordulunk, hogy megmondják, kicsoda az ifjú, hanem a Bibliához, az Istenhez, az emberiség nevelőjéhez.

A 127. zsolt. ilyen különös feleletet ad az ifjúról: *olyanok, mint a nyilak.*

Miért hasonlítja harci eszközhöz az Isten igéje az ifjúságot? Talán, mert az ifjúság harci kedvét akarja szemléletessé tenni egy hadakozó eszközben. Azt vélem, hogy nem azért. A nyíl magában véve a tegezben olyan, mint a bot a sarokban, vagy akardahüvelyében. De a nyilat a régi hadfi maga faragta, maga készítette ki s a végére maga erősítette az élesre csiszolt vasat. A legfélelmeőbb fegyver a nyíl volt a régi ember kezében. Az ősmagyarokról tudjuk, hogy vágató ló hátáról lötték nyilaikat s a keresztyén templomokban úgy imádkoztak: „ments meg Uram a magyarok nyilaitól”.

Azért hasonlítja a nyílhoz az ifjúságot, mert mint a nyíl a távolba röppen, az ifjúság is a távolba, a jövőbe száll, oda van szánva, oda van küldve. Egész közelben nincs haszna s nincs hatása, csak egy bizonyos távolságban fejti ki teljes erejét.

A nyílnak biztosan szemügyre vett célja van s a magában tehetetlen nyílvessző óriási jelentőségre emelkedik, félelmes erővé lesz, amint a felvont íven megvonaglik s kipattan a húrról. Ha célt téveszt, haszontalan nyílvessző lett, ha a célba talált, ott megáll s elvégzi küldetését.

Még csak annyit jegyzünk meg, hogy a kilőtt nyilat útközben egy kis szélroham félrecsaphatja s a legbiztosabb kéz is megszegyenülhet.

De Isten igéje szerint az ifjú a *hős kezében* lesz nyílvesszővé, íme, itt táruul fel előttünk teljes mélységében az Isten gondolata. Az ifjúság nevelését hősök kezébe kell adni, akik a jövőbe távolába látnak, s erős kezükkel lendületet tudnak adni a magában tehetetlen ifjúnak; akik biztos cél felé indítják útnak, a maguk erejét adják át az erőtlen ifjúnak, hogy útközben növekvő erővel múlja felül a lendületet adó kéz erejét.

Kinek a kezébe tesszük le az ifjúság nevelését? A tanítók, a tanárok kezébe. Isten igéje azt kívánja, hogy aki az ifjúság nevelését magára vállalja, az *hős legyen*. Egy egész nép javára szentelje életét, egy egész nép eszménye lobogjon szívében, s egy egész nép jobb jövődjébe vetett hittel feszítse bele ívébe az ifjút.

A hős olyan munkát végez, melyet megfizetni nem lehet. A nevelő, mint hős, nem pillanat alatt ellobbanó, de egy nemzet oltárán hosszú éveken át lassan eléggő áldozat; azért a nép, melynek jövődjét neveli, ne rabszolgákat tartson, mint a rómaiak, akik pedagógosznak a görög rabszolgát fogadták meg.

Ha nem hős kezébe kerül az ifjú, nem lesz röppenő nyilvesző s nem érzi küldetését. Kifaragták, de senki nem küldte el, élete berozsdásodik, nem nyúlt utána senki, vagy nem bízott hozzá senki, mint a görbe nyilvesszőhöz. Ilyen lesz egy korszak ifjúsága, melyet nem lelkesítenek nagy célokra, csak fakó földi érdekekre. Van, mikor nem hős ragadja magához az ifjút, hanem orgyilkosok lopkodják össze s vonják fel ijjúkra. A legrettentőbb gonoszság, mikor az ifjú ilyen kezekbe kerül. Az ifjú, ifjú és nyíl, de a cél, ahova lövik, az rettenetes. Emlékeztek ugye, hogy lötték két éve mint mérgezett hegyű nyilakat ten fiadat, leányodat saját magad szíve ellen és a nemzet ellen és az Isten szíve ellen. És még ma is, hol van ifjúságunk?! Hol van a hős, akinek kezébe letegyük ifjainkat?!

Tudom, megkísértitek a legjobb tanítók kezére adni a gyermekeket. Áldoztok érte, verítékeztek érte, azt akarjátok, hogy úr legyen, hogy jó pozíciója legyen, hogy művelt legyen, de azt nem, *hogy nyilvessző legyen*. Itt van a mi keresztyénségünknek nagy erőtlenedése, nem tudjuk a jövődbe kilendíteni ifjainkat az *Isten akarata megvalósítására*, vagy nem tudjuk kilendíteni *úgy*, hogy a cél előtt fáradt nyílként földre ne hulljanak. Avagy kiadja papnak a fiát, hogy a papellenes közvéleménytől ne félne; ki gondol arra, hogy misszionáriusnak küldi Isten — balkán népek közé; melyik édesanya az, aki — mint a bibliai Anna — a születéskor Istennek ajánlja egyetlen fiú gyermekét? A keresztyén kurzusnak is ez az egy húrja van megfeszítve, hogy a zsidóságot gazdasági téren hátraszorítsa, de a többi már lazább, a többi igéje *zavaros ital*. A Biblia Krisztusa kezébe félnek odaadni, — valljátok meg, ti is féltitek gyermekeiteket tőle — „hogy nagyon vallásosak lesznek”. *Látjátok, ezt nem fogják nektek megköszönni a jövődben gyermekeltek*.

Az a hős, akinek kezében ifjaink nyilak lesznek s a cél előtt nem hullanak le. Krisztus, az Isten fia. A Jelenések könyve hősnek mondja, aki „kijöve gyözve és hogy győzzön”. Az Isten nem mennykövekkel lövöldöz, hanem emberekkel, akik nyilak lettek kezében. Nézd, ott Galilea mezőin Isten szava hangzik, aki gyermekeit hívogatja s szavára a Sátán mint villámütött hull alá. A golgotai kereszten az eredendő bűn átka alól oldja fel a megváltó szenvedés a kárhozat alá rekesztett világot. Megváltás, bűnbocsánat, ez a Krisztus ereje, mellyel alászállt s amellyel jövődő évezredekbe indította útnak az evangéliumot. Tizenkét nyilat, tizenkét tanítványt vett kezébe s a pogány világ szívébe lötte. Nézd, elküldi az ébredő germánok közé

szolgáját... s az istenek alkonya elkövetkezik. A villámokkal sújtó Vótán (germán isten neve) karja összetörött.

A magyarság közé küldi István királyt s Hadúrnak nem mutatnak be többé fehér ló áldozatot, hanem templomaiban térdepelve tanulja a Miatyánkot. — A külmisziói mezőkre ma is ezrével küldi Krisztus saját kezével faragott nyilvesszőit.

De Krisztus nemcsak a pogány Istenek ellen bocsátotta ki az evangélium nyilait, mely öl és elevenít, hanem az emberi életet pusztító bűnök ellen is. A zsarnokság és az igazságtalanság ellen éppen úgy meg voltak Krisztus küldöttei, mint a rabszolgaság és a paráznság ellen. Nem nézett királyi bibort s nem kímélt papi selyem kötöst, ahol a bűn takarta be magát vele s Isten igazságát megferőztette.

Ma sem lesz addig megváltás e hazugságokkal mérgezett levegőjü korszakból, míg a keresztyénség ősi evangéliumi erejével a nagyítóke kiszákmányoló erejét meg nem törí s míg a munkás Isten erejével nem lép sikra. Ez a nép most fél Krisztustól, mert mindenki fél a másik félen levő igazától, de legjobban az *Isten igazától*, aki előtt nincs senki ember fiának igaza, se osztály igaza. Pedig míg félünk, addig nem lesz győzedelmünk.

Hasonló a mi sorsunk a svájci szabadsághősnek, Teli Vilmosnak a sorsához, akit a zsarnok Geszler halálra ítélt, de kegyetlen kegyelmet is felkínált. Tell a legjobb nyíllövő volt az égbenyúló bércek szabad lakói között. A felhők felett keringő sast eltalálta nyilával. A zsarnok tudtul adta Telinek: ha kis fia fejéről lelövi nyíllal a célul kitett almát, visszakapja életét. Ha nem talál, vége, ha kissé hibázik, fiát lelövi. Csak egy menekvés van — találni. És eltalálta. Ilyen nyilasra van szükségünk, akinek keze megszabadít. Ez a nyíllövés a magyar lélek vallásos újjászületése. Add gyermekedet Krisztus kezébe, úgy, hogy magad is leteszed életedet a Krisztus keresztyére s aki kijöve a halálból, ma is kijön, hogy győzzön.

*

Szent leckénk azt mondja: „boldog ember az, aki ilyenekkel tölti meg tegzét”.

Hadd értelmezzem ezt a sort így: boldog eklézsia az, amely a maga ifjúságát nem engedi kiszakítani kezéből, hanem a maga cél jaira tudja felhasználni. Boldog eklézsia, amely a Krisztus ügyének tegeze lehet, amelynek ifjai után Krisztus kinyújtja kezét.

Ti idősebbek, a nagyvárosi élettől legmegpróbáltabb lakosokból alakult új eklézsiának törzsei, sokszor mondtátok már nekem: mi már nem vagyunk alkalmasak annak az élő gyülekezetnek megteremtésére, amit ifjúságom szent lelkesedésével, s apám hitéhez és magyar fajtámhoz való szerelemmel elétek rajzoltam. Tudjátok, hogy a magyarság meghasonlott lelkének meggyógyítására egyetlen reménységünk van: a kálvinista gyülekezetek ősi tisztaságában való visszaállítása, amelyekben az Isten ígéje kormányoz, ahol a presbitérium méltósága teljes érzetével gyomlál és irt, épít és plántál, ahol a szeretet szónak hitele visszatért, ahol a Krisztus megváltó

erőiről bizonyágtételek vannak, ahol a Szentlélek érinti meg a belépőt. *Bibliás gyülekezet*, ahol az Isten kijelentése és az Isten útjainak vége tárul fel a hívők szemei előtt.

Az mondjátok: „a fiatalok vannak rá hivatva”. Úgy van, a fiatalok! De tinektek is, idősek, kell valamit tenni, álmódzatok róla, imádkoztatok érte.

A fiatalok! De hol van ma még ifjúságunk, kinek a kezében; Mindenkinek van nyila, csak az eklézsiának nincs, mert elszedték tőle, mihelyt kifaragta. Nekünk Krisztus nyívesszőit vissza kell szerelnünk. A keresztyén egyház ifjait ki kell tépni a világ kezéből s a *hős* kezébe kell adni.

Nem kell mást csinálnunk, mint foglalkoznunk kell velük. Amely ifjú apját álmódzni látja a Krisztus igazságáról, az az ifjú látomásokat lát a Krisztus győzelméről.

Kálvin János azt üzenté a külföldi eklézsiáknak a reformáció idején: „küldjetekek fát s mi nyilat faragunk belőle”. Így hívta az ifjakat a genfi főiskolára. Micsoda erő sugárzik e szavakból.

„Mi nyilakat faragunk”. Mi tudunk!

Gondolataitokba olvasok. De Isten nagyobb nehézségeket is legyőzött mint amilyenekkel mi állunk szembe. Add oda Krisztusnak életedet és a fiadat-leányodat, *akkor* oda mered adni nyívesszőnek az Isten kezébe. Mert hiába is féltened. Ha úgy rendelte el róla — ki veszi kezedből és küldeni fogja, ahova akarja.

Szeretném, ha prédikációm tetté válna.

A GYŰLEKEZET PÉLDAKÉPEI.

I. Péter V:2--3. Legeltessétek az Istennek köztetek lévő nyáját, gondot viselvén arra nem kényszerítésből, hanem örömmel; sem nem rút nyereszkedésből, hanem jóindulattal; sem nem újry, hony uralkodjatok a gyűlekezeteken, hanem mint példányképei a nyájnak.

Azt hiszem, nem kell bővebben magyaráznom, hogy azok a képességeink, melyeket nem használunk, visszafejlődnek, elsatnyulnak és hasznavehetetlenekké válnak. Olyan törvény és tapasztalati igazság ez, melyet többé-kevésbbé mindenki önmagán tapasztalt meg. Akik valaha latin nyelvet, vagy magasabb számtant tanultak, évtizedek múlva, (ha számon kérnék tőlük, hogy mit tudnak) be kellene vallaniok, hogy jóformán mindent elfelejtettek. Aki nem szokott írni, nehezeére válik az írás, aki nem szeret gondolkodni: — fárasztja egy félórás prédikáció. A testi szervezetünk is alá van vetve ennek a törvénynek. A hivatalba járó városi embert kifárasztja a negyedik emeletre való felmenetel, a tiroli aggastyán pedig játszi könnyedséggel kúszik fel 2000 méter magasságokba. A rabokról mondják, hogy a hosszú rabság szemök világát veszi el. A hosszú betegségből felkelőknek először járni kell megtanulni. Az ember könnyen belenyugszik, hogy ezt is, azt is elfelejtette; mindenbe belenyugszik az ember. Jól van úgy, ahogy van, régen másként volt. Legyöngült, elsatnyult, visszafejlődött állapotában szinte fél azoktól a feladatoktól, amiket életképes, kifejlesztett szerveivel és képességeivel könnyen, örömmel, a harcosok vérpezsdítő énekével s az aratók vidám dalával végezné el. így vagyunk a társadalmi és nemzeti életünkben is. A múltból nagyszerű szervei maradtak reánk a társadalmi és nemzeti élet erő-kifejtésének, ma egyik sem bírja értékesíteni erejét.

Ezeket a szemléltető képeket azért hoztam fel, hogy az egyházi életünkre irányítsam igen élesen figyelmeteket. Engem nem csal meg az a nagyszerű látvány, ami itt virágvasárnapról húsvétig szemünk előtt elvonult, hogy 8-10 ezer ember fordult meg a templomban. Rövid ittlétem alatt is, noha az itteni helyzetet csak tapinthatam, éreztem, hogy nekünk is a nevünk a *régi*, a református keresztyén, de a tartalom, a rend, a szellem, a szervezet az nehezen fedí a nevet. Hány volt itt a sok ezerből, aki az Isten akaratát kereste és nem a maga akaratát. Ne gyanítsatok a szavaimból követ-

keztetve, a pesti ember szenzáció éhségével valami leleplezést, ne keressétek, hogy kit lehet és kit kell felelősre vonni, vagy felelőssé tenni. Ha valakit, hát titeket mindnyájatokat, titeket templomba járókat, hogy olyan képességeiteket, olyan erőiteket hagyjátok elsatnyulni, amely nélkül református keresztyén nevet hordozni nem lehet. Az egyháznak olyan izmai és idegei nem működnek, amelyek a kálvinista eklézsiának létföltételei. Ahol az eklézsia nem tudja életét nyilvánítani, ott a hitetlenség kineveti, az ellensége nem féli, hanem lenézi, mindenféle tévtanok, mint ragadozó farkasok báránybőrben törnek reá s a saját fiai is lebecsülik, mert nem érzik erejét. Ahol az egyház nem tudja erejét nyilvánítani, ott az Isten félelme száll alá s az Ő ügye tapodtatik meg. Nemcsak általánosságban beszélek. Hány család van, ahol a Szentírást, az Isten szavát naponként tudakozzák, szeretik, ahol úgy beletartozik az életbe, mint a kenyér?

Tudom, hogy sok család van még, ahol közösen imádkoznak, a konfirmándusoktól tudom. De hány van, ahol már nem tudnak imádkozni sem?! Nem mondom, hogy nem szeretnének, nem kívánczónának, de elhanyagolták ezt a képességüket és Istennel nem tudnak beszélni. *Istennek néma gyermekei vannak itt is nagy számban.* Milyen sok ember él itt, a paróchia területén, aki azt se tudja, hogy ide, ehhez a református gyülekezethez tartozik s akiről meg mi nem tudjuk azt sem, hogy hol lakik. *Igazán anya vagyunk mi?* Az anyának ez a fiai után való ösztöne, a fiúnak az anyja iránt való vágyakozása, ez hiányzik. Azután az eklézsiának olyan életfunkciói nincsenek kifejlődve, mint pl. a szegénygondozás és a lelkek gondozása. IJgy-e, ezeknek a szavaknak a pusztá említésére is megijednek sokan és mondogatják: „hogyan bíránk ezt, mikor a legszükségesebbet is olyan nehezen tudjuk hordozni, magunk is alig tudunk élni”. Ez a legyöngült ember félelme. Olyan teendők ezek mind, melyeket egy erős és egészséges egyház az aratók örömeinekével vállal.

Vehettetek észre beköszöntő beszédemben, hogy én itt nem a „*minden maradjon a régiben*” kezdetű éneket kezdtem el. Nekem nem hagy nyugtot az Isten és én nektek nem hagyok nyugtot, míg az aratásra indulók énekébe nem kezdetek. Isten az ő eklézsiáját mindig megújítja, mikor lelkek állanak elő, akik ráteszik életüket s nekem szent meggyőződésem, hogy a nemzet belső megújulása is az egyházból fog jönni, de előbb az egyháznak kell azzá lenni, amivé Isten e világba állította, a Krisztus megtestesítőjévé, amelyből erők áradnak ki. A katolikus egyházban az áldozó pap a Krisztus megtestesítője; a református egyházban a hívek összessége és különösen az egyház igazgatására rendelt presbiterek.

Ebben az órában a gyülekezet színe elé állanak az új presbiterek eskütételre. Az Isten Igéje alapján hadd rajzoljam a hívek szemé elé, hogy az eklézsia milyen vezetőket kíván, hogy az rendeltetésének megfeleljen. Azért tárom fel oly komolyan és alaposan az egyház alapjait, mert ez az alkalom is kényszerít reá, meg bevésni szeretném kitörölhetetlenül a paroch. tanácsosok szívébe, hogy *az emberi élet legfenségesebb kincsei mellé állítatnak oda öröködkül, vi-*

gyázókul, s nincs az a nagy világi megtiszteltetés, mely egy presbiteréhez fogható volna, de nincs is olyan tisztség, melyhez szentebb komolysággal és felelősséggel kell közeledni, mint az anyaszentegyházban a presbiteri szolgálat. A református gyülekezet presbitérium nélkül süket, vak és béna gyülekezet, csak szája van, az igehirdető. Ha az igehirdető sem belső elhívásból való pásztor, akkor meg néma is és a templomok üresek, az erkölcsök megvadultak, Isten neve megtapodtatik. Péter apostol sorolja fel milyennek kell a jó presbiternek lenni és mindjárt mellé írja a torzképét is a presbiternek, a „*kényszerítésből, nyeresé ghajhászásból, uralkodási vágyból*” való presbiterek. Az igaz presbiter pedig örömet, jó indulatból szolgál, mint „*akik példányképei a nyájnak*”. Nem részletezzük ez alkalommal Péter apostol leírását, csak azt jegyezzük meg: *hitetlen ember presbiter nem lehel*, még ha akarna is, a hívő ember sem mind, csak ha legyőzte a tisztével járó kísértéseket.

Egy jellemvonást emeljünk csak ki a bibliás értelemben vett presbiterségnak: *példányképei a gyülekezetnek.*

Különös kormányzási alapelvet állít fel az apostol a keresztyén egyház vezetőinek. Azt az egyetlen tekintélyt, mely előtt tisztelettel hajol meg mindenki, senki kétségbe nem vonhatja, sem a rágalom, sem a gyanú meg nem rozsdásíthatja: a *példaadás tekintélyét.* Az egyháztanácsosok a gyülekezettől kapják a vezető szerepet, mégis mindegyik maga szerzi meg a személyes kiválósága által a tekintélyét. A példaadás az egyetlen jogforrás, melynek nem kérdésősködhetnek a feljogosítója után, mert az első lépésnél a lelkiismeretre, a második lépésnél az Istenre találnak az emberek. Krisztus Urunk vezette be ezt a kormányzati alapelvet és ezt a tekintélyt ezekkel a szavakkal: „*Ha valaki első akar lenni közületek, legyen mindeneknek szolgája*”. Az egyháztanácsosnak pedig tekintélyének kell lenni a gyülekezet szemében. Egyháztanácsos testvéreim, kiket ez a gyülekezet vezetőül választ, példaképekként kell járnatok a hívők előtt. Nem a rangja, sem nem társadalmi állása, még nem is műveltsége, vagy vagyona szerzi a tekintélyt, mint a társadalmi életben. Beátok néz egy gyülekezet, amely Jézus Krisztus vérében bűnei bocsánatát és idvességét találta meg, egyházát szereti, mert éltető eleme, Isten igéjét olvassa és imádkozik, imádkozik értetek is. A hívők serege várja a vezetést, reátok néz és példányképeket vár maga előtt. Itt akar látni az istentiszteleten, veletek együtt akar járulni az úrasztalához, amit ti rendelkeztek, hűségesen el fogja fogadni, mert bízik bennetek. Ajtaját kinyitja előttetek és vendégül lát, dorgálástokat felveszi, de reátok néz, példányképeket, élő példányképeket keres, mert a hitben növekedni akar s a szeretetben gazdagodni. Oh, meg ne csalatkozzon bennetek. Ki minél tanultabb és minél előkelőbb a világban, annál jobban néznek reá es nem irigyli, hanem szereti, tiszteli, sőt „eldicsekszik” vele, ha Isten előtt való alázatosságát, Krisztusba oltott életét szemléli, mert élő pél-

dára hivatkozhatik, hogy az intelligencia és a hit, a tudás és a valóságos élet megfér egy emberben. Akinek lényéből kisugárzik, hogy a vallás nemcsak az egyszerű népnek való, hanem nekem is kenyerem és italom, annak a háza ajtaját is a hívek imádsága őrzi s nem lesz életében egy jelentős mozzanat, melyben ott ne állanának mellette háládatos szeretetükkel. Tudjátok mit jelent ebben a városban igaz barátokat szerezni, kik soha cserben nem hagyják, mit jelent bízni egy emberben, mit jelent szeretetet találni? Legyetek példa a hívek előtt s kormányoztok példátokkal.

II.

De nemcsak hívők vannak a gyülekezetben, sokkal több a közönyös, a se hideg, se hév, az elidegenedett, elszoktatott, vagy bűnei miatt eltávolodott. A legnagyobb küzdelmet itt kell megvívunk és ezt a harcot nélkületek nem tudja Krisztus győzelemre vinni. Az egyház akármilyen szélesre tárná ajtóit, nem jönnek be, inkább kimennének azon. Ha nem lesz szavatok a közöny ellen, ha nem lesz megszégyenítő cselekedetek a se hidegek, se hevek között, ha tiszteletben akartok tartani minden bűnt, mint egyéni felfogást, laza erkölcsöt, könnyelmű léha szellemnek ajtót nem tudtok mutatni, ugyan kitől fognak azok megelevenedni?! Úgyis nem olyanok vagyunk-e, mint az életlen kés, vagy mint az írása, karaktere kopott arany pénz, nem olvasható rajtuk semmi, hogy ne tudják *ki* vagyunk és *kié* vagyunk. Avagy a vegyesházasságok megkötésénél komoly szót ki tud emelni? Nézzétek, az ifjúság alig jön ide. Hát hol vannak? Ki, mi tartja fogva őket. Szikrának kell kipattanni lelkünkől, hogy a közönyösök felgyúljanak. Azért nem szokást, hanem életet, nem ragaszkodást, hanem kemény fegyelmet akarunk a gyülekezetben, hogy az egyháztanácsosoknak tekintélyük legyen. Ne szégyelje senki hitre buzdítani atyjafiát, mert ha szégyenli, háta mögött kinevetik gyávaságáért s a példányképből karikatúra lesz.

III.

He különösen a *hitetlenség* szeme előtt kívánatos a jó példaadás, a tudományból, mint a tanulatlanságból való hitetlenség előtt. Megvallom előttetek, hogy tudatában vagyok annak, hogy a mai generáció nagy része a keresztyénség tanításai iránt bizalmatlan, mert papok tanítják. Még a papság előtt is igen nagy becse van, mikor nem papi ember nyilatkozik meg vallásosán. A papnak a szava hite lét kétségebe vonják, mert hiszen ez a foglalkozása. A mai lelkésznek hordani kell ezt a súlyos keresztet, Ha jól fel nem készült, az igen nagy baj, mert a versenytársai és ellenségei túlszárnyalják, ha tanult ember, akkor sem hisznek neki, mert ez a kenyeré s a hitetlenség és a Sátán talál mindig módot, hogy útját állja az igének. Ti nem vagytok felavatott papok, de tudnotok kell, hogy világi ember ajkán a bizonyágtételnek és imádságnak igen nagy értéke van. Szükség van a papra, különben az egyház elsekélyesedik, de a hitet-

lenség nem törődik az egyházzal, ha az ki is szárad. Az egyháztanácsosok, akiknek szájából meg kell hallani az Ige erejét és életükön látni, hogy más élet a Krisztusban való élet, nekik kell szívükön hordozni, hogy ne olyan hervadozó legyen az egyház. Hitelent megtéríteni, ez volt a keresztyén egyház presbitereinek egyik feladata és mikor olyan nagy ereje van ajkatokon Isten igéjének, most nem volna bátorságotok erre! Hitelent megtéríteni, annyi mint életet menteni tűzből, vízből, az öngyilkos fegyvert kezéből kiűtni, veszedelmes környezetből kiragadni, új szellemi légkörbe átültetni. Harcolni a lelkekért, mert harcolunk a Krisztusért.

Presbiter az az ember, akire a református egyház a *karát-jegyet* reáütötte. Most megmozdult az egyházban mindenki és szeretnének sokan lázas tevékenységbe kezdeni. Hangzik is a jelszó: *tenni, tenni*. Én is mondok egy jelszót: *lenni, lenni*, a Krisztusban lenni, példaképnek lenni s akkor könnyű lesz mindent megtenni.

1921-ben a Család-utcai első parochiális tanács eskütételekor. A bevezetést teljesen újonnan írtam 1923-ban s a fásori parocb. tanácsosok felesketésekor mondtam.

A LÉLEK HARMÓNIAJA.

II. Kor. X: 3-6. Mert noha testben élünk, de nem test szerint vitézkedünk. Mert a mi vitézkedésünk fegyverei nem testiek, hanem erők az Istennek, erősségek lerontására; lerontván okoskodásokat és minden magaslatot, amely Isten ismerete ellen emeltetett, és foglyul ejtven minden gondolatot, hogy engedelmessédjék a Krisztusnak; és készen állván megbüntetni minden engedetlenséget, mihelyst teljessé lesz a ti engedeheusségetek.

Bizonyára találkozotok már ilyen nyilatkozatokkal: „miért van az, hogy éppen a vallás világában van a legtöbb harc és vitatkozás, ahol a legnagyobb békességnek kellene lenni! Hogyan van az, hogy éppen az erős vallásos egyéniségek a, legtűrelmetlenebbek más felfogással szemben. E harcok zaja legjobban a teológusok között található fel, akik a legmélyebb témák felett gondolkoznak és vitatkoznak. Legritkább két olyan tudományosan képzett teológus, aki mindenben egyetért egymással. Miért e harc és diszharmonia?! „Hiszen végeredményben mégis csak egy Istent imádunk?”.

A vallásos világban végbemenő harc csak azok előtt látszik értelmetlennek, akik távolról szemlélik és azért nem tudják, hogy rájuk nézve milyen sorsdöntő kérdésekről folyik e harc a vitatkozásokban. Aki csak egy kicsit is tisztába van azzal, hogy az ember életében sorsdöntő jelentősége van azoknak az ismereteknek és szokásoknak, melyeket magáévá tett, nem fog csodálkozni, hogy a leghevesebb harcoknak éppen az emberi életet irányító eszmék körül kell lejátszódnia. Az az ember, aki tudja ezt, a legnagyobb figyelemmel fordul az ilyen kérdések felé.

Milyen természetes az, hogy az utcákon esténként egyszerre kigyúladnak a villamos ívlámpák, hogy a villamos kocsik futnak az utcákon, vagy a telefon segítségével távollevő egyénnel beszélhetünk, vagy megcsavarod a vízcsapot és ömlik a tiszta víz. De ha megtekintjük e vezetékek központjait, meglátjuk, hogy milyen féltékeny gonddal őrködnek azon, hogy a gépezet rendben legyen, künn Megyeren, ahol a szűrőkútak vannak, örök ügyelnek a kutakra, hogy még gondatlanságból se juthasson fertőző anyag a vízvezetékekbe.

Az ember bármennyire önállóan vallja magát, mégis valami

uralkodó eszmének a hatalma alatt áll, amelyet nem ő maga talált ki, mert előtte már milliók éltek annak a gondolatnak vezérlő, sugalmazó ereje alatt. Az igazságok régiek, sohasem az ember szüli azokat, az ember csak rájuk talál.

A vallásos világban azért a leggyakoribb a harc, mert aki e harcot létrehozza az emberek és az emberiség lelki világában: az Isten maga az. Az Isten maga áll harcban az emberrel, Isten maga akerja azt, hogy róla tiszta, kétségtelen és minden bizonytalanságot kizáró ismeretünk legyen. Hogy a vallásos világban minden új korszakban élénk vita vetődik fel, az onnét van, mert az emberi életben Istennek mind tisztább és világosabb ismerete bontakozik ki, mert Ő megkívánja az emberektől az Ő igaz ismeretét. Elég ide egyes ember is, akinek a szívében az Isten helyes és tiszta ismeretének a világossága gyúlt fel az Isten akaratáról s a harc azonnal megindul. Elég, ha egy ember Istennek egyik rég elfelejtett igazságát felfedezze újra, az elfelejtett igazságnak felfedezésével a gyógyulásnak forrása buggyan fel az emberiség életében. Amikor az ember egy ilyen igazságot felfedez, az emberiség mindig egy lépést tesz előre.

De egy másik oldalát is nézzük e képnek. Az Isten tisztább megismerésének jelszavával tévtanítások lépnek fel, vagy mikor a hitetlenség és az emberi bölcsesség lázad fel az Istennek bölcsesége ellen és a hívők reá vannak kényszerülve a harcra, vagy a védelemre.

Ezeket a harcokat nem lehet elodázni, ezeket meg kell vívni. Meg kell vívni minden embernek a lelke mélyén. Különösen a vallásos igazság nem tűrheti el, hogy csak megtűrt igazság legyen, mint ahogyan a nap nem tűrhetné el, hogy az égnek egy félreeső pontjára tolassék és hogy a hold járjon előtte, de meg kell vívni a lélek ősi szomjúsága kielégítéséért: a harmóniáért.

A felolvasott bibliai helyen igen megkapó képben szemlélteti Pál apostol az igaz Isten ismeretének és az Isten ellen irányuló emberi okoskodásoknak harcát. Azt a képet tárja elénk, amikor a sziklacsúcson épült várat úgy ostromolta meg az ellenség, hogy az éjszaka leple alatt egy másik várat épített a vár mellé, hogy az ostromot megkezdhesse.

Lássuk csak röviden: *I. melyek ezek az Isten ellen emelt magaslatok: II. Isten népének melyek a fegyverei?*

I.

„Mert noha testben élünk, de nem test szerint vitézkedünk. Mert a mi vitézkedésünk fegyverei nem testiek, hanem erősek az Istennek erősségek lerontására” ... Az Isten ismerete ellen, annota ember él a földön, mindig igen sok magaslat emeltetett. Istennek mindig kevesebb szövetségese volt, mint a Sátánnak; mindig több volt az Isten ellenes irányzat ebben a világban, mint az Ő akaratát kereső törekvés. Izrael mindig megölte prófétáit, a mi Urunk Jézus kereszten végezte be tiszta és ártatlan életét. Egy kivétellel min-

den apostol erőszakos halállal, vértanú halállal halt meg. Aki önmagát csak egy kicsit is ismeri, be kell látnia, hogy benne sokkal több a rossz tulajdonság, mint a jó: be kell vallania, hogy természetében szakadatlanul felütik fejüket az Isten ellenes tendenciák. Ez a három: az ész, a szív és az akarat ritkán van összhangban, hogy közösen hódoljanak meg az Isten előtt s együtt vigyék ajándékukat, mint a három király az Úr Jézusnak. Vagy az ész és az akarat örvendeznek az Istennek, de az indulatok Isten-ellenesek, vagy máskor a szív és az akarat borulnak le a szent és örökkévaló Isten előtt, de az ész makacsul ellent áll és nevetni kezdi a másik kettőt, mert a saját maga bölcsességében többnek képzei magát. Máskor a szívünk együtt van értelmünkkel és közösen elismerik, hogy az Istennek való engedelmisség a legfőbb rendeltetésünk, de a jó szándékot cserben hagyja az akaratunk.

Bármelyik képességünk forduljon el Istentől: lassan, titokban várat kezd építeni az Isten tiszta ismeretének a magaslata ellen s megszületik egy-egy lázadó gondolatból a tudományosan kiépített atheista világnézet.

A mi korunkban, azt hiszem, az ész lett istentelenné és emelt várat az Isten ismerete ellen. Az emberi tudás minden erejét megfeszítette, a legfényesebb elmék mintha összefogtak volna, hogy bizonyítsák: nincs Isten. Mások be akarják bizonyítani, hogy nincsen szüksége ennek a világnak és nincsen szüksége az embernek se Istenre. Vannak, akik a vallás területén még engedték, hogy Isten akarata érvényesüljön, de az élet többi területén nem találtak helyet az Isten számára. Az emberektől tették függővé, hogy az Isten hogyan avatkozhatik bele a világ dolgaiba. Az ő gondolatuk szerint az Istennek nem maradna itt más szerep, mint nézni azt, hogy az ember hogyan vezeti a világ eseményeit. Az a kínos állapot állott be az ember világában, hogy a szíve és az akarata sóvárog az Isten után, de az értelme ellene van az Istennek. Úgy mondhatjuk azt: a mai embernek a szíve hívó, de az értelme hitetlen. A modern ember a tudását Isten ellen akarta felhasználni és ebből állott elő az, hogy összezavarodott az ember gondolata, nem talál kivezető utat, mert az egyetlen Utat, az öröktől való Utat kerüli.

Így jött létre az a természetellenes állapot, hogy ebben a várbán, a keresztyénségben és az egyházban, ülnek benn azok a katonák, akiknek az értelmük már tagad és kétségeskedik. Sokszor megfordítva van: hitetlen táborban ülnek benn azok, akiknek értelmük Isten ellen lázad, de a szívük és akaratuk sóvárogja az Istent. Megtörténik, hogy kersztyén gyülekezetben akad lélek, aki az értelmével és a szívével elfogadja Istent, de az akarata, a cselekedete ellentmond a szívének. És ezzel szemben megtörténik az, hogy atheista újságok szerkesztőségében van olyan lélek, aki tikon, az ő „belső szobájában” imádatlaln borul le a szívében vallott, de értelmével még nem ismert örök Isten előtt.

II.

Ezek azok a magaslatok, melyek emeltettek az élő Isten helyes és tiszta megismerése ellen. Melyek most már a hívőknek a fegyverei a hitetlenekkel szemben? Azt mondja az apostol: „*A mi vitézkedésünk fegyverei nem testiek, hanem erősek az Istennek*”. Nem testi fegyverek azok, amelyekkel az Isten ismeretéért, az Isten uralmáért vívja a harcot szakadatlanul az ember. Megtörténik ebben a világban, sok esetben a vallásos területen is, hogy maga a vallásos közösség feladja és feladta a lelki fegyvereket, mert azt gondolta, hogy azok nem olyan eredményesek, mint a testi fegyverek. Megtörtént, hogy az Isten Igéje hirdetésének szolgálata helyett, az imádság, az önfeláldozás fegyvere helyett katonai fegyvereket vett a kezébe, hogy ezekkel biztosítsa létét. De a vége mindig az lett, hogy az a küzdelem, amelyet erőszakkal, katonai fegyverekkel vívtak ki a vallás igazságáért, bukással végződött; míg az az ügy, amely nem támaszkodott külső hatalomra, hanem a saját maga igazságából merítette az erőt és ebből az igazságból kovácsolta fegyverét, mindig diadalmaskodott, akármilyen kicsinek és lenézettnek látszott is, kiragyogott elrejtett igazsága, bármilyen sötét éjszaka előzte is meg azt. Nem azt mondom én, hogy Isten nem használhatja fel a testi fegyvereket is az Ő igazságának szolgálatára, sőt azt tartom, hogy a kard is azért van, hogy általa fenntartassék az Isten akarata, Mindig támogatója az egyház az államnak, amíg az állam az Isten igazságának a tudatában él. De mindig szakított az Isten Lelke minden földi szervezettel, mihelyt az maga lett az Isten helyes ismerete ellen felemelt vár.

Az Isten helyes ismerete: a Krisztus tanításának a betartása. Semmi nagyobb fegyverünk nem lehet a hitetlenséggel szemben, mint a Krisztus ismerete, aki azért jött, hogy a bűnös embert megmentse, azért jött, hogy ebben a világban az embernek saját maga által felállított világnézetét ledöntse s az ember téves Isten-ismeretét kijavítsa, önmaga által koholt istene helyett igaz, tiszta, világos, valóságos Isten-ismeretet adjon.

A keresztyénség ebben a világban mindig győzedelmesebb volt, amikor ezt a fegyverét használta: „a gonoszt jóval győzd meg”, mint mikor a megtorlás gondolata vezette. Mindig dicsőségesebb volt ez a krisztusi elv, hogy: „aki téged kövel dob meg, dobd vissza kenyérrrel”, mint az a másik elv, amely fájdalom a gyakorlatban ma is megvan: „szemet szemért — fogat fogért”. Mindig dicsőségesebb volt a keresztyénség és az egyház is, mikor az Isten lelkének útját egyengette az emberi szívekhez, mint a maga hatalmi érdekének az útját. Mindig győzedelmesebb volt az igazsága, amikor nem az anyagit helyezte előtérbe, hanem a lelkiekre helyezte a fősúlyt, mint akkor, amikor minden szellemi mozgalomban az anyagit helyezte előtérbe.

A mi egyházunk amíg ezeket a lelki fegyvereket — szeretetet, békességet és igazságot — használja, győzedelmes lesz az emberi lelkek hitetlensége felett, mert az emberi élet úgy van alkotva,

hogyha ellene szegül is az igazságnak, de az igazság, amely Istentől van, végül is legyőzi az embert. Az igazságnak pedig az a tulajdonsága, hogy az ember hamis és ferde nézeteit kiegyenesíti. Azért szeretteim, ha hitetekről akartok vallást tenni, sohase használjatok más fegyvereket, mint az igazságot, szeretetet, békességet, az Igét. Nincsen ezeknél győzedelmesebb fegyver a világon. Az Isten erőinek ezek a fegyverei, a vallásnak ezek a fegyverei, mert a vallás az Isten dicsőségét szolgálja, szolgálja pedig azzal hogy mind több és több ismeretet ad az embernek. Nem célja a vallásnak tudatlanságban tartani az emberi lelket. A vallás célja az, hogy megmutassa az embernek Isten dicsőségét, mind tisztább képet nyújtson Istentől. Amíg az értelem homályba van, olyan az ember, mint a pincébe zárt növény: nincs ereje, színe, egészséges, boldog élete.

És miért folyik a vallás világában a harc? Mi a céljai Nem az, mini más harcnak, hogy megsemmisítsen. Akit legyőzött ez az igazság, teljes gondolatával az Isten foglya lesz. Nem azért győzi le Isten az embert, hogy kényszer rabszolgaságra ítélje azt, akit foglyul ejtett. Nem azt akarja Krisztus, hogy az ember mint rabszolgá fogcsikorgatva gondoljon arra, hogy őt legyőzte az Isten. A vallás, amikor foglyul ejt: felszabadít, Isten-fiúságra hív el.

Minden küzdelemnek, amit a Krisztus folytat, értelme van, a mi üdvösségünkért van az. Azért akar legyőzni, mert magáévá akar tenni. És Isten mindenkor harcot indít az Ő ellene munkálkodó gondolatok, érzések, indulatok ellen, mert magáénak akar megőrizni.

Isten világában mindenütt harmónia van. Fent a csillagok örök parancsának engedelmeskednek, a tenger mérhetetlen vizei az ár, apály ritmusát zengik, az évszakok boldog engedelmisséggel adják át helyüket egymásnak, hogy újból visszatérjenek. Fent a magasból szférák zenéjének szent harmóniája zendül alá: „dicsőség a magas mennyekben Istennek”. Csak lenn, az emberi kebelben van diszharmónia s az emberi társadalomban van meghasonlás.

Ahol Isten uralkodik, ott szent harmónia van. Az ember kebelében az ész, a szív és az akarat diszharmóniája.

Nem halljátok-e „mennyei szférák zenéjét: „békesség az embereknek és jóakarát”. Krisztus azért száll alá, hogy a meghasonlott emberben helyreállítsa az Isten uralmát.

Ahol Isten uralma van, ott az ész, a szív és az akarat harmóniája helyreállott.

KI A PÁPAI DIÁK.

Máté XXV: 14-9. Mert éppen úgy van ez, mint az az ember, aki útra akarván kelni, eléhivatá az ő szolgáit és amije volt, átadá nekik. És ada az egyiknek öt talentot, a másiknak kettőt, a harmadiknak pedis; egyet, kinek-kinek az ő erejéhez képest; és azonnal útra kelé.

Elmenvén pedig; aki az öt talentot kapta vala, kereskedék azokkal, és szerze más öt talentot. Azonképpen akié a kettő vala, az is más kettőt nyere. Aki pedig az egyet kapta vala, elmenvén, elásá azt a földbe, és elrejté az ő urának pénzét. Sok idő múlva pedig megjöve ama szolgálknak nra és számot vete velök.

Ugye, nem így gondoltuk a vizontlátást tíz év előtt, mikor az életünk felkelő napjának arccal nekifordulva, mindent merő ifjúságunkban neki indultunk. Azt hittük mire visszaérkezünk, mind győzelmesen s győzelmi jelvényeinket megmutatva térünk meg találkozóra nevelő anyánk, a pápai főiskola ölére. S alig léptünk egy-két dombot, egyszerre csak a mi hajnalból felkelő ifjú napunk mögött vérvörösén kelt fel a háború napja, amelytől elsápadt mindenkinek a magáé s harci szekerére szedte az ifjakat, nem kérdezte mi az egyéni életcélod, mi az elkezdett életpályád. Nem volt más nap, nem volt más életcél, nem lehetett más rendeltetés, csak egy — a háború.

Mindent abbahagyni, mindent félre tenni, csak halálra szálni s a halálra elkészülni, — ez volt az életcél. Ez a mi ifjúságunk sorsa, ez annak a tíz évnek története, amely azóta eltelt, hogy innen útnak indultunk.

Akinek a kegyelmes Isten megengedte, hogy ide mégis viszszerjén, olyan szörnyű látásoktól zavaros még a szeme, olyan múlt van a háta mögött, annyi szenvedés homlokán, mintha száz esztendőtt élt volna s révedezve jár a régi utcákon s keresgél valamit, ami ről tudja, hogy itt hagyta megőrzés végett és most eljött érte. hogy birtokába vegye.

Bizony, keressük valamit! Nem az ifjúság édes emlékeit, bar egy-egy ház, egy-egy utca fordulójánál megcsapja arcunkat tavaszi lehelete, keressük egymás vonásaiban a régi barátot, tanáraink arcában az ismerős vonásokat, de keressük anélkül, hogy tudnánk: a

talentumokat, melyeket itt kaptunk, de mintha megőrzés végett itt hagyták volna sokan, mert nem vihették magukkal. Itt őrizni kell azt, itt meg kell lenni azoknak és most eljöttünk, hogyha lehet, még egyszer birtokunkba vegyük.

A nagy háború után mi vagyunk az elsők, akik találkozára összejöttünk. Máskor talán arról számoltak be, hogyan forgatták tíz év alatt a kiosztott talentumokat, mi akik tíz év alatt többet tanultunk az élet retteneteiből és ienségességéből, mint más korok emberöltők alatt, még sem merünk azzal jönni, hogy beszámoljunk a talentumokról.

Kérni jöttünk a megőrzésre letett talentumokból, mert egy iskolának közszelleme és ideáljai mindig gondoskodnak arról, hogy ne csak fiaik neve, hanem fiaik talentomai is megőriztessenek.

Jertek, keressük a talentumokat.

I.

Ebben a szóban, hogy *pápai diák*, benne van az a talentum, melyet mi is kaptunk, mint a pápai kollégium növendékei. Mi az, ami jellemző és kitörölhetetlen a pápai diákból, amely úgy rajtunk van, mint a különböző királyok pénzein a karakter? Talán az a műveltség, melyben a letűnt kultúrák szellemi örökségét birtokunkba juttatta? Nem ez! Azt minden középiskola egyformán közkinccsé teszi. Több ennél. Talán tanáraink formáló ereje, egyénisége? Bizonyára egész életünkön keresztül szellemi arculatunkon hordozzuk az ő vonásaikat s még ha elfelejtettük, vagy újabb tanárok vonásai átfélték volna is, meg vannak azok rajtunk.

Hála Istennek, voltak olyan tanáraink, akiknek élet-formáló hatásai alatt nőttünk fel s bizonyosságot tehetünk róla, nemcsak ez ünnepi órában, hanem szívünk mélyén, hogy nem volt életük munkája hiábavaló és mikor kezükre volt bízva lelkünk, ahhoz úgy nyúltak hozzá, mint művész az agyaghoz.

De még sem ebben van a pápai diák maradandó jellemvonása. A *diákság közszelleme az*, amely ráüti bélyegét a pápai diák arculatára. A diákság közszelleme, melyben oldódott állapotban ott áramlik a négyszáz éves iskola alapításának református keresztyén alapelve, s a XX. századbeli ifjú jövendő hivatásának derengő rejtelmes álma, ott van abban a falusi gyerek, nyers évezredes humusza, mely olyan, mint az első magvetés alá tört ugar s ott van az ihlet pillanata, mikor a paraszt fiút homlokon csókolja a szellem, vagy a múzsa s világsodák látására tágra nyitja szemeit a falusi gyerek. Nincs benne semmi comfort, semmi mesterkéltség, csak a tudás nagy, mélységes szomjúsága.

Oh de szép, de fenséges dolgok is történtek velünk, amikről nem tudtunk, csak benne lélegzettünk. Van ennek a közszellemnek két uralkodó vonása: nincsenek kényszerítve ideálok az ifjúságra s mégis *ideálok szabad keresése* felé lendítette a diákság szellemének hajtóereje. Ebből folyik az *önművelésnek lázas munkája*. Ez a pápai diáknak jellemző vonása. Egyszerűség, kicsiny életigények mellett a

legmagasabb életideálok felé való belső elhivatottság — és azokért való szolgálat, a tartozásnak nagy, szent, örömteljes boldog érzése, — hogy mindennel, amit itt kaptam, tartozom szolgálni Istennek, hazának, tudományak.

II.

A pápai diák közszellemében azért van mint a só feloldva a keresztyénség, mert a talentomokat nem magának kapta, hanem azért kapta, hogy megbizonyítsa: *„közülünk senki sem élhet önmagának”*.

Látjátok, a talentomokról szóló felolvasott példázatnak most jutunk a teljes megértéséhez, mikor a magunk életén tapasztaljuk meg, hogy ránk is bízattak talentomok. Most tudjuk, hogy mit érnek azok, most tudjuk, mit ér az, hogy van miért élnem, amit szeretek, amiért veritékezem, éjjelezem, harcolok, tudom, hogy a reám bízott talentomok növeléséért kell élnem. S most tudjuk, mikor tíz évnyi utat megtettünk, hogy milyen nehéz ezeknek a talentumoknak forgatása az életben.

Ha pénzt kaptunk volna talentomokul, azt ebben a mai világban, ha értünk hozzá és a pénzváltók asztalára visszük, megtízszerezzük, megszázsorozhatjuk, de azt a talentomot, amit mi kaptunk, devalválja, kijátssza, fogyasztja, zülleszt minden e világban. Látjátok, hogy keresztül tiport a lelketeken az elmúlt esztendőök tovarobogó harciszekere, emberi önzés, csalás, keserves tapasztalat — és ha ott is a szíved mélyén az igazi, erős, teljes férfi élet vágya, a magunknál nagyobb igazságok szolgálata, szeretni az embereket és szolgálni hűen az igazságnak, az Istennek, — de nem érdemes.

Ez a nem érdemes, — a csalódott ember keserű, vergődő vallo-mása. Van ennél még nagyobb fájdalom — ami szorongatja keblünket: hogy nem tudom a talentomokat forgatni, mert félre kellett tennem azt, s ha gyáván, ha közönyösen, ha lelkesedve — csak halálra kellett készülnöm. És most, hogy életben maradtam, *nem tudom beletalálni magam az életbe*. Barátaim, mit tudok én itt nektek mondani, amitől megbátorodik lelketek. Csak azt tudom mondani, ami az én életemet élte. Jézus Krisztus az emberi élet örök regenerátora, csak ne keressétek Őt Palesztinában, ne róla írt szellemes elbeszélések, történelmi távlatok világában. Szemtől-szembe állni vele — és engedni, hogy az legyen életünkben egészen, amivé lenni akar, — a testvérünk, egy magasabb világról, az Atya világáról olyan bizony-ságtévőnk, akinek hiszünk, hadd lehessen az a mi bűnös, tévedező lelkünknek megváltója, bűnbocsátó szeretetének nagy bizonyossága.

Én az egyes ember számára, hogy hogyan lesz erős, igaz, teljes ember, akiben a lét titkai megoldódnak és a lét kínjai csillapodnak, nem tudok más utat, csak a jézusi utat.

De talán kevés egy embernek bizonyágtétele arra, hogy ismét beletaláljátok magatokat ebbe a magyar életbe, amelyért majdnem az életet kellett feláldozni. Nézzétek eljöttünk ide a főiskolába, bizonyágot téve, hogy az itt kapott talentomokat mi szeretjük.

Nézzétek, azok a talentumok most kifényesednek előttünk s az előttünk járó négyszáz év pápai diákjainak legnemesebb alakjai világosodnak meg, amint vallják, hogy igen is, érdemes ezeket a talentumokat forgatni, mert ti sem lennétek azok, akik vagytok, ha mi nem forgatjuk hűséggel és mit hagytok ti örökül az újabb pápai diáknak, a talentom elásását, vagy a talentom forgatását, vagy azt a példázatban fel sem említett példát, hogy visszautasítjátok a talentumokat?

Nem! Mi érezzük, hogy felelősek vagyunk azokat forgatni s nem azért maradtunk életben, hogy azt hirdessük: semmi sem érde- mes, úgy sem hiszi el senki nekünk.

III.

Még egyet említsünk meg. A példázat szerint a talentumokról a szolgáltnak számadásra kellett megjeleneni, mert a talentum nem a szolgálké, hanem a gazdáé. Akinek igen kicsiny Isten él a szívében, vagy a köd belepte, vagy a bűn kiszúrta istenlátó szeméit és vakon tapogat az életünk örök kérdései körül, annak nem sokat jelent már az a szó, hogy a talentum Istené. A kényelmes ember elrejti talentumait, de fél az Istentől. De akinek titkon érző lelke az élő Istent, a szent és dicsőséges Istent, akiben minden élet forrása, minden tragikum megoldása, minden szeretet teljes gazdagsága és a megvesz tegethetetlen bölcsesség lakozik, azt az élő Istent — aki nekünk a Jézus Krisztusban azt izeni: atyátok vagyok — ismer, annak nincs ennél fenségesebb gondolat, hogy testestől-lelekestől az Ővé vagyok s egykor megállok az élő Isten előtt számot adni talentumokról. Ott nincs csűrés-csavarás, nincs ügyvédi fogás, a szíveket és veséket vizsgáló Isten meglátja, hogy ahol mi nem is gondoltuk, ott van az érdem s amivel dicsekedtünk, az kivetendő a szemétre.

Így nyitja meg a halál sötét kapuját a mi Urunk, a Krisztus, így gondoljunk azokra a barátainkra, akik áldozatul adták fiatal életüket mindnyájunkért. Nehéz ez az élet és utálatos néha, de fenségesebb, mert isteni lehetőségek rejlenek benne. Kik most nem számol- tunk be talentumainkról, kezdjünk új életet. Felkelő férfikorimk napja felé arccal nekifordulva, ezt az egyet még kíséreljük meg: az újra kezdést.

Őrizzétek meg a pápai diák örökségét, az ideálok szerelmes szolgálátát s a nagy felelősségérzést az itt nyert talentumokért, hogy ama ama nagy számadáson, mikor megállunk, ki-ki elmondhassa: Uram, öt talentomot adtál, tízet szereztem rajta; Uram, két talentomot adtál, négyet szereztem rajta; Uram, egyet adtál, kettőt adok vissza.

NEM VOLT HIÁBAVALÓ.

I. Thess. II: 1: 3-5 Mert magatok tudjátok, atyámfiai, hogy a mi tihozzátok való menetelünk nem volt hiábaló... Mert a mi buzdításunk nem hitetésből van, sem nem tisztátalanságból, sem nem álnokságból: hanem amiképpen az Isten méltatott minket arra, hogy reánk bizza az evangéliumot, akképen szólunk; nem úgy, hogy embereknek tessünk, hanem az Istennek, aki megvizsgálja a mi szívünket. Mert sem hízkelkedő beszéddel, amint tudjátok, sem telhetetlenség színében nem léptünk fel soha, Isten a bizonyosság.

Valahányszor tanuló koromban közeledett a nagy iskolába, a pápai kollégiumba való visszatérés ideje, hetekkel előbb már elfogta szívemet a szorongás, hogyan fogok búcsút venni az édesanyámtól. Minden este megcsókoltam szomorú arcát és ő nem is tudta, hogy én akkor már búcsúztam. Ti sem vettétek talán észre, hogy karácsony óta töletek is titokban búcsúzkodom, valahányszor csak megálltam itt közöttetek, mindig megcsókoltam a lelketeket, hogy könnyebb legyen a búcsúszó. — Az elmúlt hetekben, mintha Isten meg akarta volna könnyíteni számomra ezt az órát — a legdrágábbat adta meg, amit egy lelkipásztor legtitkosabb vágyaiban sóvároghat. Amint papirra szántott barázdáit az életemnek, a prédikációmát olvasgatom s még egyszer átforrósodik a szívein a holt betűk között, — egymás után jönnek, kopogtatnak be búcsúzóra drága lelkek, feltárják a lelküket és én egyik-másik prédikációmát felismerem bennük megeredve. Elmondották, mit nyertek az igehirdetésből s fel-felhangzott ajkukról a bennem is fel-felzendülő bizonyosság: „Jézus visszaadja”, „mert Jézusa van a világnak, merjetez nagyobbat kérni Istentől”.

Felbátorodtam. Elolvasgattam szívem vérén nevelt konfirmandusaimnak válaszait: „Mit nyertem a konfirmáció alatt” s megcsendült bennem a hang, „nem volt hiábaló” az itt eltöltött életem és a Szentírásból visszhangként felelt az én kicsiny szolgálatom örömet az övével megosztva és megnövelve Krisztus nagy, gigantikus szolgájának vallomása: ti tudjátok, hogy a mi köztetek való szolgálatunk „nem volt hiábaló”.

Hadd szóljak előttetek — ez egyszer talán sokkalszemélyesebben — arról a szolgálatról, mely „nem volt hiábaló” I. reátok nézve, II. reám nézve”.

I.

Pál apostol a thessalónikai gyülekezetet pár hónap alatt minden előkészítő munkálat nélkül teremtette meg a semmiből. Csak éppen hogy megjelent közöttük és a feltámadott Jézus[^] Krisztusról, mint a nyomorult emberi életet újjászülő, a korhadt világot bűneiből megváltó Istenfiáról bizonyosságot tett és szavára úgy ébredt a hit, mint tavaszi sugárra sziklák repedéseiből a sziklarózsa, a vándormadár hullatti magból a tengerentúli csodavirág. Úgy, hogy az apostol egy év múlva rámutathatott: „*A mi evangéliumunk tinálatok nem áll csak szóban, hanem isteni erőkből is*”; „*példaképpé lettetek és hiteteknek híre terjed minden helyen*”. Ilyen bizonyosságok láttára elmondhatta, hogy „a hozzátok való menetelem nem volt hiábavaló”.

Én ide nem ilyen viszonyok között és nem ilyen erővel jöttem, mely a kövekből is életet tud fakasztani. Itt már tíz évvel előbb felhangzott vasárnap esténként az Élet igéje és én ide azzal a megbízással jöttem, hogy gyűjtsem össze azt a négyezer lelket református gyülekezeti közösségbe, akik szétszórva, elhanyagolva, világviharok orkánaitól ide verve, nemzeti tűzvészéből mezítelen magukat kimentve, hirdessem nekik, hogy az Isten — Isten és haza hívjam a lelki otthontalanokat a kálvinista szent ekléziába, ahol nevöket kapták, hogy ez emberrengetegben nevöket is el ne felejték. Nevökön szólítottam őket, mint édesanya a gyermekeit.

Meg kell vallanom, hogy volt itt nekem sok hiábavaló munkám is. Hiábavaló volt a hívogatás sokakra, mert elfelejtették az anyjuk hangját. Voltak akik meghallották, eljöttek és meghallgatták, de tovamentek, nem tetszett nekik, csak könyörödésként résztesítették az anyját, de szeretetére, tanácsára nem vágytak; voltak akiket bűneik tartottak fogva és nem tudtak jönni, mert nem volt erejük felvenni bűneikkel a harcot, annyira meg még nem csalta meg és nem törte meg őket a világ, hogy a tékozló fiú visszatérő útjára forduljanak — hazafelé. Voltak akik szegénységök rongyai miatt szegyeitek jönni s voltak, akik félremagyarázták szavaimat, csak engem láttak, a papot, azt pedig nem, akit prédikálok. És itt nemcsak azt vallom meg, hogy az egyes lelkek ellenállása, vaksága és elgyötrött állapota miatt volt hiábavaló a hívás, hanem a magunk bűnei miatt is hiábavaló lett sok minden. Én nem merem a saját lelkiismeretemet azzal áztatni, hogy mindent megtettem, amit tehettem volna. Mikor ti dicsértetek, sokszor akkor vádoltam magam. Tudjátok meg, hogy Krisztus kíméletlen azokkal a szolgálkakkal szemben, akik többet lettek volna képesek tenni és az én Uram arcának jótetszését nagyon kevésszer és nagyon rövid ideig láttam, mióta köztetek vagyok, inkább az irántam való végtelen türelmet, — mely engem nagyon megalázott, mikor örömet kellett volna minden nap szereznem az Ő angyalainak.

És mégis nem volt hiábavaló az ültetés, a fáradozás, a Krisztus prédikálása, ha az egész fa nem is hozott termést. Nem minden mag kelt ki, de ami kikelt, érdemes fölnevelni. Át tudjátok-e érezni, mit jelent az én kicsiny, jelentéktelen életemben erről a két esz-

tendőről azt mondani: nem volt hiábavaló! De előbb hadd érezzem át, mit jelent titeket nézve, hogy Isten ideplántálta közétek és belőletek az Ő ekléziáját, akkor, éppen akkor, mikor a legkiszáltabb volt a lelkek világa, s ember a testvériében ellenséget látott és keresett, mikor a lelkek el voltak vadniva és a Sátán vörös trónjáról csak éppen, hogy letaszítottatott.

Emlékezzetek csak vissza, milyen önfeledt, édes öröm fogta el a lelketeket, valami az első szerelemhez hasonló, mikor az első híradást szétküldtük, hogy ekléziát fogunk szervezni. A tőkéjéről lemetszett vessző lappangó élete mozdult meg bennetek, hogy új tőke lehetünk, melyről egykor az élet borát szűrik. Hittetek, hogy a református ember lényében benne van a gyülekezet-alkotó lélek — mint első beszédemben mondtam, hogy a kálvinisták az orosz fogolytáborban is tudtak gyülekezetet teremteni. Hittetek és milyen ellenállás nélkül, milyen aggodalmaskodás nélkül belementetek mindenbe. Emékezzetek, ti magatok mondtátok, milyen elhanyagolt volt lelki életetek, ha rosszul is éreztétek miatta magatokat, de a nagy többség belenyugodott és azt hitte, lehet vallás nélkül is élni, lehet azért az ember vallásos, tarthatja vallását, ha templomba nem jár is. Igen, hiszen a vakond is tud élni a föld alatt és nem igen van szüksége szemekre. Tudhattátok, hogy miénk a legtisztább vallás és mégis megelégedtek sokan, hogy annak az égbenyúló épületnek a pinchelyiségeiben lakjanak. Tartotta a vallását, de a vallás már nem tartotta őt és balgatag ember az, aki azt hiszi, hogy ő tartja karjain az eget és nem az ég őt.

Emlékezhettek, milyen ellanyhult volt a vallásos élet és most egyszerre egészen új eszmények és törekvések követelőleg-kérőleg, belső kényszerrel léptek fel és töltötték el szíveteket. *Valósággá vált az eszmény, tűzzé a vallás, beszédessé az Isten.* Akinek lelkében gyermekkorától kezdve élt a hit és szeretet melege és itt pernye és hamu fődte be, valami szél ráfuvallt és a parazsat felszította. Ti magatok vallottátok be többen, hogy azóta tudjátok az életetek célját, mióta itt a gyülekezeti élet megindult és sok tartalmatlan, igazság nélkül lézengő léleknek tartalmat adott és sok gazdátlan lélekre reáütötte Krisztus a bélyeget és sokakon az elhomályosult Isten-képet helyreállította. Visszaadta vasárnapjaitokat és ezzel visszaadott benneteket önmagátoknak, hogy Krisztus ide plántálta az Ő egyházát s benne hirdette az ígét és osztotta a sákramentumot.

Tudom én én, hogy sokan gondolják azt, emberi mű ez, melyet egy lelkes ember kezdeményezett és feltétlen szükségét is érezte ilyen munkának, mikor a lelkek meg vannak zavarodva, szükségésnek látta a kommunizmus ellen mint védőoltást, — szükségésnek látta mások számára, — aztán lassan szükségésnek láttad magadra, lassanként hittél nekem, aztán feltetszett néked a Krisztus s az Isten örök szent töményeinek mélységei és magasságai. *Hát lehet-e még többet kapni, mintha valaki igazságot kap; van-e a földön meg valami intézmény, amely elveszített lelkét adja vissza az embernek, van-e olyan hely, amely nélkülözhetetlenebb és kívánatosabb volna mint az, ahol az Isten megismerhető.* És vannak itt csendesen, ma-

gukban bizonyoságtévő lelkek: „igen, én itt megismertem az Istent!„. Szélesebbre látott a szemed, gazdagabb lett a lelked, megtanultál áldozni, szolgálni másoknak s a Krisztusnak. Nem volt hiábavaló reátok, akik hisztek. Oh, ha onnan felülről is ezt a választ kaphatnám: nem volt hiábavaló ifjúságod szép esztendeit egyedül a Krisztusnak és a híveknek élni, a gyülekezet gondjaival kelni és feküdni.

II.

Engedjétek meg, hogy azt is megvalljam, ha valaki köztetek nyert valamit, én tartsam magam a legnyertesebbnek — mert hozzátok való menetelem nem volt hiábavaló *reám nézve sem*.

Ha ifjúi lelkesedéssel jöttem köztetek, itt érett emberré lettem köztetek. Isten bízott hozzám és reám bízza halhatatlan lelkek gondját. Aki lelket táplál, annak többet kell tanácskozni Istennel, mint emberekkel, az Istennel való tanácskozás pedig az ifjakat is bölcsé teszi, anélkül, hogy megvélnének, vagy az öröm eltűnne arcukról. De nemcsak lelkeket bízott reám az örök kegyelmű Isten, hanem a múlt emberi igazságok között reánk bírta az Ő örök igazságait, mint kenyeret és vizet, az élet kenyerét és italát, az evangéliumot, mint Isten erejét. És ha mi magunkban erőtlenek voltunk, az Isten igazságaival erősek.

Nem tudom, melyik felelősségteljesebb, lelkeket megőrizni, vagy Isten igazságait, ha azok ránk vannak bízva. Nem tudom, csak azt világosan látom, hogy a kettőt külön nem adja Isten, hanem a kettőt együtt. Akire lelkeket bízott, azzal igazságait is közölni kellett, különben nincs hatalma megőrizni a lelkeket. Senki előbb el nem veszítheti a lelkeket, hogy előbb már a maga igazságait el nem veszítette volna. Aki pedig azt véli, hogy mellékesek az igazságok, fő az emberek tetszése, az vagy agitátor, vagy szemfényvesztő. Az én buzdításom nem volt hitetésből, hanem hitből való, mert én magamnak prédikáltam előbb, amit nektek élőtökbe adtam.

Tudjátok továbbá, hogy én köztetek a lelkipásztori tisztséget és hitelt mindenek fölött nagyrabecsültem, arra törekedtem, hogy tanuljátok meg megtisztelni a lelkipásztort, ahogy a neve is mutatja, a személyéért is, de különösképpen azért, hogy szájában meg ne vessétek Azt, akinek nevében szól. Azért a telhetetlenség színében sem láttatok minket, hogy kipusztítsuk még a gondolatotokból is a „telhetetlen papzsák” méltatlan vádját. A hízelkedő beszédet szégyeltük, inkább kemény volt beszédünk, ha kezünk nem is anynyira; a dicsőítéstől irtóztunk, ismervén semmi voltunkat. És nem panaszkodhatom, nem a szememben, a hátam mögött dicsértetek meg. Birtam szereteteket, mely még messze országokba is utánam küldte üzenetét, de ez soha sem tett könnyelművé vagy elbizakodottá, mert mindig tudtam, hogy azt Jézusoknak lábaihoz kell lennem és nem használni a szeretet azoknak, akik küldik, míg a Jézusra át nem tudom váltani személyemről a ragaszkodást. Egy rejtett szándékom volt, amelyből még sem csináltam titkot, az, hogy senki életét nem láttam biztosnak, míg Krisztust meg nem találta,

azt akartam, hogy megtérjete és éljete. S úgy érzem nem ítél meg engem a felolvasott igéből ez a szó sem, hogy buzdításunk: nem tisztátalanságból volt. A görög szövegben úgy van, hogy: akatharsia. Itt abban az értelemben van használva, hogy tisztátalan szándékból, mint az egyes tévtanítók tették, akik erkölcstelenségre használták ki a keresztyén szabadságot. A szó: katharsis azonban mást jelent, lelki megtisztulást. A görög tragédiákban a nemezis, a végzet, a sors végezte a végső katharsist, a lelkek belenyugvását a megváltoztathatatlanba, amikor a tragikai igazságszolgáltatás átfuval a lelkeken, akik az Egyetemest megsértő hős bukását látják és kiengesztelődnek, a könnyeiken át megtisztulnak. Ezt a katharsist hirdetem én is, nem a vak végzet, hanem az eleve elrendelő Isten tanácsvégezéseinek reszkető lélekkel való kiolvadása által, aki minket kiválasztott, hogy az ő fia ábrázatához hasonlatosak legyünk, akinek kereszten való helyettes szenvedése megszerezte nekünk is a katharsist, hogy felvegyük a magunk kereszjtét.

Nem sokaknak adatik meg az a kiváltság, hogy új gyülekezet alapja megvetésénél közremunkálkodhatik. Nekem megadatott s önöknek, egyháztanácsos atyáimiai, megadatott. Életem drága múltjához fog tartozni ez a pár év és ez lett az én ajánló levelem abba a másik egyházba, ahova elhívtam. Ti vagytok az én ajánló levelem más atyafiakhoz, tisztviselő-telepi hívek. Ami itt sikerült, azért sikerült, mert Isten akarta, hogy legyen, nemcsak nekünk, neki is szüksége volt rá és Isten csodálatos dolgokat hoz még elő ebből az ő egyházából.

Nemcsak a Krisztus evangéliumát, a magam lelkét is közlöm veletek. Ami sikerült, azért is sikerült, mert imádság építette. Közlöm veletek a magam lelkét. Én is imádkozó ember vagyok s azért olyan erők állanak rendelkezésemre, amilyenek az nem bír, aki nem imádkozik. Valamennyi tervem onnan felülről jövő sugallatra kaptam: gyermeknyaraltatás, ezüstkorona gyűjtés, emberekhez való szólás, a gyülekezetről lelkem mélyén hordozott eszmény. Nem adhatok néktek semmit, mindenem a tiétek volt, a szívem, az agyvelőm, az ifjúságom, a szabad időm, de ami lelkemben él mint látomás, reátok hagyom és mégis ahova megyek, elviszem mint programot — becsüljétek meg, mert egy nagy gondolat, melyre érdemes feltenni egy életet és egy hívő látomás, többet ér mindennél.

íme, látom, áll a templom, melynek magasba szökő fala messze harctereken elomló fiak emlékét örökíti, az Emlékezet temploma, harangjai felcsendülnek s szavukat nem nyomja el a lüktető nagyvárosi zsvaj.” Behallatszának gyárakba, kórházakba és békés családokba, íme egy hely, ahová seregesen tódul a nép Istenhez. íme egy gyülekezet, melyben a befogadott Krisztus erői láthatóvá lesznek s a Krisztus királysága az egész világ felett magasztaltatik. íme bibliás gyülekezet, hol a kegyelmi ajándékok megsokasodnak, erő, egészség, tisztaság a családokban. íme a Biblia élő kiadásban és mégis magyar. íme megtörtént a nagy összebékélés osztály és osztály között, inert megtörtént az Tstenre találás. íme Krisztust nem üzik el, hanem boldogan, álmódzva rebegik és hozsannában harsognák:

Krisztusa van a világnak. íme egy hely, hol a gyógyulás erőforrásai fakadoznak fel a szegény magyar hazában, melytől népe megéled, sebe beheged, ereje megújul mint a saskeselyűnek.

Érdemes-e másért élni? — Félek menni, de mennem kell, olyan magasból jövő üzenet ez is, hogy menni kell. Még nem tudom miért, majd megtudom. Csak azt tudom, várnak rám. Eresszetek el kérlek, hiszen tesvérek közé megyek. Egyik szemem rajtatok lesz, oh hogy fogok örülni épüléstecken, hogy fogok hosszan utána nézni, ha valaki hamarabb elmegy oda túlra. Isten különb-különb szolgálkat küld az ő szőlőkertjébe. Fogadjátok úgy, mint engem. Ezzel búcsúzom. Egy élet van csak, nem hiábavaló: az Istennek szolgáló élet.

MIÉRT JÖTTEM TIHOZZÁTOK?

II. Kor. II: 14-17. „Hála pedig az Istennek, aki mindenkor diadalra vezet minket a Krisztusban és az ő ismeretének illatját minden helyen megjeleníti mi általunk. Mert Krisztus jó illatja vagyunk Istennek, mind az üdvözülők, mind az elkárhozottak között. Ezeknek halál illatja halálra; amazoknak pedig élet illatja életre. És ezekre kicsoda alkalmas. Mert mi nem olyanok vagyunk, mint sokan, akik meghamisítják az Isten igéjét; hanem tisztán, sőt szinte Istentől szólunk az Isten előtt a Krisztusban”.

Éppen ötven éve, hogy a magyar református lelkészek között annak a kornak egyik legmélyebb hatású igehirdetője* a bajai ekléziában így kezdte beköszöntő beszédét: „Mint Istennek hirdetője, mint egy ez idő szerint legyőzött ügynek szolgálója, egy vert hadnak katonája jövök hozzátok. Jövök, hogy képviselője legyek köztetek annak a legyőzött ügynek, hirdessek néktek korszerűtlen tanokat, megvetett ígét, hitet, melyet nem hinni általános”. — Ma pedig 50 év múlva, minden ellenséges világnézet, mely a keresztyénség gúzsbakötésével dicsekedett, komoran néz maga elé, vagy maga kezdi megoldozni a kötelékeket s kezeit tördelve kiált: Jöjj és állítsd helyre a világot, légy tűzoszlop újra a népek előtt. A veszélybe jutott világ és a pusztuló élet hívja vissza Jézust.

S ma Krisztus Jézusnak virágvasárnapi bevonulása van a világba. Sokszor volt már ez így a történelem folyamán, mert ez a világ nem lehet el Jézus nélkül. Én pedig úgy érzem, Krisztusnak ebben a diadalmenetében egy vagyok ama névtelen katonák közül, aki triumfáló szekere előtt önfeledten, szinte örömtől tombolva jó és hirdeti Krisztus bevonulását. Azért, atyámfiai, ne legyetek tévedésben. Nem én tartok bevonulást, — szolgálatom helyét foglalom el — hanem Ő, a Krisztus, akit akkor ismertem meg, mikor még meg volt kötözve, száműzetésében felismertem királyi méltóságát és meghódoltam előtte. Most nékem arról kell beköszöntő prédikációt mondanom, hogy miért jön Ő tihozzátok.

De engedjétek meg, hogy ez alkalommal, mely nékem adatott

hitvallástételre — mint 10 éve az édesapám, — kinek arcát ölbeli gyermek szememmel láttam csak, — hadd szóljak ugyanarról és hadd valljam meg, hogy

miért jöttem tihozzátok.

A felolvasott alapigében találtam meg a feleletet: I. hogy az Isten ismeretének jóillatja megjelentessék általunk, IX. amely halálnak illata — halálra, III. életnek illata — életre.

I.

Micsoda kép ez? A római triumfáló hadvezér bevonulásának grandiózus látványa. Talán Pál látta valamelyik római hadvezér győzelmi menetét, amint magas szekéren áthajtat a diadalkapu ívei alatt; előtte a győzelmi mámortól tombolva táncoló katonák, hátul a diadalszekérhez láncolva koronájukat vesztett, szégyentől sápadt királyok: két oldalt a magasra emelt kandeláberek, izzó paraszukon fellobban a tömjén s a győzelem illatával tölti be az utcákat — ez az illat a győzőknek életnek illata, a legyőzötteknek halál illata.

Pál néz, néz s a rövid földi dicsőség szertefoszlik előtte — egy másik diadalmenetet lát, annak dicsőséges bevonulása jelenik meg szemei előtt, aki keresztjét görnyedve, töviskoronásan vitte a Golgotára. De nemcsak a diadalmas Krisztust látja. A győzelmi menetben felismeri önmagát is: az a menet élén tombolva járó herold vagyok.

Sokféle képből kifejezte már az apostol a Krisztushoz való viszonyát. Egyszer a hozzá láncolt római katona fegyverzetét szemlélve az efézusi börtönben az Isten fegyverzetébe öltözött vitézhez hasonlítja magát, másszor a szolgálóhoz, aki az evező padon ül, vagy az oltár körül, vagy a ház vezetésében szolgál. De most egész különös módon ismeri fel magát: Krisztus jó illatja vagyunk: az a tűzre dobott tömjénből felszabaduló illat vagyok.

Atyámfiai! Nem tudok sorsdöntőbb pillanatot elgondolni az emberre, mint mikor tisztába jön önmagával. Nem az öntudatra ébredés, nem is pályaválasztás, — valami a teremtés titkaiba belevillanó pillantás az, mikor megtudom, hogy ki vagyok és miért vagyok. Nem akkor ébredek fel az ősi szenderegésből, melyben a kisdedek szenderegnek, mikor beszélni kezdek, hanem mikor azután kérdezősködöm — ki vagyok. Hány ember lehet itt is, aki élete javarészt eltöltötte, de erre a kérdésre: ki vagy, igen bizonytalan feleletet tudna adni. Talán nagy kálváriákat járt meg és még nem jött tisztába önmagával. És hány van, aki önmaga felől való hamis látszatok után fut és sohasem fogja utóiélni, és hány van, aki vívódik, mert megsejtette, hogy kicsoda és harcol környezetével, mert érzi: miatta nem lehetek az, ami vagyok. Azt gondolom, minden emberteremtésnek megjelenik már kora ifjúsága álmaiban, hogy mire van rendelve, mi van lényébe, mint üzenet bezárva. De az ember csak éppen azt nem tudja megtalálni, mint a képrejtvény-

ben a vonalakba elrejtett alakot, vagy csak éppen azt nem akarja elfogadni, amire rendelve van. Választ magának egy másikat, s minél mohóbban akarja, annál mélyebb meghasonlásba jut önmagával. Az önrendelkező-jogára féltékeny ember azt hiszi, rabszolgaságra adja magát, ha más, nálánál felsőbb akarat és nem ő maga szabja meg sorsát és képes meghasonlásba jutni létének alkotójával az Istennel is.

Nem jön és nem jöhet addig tisztába az ember önmagával, míg az Istent meg nem ismeri. Létünk titka, a lelkünk kulcsa az Istennél van és addig fel nem nyílik semmi titok zára, míg hozzá nem megyek és tőle meg nem tudom. Ebből a belső látásból szerzett felfogása az életnek a komoly élet, a magára talált élet. Azért, mikor valaki önmagáról megmondja, hogy kicsoda, azt kutatom: magától mondja-e s akkor kételkedem, vagy Istent ismerő lélek mondja, akkor bízom, öröm árad el bennem: ime ismét egy, aki megtalálta önmagát, felismerte rendeltetését. Egy bizonyos, a református embernek tisztába kell jönni önmagával, mert néki Istent ismerni kell.

Az Isten ismeret, a *cognitio dei* bennünk a legmagasabbrendű ismerő orgánum, a legfelségesebb képességünk, mert ezzel nem az alkotásokat, hanem magát az alkotót ismerhetjük meg. Értelmem nem elégséges — de nem is nélkülözhető — mert Isten nemcsak intelligencia, hanem lénye szeretet, szentség és jóakarat, a szeretetet és szentséget pedig pusztán értelemmel nem lehet felfogni. Minden más változatlanul hagyhat bennünket, de aki az Istent megismerte, többé nem az az ember, aki volt. Aki Istent megismerte, annak viszonyba kell jutni vele, azonnal függni kezd tőle, mint a delejtű az északi pólustól. Nem magamtól ismerem meg tehát Istent, hanem az Istentől ismerem fel önmagam, hogy ki vagyok és akkor jövök tisztába végérvényesen önmagammal, hogy az Ő számára vagyok teremtve.

En is hozok valamit közetek, nem egy új böleseséget, vagy új üzenetet, — egy Istent ismerő szívet, amely ezen a helyen és magányomban is, mint tömjén a parázson — kigyúl és illata terjeng. Nem mi, — hanem az Isten ismerete a jó illat.

Ahol egyszer az Isten ismerete megjelent s az Ő szent akaratára engedelmes szívre talált, az éppen olyan gyorsan terjed el, mint a mandulafa illata. Ebben a plakátos, száz újságos, ezer könyves, agyon agitált fővárosi életben legnagyobb gondot az okoz nekünk, hogyan vegyük fel a versenyt, hogyan biztosítsuk igazságaink terjedését, mikor mi jelszavakkal nem csalhatjuk a lelkeket. Bármenyire belátom annak igazságát, hogy ha Pál apostol ma élne, újságot alapítana az evangélium terjesztésére, annál erőteljesebben hangsúlyozom, hogy a nagyvárosban, ahol a vallást sem tradíció, sem szokás nem támogatja, erőnk és kiváltságunk az Isten akaratának és erejének személyes hittapasztaláson, hívők közösségében, élőszóval való olyan hirdetésében és megvallásában van, amely a halálnak illata halálra s életnek illata életre, az üdvözülők és elkárhozók között.

II.

Halálnak illata. Nem félünk ezt többé megvallani, hogy olyan igazságaink vannak, melyek halálos jelentőségnek és ölnek. Nem rettegünk attól a gondolattól, hogy olyan Krisztusunk van, aki kérelhetetlen bűneinkkel szemben. Ő mondotta, ha a te szemed megbotránkoztat téged, vágd ki azt, ha a kezed, vágd le azt. Tudjuk, hogy nem vak és csonka-bonka követőket akar, hanem akiknek szemük fényénél drágább lett az Őhöz tartozás. Bizony, halálnak illata a ledérség, az elpuhultság, a mindenáron jólélni akarás, a Mammon imádás, a lelkeket testükért áruba bocsátók, az engedetlenek, a fel-fuvalkodottak, a képzelt jóságukban elbizakodottak, az énüket istenítők, a vallásos és nem vallásos farizeusok számára. Hogyne volna halálnak illata, mikor mindenkin felfedezi a Kain bélyegét, mindenkinek hirdeti, a te bűneid szegeztek keresztre s kárhozatra méltóságát mutatja ki a ma született kisdednek s a mirtuszkoszorús menyasszonynak. Halál illata, mikor a fönségében és szentségében felelőségre földi féreg által nem vonható Isten dekrétumait kijelenti, hogy angyalok reszketnek s az egek ropognak bele; mikor eleve elrendelő jótetszése szerint elválasztja, nem nézve érdemre, ami az Ő szemében nincs, jobb- és balkeze felől a juhokat a kecskéktől. Halál illata ez, hogy „senki sem élhet önmagának” annak, aki csak magának akar élni. Halál illata, akiket Szentlelkével meg nem érint, fel nem támaszt, meg nem térít, bűneit meg nem bocsátja s fiává nem fogadja. Kicsoda vonhatja Őt számadásra? Reszkessenek előtte a hívók s csikorgassák fogukat a hitetlenek, világitáló szuverenitása kiragyog pokolból és mennyországból Ő szent felségének. Mert Ő mindent megtett, amit Tsten megtehet a világ üdvösségére, Csak hódolat illeti meg, nem bírálat.

Ezt hirdetni jöttem ide tihozzátok.

III.

De nem bíráltok el és én sem bírnám el azt hirdetni, hogy Isten csak halál illata halálra, szavam örökre halálharang volna, pedig maga a boldog Isten s az Őt környező angyali sereg várakozva parancsolja, s a lelkem minden húrja azt akarja zengeni, hogy Isten az életnek Istene s ismerete az életnek illata — életre. — Nem az evangélium lényegében rejlik, hogy halált nemz, vagy életet, mint ahogy nem a levegő lényegében van, hogy az élőt élteti, a hullát pedig oszlásnak indítja, hanem a hallgatók minőségében. Az evangélium csak napfényre hozza, létre hívja, ami lappangva, rejtve meg van bennünk. Az ige mindig jó illat, de amihez hozzáér, a lélekhez, abban nem egyforma következményt hoz létre. Egyikben ellenállást, botránkozást, bosszankodást, megkeményedést és nyílt Istenellenességülést — a másikban vonzalmat, sugallatot, vágyakat, engedelmességet, hitet, odaadást. — életet ébreszt. Its én ebben hírom. Ha itt az evangélium, mint Isten ereje hirdettetik, annak illat? elárad a nagy kőépületekbe, szalonokból és kicsi egyszobás lakások-

ból kiszállnak a lelkek, jönnek az Istent vágyakozó „szívek és sok szívnek gondolatai nyilvánvalókká lesznek. Ez a hely az örök élet pítvara lesz, hely, ahol az Isten szól, szent hely, hol az élet vize fakad. Az ige mindig jó illat, de amihez hozzáér, a lélekhez, abban nem egyforma következményt hoz létre. Nézzétek csak, hogy így van:

Halálnak illata Kajafásnak, életnek illata Nikodémusnak, halálnak illata Júdásnak, életnek illata Istvánnak, halálnak illata Heródiásnak, életnek illata Máriának, halálnak illata a balkéz felől feszített latornak, életnek illata a jobbkez felől feszítettnek, halálnak illata a nagytanácsnak, életnek illata a vámszedőknek, halálnak illata a tömegnek, életnek illata a holttestét patyolatba takargatóknak. Halálnak illata Kupa vezérnek, életnek illata Gellértnek, halálnak illata Kolonicsnak, életnek illata a gályaraboknak, halálnak illata a Bourbonoknak, életnek illata a hugenottáknak, halálnak illata az Isten nélküli pézsek, életnek illata az imádkozó milliiónak, akik várják Isten országának megjelenését.

Egyszóval az ige valódi hirdetése egyetlen hallgatót és hirdetőt sem hagy meg abban az állapotban, ahogy találta, éltet vagy öl — de a legcsodálatosabb, ahogy újjászül, halálból életre támaszt s akinek halálillata volt, lesz életnek illata.

Íme: a halál illata a vámháznál álló Zákeusnak, életnek illata a fügefán Jézust váró Zákeusnak, halálnak illata Saulusnak, életnek illata Paulusnak, halálnak illata a halász Simonnak, életnek illata a római arénában elvérző Péternek, halál illata a parfümös M. Magdolnának, életnek illata Jézus lábait könnyeivel öntöző M. Magdolnának, halálnak illata a könnyelmű lovag Assisinek, élet illata, fráter Franciskusnak. halál illata a rétor Ágostonnak, élet illata a confessor Augusztinusnak — és meddig soroljan még - halál illata ma neked, aki hitetlen vagy, élet illata holnap, ha öszszetörsz s keresztje alá borulsz s kiáltasz: én Uram, én Istenem; halál illata volt nekem 10 éve, mikor ifjúságomat féltettem tőle, s élet illata ma, mikor férfiéletem legjavát egyedül neki ajánlom fel.

Ezért jöttem én ide tihozzátok, hogy a mi református ekléziánkban a Krisztus élet és halált hozó ereje magasra emeltessék, az Isten félelme a hívek között helyreállíttassék, a szent ekléziának tekintélye érvényre jusson szolgálattal is. mely abból az igazságból fakad, melyet Isten szent ígében kijelentett és a szívembe beleírt.

Mindezekből világos előttünk, hogy a ref. lelkipásztornak minden ereje és hatalma — mint Sámsonnak hajában — neki az Isten ígésének hamisítatlan hirdetésében van. Ha az ige se életet, se halált nem munkál, akkor csak múmiákat őriz. melyek mihelyt napfényre kerülnek, azonnal szétesnek. De mennél inkább tisztába jövünk magunkkal az Isten ígéje hirdetésének tiszte felől — annál

jobban elfogja bensőnket a szorongás: „Tis pros tauta ikanos”: „Ezekre pedig kicsoda alkalmazatos?!”

Nem mondjátok-e ezek után ti is, hogy mi jó papot akartunk — de nem ilyet. Meg fogom vallani előttetek, hogy bármennyire kívánatos is reám, mint lelkipásztorra a ti tetszésetek, óhajtott, hogy szívetekbe fogadjatok, de nekem nem a ti tetszéseteket kell keresnem, hanem Azét, aki ide küldött, akinek tetszését tinetek is keresnetek kell s mindaddig, míg engem Isten tetszését kereső szándékkal együtt nem fogadtok be, veszedelmes lenne reám a ti tetszésetek. Mert szomorú korszak van hátunk mögött, melyben a ref. papról való közvélemény úgy a világban, mint bent a gyülekezetben deklasszifikáltatott, belső értékében alá szállott. Nézzétek meg csak a ref. papról írott újabb regényeket, vagy hallgassátok ki az intelligens ember igazi véleményét. Nem azok vagyunk, akiknek lennünk kell. Bevallom, egy borzasztó vétek terheli lelkünket az igehirdetésben, Isten igéjének szavait mondottuk a szószéken, de a kor erkölcsi felfogását gondoltuk hozzá. Ez a modern paráználkodás az igehirdetésben, melyet minden tespedt kor papjai elkövettek. Ez, amint alapigénk mondja, kalmárkodás az igével, a bornak elegyítése és úgy árúba bocsátása. De ne feledjük a másik félt, a híveket sem, akik ezt engedték. Az a kor nem tűrhette a teljes igazságot s a magas intenzitású valláosságot s a papot szívesen lehúzta magához, ha aztán engedte magát, akkor maga a bűnrészes vetette meg, ha nem engedte magát, magára maradt. Jött egy új kor, mely követelte rajta a Krisztus javakat, prófétákat kívánt a papjaiban s majd csaknem a pusztuló magyarság lelkét a ref. papokon kéri számon. A. f.! Már ez így van. Nem bocsátják meg az élet igehirdetőinek, ha kicsinyeknek találatnak. Az apostolok óta egy magasabb világ prófétai bizonyágtevőit keresik bennünk, a rongyokban is, a nyomorban is. Nem is mondunk ellene. Hinni akarnak a papnak. A prófétának nem bocsátják meg, ha hűtlen lett; ha hűtlen lett, haljon meg, vagy legalább legyen bűnbak.

De nem halunk meg és nem leszünk bűnbakok. Rátaláltunk önmagunkra, mert rátaláltunk Istenre.

A ref. lelkipásztor levett minden külsőt, mely emberektől megkülönböztethető, azért önmagában mindig senki, szegény, szármalmas halandó, okút, kiszáradt fűzfa, árva gyermek, villámsujtott üszög. De Istennel óriási hatalom, még ellenséges országban is, mint egy mennyei nagy hatalmasság követe, aki felemeli szavát és Isten igényét meg nem szűnik bejelenteni. Istent bírva, élet vizét fakasztó kútfő, levelei gyógyító irt rejtő balzsam, lelke mennyei üzeneteket felvevő állomás. Fáklya, — igen fáklya. Egy hitetlen lelkipásztor abszurdum. Társadalmi életben is senki, ha nincs körülötte gyülekezet, magános, árva lélek, kincsein éhenhaló Midász. Néki minden társadalmi tisztességet, tekintélyt, megkülönböztetett tiszteletet a hívek serege adja. Hiába volna 20.000 hívem, ha egynek sem jelentene az életem semmit, ha egynek se lehetnék apja, gyámola, testvére, a vezetője, a szolgálója, — ha csak kétszer venné igénybe szolgáltatomat, akkor, mikor még nem ismert s akkor, mikor már

nem ismer. E világ nem is tud bennünket hová osztályozni. A gazdagnak szegény, a szegénynek úr, a szocialistának népbutító, a kommunistának here.

Nos hát, aki gazdag, tudja meg, hogy minden gyémántját oda kell adnia Annak, akit szívembe hordozok; aki magasrangú, tudja meg, hogy Isten világüdvözítő államából vagyok itt követ; aki szegény, tudja meg, hogy szolgálja vagyok, nem az adójáért, hanem mert az egyház tagja. — Szükségetek van rám az Isten eklézsiájában tanultnak és tudatlannak, mert bizonyosságtevőre mindig szükség van és én nélkülözhetetlenné szeretnék lenni, hívőknek, küzködőknek s az Istent keresőknek s éppen azért az Ige jóillatát illatszerrel sohase pótolom — mert parfömrre nem repülnek a méhek.

Ezekre pedig kicsoda alkalmasb. Mi nem gondoljuk, hogy mi magunktól, úgy mint magunkban volnánk alkalmasok, hanem az Isten az, aki alkalmatossá tesz minket, rendelvén a szolgálatra, befogadván az Ő közösségébe s közölte velünk a hit titkát, hogy mintegy Őbelőle szóljunk, mint a szőlővessző a tőkéből szívjuk az isteni élet édes, erős, zamatos igéjét, Az Isten előtt, az Ő jelenlétében hozunk elő őt és újat, a Krisztusban, mint éltető elementumban, krisztusi atmoszférában. A hazámat is, a fajtámat is, ezt a tűz- és vérkeresztységben lovaggá edzett nagy gyermeket, melynek melle paizs, a háta szántóföld, de nyaka idegen igát nem tűrő nyak volt, az Istenen át tudom szeretni. Látom csillagát a felhők alatt is, — az a csillag nem csonka csillag — meg fog indulni az égen s az Isten, aki a nemzetek jgaszágainak öre, kihozza igazát — szikrázva, hogy kik reá árnyat vetettek, szégyenletükbeu elsápadnak. Oh, mikor lesz az. Ki éri meg? Ha nem éred meg, úgy halj meg, hogy a sírba is aláviszed ezt a hitet! E szív itt messzelátó lesz, melyen míg áhítattal nézzük a betlehemi csillagot, könnyes szemmel figyeljük: a magyarok csillaga merre jár. E hely itt a beteg magyarnak gyógyító forrásvizet bugyog az örök élet mélyeiből, ne akarja hát senki a gyógyforrások vizét politikai, vagy egyéni érdekek malmainak hajtására kihasználni. Igyatok belőle — és erősek lesztek.

Így indulok el. Inkább csalódom, mint hogy meg se próbáljam, mert ebben a munkában ember csalódhatik, de Isten sohasem. Nem egyedül vagyok így, í ki indul. Sokan vagyunk, akik a terheket felveszik. Az utrechti egyetem épületében van egy terem, az oratórium, ahol körös-körül oszlopok vannak s minden oszlop egy ember vállán nyugszik. Az arcokon valami mennyei gyönyör él, hogy a terhet hordozhatják, csak az izmok megfeszüléséből, az öröm alá elrejtve látszik meg, hogy a teher nehéz és erőlködnek alatta. De a terem négy sarkán álló oszlopot nem emberi vállak hordozzák, hanem — angyalok. Azoknak nem nehéz, arcukon nincs erőfeszítés, könnyen hordozzák az anyaszentegyház terheit. A.-fiai! angyali segítségünk van, nem roskadhatunk le, mert amit nem bíránk, elbírnák az angyalok.

Ezekután pedig ne gondoljatok rólam semmi nagyot. A szösze-

ken mindig többnek látszik az ember. Ez a nap nékem adatott hitvallástételre — de a többi szolgálatra. Ne felejtsetek, nem én tartok bevonulást. Szolgálatot foglalok el, az evezőpadnál, az oltárnál, a háztartásban. Egyszerű ember vagyok, kinek ez a jelszava: kívánsz-e magadnak nagyokat, — ne kívánj, — de kérj nagy dolgokat Istentől. A száraz csipkebokor vagyok, mely kigyúl, „*ardet, sed non abéletur*”: ég, de nem ég el, s ha elég, szent tűzben ég el. Földi cserépedény, melybe lángját alábocsátotta az Úr. Ne engem lássatok itt többé, hanem azt, aki királyi bevonulását tartja s evangéliuma életnek illata életre.

Ti csak néznétek ezt a virágvasárnapi bevonulását? Jertek, csatlakozzatok... Áldott aki jött az Úrnak nevében.

GYÓGYÍTÓ VIZEK FORRÁSA.

Evezék. XLVII: 1-12. íme, víz jö vala ki a ház küszöbe alól... (1. v.) ...és léssen, hoffy minden élő állat, amely nyüzsög, valahova e folyam bemegyen, élni fog; mert ez a víz bement oda és azok meggyóffyulánnk, és él minden, valahova e folyó bement. (9 v.)

Hányan lehetnek itt azok közül, akik tíz esztendeje ez Isten imadására emelt boltozatok alatt énekelték: „Ím bejöttünk nagy örömmel”...! Milyen égbeszárnyaló öröm is lehetett az az öröm, az a nap, az az ének, az a gyülekezet, mely templomot szentelt fel. Templomot építeni jelenti: Isten-szerelmet kőbe, márványba vésni. Teni plomot építeni: Istennek ember kézzel csinálni hajlékot, hol a gyülekezet között dicsőségében megjelen. Templomot építeni: mennyország pitvarát készíteni, hol megszentelt csendben belülről kihangzik Isten egyszülöttjének hívogató hangja, hallhatóvá lesz szentek, próféták, hitvallók rég elhalt szava, szívek dobbanása. Templomot építeni *itt*: a honi földtől, otthontól elszakadt, Babilonba tévedt embernek lelki otthont teremteni. Templomot építeni *itt*: a modern pogányság fertelmes oltárai közepett a tisztaság, az örök eszményiség, a megváltás áldozati tüzeit kigyújtani. Református templomot építeni: testvéri közösséget létesíteni, egymás hitéből, példaadásából épülni, isteni orclinánciákat bevezetni, jövőndőt biztosítani olyan igazságok számára, melyek drágábbak mint az élet.

Oh micsoda öröm lehetett az az öröm, az a nap, az az ének, az a gyülekezet! Akkor épült ez a templom, mikor a nemzet erős volt, teli életkedvvel, alkotó vággyal. Ti, akik tíz éve jelen voltatok a templom felszentelésén, nem úgy tűnik-e, hogy talán száz évre valónak beillenék, ami tíz év óta lett. E templomhoz nem fűződnek még évszázados tradíciók, falait nem barnította meg az idő, tetőzetét nem verte ki századok patinája; ha fundamentomait nézzük, nem bukkanunk mártírok porladó csontjaira, — de vérpiros, sötét felhők dübörögtek el felette, — melyekbe imádságának fehérszárnyú galambjai röppentek el tornya pereméről; nem igen küldhette az Isten fegyverzetébe öltözött, mosolygó szemű, piros arcú Dávidjait a Krisztus seregébe, hanem ezrével bocsátotta ölelő anyai karjaiból megáldva a halni indulókat, utánuk küldve harangjait is a haza oltárára. De ez a templom megmaradt, nem szaggatták fel köveit gránát-

lövedékek, csillagát nem hordhatták le pusztító vörös számumok, kívülről megfenyegethették romboló öklök, de belül a Biblia szíve dobogott s ez a templom megmaradt magyarnak, hol az Isten magyarul szólítgatja az ő népét.

Amire rendeltetett, azt a hivatását most kezdheti csak igazán betölteni, mert a templom a béke idejére van számítva, jaj amink a népnek, amelyiknek csak vész idején vannak teli a templomai. Ezt a tíz éves felszentelési évfordulót, mint Istentől adott drága alkalmat fel kell használnunk arra, hogy akik most élünk, meglássuk, *I. mire használhatja fel Isten e templomot ebben a mi létünkben: II. s mi el ne szalasszuk az alkalmat, mit az Isten kezünkbe adott e templom által.*

I.

A felolvasott bibliai részben látjuk meg, mire használhatja fel isten a templomot. Figyeljétek csak a próféta ajkán Isten képletes beszédét, mily fenséges: a templom küszöbe alól víz forr ki, mely minél messzebb ömlik, annál mélyebb sodra lesz, gyógyító víz, amely ahova beárad, meggyógyul tőle minden, feléled minden, megelevenedik minden. Hátha még megvilágosodik előttünk az is, hogy egy hazáját vesztett, rabszjira fűzött, idegen országba hurcolt maroknyi népnek szól ez a prófécia, amely a babiloni vizek mellett hegedűt csüggetegen függesztette fűzfákra, amelynek emberi számítás szerint semmi reménye nem lehetett, hogy még egyszer visszatérhet hönába; lassú halálra, idegenbe beolvadásra volt ítélve, mint a pusztá homokjában eltűnő patak. Városa odahaza feldúlva, temploma helye felszántva, oltárai helyét gyom verte fel, s az est homályában sakálók üvöltöttek ott, hol egykor áldozati ének hangzott fel. És ezt a tialálra ítélt népet Isten úgy tartja meg, hogy a velük együtt fogságban ülő prófétája által megjelenti azt a jövődőt, melyet Isten adni ÍG, eléjük varázsolja a gyönyörűségezen felépített templomot, a szent várost, melyből gyógyító víz ömlik ki, s még a holt tenger vizét is megelveníti, állott, romlott, holt vizei meggyógyulnak, a víz mellé ültetett fák gyümölcsei eledelre, leveleik orvosságra valók, mert vizök onnan a szent helyből folyik ki. És az a nép nem pusztult 31, visszatért és megépítette a templomot.

Isten világtörténeti illusztrációt szolgáltatott minden” népnek ebben az eseményben, hogy ő csak a hívő nemzeteket tarthatja meg, mert csak azokat használhatja örök céljai végrehajtására, a hitet nem illúzióknak, nem délibábnak adja a szívekbe, hanem mentőkötelet lob benne a sülyedő felé, hogy ragadja meg, hogy általa vonhassa közelebb magához.

Ha volt valaha nép, amelynek meg kell, hogy dobbanjon szíve ilyen isteni szabadulás láttára, ha volt valaha nép, melynek újból szól a Bibliának ez a szava: a templomból kiömlő gyógyító víz elevenít meg titeket újra — a magyar az. Nem mi vagyunk-e az a nem-iét, amely halálra vagyunk ítélve, nem tudjuk-e, ha a felfuvalkodottság és a virtuskodás gőze elszáll fejünkéből s a nemzetek élettör-

vényének lapjai magunkba szállásunk komoly óráiban kinyílnak előttünk, hogy benyel bennünket a homok, a szláv tenger, a germán tenger és mi magunk siettetjük, mert belül korhad, mállik a társadalom, az erkölcs és a törvény vasbordái megereszkedtek, csak az egyéni, falánk érdek az uralkodó törvény. Már rossz élni Magyarországon, mert ha van is kenyér, de már keserű az, mert vagy felpanaszolják, vagy mert másnak nincs. Rossz élni Magyarországon, mert megsokasodott a gonosz emberek száma, rossz élni, mert reá van kényszerítve az ember, hogy csak a mának éljen. A mának élő emberek világában minden eszmény reggel virágzik, este elhervad s minden ideál érdekek szolgálatába aljasíttatik le. Rossz élni Magyarországon, mert nagyon kell félni a büntől, a tudatlanságtól és a becsületbe gázolóktól s nem lehet nagyon bízni az Istenben, mert lépten-nyomon közönyös, sem hideg, sem hév, kételkedő, vagy Istenkáromló embereket lehet találni és az emberek csak érdekszövetségben, vagy semmilyen szövetségben nincsenek egymással. Azért rossz már Magyarországon élni, mert jövődőt akarunk és nem tudunk a jövődőnek élni, jövődőt szeretnénk és nem tudunk a jövődőt adó Istenben hinni. Azt mondjuk: magunk adunk magunknak jövődőt, de erre magunk képtelenek vagyunk. Ez a legrettenetesebb, mert az élni akarás lázába szakadozik össze a lelke a magyarnak. Ez a lélek még nem nemzetfenntartó lélek.

Azt mondod, hiszen más sem él a jövődőnek, miért lennél csak te a bolond és fizetnél rá, míg más nyer és meghízik azon, amiről te lemondta. Ezt az önző lelkületet, a hazád legnagyobb ellenségét, ezt kell ellensúlyoznunk, mert ez a halálos mérge közöttünk, mely minden szent elhatározást csírájában öl meg.

Próbáld csak meg, vesd oda életedet, javaidat, eszedet és akaratodat egy jövődőt hozó, nagy eszménynek, meg fogod látni, az ismeretlenségből melléd sorakoznak lelkek és mondják: testvér, melled állok én is, így szeretném, mint te.

Nem mondom, hogy nem jelentkeznek paraziták is, de azokat undorral seperd le.

Itt nyeri vissza régi jelentőségét a templom, a templomtól elszakott, elidegenedett, vagy elidegenített korszakban. A jövődőért élők közössége, a jövődőt, a megújulást Istentől várók testvéri társasága, akik a templomból kiáradó gyógyító víztől a Krisztus Jézusnak bűnbocsátó és újjászüelő evangéliumától megelevenedtek, új életet kezdtek s egy szent, áldott jövődő felé útnak indultak.

Nos hát, ha rossz élni Magyarországon, de itt kell élni és Isten arra használja fel a gyülekezetet és a templomot, hogy összegyűjtse benne azokat, akiknek rossz élni a bűnben, hazugságban, a halálban és alkot olyan testvéri közösséget, ahol jó élni, mert nem kell a mának élni, nem kell a büntől félni, lehet hinni az Istenben, lehet bízni az emberekben. A Jézus Krisztus társágába, életközösségébe vesz tel, hogy legyen az ő üdvösségre választottjainak helye e világban, ^{**hova} vágyakozzanak, mert ott jó élni, az eklézsia, a templom az, ahol az Isten jövődőt látat s jövődőt készít, könnyet töröl, vigasztalás-

olajat ad, jövőző világok édes illatát terjeszti ottan. íme, e templom is azért épült, innen az Úr asztala alól, e szószékről gyógyító Víz forr elő.

II.

Van az Ezékiel prófétálásában egy nagyon figyelemre méltó vonás. „Valahova e folyam bemegyén, élni fog!” Csak ahova a szent helyből kiömlő víz eljut, ott lesz megújulás. Ebből pedig az következik, hogy mi el ne szalasszuk az alkalmat, melyet Isten kezünkbe adott e templom által. Már ha csak a külső, e világi értékét nézzük is, a szent felelősség érzésének kell ébredni bennünk, hogy a főváros kellős közepén ilyen ékes templomot és épületeket mondhatunk a magunkénak s annak fenntartásáról nekünk kell gondoskodnunk. Milyen más érzéssel kell elmenni egy reformátusnak e templom homlokzata alatt, mint az utcai járókelőknek, akik csak a régi magyar motívumos csempéket látják meg és kritizálják. Úgy, mint a szülői ház előtt, ama református lelkülettel: vajjon mivel szolgálhatnám legjobban ekléziám ügyét. Hála Isten, nem szűkölködünk ilyen lelkekben. Ez a mi keresztvetésünk, mikor a templomajtó előtt elmegyünk. Hát még ha arra gondolunk, hogy e templom mögött egy hívő sereg van, gyülekezet, mely a Krisztus Jézusban üdvösségre predestinai téságban hisz. Nem tömeg, hanem az élő Istennel imádságos életközösségben élő gyülekezet van, amely ide az Isten szívat jön hallani. Míg a Bibliát nem ismerő embersereg jön össze, addig mindenki a papnak helyesel, vagy mond ellent, de a Bibliába gyökerezett gyülekezet Istennek helyesel, vagy mond ellent. A református templomhoz azért az a szent alkalom van kötve, hogy ott az Isten magyarul szól.

Nekünk világosan számolnunk kell azzal, hogy nagyvárosi életviszonyok között élünk és nagyvárosi gyülekezet vagyunk, a modern társadalmi élet forgatagában, ahol más az életrend, mint falun, ahol a társas élet központja a templom. Esztendőig idejárhatok és csak ismerős arcokat szerezhetek, de kevés lelki közösséget emberekkel. Ez nem egészséges, sőt mondhatjuk a református vallásosságot egyenesen léte gyökerében pusztító állapot. Ezért mondják a templomot elhanyagolok, hogy imádkozhatom otthon is. De csak önmagáért, csak a magad üdvösségével leszel elfoglalva és nem törödsz mással, lefoglalod a magad számára egészen Istent és elfelejted, hogy ő nem egyéneket akar külön-külön, hanem testvéri érzésben összeforrott szíveket. Elsatnyul az lélekben, aki elszakad a hívek közösségétől, mert közös feladatokat nem vállal, Istennek népek és nemzetek számára adott gondolataiért nem dobban meg a szíve. Nem magánügy a vallás, hanem a legszentebb közügy, nem minden embernek van külön Istene, hanem az összeségnek egy Istene és a Krisztusban hívőknek Atyja.

A nagyvárosi életben a gyülekezet és a templom adja vissza az embernek, amit a város elvesz tőle, a lelkét. Visszaadja a vasárnap nyugalmat, amikor a hétköznapból kiemeli és ünneplőbe öltözve jön az isten házába. Minden hívő ember tudja: Isten parancsa az,

hogy a vasárnapot megszenteljed és nincs a vasárnapi munkán áldás. Ismerek én itt embereket, akik jobb jövedelmű állást csak azért nem fogadtak el, mert akkor nem mehetek volna templomba. Itt a templomban állítatik helyre az ember méltósága, amelyet oda-künn de megaláz ember az emberben! A szegény, a szolga, az alkalmazott érzi: ember vagyok; az előkelő, a gazdag, a dölyfös, parancsoló érzi, hogy csak ember vagyok. Tudjátok mi ez, micsoda fenséges, gyógyító erejű víz ez, mely itt felfakad és kiárad! Egyetlen alkalom, hogy meggyógyuljon tőle a beteg és meghasonlott társadalom. Kérdelek titeket apák és édesanyák, akartok-e kávéházakban növekedett fiak helyett templomban növekedett fiakat?! Igazán akartok-e?! Mert ha akartok, van rá erőtök és módotok, hogy ott nevedjenek fel. De ha ti karriert és jó partit akartok fiaitoknak és leányaitoknak, ám ti csak járjatok a templomba, fiaitok és leányaitok már esküdni se jönnek ide.

Felhangzik már református ember ajkán is: minek menjek a templomba, nem adnak ott semmit. Szegény testvérem, a te árva, összeasszott, öszi levél módjára beszáradt lelkedet tudná itt visszaidni az Isten. A vallást soha külső ellenség meg nem ölheti, mindig csak azok ronthatják meg, akik beletartoznak abba a vallásos közösségbe, de nem élnek vele. Nem félttem én a református egyházat senkitől mástól, csak a névleges reformátusságtól.

*

Az első tíz év elmúlt e templom történetében. Akik emelték, jó részt már pihennek. Legyen áldott emléküik. Jön a második tíz év. Itt a nagy alkalom, a gyógyító víz kiáradása. Oh, hogy kell, hogy várja sok halott lélek, sok összetört szív, a megelevenítő vizet, „*Valahova e folyam bemegeyen, élni fog*”. Tudjátok-e, hogy e megelevenítő, gyógyító víz ti vagytok, akik innen kiáradtok, ha a Krisztust befogadtátok? A fasori egyházat Isten csak ti általatok elevenítheti meg.

Ne menj el addig, tégy fogadást szívedben az Istennek, az eklézsiának, mely a Krisztus teste. Tégy valami szent, mély fogadást az elkövetkezendő esztendőkre e templom boltozatai alatt. — Addig nem halsz meg, míg fogadásodat be nem teljesítetted az rnak.

HÁROM KORSZAK A NEMZET ÉLETÉBEN.

Luk. XIX: 41-44. És mikor közeledett, látván a várost, síra azon. Mondván: Vajha megismerted volna te is, csak e te mostani napodon is, amik néked a te békességedre valók! de most elrejtettek a te szemeid elől. Mert jönnek reád napok, mikor a te ellenségeid te körülted palánkot építenek, és körülvesznek téged. és mindenfelől megszorítanak téged. És a földre tipor-nak téged, és a te fiaidat te benned; és nem hagynak te benned követ követ; mivelhogy nem ismerted men a te meglátogatásodnak idejét.

Mindig félelmetesen komoly feladat a keresztyén szószékre felállani, de ma, március 15-én félelmetes komolyságát kétszeresen átérzem, mikor arról kell szólanom, mi a szándéka a fölséges, világ-bíró Istennek e mi árva nemzetünkkel, mint a legnagyobb magyar, Széchenyi István mondja: „*Kinek létét oly sötét titok fedi.*” Nem tudok könnyebb témába kezdeni, bármennyire kínálja is az alkalmat a tüzes és lelkesítő beszédre ez a mai nap, de lelkem megnyugvást és kibontakozást keres s számomra is, számotokra is nem egy napra szóló hazafias fellángolásra és mámorra van szükség, hogy ne fájjon úgy, ami fáj, s ne aggasszon úgy, ami aggaszt, hanem egy főséges hitre, amely nemzetünk rendeltetéséről támadt szívünkben.

Engedjük azért teljes súlyával ráereszkedni lelkünkre ezt a gondolatot: „*Mi sors vár a mi megcsonkított nemzetünkre?*”. Máskor talán rábízzuk ezt a gondolatot az ország vezetőire, a kiváltságos nagy lelkekre, akik roskadozva görnyednek meg e gond súlya alatt, s mi a magunk hivatása, munkaköre terhei alatt is örülünk, ha le nem roskadunk. De ezen a napon ki kell próbálni magunkat, kibír-nánk-e azokat a gondokat, melyeket a nemzet választott fiai egy egész életen át hordoznak?!

Ezer esztendő óta ez a gond vont mély barázdát a magyar nemzet legnagyobb lelkeinek homlokára. E társtalan, testvértelen árva nép a „*lét és nem lét*” mesgyéjén járt s baljós szemekkel nézett az ég aljára: „mire virradunk holnapra?,”? Nincs egy nagy férfია, aki-nek ajkán el ne hangzott volna, vagy lelkén át ne futott volna az árnyék: „*mit hoz a jövő?*” De a magyarok Istene sohasem hagyta felelet nélkül ezt a kérdést. Lapozd át az árpádházi királyok korát, kérdezd meg a török hódoltság magyarjait, tudakozdój az Isten egy-

szerű szolgálánál, a prédikátoroknál, akik minden jelentéktelenségükbeu a magyar fajról Isten próféciáit mondották el, kérdezd ki küldetése embereit, a Zrínyi Miklósokat, a Széchenyi Istvánokat, mindenik lelkén ott talárod ezt a felhőt: „*mi sors vár a magyarra*”. De mindenik ajkán kicsendül, mint egy égből kapott, vagy az Istentől kivívott üzenet: „*A magyar nem volt, hanem lesz*”. A borulat után kisütött a szivárvány, mikor minden veszni látszott, a jövendőről fellebbent a fátyol, s a fátyol mögött nem egy nemzet temetője, hanem egy megújhodott nép viruló képe tündöklött elő. Elég volt egyetlen pillantás a fátyol mögé és e látomástól meggyógyult aki holt eleven volt is.

De most hiába megyünk letűnt korok prófétáihoz, nem tudnak nekünk megnyugtató feleletet adni. Ok is csak a maguk korának prófétáltak. Elzarándokolunk március 15-ike oltárához, lelkünk tűzénél melegszik, de az öt részre szakított ország sorsa felől hogyan tudhatnának nekünk biztosat mondani. Mint a régi görögöknek a *dodonai* jóshelyről, felénk is úgy hangzik az 1848-ban három ellenséggel harcban álló nemzet üzenete: „*a magyar csak saját magát fogja megvilkolni, más állal meg nem gyilkolható*”. (Széchenyi: 1848 aug. 21.) Van nekünk még hova fordulni kérdésünkkel: a népek és nemzetek sorsát intéző Istenhez. S ha máskor üdvösségünk és bűnbocsánatunk felől kérdezősködünk e helyen, e napon nemzetünk sorsa felől kérdezősködünk Ő előtte.

Jézus is megállott népe sorsa és végzete komor kérdése előtt s minden idők és nemzetek sorsa felől ad feleletet e szavakban: „*Vajha megismerted volna te is, csak e te mostani napodon is, amik a te békességre valók, de most elrejtettek szemeid előtt, mert jönnek napok ..., földre tipornak téged és a le fiaidat tebenned, mivelhogy nem ismerted meg a te meglátogatásodnak idejét*”.

Jézusnak ezekből a komoran főséges szavaiból kiviláglik, hogy Izrael népének és minden nemzetnek sorsa függ attól, hogy *elfogadta-e Megváltójának, vagy visszautasította*. Jézus Krisztusnak világtörténeti nagyságát s a nemzetek életében elfoglalt sorsdöntő jelentőségét jelenti itt ki Isten az egész világ népeinek füle halatára.

A felolvasott Ige szerint három korszak különböztethető meg egy nemzet életében. I. *A kegyelem korszaka*, mikor Isten meglátogatja a nemzetet és szabadító kezét nyújtja. II. *A vaksággal megvertetted korszaka*, mikor a nemzet nem ragadja meg, sőt ellöki magától az Istent. III. *A végpusztulás korszaka*.

Mind a három korszak világosan kitetszik Izrael életéből, de kitapogatható minden elpusztult nemzet életéből is, amelynek csak romjairól beszél a történelem.

Nézd Izrael népét, a babiloni fogságból visszatérve 400 év alatt visszatér belé az élet s most a római birodalom ércsarkai alatt, mint meghódított tartomány vergődik. A politikailag is külföldi nagyhatalmak érdekeitől függő kis ország belsejében egyszer csak nagy lelki megújhodás támad. A galileai tó partján egy férfi jelenik meg, s a lehengetelt fűszálak, a csüggedt pálmafák emelgetni kezdik fejü-

ket. Azt kezdi tanítani, hogy az Isten országa elközelgetett s a belső tisztuláson keresztül ment lelkeken Isten nagy és világra szóló dolgot akar kezdeni. Gyűjtögetni kezdi szárnya alá a lelkeket, gyűjtögetni kezdi népe fiainak szívét. Isten közvetlen segítségét és erejét helyezi kilátásba. Régi próféciaik közeli beteljesedésének hité lobban fel egy pillanatra s a kicsi, maroknyi nép elfelejtett Istenére eszmél, aki parancsol népeknek és birodalmaknak.

Csakugyan az az Isten látogatta meg a népet, akinek erejéről és szabadításairól oly dicső dolgokat tanítanak tudósaik és könyveik, egy utolsó, megváltó látogatást tesz népéért. Íme, egy nép, melynek legválságosabb korszakában lép fel Jézus Krisztus. Nem nagy kegyelem-e egy népre, kívánhat-e bármely nemzet is a inai szemmértékkel mérve nagyobb szabadítót, mint a világ megváltóját.

És ez a nép nem ismerte fel, elmulasztotta az utolsó kedvező alkalmat s belelépett a második korszakba, a *vaksággal megveretelés* állapotába, nem ismerte fel „*ml az, ami neki békességére való*” *okoskodás* az, mikor éjszaka van s a világozság hiányában tapogat a lélek. A szem még ép, egy parányi csillag, egy fénysugár elég volna, hogy lászson, — de *vakság oz*, mikor verő napfényben áll a határ s a szem meghomályosodott s éjféli sötétségben ül déli időn is az ember. Ilyen vaksággal volt megverve a nép. Ott állt közöttük Jézus isterji erejének kiáradó sugárözönében, de nem látták meg benne, hogy ő Istentől jött, tompa érzékük messiási tetteit, nagy szívét, lelke hő szerelmét érzéketlenül bámulta, sőt félremagyarázta s veszedelmesnek mondotta. Nincs rettentőbb, mint a lelki vakság, akár az egyén, akár a nemzet életében, mert a lelki vakság a bűn következménye s az elkövetkezendő katasztrófa előhírnöke, Isten halálos ítéletének előszele, elvégzett tanácsainak baljós intése, hogy még ne is könyörögghessen szabadulásért az, aki időben felkínált kegyelmét elutasította. Hány ember van, aki fiatal korában megtérhetett volna, de csak kerülgette a Krisztust, férfi korában már képtelen hozzá fordulni és benne bízni.

Végül jött a harmadik korszak: Jeruzsálem földig leromboltott. A világtörténet legborzalmasabb eseménye Jeruzsálem pusztulása, Izrael népének szétszórattatása. 110.000 embert öltek le, senkinek nem kegyelmeztek s a legnagyobb pusztítást a zsidók egymásban követték el. Az ellenség a falak alatt volt, de a templomban nyilgodtan mutatták be az áldozatot az Istennek, aki megszámlálta napjait Jeruzsálemnek. így volt Karthágó elesténél, így volt Bizánc elestekor. A megvakított nép görcsösen bízott a saját léte fennmaradásában, holott a szabadító kezét magától már előbb elvetette. Az istenítélet beteljesedése után tűnik ki mindig, hogy mielőtt Isten balkezét sújtásra felemelné, a jobbot odanyújtja a mentésre.

Mit szól nekünk a magyar szabadság ünnepére emlékező magyaroknak Isten ez ígében a mai napi A mai nap, mikor hazánk sorsa felől ünnepi érzésekbe szeretnénk öltözni. 1848-ban felismerte a nemzet lelke a szabadság eszméjében megjelenő isteni szabadítást és megtartatott. Letiporhatták, mégis erősebb, dicsőbb lett, mint valaha, pedig olyan volt, mint egy tetszhalott, Egy balkáni kis állam

színvonalára süllyedtünk volna le, míg a többi európai államok felnövekedtek volna mellettünk, mint tölgyek a bodzabokor mellett.

De szól többet. Nemcsak a múltba, hanem mostani borús világunkban, — mikor tele van a magyar lélek e baljós gondolattal: „*mi lesz a magyar sorsa*” — fényes sugárt lövell.

A jutalmul és zsákmányul szétosztott Magyarország is ma a *meglátogatásnak* kegyelmi időszakát éli. Krisztus megjelent a magyar nép között s a magyar sorsot szívére vette. A magyarságnak a keresztyénségben való megtartása, mint a nemzeti és faji lét fennmaradásának utolsó és egyetlen biztosítéka olyan lelki kiáradás a veszített háború és a forradalmak után, *mely nem embertől jó, hanem az élő, nemzetek sorsát szívében hordozó Istenről*. Krisztus jön s követeli maga számára a magyar nép lelkét, hogy megőrizhesse száz csatán kivívott és megdicsőült múltját, ama múlt ezeréves szépségét és gazdagságát s megtartsa az ellenséges szomszédok megsemmisítésére törő ármányai között. Ne az embert, ne a pártot nézd, amely képviseli, vagy képviselni véli a Krisztust, a lelket nézd, amely diadalmasan utat tört s még az ellenségeit is rabul ejtette. Ebben a lélekkiráadásban Isten jár itt és keresi a magyar lelket, hogy megragadja s belé önértetet és önbizalmat, nemzeti rendeltetésébe vetett *új hitet*, sebeibe olajat öntsön s megfertőzött vérébe ellenmérget erresszen. Jön Krisztus, hogy az újjászületést véghez vigye e nemzetnek sok régi és új bűneiben megrögzött lelkén. A reformáció időszakánál nagyobb jelentőségűnek érzem a jelen *meglátogatást* korszakot nemzeti életünkben. Hogy meddig tart, annak határidejét az Örökkévaló, a magyarok Istene szabta meg. Hogy kifejlődőben van-e, vagy elérte már delelőjét, véges értelem megmondhatja-e? Az én hitem, hogy a keresztyén gondolat, a krisztusi életben való megújulás eddigi szószólóinak sok emberi salakjától megtisztulva, még hatalmasabban fog megszólalni a nemzet lelkiismeretéhez. Krisztus még tisztábban meg fogja mutatni magát, hogy Ő van itt és nem emberek, nem egyik, vagy másik egyház, vagy politikai párt. Sorsdöntő esztendei ezek a magyarnak. Lejut-e a falukba a Krisztus lelke, behat-e a városba a bérházakba? Tudomást vesznek-e a bankokban, hogy a pénz uralma nemzetgyilkosság? Ihleti-e az írókat, hogy tépjék össze eddigi írásait és vágják ki velejüknél azt a darabját, amely megrontja a nemzet erkölcsét; behat-e a templomokba, hogy a felekezeti gyűlölség helyett végre a keresztet prédikálja? S ihleti-e az osztályokat, hogy a sorvasztó testvérgyűlölség mérgével eltelt szívünket új szívvel cseréljük ki. Itt nem kiegyenlítésre van már szükség, itt csak *újjászületés* segít. Mert ha nem, akkor el jó a második korszak, a *megvakíttatás*, mikor a keresztyén újjászületés gondolatában egy nagy kiábrándulás éri a nemzetet és futni fognak az emberek a keresztyénségtől és elvetik maguktól még az esküjüket is.

Megvakított nép az, mely jobb jövődőt akar javulás és tisztulás nélkül, s elűzi Krisztust s mindenkit, aki bensejébe akar nyúlni, hogy azt megtisztítsa, aki azt kiáltja: „szentély ez”, holott undok es kártékony bűneit rejtegeti ott. Láthatod példáit e megvakulásnak: az ördöggel is szövetkezni kész keresztyén a zsidó ellen, s az ördög-

gel is szövetkezni kész zsidó a keresztyén ellen. Ha ez lesz a vezérlő lélek, bizony csak a Krisztust feszíti újra a magyar a keresztfára. Térj észre én népem ez elvakultságból, a bűnt bűnnel nem lehet legyőzni, nekünk fel kell venni nemzeti sorsunk keresztjét, sok régi bűnt meg kell bűnhődnünk, mert ha nem, elkövetkezik reánk is a *harmadik korszak, a végpusztulás*.

Egy nemzet elpusztulhat úgy is, hogy egy véres harcmezőn mindenestől, egy nap alatt következik be reá az ítélet, mint Karthágóra, mint a hunokra, de beteljesedhetik úgy is rajta végzete, hogy lassan vérzik el, mint a sebzett szarvas a rengeteg mélyén, kínjában maga hasogatja fel agancsával ereit. Fajulva tengő élet jut neki osztályrészül s egyszerre eltűnik, mint patak a sívó homokban, beleolvad, s múltja, neve, nyelve, hősi tettei más nemzetek emlékezetében élnek intő példaként.

Oh jaj, elszakított területeinken, ráteszi kezét az „örökös” a magyar gyermek lelkére s nem tanulhatja anyanyelvét, csak mint idegen tantárgyat, elnyomorodik a nép s csak igahúzó baromnak lesz jó, de a nemzet kormányzásába nem nőhetnek fel a barázda mellől talentomos fiai, idegen hatalmasságok kezébe adatott teste-lelke, akik mesterségesen lassú halálra ítélték.

És a megmaradt magyar földön? ... — Hála Istennek, megmaradt még hétmillió magyar.

De mi a sorsa e hétmillió magyarnak?

Jézus sírt Jeruzsálem felett, mert népe a meglátogatási időt elszalasztottá s vaksággal megvert vezetői romlásba ragadták a népet.

Március 15-én megáll Jézus Magyarország felett. Mit gondoltok, mi van a szemében? Nem, nem könny, még nem könny. Szána-kozó, nagy, meleg szeretet. Várakozó messiási pillantás: megnyitja-e szívét végre az én szomorú, bús, árva, testvértelen magyar népem... egészen, és én akkor bús sorsa keresztjét felveszem vállaimra, vele hordozom, helyette hordozom. Nézd Krisztus vállán a magyar kereszt. Dicsóság fája lesz az egykor ... Reméljétek ...

ÉLETVESZÉLYES, DE GYÓGYÍTHATÓ BAJ.

Ján. Jel. III: 14-22. A Laodiceabeli gyülekezet angyalának is ird meg: Ezt mondja az Amen, a hű és igaz bizonyság, az Isten teremtésének kezdete: Tudom a te dolgaiddat, hogy te sem hideg- nem vagy, sem hév; vajha hideg volnál, vagy hév. így mivel lágymeleg vagy, sem hideg, sem hév, kivetlek téged az én számból. Mivel ezt mondod: Gazdag vagyok, és meggazdagodtam és semmire nincs szükségem; és nem tudod, hogy te vagy a nyomorult és a nyavalyás és szegény és vak és mezítelen: Azt tanácslom néked, hogy végy tőlem tűzben megpróbált aranyat, hogy gazdaggá légy; és fehér ruhákat, hogy öltözeted legyen, és ne láttassék ki a te mezítelenségnek rút-sága; és szemgyógyító irral kend meg a te szemeidet, hogy láss.

Akiket én szeretek, megfeddem és megfenyítem: légy buzgóságos azért, és térj meg. Imé az ajtó előtt állok és zörgetek; ha valaki meghallja az én szómat és megnyitja az ajtót, bemegyek ahhoz és vele vacsorálok, és ő én velem.

Aki győz, megadom annak, hogy az én királyi székembe üljön velem, amint én is győztem és ültem az én Atyámmal az ő királyi székében. Akinek van füle, hallja, mit mond a Lélek a gyülekezeteknek.

Különös ambícióval vágyakozik minden magasabbratörő református lelkész arra, hogy a Kálvin-téri szószékre, — amint mondani szokták — az ország első szószékére felmehessen prédikálni. Néhány évvel előbb magam is megilletődéssel jártam fel ide s hiszem, hogy ma is sok fiatal segédlelkész szíve átmelegszik arra a gondolatra: én is szeretném a próbát kiállni a Kálvin-téri nagy gyülekezet előtt. Meg kell valljam, hogy *ezt* a varázsát reám elveszítette ez a szószék. Jobban szeretek a magam szószékén prédikálni, ahol ismerem azokat, akik a szószék alatt ülnek. De van egy másik ok, ami az ország első szószékéről való prédikálást nehezzé és kényelmetlenné teszi sokak számára s ez az, hogy nagyon sokan *szónoklatot* várnak a katedráról, pedig néhány évtized óta óriási átalakuláson ment keresztül a templomi ígéhirdetésről való felfogás a hívek szel rétegeiben is és a lelkipásztorokban is. Arról nem beszélek most, hogy a hívek milyen igényekkel lépnek fel a szószékkel szemben, de azt nyíltan megvallom, hogy mi lelkipásztorok többet akarunk, mint szép prédikációt mondani, mert a szép prédikáció csak a szó-

nok hírnevét szolgálja és hiúságát hizlalja, a hallgatók pedig le-
rázzák magukról s nem veszik át az üzenetet. A szónokot nem felej-
tik el, de amit mondott az feledésbe megy. Fordítva szeretnénk:
menjen feledésbe aki szól, de amit mondott, azt ne lehessen egykönnyen elfelejteni. Ez pedig csak akkor lehetséges, ha a prédikáció min-
dig valami határozott üzenet a gyülekezet urától, a Krisztus Jézus-
tól. Milyen más lesz egyszerre az egész istentiszteletünk! Milyen
más a hallgatóság lelke! Ki mer még akkor szónokolni. Milyen félel-
metesen komoly ügyé magasodik ez a hely, hogy meg kell bele
remegni újból, meg újból annak, aki ide áll. Bármelyik szószéken
ilyen félelmetes Isten üzenetét átadni, mennyivel inkább itt, az
ország első szószékén, melyet nemcsak egy látható, hanem egy lát-
hatatlan gyülekezet vesz körül ebben az órában.

A felolvasott bibliai részből is világosan kitetszik, hogy az
igehirdetés üzenet átadás. A laodiciabeli gyülekezet angyalának
Isten szájába adhatja a szót, hogy adja tovább az egész gyüleke-
zetnek. Amint olvassuk ezt az üzenetet, átjárja bensőnket valami
isteni parancs, olvasd az ígét úgy: a budapesti gyülekezetnek írd
meg, mondd meg. Kivesszük e képletes beszédből, hogy a laodiciabeli
gyülekezet *életveszélyes, de gyógyítható bajban szenved.*

Vizsgáljuk meg, hogy mi ez az életveszélyes baja a budapesti
reformátusságn-ik. II. Milyen gyógyító szereket tanácsol Isten.

I.

Tudom a te dolgaidat.

A XIX. század antikrisztusa mondotta a keresztyénségre:
„Meváltottabbnak nézzenek ki a keresztyének, hogy elhigyjem mes-
terükről, hogy csakugyan megváltó!” Ez a Krisztus megváltó erejét
gáncsoló kritika hatástalanul pattan vissza a Jézus fölönt személy-
éről, de annál élesebben hatol a Krisztus-vallók szívébe. S Krisz-
tus nem áll ki a keresztyénség mulasztásainak és bűneinek párto-
lására, vagy takargatására. Nietzsche szavánál élesebben és lelep-
zetlenebbül tárja szemünk elé a felolvasott ige, hogy igen: *meg-
váltottabbnak kell kinézni azoknak, akik engem uroknak vallanak.*
Ő tudja azt az életveszélyes betegséget, melybe az ő követői minden
korszakban beleesnek, mihelyt egy kissé is jól megy dolguk e világ-
ban. Mióta a keresztyénség uralkodó vallás lett, azóta legveszedel-
mesebb ellensége sohasem kívülről jött, hanem belülről.
Krisztuson mint szőlőtön nevedett indákat a keresztyén egyházat
és kultúrát, a filoxerához hasonló betegség lepi meg koronként, —
a közöny, a lagymatag keresztyénség, mely elfeledkezett a világban
való hivatásáról. Megtagadni a Krisztust nem tudná és nem merné,
lemondani róla és elvetni magától világos előtte, hogy egy volna
az öngyilkossággal, de élni se tudja úgy a Krisztus evangéliumát,
hogy megfékezze e világban a gonoszt. Kerüli vele a nyílt harcot,
váraiba beszorítva, védekezésre szorítkozik s nem néz ki megvál-
tottnak, sőt inkább néha e világ könyöradományaira látszik rá-
szorulni.

Ez az életveszélyes baj, melyet az Úr Jézus így ír le: „sem hideg, sem hév nem vagy”. Amit az Úr a hévség alatt ért, nyilvánvaló. A meleg az élet kifejezése. Héví, aki az Istenhez teljes szívvel ragaszkodik, aki az apostollal mondhatja: „Élek többé nem én hanem él énbenem a Krisztus”. Meleg az, akit nem a test, hanem a lélek s nem is a maga lelke, hanem az Isten lelke kormányoz, aki mennyei jutalom után nyújtja ki kezeit. Kicsoda a hév ebben az értelemben közöttünk? Nemde a helyes címre érkezett ez a levél mikor azt mondjuk: a budapesti református keresztyéneknek. De mit jelent ez a sóhajtás: oh, — ha már nem vagy hév, — bárcsak hideg volnál?!

A hideg a halál jele. Kívánhatja ezt az élet fejedelme: bárcsak lelkileg halott volnál?! Nem. Ez a kívánság feltételes. Mindkét kívánság egyet, egy forró vágyat fejez ki: bárcsak hév volnál! De ha nem vagy hév, inkább lennél hideg, mert meg volna a megújulásnak a nagyobb lehetősége, mint a langyosnál, de ezt a keresztyénségei, amely sem hideg, sem hév, nemcsak a Krisztus ellenségei vetik meg, hanem maga Krisztus köpi ki, mint langyos vizet utálattal a szájából.

Ez az az életveszélyes baj, melyet még határozottabban körülír az Isten igéje, hogy senki meg ne rémüljön és senki kibúvót ne találhasson. „Te vagy az, aki azt mondod, gazdag vagyok és meggazdagodtam és nincs semmire szükségem és nem veszed tudomásul, hogy te vagy a nyomorult és nyavalyás, szegény, vak és mezítelen”. Tehát nem a tökéletlenség és kiforrásban lévő állapot, hanem az önelégültség és önmagával elteltség — a langyosság. Felelőtlenség: hogy ez nem tartozik reám. Nézzük, hát nekünk szól-e ez az üzenet? A keresztyén élet gyújtópontja az üdvösség és az Isten akarata után való kutatás. Ahol ez a kettő mozgatja, szítja a lelkeket, ott van élet. Ahol nem ez áll a vallásos életközösség központjában, ott a látszat ellenére is hideg van. Ezt a belső, nagy ellenmondást a református keresztyénség nem bírja el sokáig, hogy belső hazugsággá ne váljon. Olyanféle embertípus alakul ki így, melyet *denevérhitn* embereknek szoktak bélyegezni. Tudjátok milyen az? Az állatok királya., az oroszlán megszólította a denevért, hogy ő is az emlős állatok közé tartozik. Akkor a denevér behúzta körmeit és kiterjesztette szárnyait: én a madarak közé tartozom, — sajnos — én nem tartozom neked engedelmességgel, mert nem a te birodalmad alattvalója vagyok. Máskor meg a sas szólította meg, hogy az ő birodalmába kell tartozni, mert szárnyai vannak. Akkor a denevér behúzta a szárnyait és a karmait mutatta meg s így szól: sajnos, én nem tartozom neked engedelmességgel, mert én nem tartozom a te birodalmad alattvalói közé.

Így van ez a langymeleg keresztyéknél is! *Sem ide, sem oda nem tartoznak*. Nem akar istentelen lenni, de kegyes sem. Szege lne nem keresztyén lenni, de keresztyén is vonakodik lenni, ha Krisztus ellenségének mondanánk, véténénk a szeretet ellen, na Krisztus barátainak neveznénk, vétkeznénk az igazság ellen.

Aki ezt a lelkületet nevezi a kálvinista józanságnak és az

aranyközépútnak, az visszaél ezzel a névvel, gyógyíthatatlanná vált benne a közöny. Jobb annak, aki ennek az állapotnak életveszélyes voltát elismeri, mint egyik kiváló német tudós mondta magáról éle tének egyik szakaszáról: Értellemmel pogány vagyok, de a szívemben keresztyén, így úszom két vizén, melyek nem egyesíthetők össze s kölcsönösen megcsalnak. Míg az egyik emel, a másik szakadatlan alábsúlyeszt”. Vagy, mint Pestalozzi mondja: „Századunk halott útját járom, — hagyom, hogy a keresztyénség lényege szívemben kihűljön, ahelyett, hogy határozottabban döntenék ellene vagy mellette”. — Szívszakasztó látvány, mikor fulladásban hal meg valaki. A közöny ilyen fullasztó levegő, melyben kialszik a lámpa, megbénul a gondolat, lassan mozog a vér, lehervad a terv, nagyot nem mer az akarat; az Isten tüzes gondolatai is megszürkülnek; minden új terv fáraszt, minden akarás ellenszevet vált ki, minden nagy ügy zaklatásnak tetszik, a legkisebb áldozat is kínos és az adás kelletlen. Szent terv nem villant meg sugárt a szemben, hanem fáradt, fagyasztó közönnyt: „nem lehet azt, nincs nekük arra szükségünk”. Csak lassan, csak óvatosan, esti szürkületbe szállni, mint a denevérek. Soha napba nem nézni, mint a — sas, soha harcba nem állni, mint az — oroszlán, — baj az ilyen keresztyénség, — nagy baj. Hát nem utálattal köpöd ki te magad a szádból? S mégis itt terpeszkedik rajtunk! A világ legnagyobb református gyülekezete is próbáljon csak valamilyen krisztusi mértékkel mért nagy ügybe belefogni, majd meglátja, hány embert tud megnyerni az eszmének és mekkora lesz az áldozatkészség! Melyik intézményünk nem beteg, melyik ne tudna panaszkodni? Hiszen pár ezer ember sincs, aki a leg-
elemibb dolgot, hogy egyházi lapot járasson, nem teszi meg!

Ne gondoljátok, hogy azt vélem, hogy ennek a bajnak a fel-tárásával azonnal jobb lesz a helyzet, már holnap. Még kevésbbé hiszem azt, hogy egy dorgáló prédikációra a denevérszárnyak sasszárnyakká nőnek s a félhomályhoz szokott szemek, a napba néznek. Megtanultam, hogy a *közönyös embertől semmit sem lehet várni*. A közönnyt fel lehet egy kissé melegíteni, egy-egy buzdító beszéddel, de az lehül megint langymelegre. Míg a forrásból nem fakad forró víz, addig egész vallásos életünk ilyen ideig-óráig tartó felmelegítésből, sokszor felvillanyozásból áll.

De megtanultam a közönnyel bátran szembenézni! Tudom, hogy életveszélyes baj, de gyógyítható!

II.

A felolvasott bibliai rész első felében Krisztus félelmetes szigorúsággal szól, a második felében mélységes szerelmének tengere árad ki. Ezt az üzenetet olvasom ki: a közöny nem szigorral, hanem szeretettel gyógyítható s így gyógyítja Jézus.

Halljátok csak: azt tanácslom néked. Tanácslom, tehát nem szemrehányó szavak többé, hanem egy jó tanács, mivel mi, szegények, meztelenek és vakok vagyunk, tanácsolja, hogy aranyat, fehér ruhát és szemgyógyító-írt vegyünk. Honnan! Milyen tanács ez? A

szegénynek, hogy vegyen aranyat, a mezíteleknek, vásároljon ruhát. Gúny ez, nem tanács! De Jézus azt mondja: vegyél tőlem. Vásárolj. Mint a boltban, a piacon, cseréld be. Cseréld be elvakított szívednek fenhéjazását, saját igazságod és önelégültséged hamis pénzeit s e világ bűnében elmerült megszokásaidat. Ez az ár, melyért tűzben megpróbált aranyat, fehér ruhát és szemgyógyító-írt szerezhetsz.

Hadd mutatok rá néhány szóval a közöny orvosságára. *„Tűzben megpróbált arany”*. Gondoljunk csak Péter levelére... *„a ti hitetek, mely drágább a tűzben megpróbált aranyánál”*. Az arany a hit, mely a szegény, nyomorult embert gazdaggá teszi Istenben és Isten előtt. A hit nyújthatja ki kezét az élet és üdvösség után, Istentől a lélek javait csak a hit kezével vehetjük el. De ez a hit tiszta legyen, megtisztítva minden a saját erényeinkbe s magunk jóságában való bizakodástól. A laodiceaiak sem voltak hitetlenek, de hitük aranya keverve volt öngazsággal. Ez nem hit, ez még csak önhit. Ha önmagamban hiszek, ez nem üdvözít, de mikor elvesztettem az üdvösség megszerzésében a hitemet teljesen önmagamban s rátámaszkodom teljesen arra, hogy Megváltóra van szükségem, akkor tűzben megtisztított hitem van, tűzben, a bűnbánat tüzeiben. Ez az arany.

„Végy fehér ruhát”. Az őskeresztyén egyház azokat, akik a pogányságból megtértek és bűneikkel szakítottak, konfirmációjuk alkalmával fehér ruhába öltöztették és úgy állították a gyülekezet elé. Ha a hit arany, a fehér ruha az életfolytatás, a cselekedet a hit gyümölcse. *„Gyümölcseikről ismeritek meg őket”*. A keresztyén ember, ha kéményseprő is, vagy szénbánya munkás, Krisztus szemeiben fehér ruhába öltözött. Ezeket a fehér ruhába öltözött lelkeket keresi e világ, hogy hinni tudjon. Azok ülnek-e itt mind, vagy méltán mondhatjuk: hiába jár a templomba, — de a lelke sötét és szennyes. Mint felséges mennyei kórus hallatszík a Jelenések könyvéből az Isten trónja előtt; mikor a megváltottak megjelennek: *„ezek azok, akik megmosták ruhájukat és megfehérítették a bárány vérében!”* Micsoda nyelv ez, megfehérítették a Bárány vérében? A tiszta, szent, engedelmes élet, — az a fehér ruha.

„Szemgyógyító irral kend meg a te szemedet, hogy láss”. Az eredeti szövegben, a görög szó: *kollourion* azt jelenti első értelemben, hogy megáztatott kenyér, melyet régen trachomas és fájós szemre tettek és azzal gyógyították a gyúladást. Annyi ember tapogat vakon a boldogságra vezető út után s annyi ember ki van szolgáltatva vezetőik kezébe! Mi mindnyájan beletesszük kezünket valaki kezébe, mert nem tudjuk az utat, nem tudjuk a kibontakozást. Más szemével látunk. S már-már a beteg szemek, a parázna szemek, az irigy szemek, a torz szemek uralma hatalmasodik el, amely nem látja meg az Istenét ebben a világban, megkicsinyíti, ami krisztusi, magnagyítja, ami rút. Nem látja meg Krisztusnak viaskodó harcát a mi egyházunkban. Nézd a szemeket, melyek a világban tágra nyitva néznek helyetted: az újságok, a lapok, folyóiratok. Mit olvasol te azokban, hogy a Krisztus egyháza, a te egyházad mit csinál? Abból ugyan az utókor sohasem fogja megtudni, hogy itt egy 100.000 lelkes református gyülekezet hogyan élt. S te, azt a sajtót pártolod, de a magunk

egyházi lapját, irodalmát, amely a magunk ügyét tárja eléd, észre sem veszed, — nem érdekeli!

Kend meg szemed, beteg szemed szemgyógyító-írral s lásd meg azt a heroikus küzdelmet, amit itt Krisztusért vív, már évtizedek ott éretted, a te szivedért és a beteg magyarságért is, egy sereg ke resztyén ember. Az Isten Igéje az a szemgyógyító-ír, amely a lené zett, lekicsinyelt, jelentéktelennek tartott egyházadat isteni fön ségében ragyogtatja fel előtted. Kapard le a nyomdafestéket, amivel a világ szeme elől elrejtették, egy fenséges régi mesternek leghíresebb képe van alá rejtve, Krisztusnak önmagáról való arcképe, a magyar Krisztus, a magyar református egyház, mint a magyar sors hor dozója.

Látod milyen beteg a szemed? Hisz nem látod a Krisztust. Lá tod milyen koldus szegény vagy? Hisz nem tudsz hinni benne! Lá tod milyen mezítelen és rút vagy! Mindenütt szakadozott, fogyaté kos és szennyes az öltözeted, melyet egykor a konfirmációkor ma gadra vettél.

Tanácslom néked, mert én szeretlek téged, budapesti egyház, te modern Laodiceám, te sem hideg, sem hév, akit ki kellene köpnöm a számból. A Krisztus nagy szerelmi vallomása hangzik feléd: Fé nyesek a palotáid, ékes a parlamented, elragadó királyi palotád, káp ráztatók kilátásaid, bámulatba ejti a külföldet kulturális fejlődésed, *de én benne tégedet szeretlek*; langymelegjeidet azért dorgálom, mert én egészen akarom, hogy az enyém légy, *veled nagyot akarok kez deni*, belőled életet akarok kiárasztani. Adom néked a hit aranyát, ha kéred. Fehér ruhákat, mert én akarom, hogy ti megváltottaknak nézzetek ki, hogy ez a hinni akaró és hinni nem tudó, gyötrődő, bá natos magyar népem elhiggye, hogy én Megváltója vagyok s kiszaba dítsa magát a iélkeresztyénségből.

Ímé az ajtód előtt állok és zörgetek, zörgetek.

KRISZTUSTÓL MEGRAGADOTTAK.

Filippii III: 1-14. Nem mondom, hogy már elértem, vagy hogy már tökéletes volnék; hanem igyekezem, hogy el is érjem, amiért meg is ragadott engem a Krisztus Jézus. Atyámfiai, én en,ingámról nem gondolom, hogy már elérlem volna: de egyet cselekszem, azokat, amelyek hátam megélt vannak, elfelejtvén, azoknak pedig, amelyek (döltem vannak, nékik dől-vén, célegyenest, igyekszem az Istennek a. Krisztus Jézusban onnét felülről való elhívása jutalmára.

Fontos dátum a mai nap e gyülekezet életében, mikor a hívek serege egybehívatott, hogy áldott emlékű, nagyszívű lelkipásztornak árván maradt katedróját új pásztorral töltsé be. Az egyházi életnek ilyen nagy fordulón a hívek közössége nagy próbára tétetik. Nemcsak azáltal, hogy miként él *szabadságával*, melyet egyházalkotmányunk a híveknek biztosít, hanem próbára tétetik a *felelősség-érzete* is az Isten ügyével szemben. *Azért kérem az Istent, adja meg néktek, testvéreint, azt a lelkipásztort, akire néktek szüksége van.*

Mert mérhetetlen szüksége van a mai nemzedéknek a Krisztust hirdető emberekre. Aki mélységes fájdalmat hordoz szívében a meggyötört emberi sors, baj s bűn miatt, de hordoz valami szent reménységet is a kibontakozásra, a megújulásra, az mind átérezte már azt a belső hívó hangot, amely így szólal meg: *Papnak kellene lennem.* Akinek volt már döbbenetes bepillantása a mai emberi lélek leromlásába s aki felismerte, hogy az egyes történelmi korszakokban milyen félelmetes összefüggés van a romlott test és romlott lélek és a rákövetkező generáció meddősége között, az tudja, hogy itt a neve lésnél nagyobb erő merész és vakmerő hitére, *a Krisztusban való megváltás hirdetésére van szükség.* Csak a jobb emberiség teremthet jobb világot. Aki pedig jobb emberiséget akar, az már biztosan felsóhajtott így: csak a vallásos megújulás segíthet rajtunk. Nem egy fenkölten gondolkodó férfúnak ajkáról hallhatjuk mostanában: *Most pap szeretnék lenni.*

Ezek a Krisztustól megragadott emberek. De mérhetetlen nagy azoknak a száma is egyházunkban, akik retentő csalódásokon, kínos kiábrándulásokon mentek keresztül, görnyednek a csapások súlya alatt, vagy mint tékozló fiú jártak az életben. De jött a kijózanodás s most itt állanak az atyai ház kpuja előtt, tekintetükből olvas-

ható: *Tanítsatok meg enyém hinni*, adjatok életcélt, segítsétek rá a keresztyén élet folytatásra. Vannak sokan, akik előtt feltündöklött már a Krisztusban való élet békessége és ereje. Azoknak tovább vezetésre van szükségük. Vannak sokan, akiknek őszinte vágyuk, életcéljuk lett, hogy a Krisztust megnyerjék. Ezeknek az a vallomásuk, hogy „*nem, mondom, hogy már elértem, de igyekszem, hogy el is érjem*””. Ezek mind szomjúhozák a Krisztustól megragadott igehirdetőt. Ez a mai pap választásra egybesereglett híveknek — e templomi gyülekezetnek is — a lelki képe.

Az ember legnagyobb kérdése mégis csak az üdvösség megtalálása. A felolvasott bibliai versekben a világirodalom legklasszikusabb vallomását találjuk, az üdvösség kereső, az üdvösségre törekvő ember önéletrajzát, amely új változatokban minden keresztyén életében megismétlődik. Két alaphang járja át ezt a vallomást. Egy felső és egy alsó hang, mint ahogy minden keresztyén lelkében ketős érzés váltogatja egymást, a *félelem* és a *boldogság*, a nyugtalanság és a mélyeséges békesség. A nyugtalanság ebben a szóban van: „Nem mondom, hogy már elértem volna”, a boldog nyugalmat pedig ez a szó fejezi ki: „elérem, mert megragadott engem a Jézus Krisztus”.

I.

A keresztyénség ahol igazi valójában jelenik meg, mindig Krisztustól való megragadottság. Ahol nem az, az lehet ugyan valóság, de nem keresztyénség.

Van egy fajta megragadottság, amely csak utánzata az igazinak, mikor az ember ragadja meg a Krisztust s olyan lelkesedést, irodalmat, kultuszt csinál a Krisztus személyéből és tanaiból, hogy szinte elkápráztatja vele a világot. Olyan centennárinmi lelkesedés ez, melyben a halott nagyságok orcája elé állítanak világosságot. Jaj annak a keresztyénségnek, amelynek ilyen megragadottjai vannak, akik egy halott emléket támasztgatják s nem egy élő Krisztus látomásától s megváltó erejétől megragadtatva, teljes bizalommal bízzák rá életüket feltétlen urukra. Ez a megragadottság igazi s gyökeres átalakulást nem hoz be az ember életébe. Nem fakaszt a szívben forró s mély imádságokat, mint a vallásos élet biztos jeleit, nem segít arra a hitre, mely élő közösségbe kíván lépni a megváltó Krisztussal. Krisztusért hitetlenül is lehet lelkesedni, művészi élvezetekért is lehet hozzá menni. De mindig megdöbbenette Jézus az embereket, mikor azzal az igénnyel lépett fel: „*Jer és kövess engem*””. A lelkesedés mindig megcsappant ott, ahol Krisztusról, mint feltámadott és élő Krisztusról hangzott el a bizonyágtétel.

Pál apostol Krisztustól való megragadottságát egy eleven képben szemlélteti. Hasonlítja magát a versenypályán futóhoz, aki célegyenest nekidől a kitűzött jutalom elnyerésére. Krisztus által megragadott ember minden erőit koncentrálja a Krisztus elnyerésére.

Micsoda örökifejtést igényel a földi jutalomdíj elnyerése is!

Sokszor a végsőkig menő küzdelmet, mikor a célba futva, tehetetlenül esik össze a versenyző. Csak úgy győzhetett, hogy az utolsó cseppig kimerítette erejét. Gondoljátok, hogy az életnek az a koronája, az a jutalomdíj, melyet Pál apostol a keresztyének jutalmának lát, küzdelem nélkül hull ölünkbe? Isten ezen a világon minden előny omulást, haladást, életemelkedést rettentő fáradtság, veríték árán ad kezünkbe, — csak a legnagyobb iránt támasztana közönyt szívünkben azáltal, hogy nem teszi kívánatosá számunkra! Ne téveszszük össze, hogy az üdvösség kiérdemlése és az üdvösség elérése között nagy különbség van. Az üdvösséget ki nem érdemelhetem azzal, hogy futok és küzdelembe szállok érte. De a Krisztustól megragadottságnak az már nyilvánvaló jele, hogy belépek a futók közé. Hátározott célt és tartalmat nyer életem, minden erőmet összepontosítom arra, hogy Krisztust megnyerjem. Mérheterlen hajtóerőt és aktivitást jelent az, ha tudom, hogy az üdvösséget még nem értem el. Mikor úgy érzem, megvalósult bennem valami a Krisztusból, akkor látom, milyen nagy a távolság köztem és közötté s minél közelebb érkezem hozzá, annál jobban látom, hogy lehetetlen abbahagynom a futást, teljes erőm latbavetésével is el kell érnem Öt.

II.

Gondolhatja közületek valaki: én azt hittem, hogy a vallás békességet ad, te pedig szakadatlan versenyfutásról beszélsz! Nyugalmat keresünk, te pedig örök izgalmat ültetsz a lelkünkbe, mert a versenyen le is maradhatunk. Ki törődik a lemaradt versenyzőkkel?! Nem jobb vallás-e a buddhizmus, vagy a teozófia, amely békességet ígér, vagy a katholicizmus, ahol csendben él az ember és az egyház mindent elvégez helyette?! Nem azt mondta-e Krisztus is: *„békességet hagyok néktek”*.

Szeretteim, melyik békességre vágyakoztok, a tó, vagy a tenger békességére?! A keresztyén ember lelke hasonlít a tengerhez. A felszínen néha óriási hullámzás van, de 40 méter mélységben rendíthetetlen nyugalom uralkodik. A keresztyén ember lelke hasonlít a tölgyfához. Az ágakat rázza a szél, a törzs is meg-megmozdul, de a gyökerek nyugodtan élnek a földben, akárhogy tombol is fenn a vihar. Mi a lélek tenger-mélységének nyugalma? Mi az a föld, melybe lelkünk gyökereit aláereszthetjük — s az örökkévalóság félelme nem nyugtalanít, s a mennyei koronáról való lemaradás nem aggaszt? Egy másik ige, ez a mérhetetlen mélységű, ez a predestinációs ige: *„Nem azé, aki akarja, nem azé, aki fut, hanem a könyörülő Istené”*. Az a nyugalom, amely után vágyakozik a lélek, s amely a versenyfutó Pál apostol lelkében is megvan, abból a bizonyosságból származik, hogy el is éri a célt: *„mert megragadott engem a Krisztus Jézus”*.

Kicsi emberi életünk legnagyobb csodájáról szeretnék szólni hozzátok. Arról, amit emberi értelmünk már nem képes meglőgni, hogy hogyan ragadja meg Krisztus az emberi lelket s úgy a hatalmába keríti, hogy nem tud többé szabadulni ebből a boldog rabság-

ból. Hallottatok már valamit Sadhu Sundar Singhről? Ez a ma élő hindu keresztyén apostol tizenöt éves korában, egy sorsdöntő pillanatban, mikor már-már a vonat elé akarta magát vetni, látomásban látta a Krisztust. Ez a pillanat megváltoztatta egész életét. Azonnal elhatározta, hogy mindent elhagy a Krisztusért. Nagybátyja bevezette a család kincseskamrájába, turbánját a lábai elé tette, — ami a legmélyebb alázat jele náluk — és azt mondta: „mindez a tiéd, ha a mienk maradsz”. Az édesatyja pedig kitagadta a családból. Sundar Singh azonban egy pillanattig sem habozott. Mindent elhagyott, ami egy erős ifjú számára olyan igézetes: családot, otthont, gazdagságot, a nemesi, lovagi nemzetségét. Miért?! Hogy valami láthatatlant, ami más emberek számára nem is létezik, a Krisztust megnyerje. Krisztus ma is tesz ilyen csodákat!

Sokan gondolhatják ezek hallatára, hogy milyen nagy lemondásba került akár Pálnak, akár Sundar Singhnek, vagy bárki másnak, akinek sok java van e világból — a Krisztushoz csatlakozás. De ezt csak mi látjuk így. Ők egészen másként látták. *Nem lemondásról van itt szó, hanem boldog cseréről.* „Amelyek egykor nyereségek valának, azokat kárnak ítéltém; és most is szemétnek ítélek, az én Uram Jézus Krisztus ismeretének gazdagsága miatt”. Akik így beszélnek, azok nem lemondottak, nem vesztek, hanem nyertek, — nem adtak, hanem kaptak. Olyanforma csere ez, mint mikor a lámpával, vagy villanyal világított szobába besüt a napfény. Nem képezi vita tárgyát többé, hogy a lámpafényt tartsuk-e meg, vagy a nappali világítást. Jézus megpillantása úgy hat, mint a reggeli nap sugar. A magunk gyújtotta fényt bátran kiolthatjuk. Pál is kioltotta. Krisztus közelében elvesztette fényét az ő büszkesége, hogy Benjámín nemzetségéből való, hogy farizeus. Micsoda világosságot adhatott a körülméltetés, mint faji és vallásos büszkeség, vagy a kifogástalan törvény betöltés? Pici kis lámpácskák ezek. Jók az éjszakában, hogy egészen sötétségben ne maradjunk. De a Krisztus megérkezésével ezek mind, egyszer és mindenkorra elvesztették üdvösségszerző jelentőségüket. És ahol égnek, haszontalanul égnek. Krisztusnak ez a felülmúlhatatlan nagysága. Csak láthatóvá kell válnia, csak fel kell tűnni az emberi lélek láthatárának horizontján — s a küzdelem eldőlt. (Karl Heim után).

Azt megetheti az ember, hogy letagadja az égről, vagy lehúzza a redőnyöket lelke ablakain, vagy bemenekül előle az elsötétített helyekre, de őt magát vissza nem küldheti. Egyszer megpróbálták. A sírba tették. De Isten harmad napon kihozta onnan, s azóta még magasabban jár az égen.

Hiú és balga vállalkozás Krisztus ellen hadakozni. Juliánus Apostata egész császári erejét mozgósította, hogy a maga gyújtotta világossággal felülmúlja a Krisztus világosságát. Utolsó sóhajtása ez volt: „*Tandem vicisti Galileae*”. A bolsevizmus, ez a modern Juliánus apostata, templomait bezáratni, oltárait lerombolni, könyveit elégetni, követőit megtagadásra bírni akarja az állami mindenhatóság teljes erejével. S lám, Oroszországban zsúfolva vannak a templomok. Nem a könyvben, nem a templomban, nem az oltárban van

a Krisztus ereje, hanem a világosságban és a melegségben, amely belőle árad, keresztjének bűnt törő és megváltó erejében. Hát ölje meg a napot, aki tudja. Hiszen még szembe sem tud vele nézni.

Ez a Krisztus az, aki a mi szívünket is megragadta s azóta van nagy békességünk, igazi csend ott benn, ott lenn, a szív tengerének mélységeiben s azóta van nyugtalanság fenn, hogy elég gyorsan fussak a nagyobb szeretet, a nagyobb hűség, a nagyobb szolgálat, a hívebb engedelmesség lelkével az üdvösség útján, míg nappal van.

A kegyelem Istene munkálja, hogy az, akit ti lelkipásztoroknak megválasztotok, egy Krisztustól megragadott gyülekezetet találjon itt, a budai templomban.

ISTEN A NEMZETEK ÉLETÉBEN.

Máté XIII: 31-32. Más példázatot is adott eléjük, mondván: Hasonlatos a mennyeknek országa a mustármaghoz, amelyet vévén az ember, elvété az ő mezéjében; amely kisebb ugyan minden magnál; de amikor felnő, nagyobb a veteményeknél, és fává lesz, annyira, hogy reá szállanak az égi madarak, és fészket raknak ágain.

Néhány esztendővel ezelőtt egy komor hangú figyelmeztetés járta át a tudományos világot. Egy német tudós könyvet írt arról, hogy a nyugati kultúra kipusztulóban van. Összes erőtartalékait felélte, semmiben újat és nagyot nem tud alkotni s mint az asszír, babilóniai s a görög kultúrák a virágzás után lealkonyodtak, az európai emberiség is elvégezte küldetését. Az ilyen prófétai erejű látomásokra manapság is csak annyit adnak, mint Noé szavaira az özönvíz előtti emberek, vagy mint Ábrahámra a Sodoma-beliek. Valóban alig van országa Európának, amely ne volna beteg. Nemcsak fáradt, hanem beteg. Odatúl a tengeren pedig egy százmilliós nép ifjúságának ciklopszi erejében ünnepre gyülekeznek, hogy 150 éves, alkotmányos fennállásának évfordulóján leboruljon a népek és nemzeteket kormányzó Isten előtt. Itt Untergang des Abendlandes — ott pedig az új hazában, embermilliók merész és vakmerő álmai az emberiség jövőjéről. Mintha az emberiség szíve, mely eddig Európában vert, most az amerikai népben kezdene dobogni.

Kérdezhetné valaki, mi közünk van nekünk, templomi gyülekezetnek, Isten imáadására sereglett híveknek az amerikai nép nemzeti ünnepéhez? Ha kifejtem előttem, hiszem, senki se állítja, hogy profanizáltuk a szószéket s vétettünk az Isten dicsősége ellen. Nem az amerikai népről akarunk itt dicshimnuszokat zengeni. Mi Istennek az amerikai nép életében kibontakozó dicsőségét akarjuk szemlélni. Istent nemcsak az ezer év előtti múltban szabad keresnünk, mert a jelen századokban is, a nemzetek történelme mindig a fölösleges Isten dicsőségéről vonja el a leplet. Az építés közben kevés emberi szem veszi észre mi épül, csak mikor az állványokat leszedik, tárul a világ szeme elé az építész alkotása. Isten alkotásai is gyakran százas méretekben lesznek láthatók. „Isten egy félszázadban lép egyet, mint Petőfi mondja naplójában — de annak meg van a nyoma az emberiség életében”.

Közünk van Amerika ünnepéhez, mert a XX. század emberének egyik legnagyobb látomása, hogy az egész emberiséget egy óriási egységnek látta meg. Összefügg az életünk. Nem lehet közönyös reánk annak a népek élete, ahol az emberiség szíve dobog. A mai embernek világerzései vannak s az amerikai nemzeti élet sokkal érzékenyebben hat ki a mi életünkre, mint azt mi el tudnánk gondolni.

De van még egy közelebbi ok. Az a 150 év előtt megalkotott „*Függetlenségi nyilatkozat*”, amely az Egyesült Államokat létrehozta, a református hit és világfölfogás monumentális alkotása. Mi hittestvéri jogon vagyunk meghíva arra az ünnepre. Presbitériumunkban a napokban hangzott el egy amerikai egyházi vezéregyéniség ajkáról a szó: „*Július 4-ike presbitériánus ünnep s ahol a világon presbitérii szervezetben élő keresztyének vannak, azon részt kell, hogy vegyenek*”.

*

Másodszor teljesedett be az Úr Jézus példázata a mustármag-ról. *Először* mikor a Galilea mezőin hirdetett evangélium a 12 tanítva iyy vére által behintetett a pogány római birodalomba s 315 év muíva a római császár is áttér a keresztyén vallásra. A kicsi mustármag világvallássá lett. *S másodszor* mikor az Angliából kiűzött puritánok 305 éve kikötöttek a *Gyöngyvirág* hajón az új világrészen. De micsoda mustármag volt az! Mint kitépott gyomot vetette ki magából Európa azt a 45 jelentéktelen kézművest, akik nem akartak más urat elismerni lelki dolgokban maguk felett, mint a Bibliából megismert szent Istent. Ezek vitték magukkal azt a hitet, szabadságvágyat, amelyet az amerikai Egyesült Államok fundamentomává raktak. Egy olyan országot kerestek, ahol szabadon élhetnek Istenöknek. *Ne felejtsetek, hogy a mi református hitünk is ebből a fajta mustármagból terebélyesedett el.* Az amerikai szabad köztársaság a református hitnek monumentális alkotása. Az épület ma kész. 110 millió ember lakik benne, az állványok lehullottak — Isten, a nagy tervező rámutat, hogy miért volt szükség a reformációra. Látnunk kell, hogy Isten nemcsak az egyénben, hanem a nemzetek életében is az üdvösséget, az ő országa eljövételét munkálja. Fel kell ismerünk, hogy a nemzetek életében azok a törvények a sorsdöntő jelentőségűek, melyeknek alapján egy nép berendezkedik és kormányoztatik. „*A törvények az állam életének legerősebb idegei, amelyek nélkül semmi kormányzat meg nem állhat. A törvény a néma felsőbbtség, a felsőbbtség az élő törvény!*”¹. Isten ezeken a törvényeken át árasztja a nép testébe az élet erejét, amely a legkisebb polgárnak is biztosítja ezt a három elidegeníthetetlen jogot: „*az élethez, a szabadsághoz és a boldogsághoz való jogát*”. (A függetlenségi nyilatkozatból.) A puritánok Amerika alapjává a Szentírásból leszűrt igazságokat rakták le, amely lényegében egy presbitériális kormányzatnak az állami életre való alkalmazása.

Testvéreim, különbség van aközött, mikor egy nép szinte a vérébe veszi fel az Isten tetszésének keresését s vallásossága rendezi egész életét s tüzi ki céljait s adja meg nemzeti aspirációit — s kü-

lönbség aközött, hogy ha a vallás, a keresztyénség csak jelszó, máz és festék a nemzet életében. Istent egészen komolyan venni a legfélelmetesebb, de a legfenségesebb érzés az ember életében. Istent felületesen venni, szent nevét takaróul felhasználni, örök parancsaival játszani s az Ő nevében a magunk útjait járni a legvégzetesebb játék, amit az ember, vagy nép elkezdhet. Az Istent halálosan *komolyan* vevő s az Isten akaratát *felületesen* felfogó népek és emberek *sohasem fogják egymást megérteni*. Közös szavaik lehetnek, de a közös szavaknak mégis más értelme lesz. Milyen más értelme van ennek a szónak: szabadság, a puritánok szájában, mint a francia forradalmárokéban, milyen mást jelent függetlenség, engedelmesség, szolgálat itt és ott.

A puritánok olyan emberek voltak, akik halálosan komolyan vették az Isten akaratát s inkább földönfutókká lettek, csakhogy zavartalan szövetségben élhessenek az Istennel. Ők az Isten terveit szándékoztak szolgálni és nem voltak hajlandók megalkudni. Isten sohasem hagyta ezt a világot bizonyosságok nélkül. Nem tanokat hirdetett csak, hanem példákkal illusztrálta, hogy a vele szövetségben lévő népét *ezerízigen* megáldja. Sohasem történt még meg a világtörténelemben, hogy cserben hagyott volna egy népet, amely mindenestől rátette existenciáját az Isten szövetségének megtartására. Csak mikor a törvény meromlik, mikor az esküt megszegik, mikor a hatalommal visszaélnék, mikor hamis ítéletet mondanak, akkor kezd sülyedni a nemzet s fakul meg a dicsősége. Mintha ez az ígélet, melyet Ésaías próféta az új ég és új föld lakóinak jövendöl, az amerikai nép életében most menne teljesevésbe. Az Úr áldottainak magva a puritánok ivadéka. Százmillió s nép lett három millióból háromszáz év alatt. S megművelte az őserdőket, felszabadította a rabszolgákat, megépítette felhőkarcolóit, a világ mindenfajta népének odaözönlő szerencse keresőit egy óriási kohóba dobja s egy félszázad alatt amerikaivá teszi, beolvasztja, felfedezéseket tesz s áldását kiárasztja a világra, nyomul előre, mintha meg akarná hódítani az egész emberiséget.

„Mint a fáké, oly hosszú lesz élete.. Nem fáradnak hiába... Nem nemzenek korai halálnak... Ivadékaik megmaradnak”.

Testvérek, ne az egyes embert nézd. Sötét és gonosz bűnök örvénylenek ott, hova sokszor kalandorok mentek szerencsét próbálni. Tudjuk, hogy az üzleti szellem a szentélyekbe is beférkőzik. A nép szellemét nézd. Az erőt, mellyel kormányozni tudja magát. A háború után be tudta hozni a szesztilalmat. Ebben ott van a puritánok szelleme. Ez a nép hívó nép. Az Isten nyilvánvaló áldásai vannak rajta.

De tőle is eh^Teszi, mihelyt elfeledkeznek, hogy az Ürtől van minden dicsőség, vagy ha elárulja erejét, mint Sámson a filiszteusoknak, a hitelenségnek.

*

De míg csodálva nézünk a puritánok hitének és alkotásainak méreteire, megszólal halkán bennünk egy fájó, síró hang. Minél pompásabb ki fejlődésben látjuk a hitünket ott, annál satnyábbnak a

miénket itthon. Ott talán jobb földbe esett? Tudjátok-e, hogy valamikor messze világolt a magyar reformátusság Isten iránt való engedelmissége! Megmozdul bennünk a lélek, hitünk alkotásainak láttára. Mivé tehet egy nemzetet az Istennel való szövetség! Ott túl miért nőhet oly magasra, ami itt sokszor törpeségre van ítélve!

Csakugyan elvégezte volna küldetését a református egyház is Európában s jön az alkony, az Untergang des Abendlandes? Nem látjátok, hogy minden nemzetben nagy hitbeli ébredés van a dekadenciából, a hitetlenségből. Minden nemzetnek prófétái szólnak s Hívják vissza az Istenhez.

De e vénhedt világ beteg testét, fáradt testét akarja orvosolni csak a keresztyénsséggel. Azt gondolja, gyógyszer, s hajlandó bevenni is, hogy tovább folytassa bűneit. Nem, nem, bűnbánat nélkül jönni kellett a bűnhődésnek. A keresztyénség kenyér, mindennapi élet.

Európa nemzeteinek eljött a sorsdöntő órája, hogy komolyan tud-e dönteni az Isten országa evangéliumának érvényre juttatása mellett kormányzatában, a kormányon ülő férfiakban, a társadalmi osztályok harcaiban és családi élete alakításában.

Mikor a függetlenségi alkotmány elfogadása vagy elvetése fölött vitakoztak, Franklin Benjámín is jelen volt. Az ülést vezető elnök háta mögött a falon egy festmény függött, amelyen a nap aranyló sugarait lövellte szét a határra. Mikor a *Függetlenségi Nyilatkozatot* elfogadták, Franklin felállt helyéről és így szólt: „Az egész tárgyalás alatt nem tudtam eldönteni, hogy az elnök úr háta mögött lévő nap felkelőben, vagy lemenőben van. Most már tudom. Felkelőben van”. Az a nap most Amerika fölött a delelőjén van. Az Isten kegyelmének napja. Hát Európa napja lemenőben van, vagy felkelőben? Bizonyára felkelőben, ha a nemzetek kormányai halálosan komolyan veszik az Istennek népeket üdvözítő akarátát; bizonyára lemenőben, ha Isten akarata után nem tudakozódnak s nem munkálják, hogy a legkisebb polgárnak is biztosítsák ezt a három elidegeníthetetlen jogot: az élethez, a szabadsághoz és a boldogsághoz való jogot.

Kálvin 1er. 1926 július 4. Az Amerikai Egyesült Államok alkotmányának százötven éves évfordulója emléknapiján.

SÓTALANNÁ VÁLT EMBEREK.

Luk. VII: 25. Jaj néktek, mikor minden ember jót mond felőletek; mert éppen így cselekedtek a hamis prófétákkal az ő atyáik.

Régóta megállított már ez az ige, amelyet egyedül csak Lukács evangélista őrzött meg és sok jó tanácsot adott nagyon nehéz helyzetekben.

Egy-egy bibliai ige lassanként olyanná lesz számunkra, mint a barátunk, akivel gyakran találkozunk. Ismerjük a hangját, az érzéseit, a jellemét, az egész gondolatvilágát s tudjuk róla, hogy mit fog mondani, ha megkérdezzük, előre tudjuk, milyen magatartást fog tanúsítani a különböző helyzetekben. *Meglepetések csak akkor érnek, ha nem úgy szól s nem úgy cselekszik, ahogy várnánk.* Tudjuk azt is, mi esik neki jól s *mi érinti kellemetlenül*, mi hozza lelkesedésbe s mi ingerli haragra. Vannak emberek, akikről tudjuk, hogy miről nem szabad előttük szót ejteni, mert egyszerre *felrobbannak*, s vannak, akikről tudjuk, hogy miről kell szót ejteni s egyszerre *elolvadnak*.

Egy bizonyos, hogy azt szívesen hallja minden ember, ha jót mondanak felőle s talán a fakírt és a nagyon emelkedett lelkű embereket hagyja hidegen, ha *rosszat híresztelnek* róla.

Vigyázzanak azért az Ige hirdetői, hogy míg a hívek tetszését meg akarják nyerni, az Isten tetszését el ne veszítsék. Jöhetnek olyan idők, mikor az igehirdetőnek az *emberek tetszését egészen föltre kell vetnie*, hogy az Isten tetszését megőrizhesse.

Nekünk itt fenn, a szószéken kiváltképpen magas helyünk van, hogy az embereknek megmondjuk azt is, amit kedves, de azt is, amit kényelmetlen hallani. Nekünk beszélnünk kell arról, ami tetszést, lelkesedést vált ki, de arról is, ami visszatetszést, bosszankodást szül. Sokszor éreztem már, hogy itt a szószéken *sokkal könnyebb megmondani azt, ami kényelmetlen, mint odalenn szemtől-szembe*. Sokszor tapasztaltam, hogy amiért idefenn elismerést, dicséretet kap az emberektől, odalenn ugyanazért haragot, sértődöttséget, ellenségeket kap, vagy kapna. Semmi sem sürgősebb azért, hogy *úgy prédikáljunk, mint ha négy szem közt beszélgetnénk egymással*.

Könnyen az a veszély érheti a református lelkészt, hogy *vagy csak azt keresi, mi tetszik az embereknek* és kerülgeti az élet nagy

kérdéseit. Szépeket mond, ami gyönyörködtet, elragad, lelkesít. *Olyan orvos*, aki a beteg ágya mellé leül és kellemesen elszórakoztatja, de az igazi diagnózist nem tudja megállapítani, áttatja magát és a beteget is és orvosságot nem rendel. Vagy pedig éppen ellenkezőleg, még a *látszatát is kerülni akarja* annak, hogy az emberek tetszését keresi, megállapítja komoran a halálos bajt, mindig a bűnről, romlottságról beszél, de a szabadulásról, a nagy megváltásról, a segítségről nem tud olyan merészen szólni. *Fesd a bünt olyan rútnek és feketétek, amilyenek csak tudod, de ugyanakkor mutasd meg a Krisztust olyan tündöklőnek és erősnek, hogy még az ördögök is vágyakozzanak a megtisztítás után.* Melyik út hát a kettő közül, amely célhoz vezet? A kettő közül egyik sem. Egy harmadik út az, amelyen minden keresztyén embernek járni kell, hogy *sótalanná ne váljon, vagy keserű só ne legyen*, hogy a szívéből és ne az *epéjéből* beszéljen. Ez az ige eligazít: *„Jaj néktek, ha minden ember jén mond felőletek”, vagy mégis fordíthatom, ha minden embernek jót mondotok.* Ezek a *sótalanná vált emberek.*

Az Úr Jézus tudja, hogy kell lenni embereknek, akiknek jót kell és tudni kell jót mondani. A „jó hírnév krvánatosabb a nagy gazdagságnál”. Kell lenni körülöttünk lelkeknek, akik megértenek, akik bíznak bennünk, akik velünk együtt lelkesednek, velünk együtt örvendeznek. Ami nekünk nagy és szent, nekik is nagy és szent, ami nekünk önzetlen ügyünk, az az ő szemükben is az és nem tulajdonítják tetteinket önző számításból fakadónak. Kell a támogatás, a hitel, a bizalom, a rokonszenv, a szeretet. Minél nagyobbak, egyetemesebbek az igazságaink, annál több ember ajkáról várjuk a visszhangot, minél több embert ölel át a szívünk, annál forróbb a vágy a viszonzás iránt, minél több emberért hordoz az életünk igát, annál inkább kívánja a lélek a megbecsülést.

Nagy művészet a jót mondás. Kis családban hogy kívánod, hogy szeretet vegyen körül kicsi körödben, kívánod a megbecsülést és jól esik az elismerés. Kereskedőnek milyen fontos a bizalom, orvosnak, ügyvédnek a jó hírnév, közdolgokban forgolódnak a név megbecsülése, tisztséget hordozóknál a köz bizalma. *Csak az a kérdés, milyen áron.*

Ha ebben a világban minden úgy volna jól, ahogy van, ha itt minden a helyén állana és nem kellene nagy erővel helyre állítani és vigyázni, hogy ki ne mozdítsák, akkor könnyű volna mindenről jót mondani és könnyű volna kivívni a mások elismerését. De Isten maga zengte bele e világba kezdettől fogva, hogy úgy ahogy van, nem jól van ez a világ, elmozdult helyéről az ember, a világ központja, s magában az emberben sincs rendben a lelke.

Istennek ez a „nem jól van úgy, ahogy van” szava elindított lelkeket, hogy helyre állítsák, ami helyéből kimozdult. Mi nincs a helyén? A nap a helyén van, a föld a helyén van, a csillagok a helyükön vannak. A madarak a levegőben, a halak a vízben. De az *em-*

ber nincs a helyén, nincs a paradicsomban. Magához a legközelebb állította és legtávolabb esett. Hol van az igazság, hol a szeretet, hol az Isten, a Lélek? Mind keresi az ember és nem találja. Pedig nem az igazság, nem a szeretet veszett el, hanem az ember maga esett messze tőle. Isten prófétáival szakadatlanul, azt mutatta ennek a vakon tapogatózó embernek, hogy hol az igazság, hol a békesség, hol a lélek, hol van ő maga, — szakadatlanul azt mondta: *nem jól van úgy ahogy van, ahogy élsz, ahogy gondolkozol, ahogy érzed, ahogy akarsz*, — s beleléptek ebbe a világba a „kellemetlen emberek”, akik megzavarták azokat, akik úgy érezték, hogy úgy van jól, ahogy van, mert nekik most úgy jó és kényelmes. Ők úgy gondolták, hogy a maguk jólétéhez kell mérni a világ jólétét, a próféták pedig eszményekhez mérték az életet.

Egy bizonyos hogy a *Jézus hatása a/a nem került emberek könnyen válnak sótalanokká*. Kell, hogy mikor az értelmem kialakul, a Jézus lelke itassa át, mikor az érzelmeim ébrednek, az Ő nagy lelke döntő befolyást gyakoroljon rám, kell, hogy mikor akaratom szilárdulni kezd, az Ő iskolájába járjak, mikor az egyéniségem, a jellemem szilárdulni kezd, a formát Ő adja meg. A férfikorom'g nem nélkülözhetem Jézus közelségét, azután pedig máj' nem tudom nélkülözni. *Michel Angéláról* mondják, hogy fában, krétában, márványban, bronzban, gipszben egyformán nagy művész volt. Az Úr Jézus mindenféle anyagban, akár szangvinikusban, akár kolerikusban, akár melankolikusban egyformán nagy művész, s mindegyiknek mondja: „jaj nektek, ha mindenek jót mondanak felőletek”.

Higgyétek el, az igazi hírnév szerzésnek, amelyet nem fúj el a holnap, — egyetlen módja az, ha nem mindenek mondanak jót. Só nélkül nem áll meg a világ, mert a só semmivel sem lehet pótolni. Hamisítani lehet, de pótolni nem. És aki arra vállalkozik, hogy a só cukorral helyettesíti, l ássa a következményeit. Ilyen nélkülözhetetlen és pótolhatatlan minden ember életében, hogy ne akarjon édes lenni, ahol meg kell sózni az életet.

A nagy jóltevők, a nagyszabású egyéniségek állandó ellentétben éltek koruk átlag felfogásával, átlag divatjával, átlag moráljával, átlag vallásosságával. Vigyázz! Mert van egy fajta ellentét, mely mindent fitymál, lekicsinyel, ezek a különcök. *Ez nem a só, ez a keserű só ember*, a kiábrándult, fanyar ember. Akiről Jézus beszélt, annak eszményei vannak. Kebléből szépségek születnek, az megismeri, mi a jóság, szépség, az elrejtett igazság. Annak fáj az ellentmondás és van az egyéniségében ellenállhatatlan szemérmesség. Egyszerre észre lehet venni, igazában mutatja-e a dolgokat, vagy torzítva s van nagy-nagy szíve, mely csordultig van szeretettel, részvétellel és bocsánattal. Felette áll a hiúságnak, a félelemnek.

Jézus ezt az embert akarja beleállítani a világba, mert különben a legdrágább javai mennek veszendőbe a világnak s az Istennek. Nem elégszik meg kevesebbel és nem mond le a reményről, hogy

sikerül neki a maga típusát megvalósítani: „Jaj néktek, ha minden ember jót mond felöletek”. Jézus szájában, mikor a jaj felhangzik, nagyon nagy veszedelem fenyeget.

Gyakori eset, hogy fiatal korában az ember tele van erkölcsi hévvel, reform eszmékkal, megvesztegethetetlen erkölcsi érzékkel. Egy titán izmait érzi magában. Találkozunk vele tíz évvel később, halk emberré vált, vagy éppen simulékony, óvatos ember lett belőle. *Magas erkölcsi elvei már nein izzanak fehér fényben.*

Mi történt ezzel az emberrel? Ez a világ azt mondja: *okos ember leit*, nem töri be a fejét azért, hogy igazat mondjon. De az Ige azt mondja: *sótalanná vált.*

Az embert ezer alkusz veszi körül naponként, hogy lealkudja az eszményeit. Napról-napra ébernek kell lenni, hogy közönyössé ne váljon az eszményei iránt s fel ne adja a küzdelmet. Talpra kell ugranunk, még lia levertetetés ér is, mert az Úr Jézus azt mondja: jaj néktek, ha megalkusztok.

Jaj néktek, mert ez a világ megcsal, elhallgattat, de belülről megszóllal a hang: *gyáva voltál, elárultad a Krisztus ügyét.* Hiába mond jót a világ, az Isten ítélete mondja ki az utolsó szót. Az égnek angyalai színe előtt fogunk megállani és ott hangzik rólunk az ítélet.

Nem lehet mindenkinek jót mondani felőlünk. Az a kérdés: *kinek a tetszése ér többet*, e világ hízelgése, vagy az igaz, nagy lelkek elismerése.

Van egy királya a magyarnak, akinek a nevéhez egy jelzöt fűzött a történelem: Dobzse Lászlónak nevezte el, mert mindenre ráhagyta, hogy minden úgy van jól, ahogy van. Mindenkinek igazat adott s uralkodása a mohácsi vést készítette elő. Az ilyen Dobzse Lászlók a legkártékonyabb emberek. Krisztus közelében ilyenek nem nőhetnek.

AZ EGYHÁZ LELKI OTTHON.

LXXXIV. zsolt. 4. A veréb is talál házat és a fecske is fészket magának, ahová fiait helyezhesse — a te oltáridnál, oh sereseknek Ura, én Királyom és én Istenem.

A legszebb zsoltárból talán a legszebb verset választottuk új paróchiális tanácsosaink bemutatása alkalmából alapigéül. Az élő Istenhez epekedő szív ujjongása lüktet az egész zsoltárban. A templomban lelki otthonára lelt lélek az otthon boldogságáról zengi itt himnuszát. A boldog ember soh'se tudja kifejezni boldogságát egészen, de ebben a rövid zsoltárban úgy érezzük, az egész boldogságát sikerült egy léleknek elmondani. Talán messze földről jövő zarándoknak, talán a templom körül szolgáló pap fiának megakad a szeme az oltár közelében, a templomeresz alá rakott fecskefészken. Könny szökik szemébe: lám, még az oktalan, kicsi állat is ösztönszerűleg érzi, hogy itt biztonságosabban rakhatja meg fészket. Emlekeztek-e még a fecskefészkes falusi templomokra?! — Mennyivel inkább található meg lelki otthonát az ember az Isten közelében, az Úr oltárainál! Nem forgatjuk ki az ígét értelméből, ha a Krisztus egyházát, a református egyházat értjük az Úr tornácai alatt, valahányszor csak énekeljük a 84. zsoltárt.

Kevés ember van azonban ma, aki a 84. zsoltárról elmondhatja: „ez az én zsoltárom”. Az egyház tagjaiban szerte e világon nagy hiányérzet az uralkodó vonás. Nem találják meg az egyházban azt, ami után „kívánczik és emésztődik” s aminek, ujjongjon a test és a lélek”. Idegenül érzik sokan magukat az egyházban. Ott-hontalanná vált számukra az egyház. Ebben a szóban meg is találtam a nagy hiányérzetet: a mai ember nem találja egyházában a lelki otthont. De míg egy emberöltővel előbb elidegenedtek az ott-hontalanság miatt s elindultak keresni lelki otthont klubokban, páholyokban, irodalmi társaságokban, filozófiában, művészetben, vagy az okkultizmusban, az emberiség nagy része kijózanodva és csalódva, amit keresett, a lelki otthont nem találva meg, visszafordult az egyházhoz. Különösen a nagyvárosi ember érzi ezt a lelki ott-hontalanságot s egyházában akarja megkapni, s ha nem találja ilyenek, lajta van, hogy otthonosabbá tegye. Azt vélem, hogy az új egyház tanácsosoknak az lesz a legjobb bevezetés az egyház lelki és anyagi

ügyeibe, ha elárulom nekik a budapesti egyháztanácsosok jelszavát: *Legyen az egyházunk lelki otthon* azok számára, akik benne vannak s akik elidegenedtek.

Mi teszi az otthont otthonná!

I. 1. Atyja van a háznak, aki létrehozta. 2. Az atya parancsa és fegyelme érvényesül. 3. az atya gondoskodása hordozza az egész otthont.

II. 1. Anyja van a háznak, aki életet adott. 2. Aki nevel s szelleme a jót a rossztól elválasztja. 3. Ismeri a gyermekeit egészen.

III. A gyermekek teszik az otthont, akik testvéri viszonyban élnek egymással.

I.

Az atya és anya a családért vannak, áldozatukból, verítékükből él a család. Ős,örök íratlan törvény ez, amit a teremtő még az állatok szívébe is belehelyezett.

Ezt várják a jelen korszak gyermekei, hogy az egyházban az Atyát találják meg. Jaj az olyan egyháznak, melyben az Isten nem található meg. Szinte elképzelhetetlen, hogy egy vallásos közösségben nem található meg Isten és mégis megtörténhetik, mert már megtörtént. Maga az Úr Jézus mondja az ótestamentomi egyház tagjainak: „Ördög atyátok van”. Mihelyt az emberi rendelkezések előbbre tételnek az isteni rendelkezéknél, abban az egyházban az Isten lelke háttérbe szorul s egyre nehezebben található meg. Sem mire sem hajlamosabb az emberi szellem, mint a legnagyobb igazságok s a legtisztább normák meghamisítására. Isten gondolatai az ember kezében hamar a viszályára fordulnak, mert az ember a maga céljaira használja ki és megfertőzi azokat. Rosegger német író ad döbbenetesen szemléltető képet az emberi léleknek erről a diabolikus munkájáról. Az Örökkévalót látta álmában a bírói székben s az emberiség nagy szellemei elvonulnak sorra előtte. Egyenként kérdést intéz hozzájuk. Megszólítja Mózes: „Mit adtál a népednek?” „A törvényt.” „S mit csináltak belőle?” „A bűnt!” Megkérdi Nagy Károlyt: „Mit adtál népednek!” „Az oltárt”. „S mit csináltak belőle?” „Máglyát!” Napoleon azt válaszolja: „A dicsőséget!” „Mi lett belőle?” Gyalázat”. Végül megkérdi: „És te, szerelmes fiam, Jézus, mit adtál népednek?” „A békességet”. „És mit csináltak belőle?” Átlyukasztott kezeivel eltakarta arcát és — sírt.

De Isten mindig visszatér, nem hagyja az Ő egyházát, atyását meg nem tagadja. Az ember megtagadhatja az Isten atyását, de Isten, nem, soha sem hagyhatja el otthonát, — az egyházát. Megszólal, s elég, ha az Ő szavát halljuk, s az egyházban rendbejön minden, helyreállott minden, amire szükség van, meg van minden. Ez az igehirdetés. Isten az igében szól. Aki azt megveti, az Isten atyását veti meg. Azért az igehirdetőkön mérhetetlenül sok fordul meg. Ismerik-e Istent s megvallják-e az Isten akaratát? Aki az egyházban lelki otthont keres, az az Atya szavát keresse, mert az Atya szava adja az otthont; anélkül az egyház mindig idegen.

II.

Van, aki az Atyát nem veti meg, de az egyház szűk neki. Isten féltő, bibliaolvasó embernek vallja magát, de az egyház nagyon e világból való anyagból van gyúrva szemében. Az Atyát még csak megtalálják az egyházban, — de az *anyát* nem.

Jó nekünk emlékeznünk Kálvinnak arra a klasszikus mondatára: *Akiknek Isten atyjuk, azoknak az egyház legyen anyjuk.* (Inst. IV. k., I. 1.)

Bár az egyház ezt a szent nevet kapta: *anya*, mégis megtörténhetik, hogy az Isten látható egyháza megromolhat, anyaságának mind a három kötelességéről megfeledkezett: nem szül, nem nevel s nem ismeri gyermekeit. Tagjai nem érzik azt a misztikus köteléket, ami az anya és gyermeke között a szülés által létre jő és a sírig tart.

Ez a helyzet akkor áll elő, mikor beleszületik valaki az egyházba, asszonytól születik, de nem az egyház lelkétől.

Megtörtént már, hogy a Krisztus földi egyháza elvilágiasodott; annyira kendőzte magát, hogy fiai kezdték szégyenleni magukat az anyjukért. De ez az anya sohasem volt az *igazi*, az édesanya, — ez mindig az ál-anya volt. Krisztus egyháza nem hagyhatja el gyermekeit. Igazi anyai érzése megrázó erővel nyilvánul meg mindenhol, ahol csak gyermekei sorsáról van szó. Az igazi egyház és az álegyház sokszor került már szembe úgy egymással, mint a Salamon ítélete előtt álló két asszony. Ki dönti el, hogy melyik az élő gyermek igazi anyja?! Semmi esetre sem Salamon kardja. Az igazi anya nem engedi kettévágni azt akit szült, — még annak a veszélyével sem, hogy a másik asszony kapja meg a gyermeket. Az édesanya Salamon bölcsességét felülmúló szerelme dönti el a vitát. Ez a világ — úgy érzem — erre az anyai szeretetre vágyik.

Láttad-e már, hogyan kell védelmére a tyúk kis csirkéinek, mikor a héjjá, vagy a ragadozó menyét meg jelen? Nálánál százszor erősebb állatnak is nekitámad s nem mérlegeli a veszélyt, mely fenyegeti. Olvastál-e már a királyi sasról, mire képes, hogy megvédje fiait komor, kőszálra rakott fészében; az oroszlánról, hogyan száll síkra kölykeiért? Nézz oda, az anyaszentegyház — ott száll síkra a golgotai kereszten érettünk, a világ ellen, a Krisztus — a mi anyánk, a testbe öltözött anyaszentegyház, mint fiastyúk (Jézus használja ezt a hasonlatot), mint sas, mint az oroszlán.

Ha a világ jobban látná és jobban érezné ezt a síkra szálló, ezt a félelemgerjesztő szeretetet, más szemmel nézne az egyházra. Ha az egyház fiai mindjobban megérik anyjukon ezt a lelkületet, jobban fogják tisztelni.

Aki az egyházban lelki otthont keres, az hajoljon meg hódolattal ez előtt az anyai szeretet előtt, mert a lélek otthonává ez a szeretet tette az egyházat. A lelki egyház, az általa szült gyermekei mellett, mindenkor megállja a salamoni ítéletet.

III.

Othontalanná vált az egyház sokakra *nem azért*, hogy az Atyát nem találta, vagy az anyai szeretetben nem hitt és azt nélkülözte, hanem a *testvérek miatt*, akik nem bántak vele testvérként.

Volt idő, mikor a legnagyobb művészetnek egy lehangolt cimbalom felhangolását tartottam. Egy öreg cimbalmon tanultam, melyen az egy hangot adó négy húr — négy különböző hangon szólott. Öreg zenetanárom jóságos arca igen elsötétült minden ütésre. Hiába bizonyítottam, hogy jó helyre ütök a verővel, — de a cimbalom nem adott mégsem jó hangot. Sohasem jött ki a dallam.

Azóta megtanultam, hogy nem a cimbalom összliangolása a legnagyobb művészet, hanem az *emberi lelkek* összliangolása. Isten szándékaiban a legfelségesebb az, hogy az egész emberiség lelkének összhangolását végzi, egy dallam, egy felséges himnusz eléneklésére s az egész emberiséget egyetlen *alaphangra*, a testvériség alaphangjára akarja hozni.

Ebben a világban a bűneset óta ez még sohasem sikerült, — még Istennek sem. Azért alkotta az egyházat a testvérek közösségére, tiogy rajta, mint csodálatos hangszerén, felhangozzék az összhangzatos ének, az ég és föld együttes melódiája. Csodálatos hangokat hallott már eddig is ez a világ erről a hangszerről... De a testvériség dallamánál mindig lehangolódik ...

Az egymással meghasonlott, rideg, közömbös, önző s társadalmi rendjükbe a másiktól felelőtlenül elzárkózó gyermekek a családban is olyanná teszik a családot, mint a lehangolt cimbalom. Soha nem jó ki rajta a dallam. Jobb, ha nem játszanak rajta. Hát még az egyházban... Úgy-e, milyen fenségesebb az egységesen felhangzó zsoltár?! De mennyivel fenségesebb az egységes lélek. Igazi otthonná az egyház akkor lesz, ha a *testvériség* kötelékébe lépnek egymással a tagok. A közös név, a közös vér, a közös szenvedés, a közös engedelmesség, a közös öröm és feladatok megszerettetik velünk egymást. Nincs hatalmasabb kapocs, mint a közösen vallott igazság és a közösen remélt üdvösség.

Ha egyszer úgy kezdenek rólunk beszélni: „Nézzétek, hogyan szeretik egymást”. Isten akkor elkezdte a pesti egyházban is a legszébb mennyei melódiát játszani ezen a földi hangszeren.

Egy ilyen otthonért minden áldozatot meg kell hozni. Isten meghozott minden áldozatot. Meglátjátok, milyen otthonná lesz az egyház mindjárt, mihelyt áldozatokba kerül az egyháztagság. Az olyan egyházszeretet, amely évenként annyiba kerül, hogy legyen az édesanyánknak egy kartonruhára való, méltó hála-e a kebléből szívott anyatejért?

Kin múlik, hogy az egyház lelki otthon legyen? Istenen nem múlik! Krisztuson nem múlik. Akkor vigyázzunk, hogy rajtunk ne múljon.

ISTENT LÁTNI.

Ján. XIV: 8-10. Monda néki Filep: Uram, mutasd meg nekünk az Atyát, és elég¹ nekünk! Monda néki Jézus: Annyi idő óta veletek vagyok, és még sem ismertél meg engem, Filep? aki engem látott, látta az Atyát; milliódon mondd azért te: Mutasd meg nekünk az Atyát? Nem hiszed-é, hogy én az Atyában vagyok, és az Atya én bennem van? A beszédeket, amelyeket én mondok néktek, nem magamtól mondom; hanem az Atya, aki én bennem lakik, ő eszeleksi e dolgokat.

Hálával és alázattal állok meg újra ezen a helyen, amelynél kívánatosabb nincs számomra ez életben. Sok országot, nagy népet bejártam, világvárosoknak fénye és árnya egymás után vonultak el előttem, de még sem erről akarok beszélni. Sokkal dicsőségesebből. Hogy merészelnék én az Isten igéjének elébe tolakodni a magam tapasztalataival és úti élményeimmel! És ha volna közöttetek valaki, aki azt véli, hogy sokkal érdekesebb volna ez órában arról hallani, hogy mit láttam és hallottam, hadd intem meg: atyámfia, mit keresel te a templomban, ha nem az Isten üzenetét és parancsát? Mit használ a templomba járás, ha csak éppen Istennel nincs *találkozásod*.

Miért akarnál kevesebbet, mint az Isten beszédét? Olyan volna ez, mintha királyok fényes palotájának termeibe járnánk, amelyből a királyok már rég eltűntek és mások vették át a hatalmat. Nem, mi az Isten házában az Istent akarjuk látni, nem a szolgát, nem azt akarjuk hallani, amit a szolga mond Istenről, hanem magát az Urat. Aki Őt hallja, nem kérdezősködik más után. Olyan beszéd az, amelynek hallatára megtelik a szívünk egészen.

Éppen ez a kérdés az, melyet felém irányulni érzek: nos hát, nem akarsz szólni az útról, amelyre imádságunk és áldásunk kísért, *mutasd meg hát az Atyát* és elég nekünk. Amit azelőtt is mindig tudtam és megvallottam s amit ezen a mostani utamon még jobban és világosabban megláttam az, hogy nem rendelkezünk valami titokzatos hatalommal, amelynél fogva kézzelfoghatólag leleplezhetnénk a fölséges és szent Istent. Ki kell ábrándítanom mindenkit abból a tévhitből, — ha abban élne, — hogy a papnak jobban lehet, mint másnak az Istent megközelíteni. Isten nem a pap útján éri el az embereket, Isten maga mutatja meg magát mindenkinek. Mi szükség

van hát akkor a papra? Éppen az, hogy ezt az igazságot hirdesse, szakadatlanul hirdesse, hogy nem rendelkezünk valami felsőbbrendű hatalommal, emberfeletti erővel, melynél fogva hitetlennek is és kételkedőnek is kézzelfoghatóan bebizonyíthatjuk: itt az Isten, íme fogd meg és győződj meg, — hanem Isten maga szól és maga mutatja meg magát, úgy, hogy a vak is kénytelen meglátni. Azért vagyunk, hogy hangosan kiáltjuk: *megcsalja az embereket az, aki aзи hirdeti, hogy rendelkezik ilyen magasabbrendű erők felett.* Hangosan, áthatóan, félreérthetetlenül kell belezengeni e világba: Istenhez rem visz út az embertől, csak Istentől vezet út az emberhez. Ezért kell oda államink az utak szélére és szakadatlanul mondanunk: ez az út a kárhozát útja, melyen az Isten haragja várakozik, ez az út az igaz út, az Istentől való út, erre térj. Jó pap az, aki ismeri az Isten által nyitott utat, — az egyetlen utat, amely Istenhez vezet és e világ útvesztőjében sohasem téveszti össze más utakkal, bármennyire hasonlóak, vagy egy darabig azonosak is a Krisztus útjával.

I.

Nagy az Isten után való kérdezősködés e világban, egyformán nagy az úgynevezett hitetleneknél és az úgynevezett vallásos embe-
reknél. Csak éppen egy kissé finomabban halló fül kell, hogy az úgy-
nevezett hitetlen ember gyakran durva és káromló beszédéből ki-
hallja a sírást, az csengést: *mutasd meg nékem az Atyát,* és a
vallásos ember beszédéből kiélezze a kételyt és a bizonytalanságot:
mutasd meg az Atyát, hol van az Isten? Filepnek, a tanítványnak
kérdésében az a vágy jut kifejezésre, amit minden idők minden val-
lásában az emberek olyan vágyakozva kerestek. Filep is, mint az em-
berek általában teszik: kézzelfoghatóan akarta Istent maga előtt
látni, testi szemekkel, testi érzékekkel, *hogy soha többé, egy pilla-
natig, egy parányi kétely hozzá ne férközzék, hogy Isten van és
ugyanott mindig feltalálható, mindenki számára bebizonyítható.* Mi-
csoda mérhetetlen erőt és áldozatot fordítottak a különböző vallások
arra, hogy Istent az elrejtettségéből, a távolból, az ismeretlenségéből,
rezerváltóságából előcsalják és előkényszerítsék, s csalhatatlan jelek
adására indítsák. Semmire sem fordítottak az emberek nagyobb áldo-
zatokat, — még *bűneikre sem,* — csak hogy Istent a maguk pártjára
nyerjék meg. Tele van egész Európa és a nagyvárosok emberkohói
az öntudatos, vagy öntudatlan vággyal: *hol van Isten,* — mutasd
meg nekünk az Atyát. Még az is, aki rég elintézettnek tartotta ezt a
kérdést, az is újból meg újból szembe találja magát ezzel a kérdéssel.
Nem tud az ember kijönni ebben a világban Isten nélkül, s minél to-
vább megy Isten nélkül, annál végzetesebb szorítását érzi sötét es
félelmetes hatalmának, melyek rettentő félelmekkel töltik el a lel-
keket, *az élet céltalansága* és a jövőndő nemzedékek élete felől. *Nem
érzi már magát biztonságban az ember a földön Isten nélkül* és fut
maga teremtette istenek után, *olyanok után, amelyek neki a legjob-
ban megfelelnének,* de hamar kiábrándul és újból kezdődik a kérde-
zősködés.

De így van a vallásos gondolatvilágban élő társaságban, egyházakban is. A világ és az élet tele van rémekkel, borzalmakkal, amiket az emberiség lát, látni kénytelen és a *vallásos gondolkozású ember is összezavarodik látukra*. Nem tudja összeegyeztetni eddigi Istenével és feleletet vár, valami megoldást, valami kivezető utat keres az izzó katlanból, az életből, ahol lábain alatt is tűz, fejem fölött is tűz. *Oh bár Isten belelépne ebbe a világba*, oh bár hozná a megoldást, adná a hűsítő cseppet. Úgy, hogy már *új messiás jövetele*ről álmodozik az emberek egy része, akinek jövedele véget vet a bizonytalanságnak, amibe az emberiség jutott. *Oh, az emberek nagyon boldogtalanok, — mihelyt az Istenről kérdezősködnék náluk, — kitűnik nagy árvaságuk és nyomorúságuk*. Hát miért is tartja ilyen bizonytalanságban Isten az embert, ha Ő csakugyan van és csakugyan olyan lehetetlen az embernek nélküle élni, mint a fának a tele” vény föld nélkül? Miért nem lép ki, miért nem oldja meg a gyötrő kérdéseket, miért nem segít az ember nyomorúságán? Ha az Ő látása és megismerése olyan üdvöt hozó, *miért nem adott csalhatatlan és kétségbevonhatatlan bizonyítékokat önmaga felől, hogy akinek csak szeme van, láthassa* és el ne bújhasson előle?

Milyen jól hangoznak ezek a kérdések az ember ajkán, olyan megkönnyebbülést érez sok ember, hogy érzéseinek így kifejezést találhat. Tetszéssel is találkozhatnak ezek a kérdések, atyámfia?

Nos hát, tudd meg, hogy *ez a modern lázadás az Isten ellen: nein jól alkotta meg Isten ezt a világot és ennek a hibának következményeit szenvedni az emberiség*. Lássátok, így lesz a vádlottból vádló, az ember felemeli a fejét és bírálatot mond az alkotója felett, mert egy teljesen hazug és romlott, hamis képzelet él a lelkében. Olyan Istent szeretne, aki neki szolgáljon és magát a teremtő Istent is a maga alacsony kívánságai szolgálatába akarná állítani.

Így zúzza véresre mindenki a homlokát annak az Atyának a háza küszöbén, aki tele van kegyelemmel és irgalommal, — de ahova úgy akar betörni és Isten *kérelhetetlenül* „elzár minden más utat, melyen az ember hozzá akar menni, — csak egy utat hagy nyitva, melyet ő adott, *egy ajtót tár nyitva*, melyet Ő nyitott ki. — *Üvölthet lázadóan az égre a világ, Istent meg nem ijeszti*, csordulhat vére és könnye, — meg nem ingatja, mert Isten — Isten és' nem ember, mert előtte nincs különbségtétel és előtte mind olyanok vagyunk, mint a fű és aki be akar törni a mennyek országába, hogy tudtára adja az Istennek hibáit, annak előbb meg kell tanulni, hogy Isten elé a magunk nyomorúságának tökéletes és nem mentegethető ismeretével léphetünk. Senki, földi emberek közül még senki nem állott meg másképp Isten előtt — és aki állítja, hogy másképp állott meg előtte: az vagy képzelt Isten előtt állt meg, vagy hazudott.

A Filep kérdésére adott válaszában minden embernek megadta a választ Isten: *Oly régóta velem vagy és még sem ismerz. Aki engem látott, látta az Atyát*.

II.

Isten a Krisztusban adott feleletet a világnak. Ez az egyetlen út, amely tőle hozzánk vezet és tőlünk hozzá. *Aki Krisztus megkerülésével akarja elérni Istent, az egész életén át tévelyeg és soha-soha nem látta Istent. Azért minden keresztyénség mértéke, hogy milyen viszonyban van Krisztussal.* Meglehet, hogy sok éven keresztül élt már az ember vallásos környezetben, mint Filep a Jézus közelében és még sem látott semmit Jézusban az Istenből. Filep is ott állt, látott, hallott és mikor megszólalt, egyetlen szavából ami fel van jegyezve, — talán az első szó, amit önállóan mondott — kitűnik, hogy csak nagy üresség van a lelkében, hiába volt Jézus mellette naponként, benne volt az életében, a sorsában, szemeivel láthatta volna, kezeivel foghatta volna, de hiába, semmi, sem a tanítások, se a csodatételek, sem az a fenséges tiszta személyiség Filep számára nem mutatta, hogy íme ilyen az Isten.

Nincs ember, akinek életében ne volna ott az Isten. Ha egy angyal szeme olvasná az életed eseményeit, ujjával mutogatná, hogy hányszor ott járt nálad és keresett, kopogtatott, figyelmeztetett, megfélemlített, megőrzött, átvezetett veszedelmeken, rávezetett utakra, melyen ha egyenesen mégy, eltalász hozzá, de te nem láttad, most sem látod. Hívott, szólongatott, hogy vedd fel az Ő akaratát és te nem vetted észre, hogy Ő volt, aki szólt. *Nem volt a legkomolyabb kérdése még életednek az Isten kérdés, csak a megélhetés kérdés, a boldogság kérdés, a pénz kérdés, vagy a házasság kérdés, — de nem az Isten kérdés és elmentél Isten melleit tízszer, százszor, ezerszer, mint a vak ember.*

Most is elmégy-e továbbra isi Megelégszel annyival, hogy *vun Isten?* De tudod-e atyámfia, hogy Isten nem fog rád ismerni, mert egész életedben hozzád járt és te soha egyetlen egyszer se mondtad: *Atyám, én tudom, hogy az életem néked szent Fiaid drága vérébe került, én ismerlek téged* és nem akarok mást szolgálni, mint téged. *Vallottal-e már hitet, igazán, teljes szívből?* Azt vallod-e Krisztusról, amit emberek mondtak róla, vagy amit Ő maga mond magáról: *Aki engem lát, látja az Atyát?!* Atyámfiai! Míg a mag ki nem kel, addig az egész magvetés kétséges, míg az oltvány meg nem ered, az egész fáradság kétes, — míg szemed meg nem nyílik a Krisztusban megjelent isteni irgalom és könyörület meglátására, addig kétséges lehet egész vallásos nevelésünk, egyházi munkánk. Minden azért van az egyházi életben, hogy szemeink előtt feltáruljon Jézus személyén és munkáján az Isten. Néha csak egy felvillanó pillantás és szemünkről mintha hályog esett volna le, meglátjuk a sorsunkban az Istent. Néha töprengünk, mert azjélet és a világtörténet eseményei olyanok előttünk, mint a képrejtvény, amelynek vonalai között elrejtve van az, akit meg kell keresni, de egyszer, egy pillanatra a titok megoldódik s többé nem látunk mást, csak az eddig szemeink elől elrejtett képet. Jön a pillanat, mikor Péterrel mi is felkiáltunk: *„Te vagy a Krisztus”*.

Boldogok, akiknek szemei megnyilatkoznak.

AZ EGYETLEN KÖZBENJÁRÓ.

János I-ső levele II: 1-2. Én fiacskáim, ezeket azért írom néktek, hogy ne vétkezzetek. És ha vétkezik valaki, van Szószólónk az Atyánál, az igaz Jézus Krisztus. És ő engesztelő áldozat a mi vétkeinkért; de nemcsak a mienkért, hanem az egész világért is.

Ne vegyétek tiszteletlenségnek, ha egy *találós kérdést* adok fel erről a komoiy és szent helyről. Mondjatok olyan helyet, ahová vezet út, de ahonnan vissza nem vezet! Feleletet könnyen lehet adni erre a kérdésre: az életfogytig elítélt rabnak van útja a börtönbe, de vissza nincs többé. A halottnak van útja a temetőbe, de nincs vissza, az élők közé.

Sokkal nehezebb lesz a találós kérdés, ha fordítva adjuk fel: mondjatok olyan helyet, ahova nem vezet út tőlünk, de ahonnan vezet út hozzánk. Erre a kérdésre nem játszi szellemesség, hanem súlyos hitvallások felelnek, köztük a mi református hitvallásunk is, s a feleletben benne van hitünk egyik legmélyebb igazsága, amely teológiánk rendszerét, a hívek gondolkozásmódját s egész vallásos lelkivilágunkat formálja, amely így hangzik: a földről az égbe nem vezet út, csak az égből a földre; az ember nem nyithat utat magának az Istenhez, ha csak Isten maga nem ad, melyen a vágyó emberi lélek eljuthat hozzá. Akár a Babel tornyát nézem, akár a pogány oltárok körül járok, akár a görög „Ikarus”-monda rejtett értelmét betűzöm, mindenütt azt olvasom: *a földről nem visz út az égbe*. Mikor az Úr Jézus azt mondja: „*Senki sem mehet az Atyához, csak én általam*”, mikor Augustinus felsóhajt, múltjára tekintve: „*Oh úttalan utak*”, mikor Kálvin azt mondja: „*Bizonyára minden veszni tért volna, ha magának Istennek fensége nem szállt volna le hozzánk, mivel nekünk nem volt felmenetelünk*”, mikor a XX-ik század református gondolkozói legnagyobb gondolataikat mondják el, mindből ez a felelet hangzik: a földről az égbe nem vezet út, csak az égből visz a földre — az az egyetlen, melyet Isten adott.

Ezt a nagy gondolatot, — *a nagy gondolat mindig út* — a századok folyamán mindig elveszítette az emberiség. Mindig újból meg kellett találni s megtisztítani, hogy bátorságuk legyen rálépni az embereknek, mert az a boldogtalanságunk, hogy *jobban bízunk az ember-esi η ált a, mint az Isten-adta utakban*. S mindig akkor találták

meg, mikor előbb már minden utat végigpróbáltak s holtra fáradtan, kimerülve, még célhoz se érve, belátták, hogy: *unies tovább*. Volt idő, mikor ezt az utat, az *útmutató*, a keresztyén egyház is elveszítette s azt hitte, hogy könnyebb és közelebbi úton is eléri az eget s *utakat* mutatott s nem az *utat*, az egyetlen utat.

Út pedig kell, mert az embernek *nagy ügye van az Istennel*, melyet Ővele, csak Ővele és személyesen intézhet el! Az embernek nagy nyomorúsága az, ami odakergeti, hogy Isten előtt tisztázza életét, Őban nagy ez a nyomorúság, hogyha egyszer tudatára ébredt az ember, nem leli helyét sem a Dávid király palotájában, sem a Zákeus szőnyeges lakában, sem a Nikodémus törvénytudásában, se a Péter zubbonyában. Vétkezett az ember és bűnbocsánatot keres, beszenyezte a lelkét és meg akar tisztulni, epesztette önmaga előtt is a becsületét s keresi azt a fórumot, ahol visszaállítják a jellemét, mások életébe gázolt bele, mindegy akár sáros csizmával, akár mérgezett nyelvvel és szeretné jóvátenni vétkét. Elesett és csúszik lefelé a lejtőn. Az így felriasztott ember elindul keresni. Valami megsűgja neki, hogy van bűnbocsánat, van megtisztulás, van visszaszerzett jellem, van a lejtőn megállás, van kiengesztelődés; *de ide ember nem, ide csak a teremő Isten elég*. Mikor ez az ösztön, ez az életösztön felébred, olyan elemi erővel szólal meg, hogy minden más hang megszeppenve hallgat el a házban. Elhallgat az éhség, szégyenkezve húzódik vissza a nemiség, a haszonlesés dadogni kezd, egy úr van a házban: *a szomjúhozó lélek* s megszólal az *Istent kereső ember*. De ki tudja, miért szólalt meg ez a néma óriás! Azért, mert megszólította az *embert kereső Isten*.

A mai prédikációban, mikor református hitünk alapigazságai közül az *egyetlen közbenjáróról* kell szólanom, hogy miért van a közbenjáró és megdönthetetlen hitvallásunk szerint miért *egyetlen* az, legjobban célhoz értünk, ha szólok I-ször az *Istent kereső emberről*, Ildoszor az *embert kereső Istenről*.

1.

Mikor az Istent kereső emberek útját és kísérleteit vizsgáljuk, három titokzatos alkotásukkal találkozunk: az *oltárral*, az *áldozattal* és a *papság Intézményével*.

A paradicsomból kiűzött emberpár első alkotása az *oltár*. Csak éppen erre nem volt szüksége a bűneset előtt, mihelyt elűzte közeléből az Isten, nem bírta el ezt a rettentő egyedülvalóságot s azonnal Isten keresésére indult. Feláldozott valamit az Istennek, csakhogy közelebb érezze magát hozzá s szörnyű árvaságát egy percre enyhítse, míg a tűz lángja lobog. Az oltár az első hitvallás, hogy az ember nem mondhat le Istenről, mert nem tud élni nélküle.

Hát még amit az oltáron végzett, az fejezi csak ki igazan az Istent kereső ember rettentő kínjait, Megindul a sisifusi munka, hogy az ember kiengesztelje a haragvó Istent, akit megbántott, s kikereste a világból azt, ami a legdrágább, nem a gabonáját, nem

az aranyát és drágagyöngyeit, hanem a vért, a párologó piros vért s azt öntötte az oltárra. Csak a kétségbeesett embernek van ilyen ösztönös, igaz sejtelme, hogy a kiontott vér engesztelést szerző erejét megérezze. De a vér sem volt elég, nem az Istennek, az embernek magának nem volt elég. Már nemcsak állatok vérént áldozza fel maga helyett, még tovább megy, megkísérli és megjárja a legfélelmetesebb utat, melyen ember valaha járt és jár, hogy önmaga erejéből váltsa meg magát és visszakönyörögje magát az Isten mellé az ő békességébe és résztvegyen az életében.

Miért van, hogy a kanaánita a Moloch égő, tüzes karjaiba teszi gyermekét, hogy a hindu legkedvesebbjét felkoszorúzva, a Gangesbe meríti, hogy a fakir mérföldnyi utakat tesz meg szeges cipőkben, hogy a brahmin órákhosszat szeges ágyban fekszik! Miért másért, minthogy egy magasabb erkölcsiséget vívjon ki az Isten előtt és szenvedéseivel megváltsa magát a testtől és a bűntől.

Az ember Istenkereső útján ott a harmadik alkotása, a *papirend*, mert úgy érzi, hogy még áldozatai bemutatására sem méltó, hanem egy *közvetítő személyre* van szükség, akinek tisztábbak a kezei, mint az övé s aki képes Isten elé vinni hatékonyan az áldozatokat, mert nagyobb befolyása van Istenre, mint neki. Ahol vallás van, ott pap is van, aki bemutatja a hatékony áldozatot. Nézd az ó-testamentumi zsidó főpapot, amint egy évben egyszer bemegy a szentek szentélyébe, az Isten elé, hogy az egész nép bűneiért áldozatot mutasson be. Felölti magára az arany-kék, bíborpiros és karmazsmfonálbói szőtt ruhákat. Mellére az *efódot*, két vállára két ragyogó *onixkövet*, rávésve Izrael fiainak neveit, mellére a *hősent*. Arasznyi széles és hosszú fonat ez, melybe négy sor drágakő van foglalva, rávésve a 12 nemzetség neve, az ötvösművészet remekével. Felölti a bíborfelöltőt, fejére a süveget, homlokára az aranylapot ezzel a felírással: *Szent az Úrnak*. Az egész Izrael áll az Úr előtt a főpap személyében.

És mit ért el Istent ezeken az utakon kereső ember? Isten maga ad rá választ. Még akik hittek is Őbenne és az ígéletben, akikről Ő maga mondja: „*nem volt méltó rájuk a világ*”, „*nem kapták meg az ígéletet*”. Egyik út se ért el az Istenig, mert a földről nem vezet út az égbe.

Olyan könnyen feltámad a gondolat a mai ember szívében, az Istent kereső ember hiábavaló vergődése és mindig meghíusuló kísérletei láttára, hát nem elég az Istennek ennyi ég felé törő könyörgés, nem elég az oltár, az áldozat, nem elég a papság?! Ki hát az az Isten az égben, aki mindezzel nem elégszik meg, mi kell még, hogy szíve meglágyuljon?

Félelemmel mondom ezeket a szavakat, mert a legnagyobb zúgolódás és lázadás Isten ellen van benne kifejezve. Nem a Sátán lázadása, hanem a vallásos ember lázadása ez, aki áldozatai és érdeimei dombocskájára lépve, követelőleg lép egyszer az Isten elé.

Ha Isten néma volna, ha oly érzéketlen volna, ha olyan részvétlenül nézné, hogy kinek sikerül akkorát ugorni, hogy átugorja ezt a tátongó ürt, amely közte és a bűn között van, akkor jo-

gosult volna ez a lázongás. De Isten előbb kereste az embert, mint az ember az elvesztett Istent. Adott először fényjeleket, hallatott hívó hangokat, mint a fogolymadár alkonyatkor hívja szétszóródott fiait, hogy hívogatta, gyűjtögette az embert magához s adott utat a tízparancsolatban, amelyen hozzá közeledhetik az ember s prófétáinak szavában tudtul adta, mi az ő tetszése és mi az ő szándéka. Nem a kosok és bakok vére törli el a bűnt, de *Megváltói* küld az önmagát megváltani hasztalan törekvő világnak. Engedte, hogy megjárjon végig minden utat, míg végül fáradtan leroskad és ki nem jő ajkán a vallomás: *Uram, te segíts, mert magam nem tudok segíteni.*

Amire nem volt elég erős ezredévek áldozata, oltárai és papsága, elégséges lett örökre, a világ végéig kiható érvénnyel és erővel, annak az egynek, a Szentnek és Igaznak égből a földre jövele s önmaga Önkéntes odaáldozása, drága vérének, mint ártatlan bárányének kiontatása az egész emberiség vétkeiért. Ingyen, minden hozzájárulásom nélkül. És Isten ezt az áldozatot elfogadta, *ez a vér bűntörő erővel bír égen és földön.* Az Isten nagy titka kibontakozott: nem maradhatott az égen, testbe öltözött *és megjelent az embert kereső Isten*, hogy ügyünket felvegye és elintézzé az Isten előtt.

Az *advocatus Dei* megérkezett, s azóta hangzik fel a boldog ujjongás: „*van szószólónk*”, olyan főpapunk van, aki meg tud indulni gyarlóságainkon. Annak, aki nem mehetett az Isten elé, az Úr Jézus magára vállalta Isten előtt a mi nagy nyomorúságunkat, azt az ügyet, amit csak személyesen intézhetünk el és csak Istennel, mert benne a megváltó Istennel találkozott, a mindig haragvó Istent kiengesztelni akaró ember.

Azóta kialudtak az oltárok, megszűntek a véres áldozatok, amit fegyverrel és erőszakkal meg nem lehetett volna szüntetni, azt a golgotai kereszt egy szempillantás alatt megszüntette. Aki ügyét reá bizza, szól bizodalmasan Jánossal: *van szószólónk az Atyánál.*

II.

De ne véljétek, hogy az *embert kereső Isten* olyan könnyen elvégezheti a szabadítást és beléphet ebbe a világba. Itt csak a bálványoknak van szabad útjuk és érvényesülésük, az embert kereső Istennek minden talpalatnyi földet, minden emberi szívet külön-külön kell harc útján elfoglalni. A bálvány mindjárt hitelre talál, az élő igaz Isten mindig hitetlenségbe ütközik. Az embert kereső Isten nemcsak azokat keresi, akik már útban vannak, hogy megkeressék Őt, hanem *az embert*, aki meg van kötözve és egy lépést sem tesz az Isten felé, aki megvakított rabszolgája a Gonosznak és Isten ellen lázong. Oh az embert kereső Isten nemcsak azokat a bűnöket veszi magára, amiket az ember átérez, hanem sokkal inkább azokat, amiket soha át nem érzett. Ki érzi át az egész világ gyötrelmét, ki hallja a teremtett világ nyögését, ki keresi a világ bukás előtti állapotba való visszaállítását, ki akarja az Isten országlását olyan igazán, mint az embert kereső Isten? És mi sorsa lett az embert kereső

Istennek a földön? A legnagyobb gyalázat, ami betetőzte az ember bűnét: a *főpap*, aki a nép bűnéért közbenjár Isten előtt, a nagy tanácsban, eltöri a pálcát az embert kereső Isten felett. Hát ezt a vétket hogy mossa el az állatok és kosok vére?! az „*egész világ vétkét!*” És ezt a retket is, keresztre feszítésének vétkét is eltörölte kiomló vére, abban az egysoros főpapi közbenjáró imában: „*Atyám, bocsásd meg nekik, mert nem tudják, mit cselekesznek*”.

Kicsoda merészel még arra gondolni is, hogy lehet más hathatós szó az Isten előtt a bűnök bocsánatára, mint a Krisztus tökéletes áldozata. Nem megkisebbitése, nem elhomályosítása-e ennek az egyetlen tökéletes áldozatnak az, ha valaki *mellékolt árokhoz* vonul és noha tudja, nincs más közbenjáró, nincs más szószóló, csak ű s mégis próbálkozik emberi érdemekkel, vagy szertartásokkal a Krisztus főpapi szolgálatánál ministrálni. Nem tehetünk róla, mi református keresztyének nemcsak tökéletes bizalmatlansággal viseltetünk az ember csinálta utakkal szemben, de minden kísérletezésekkel szemben is, melyek más közbenjárók létjogosultságát hangoztatják s az Úr Jézus dicsősége megrablásának tartunk minden olyan tanítást s a gyarló emberi szív tévútra vezetésének, amely más, szent advocatusokra s azok érdemeire bízva a kárhozatra méltó emberek üdvözítését.

Az egyetlen utat mutatjuk az égbe, mely onnan szállt alá s ezt az egyet elégnek és egyetlennek. Sokszor ér bennünket a vád: ti nem tisztelitek a szenteket, nem tisztelitek Máriát, a református egyháznak nincsenek szentjei, azért olyan hideg és üres. Még olyan otromba *vád* is hangzik rólunk, hogy Krisztust nem valljuk. Ilyen néppedagógiáivai még intelligens körökben is sikerült elérni, hogy titkos borzongás töltjön el katolikus férfit, vagy nőt, ha egy református van a társaságban. Nos hát, mi valljuk a Szentek közösségét, akik egy fő alatt, a Krisztus Jézus uralma alatt egy láthatatlan lelki egységben élnek. Több szentet ismerünk és vallunk, mint akik szentté vannak avatva. Mindazokat, akik a Krisztus Jézusban megszenteltettek. Valljuk, hogy a hívők imádságai hathatósak az Isten előtt a hitetlen megtérítésére, de sem a mártírok, sem az apostolok vére, éppen úgy nem hathatósak Isten előtt, mint a pogány áldozatok és legkevésbé a mártírok toladoktak a Krisztus szent és tiszta áldozata elé a saját vérük hullásával.

Majd ama napon, mikor minden teremtmény megáll ítéletre, a szentek, a mártírok háta mögött is megáll a nagy vádló, az *advocatus diaboli*, akiről írva van, hogy éjjel és nappal vádolja Isten előtt a szenteket, kihez lesz akkor bizodalmad? Hiába áll meg mögöttem mártírkoronáját mutatva akár a római arénában, akár a gályák padjain Krisztusért vértanúhalált halt keresztyén. Egy hangra várok csak, egyhez van csak bizodalmam az ítélet napján, ahhoz, aki azt ígérte: *Én is bizonyosságot teszek arról az én mennyei Atyám előtt.*

Az advocatus Dei vállalta az ügyemet. Van szószólónk az Atyánál.

Ez az egyetlen vigasztalásom mind életemben, mind halálomban, hogy: nem a magamé, hanem az én hűséges Megváltómnak, a Jézus Krisztusnak tulajdona vagyok.

SOROZATOS BESZÉDEK

A TESTISÉG ÖRDÖGEI.

Máté IV: 1-4. Akkor Jézus vitetek a Lélektől; pusztába, hogy megkísértessék az ördögtől. És mikor negyven nap és negyven éjjel böjtölt vala, végre megéhezek. És hozzámenvén a kísértő, monda néki: Ha Isten fia vagy, mondd, hogy e kövek változzanak kenyerekké. Ő pedig felelvén, monda: Meg van írva: Nemcsak kenyérrel él az ember, hanem minden igével, amely Istennek szájából származik.

Akárhányszor olvassuk el újonnan ezt a szakaszt, mindig találunk benne valami újat, meglepőt és félelmetest, de felemelőt is. Mindig mélyül előttünk mint az örvény s mindig félelmetesebb lesz. Így vagyunk vele, mint az úszni tanuló, aki míg szilárd talajt érez maga alatt, meg megőrzi lélekjelenlétét, de ha egyszer nem éri lába a földet, elveszíti a biztonságát s ott nem tud úszni, ahol kellene. A kísértéseket is meg kell úszni, mert gázolni nem lehet. Sokkal mélyebb a víz, semhogy lábunk fenéket érne. A gyakorlott úszók leikjelenlétére van szükségünk az örvények és mélységek felett, mert különben benyelnek.

Azt gondolom, Jézus megkísértetésének története azért kelti fel újból meg újból figyelmünket, mert életünk napról-napra kísértések között folyik le. Aki nem tudja mi a kísértés, az vagy angyal, vagy halott, de az élő ember nincs megkímélve a kísértéstől. Nincs olyan hely a világon egy talpalatnyi sem, nincs olyan elkerített vár, se börtön, se templom, amely biztos védelmet nyújthatna az ember fiának. Bár ki légy, el nem kerülheted a kísértést, ki nem térhetsz előle, vagy birokra kelsz vele, vagy lever a lábadról. Védekezhetsz a bacillus ellen, elmenekülhetsz a pestis elől, de olyan emberi élet még nem volt, amelyik azt elmondhatná, hogy nem találkozott a kísértéssel. Nem véd ellene sem a magány, se a sokadalom, sem a zárda, sem a papi öltözet, sem az oltár lépcsője, sem a királyok trónja. Befurakodik az imádságos óráidba is és ha ébrenlétedben minden lést betömtél, álmaidban támad meg. A paradicsom kertbe is belopózott és Jézushoz is oda mert lépni. Egyetlen hely van csak ahol >e nem léphet: a mennyek országának ajtaja. Csak az idvezült lelkek vannak békességben a kísértésektől.

De amilyen könnyű megmondani, hogy van kísértés, annál nehezebb fogalmilag meghatározni, hogy mi a kísértés. A magyar szóból olyan képet nyerünk, mint mikor valaki elindul és egy másik

közvetlenül a sarkában van, kíséri és a fülébe sugdos, hogy ne menjen. A német szó Verführung és Versuchung, a helyes útról való eltérítést, a szakadatlan próbálkozást és kísérletezést fejezi ki. A görög *peiraszmon* szónak is ez az értelme.

A kísértés mindig az eredeti céltól való eltérítést, lebeszélést, a jótól való eltántorítást s a gonoszra való rácsalogatást jelentett. A gonoszra mindig azt mondjuk: kísért, a jóra sohasem.

A Jézus megkísértetése továbbá azért is felkelti a figyelmet, mert itt meg lehet fogni, tetten lehet érni a kísértést, ami egyébként ép úgy nem fogható meg, mint az árnyék.

Emlékeztek-e, hogy múlt vasárnap egy beszédsorozatba kezdtem, melynek vezérgondolata: A Sátán harca Jézus ellen. A hadüzenetét akkor kezdte meg, amikor Heródes által halálra kerestette a gyermeket, Harminc esztendő telt el azóta. Ne gondoljátok, hogy addig pihent az ördög. Az ifjú ellen kiküldte undok hadait, amikkel csak az ifjú embereket szokta körülhálózni. Úgy látszik Jézuson nem tudott úrrá lenni. Könnyű dolga lett volna, ha ifjúságában megronthatja Jézust. Higgyétek el, megrontotta volna úgy, hogy egész életén keresztül sajogni érzi ifjúkora botlását, mint a XIX. zsoltár írója, aki vén korában is így sóhajt fel: „*ifjúságomnak vétkéiről ne emlékezzél meg*”. S ha akkor győzhet, nem lett volna annyi baja Jézussal, aki most férfierejének teljes virágjában lép ki a nyilvános pályára, küldetése megkezdésére, hogy a gonosz munkáit lerontsa. Ma már nem szendergő gyermek, aki ellen orgyilkosokat küld, hogy elnémítsa a szívét, hogy benne Isten szerelme meg ne dobbanjon, elfojtsa a szót, mely kimondja az igazságot, kioltsa a világosságot, mely bevilágítani van hivatva a sötét világot.

#

Jézus megkísértésének története nemcsak azért kelti fel figyelmünket, mert életünk napról-napra kísértések között folyik le, hanem azért, mert egyes életkorszakokban új kísértések fogják el az embert. Más a gyermek, más az ifjú és más a férfin kísértése. Enélkül a tíz versnyi feljegyzés nélkül nagyon homályos ismerete volna az emberiségnek Krisztusról. A férfi Jézussal a Sátán személyesen száll viadalra, megjelenik álarc nélkül, úgy, amint van, maradék nélkül, azt adja, ami lényege. Megrontására tör az emberi szívnek, el akarja téríteni felsőbbrendű küldetésétől és lázadásra gerjeszteni Isten dicsősége ellen.

Sorra veszi Jézus ellen is kipróbált eszközeit. Azzal kezdi, ami a legtalálékonyabb fegyvere, amelynek halomszámra esnek foglyul embermilliók. A testiség ördögei, mint rohamcsapat törnek Jézusra. Mikor negyven napig már böjtöl és megéhezik, akkor jön: „*ha Isten fia vagy, változtasd a köveket kenyerekké*”.

Figyeljük meg csak az alkalmat, melyet felhasznál, a hangot, ahogyan megszólal. Mikor Jézus éhezik, akkor jön. Aki még sohasem érezte az éhséget, annak nincs és nem lehet fogalma erről a kísértésről. Ilyenkor elveszti az ember józan esztét, egyetlen kínzó, türelmet-

len ösztön hatalmasodik el felette: *az éhség*. Hasonlatos lesz az állathoz.

Figyeljük meg azután a hangot: „*ha Isten fia vagy*”. Azokra az erőkre hivatkozik, melyek megvannak Jézusban s megkísérli, hogy éppen az ellenkezőjére használja fel, mint amire azokat Isten adta. A kísértő hangjában ott vibrál a bujtogatok fojtott suttogása. Mintha mondaná: mit éhezél, mi értelme van annak, hogy magadat kínozd s megvond azt, amivel szabadon élhetnél.

Az örök sátáni gondolat leplezetlenül jelentkezik, az önmegtartóztatás, a lemondás, a testnek a lélek uralma alá hajtása ellen lázít. Esztelenség az Isten fiától az *askézis*.

Mindenkit könnyen megtéveszt ez az érvelés, — csak Jézust nem. Ha a lélek a test szolgaságába jut, a legaljasabb bánásmódban részesül, míg a lélek szolgálatában a test is felmagasztaltatik.

„*Nem csak kenyérrel él az ember*”. Jézus ajkán elég ez az egy szó és megtörik a gonosz varázsa. Semmi alku, semmi megtántorodás. Jézus tudja, hogy a lemondás vezet az önuralomhoz.

Szoktak a jelenkor szociális kérdéseire ezen az alapon megoldást keresni. A jóllakott emberek gyakran hangzik a másik tábor felé a kiáltás: „*nem csak kenyérrel él az ember!*” Nincs joga senkinek ezzel a jézusi szóval a társadalmi igazságtalanságokat leplezni. A Sátán legyőzésére adott mennyei fegyver ez.

A másik oldalról vissza szoktak kiáltani: „Ti csak éljetez az igéből, nekünk a kenyér kell”. Egy olyan szociális mozgalom, mely a gyomorra van építve, kiszolgáltatta magát a Sátánnak, csak rombolni tud, de az ősi bünt legyőzni nem tudja. Jézus, aki a mindennapi kenyérért imádkozott, tudja, hogy kenyérrel is él az ember, de aki csak kenyérrel él, — meghal. Ő azért jött, hogy éhséget támaszson ama másik kenyér után.

A mi kérdésünk az: győztél-e a testiség felett?

Három ősi ösztön van, mely a testből veszi eredetét: az *éhség*, az *érzéki kívánságok* és a *tunyaság*. Ez a három mindig éhes; ha meg nem zabolázod testedet, rabszolgaságába esel.

E három ösztönt kiirtani nem lehet és nem szabad, de ha meg nem fékezed, az *éhség* telhetetlenségre, mérhetetlen igényekké nő, nemi vágyak, a paráznaság bélyegét sütik homlokodra (Don Juan) s a tunyaság ólmossá, álmissá, büzhödté teszi az életet, mint az állottó vize. Győztél-e, vagy legyőztettél?

A HIÚSÁG.

Máté IV: 5-7. Ekkor vivé őt az ördög a szent városba, és odahelyező a templom tetejére. És monda néki: Ha Isten fia vagy, vesd alá magadat; mert meg van írva: Az ő angyalainak parancsol felőled, és kézen hordoznak téged, hogy meg ne üsd lábadat a kőbe.

Monda néki Jézus: Viszont meg van írva: Ne kísérsd az Urat, a te Istenedet.

Láttuk a múlt alkalommal, hogyan hiúsult meg az első támadás, s a testiség ördögei megszegyenülve vonulnak vissza. Nem mintha feladta volna a küzdelmet a Sátán. Ami ereje és csselfogása csak van, mind oda vonta össze a magányos hegycsúcsra, ahol Jézus van, hiszen itt dől el a világ legnagyobb harca, itt van az egyetlen méltó ellenfele, itt van alkalma kimutatni minden zsenialitását. Mit neki ember, ember nem ellenfél számára, Jézust elejteni — Isten ellen ősi gyűlöletének szenvedélye lobog fel sötét lelkében erre a gondolatra. Új támadásra készül, más oldalról tesz kísérletet., a hiúság démonai indulnak Jézus ellen.

*

A három kísértés közül az emberek nagy többsége előtt ez a legnehezebben érthető s első látszatra ez áll legtávolabb tőlünk, közönséges emberektől.

Vannak olyan kísértések, melyek csak magasabb életszínvonalon jönnek elő s tisztultabb lelki életre eljutott emberek tapasztalják meg és értik meg a másik emberben is.

Ilyen nehezen érthető kísértés ez is, hogy Jézust felviszi a gonosz a jeruzsálemi templom tetejére és biztatja, hogy vesd alá magad, ha Isten fia vagy, az Isten angyalai megőriznek, hogy lábadat sem üsd meg a kőbe. Legtöbb ember úgy okoskodik, hogy a gonosz öngyilkosságra akarja rávenni Jézust, hogy majd vallásos rajongásból (szinte próbára téve Istent, beváltja-e szavát, amit a 91. Zs. ígér) aláveti magát a mélységbe.

A kísértés azonban itt sokkal lelkibb. Nem a Jézus széttroncsolt testén akar örvendezni a Sátán, hanem a messiási útról akarja eltéríteni s a messiási lelket akarja megrontani.

Kérdezheti valaki: *hol itt a kísértés?* Keressük meg csak Jézus uralkodó szenvedélyét. Hogyan lesz a bukott emberből ismét

Isten szabad és boldog gyermeke! Ez a vágy töltötte el lelkét. S tudjátok-e, mi a messiási szenvedély? Hogyan viszem végbe ezt a nagy művet, az ember megváltását, hogy az emberi szív úgy szeresse Istent s úgy szolgálja, olyan boldog legyen, mint a teremtés hajnalán!

S most megjelenik előtte népének a Messiásról táplált hite. Jön majd, mint győztes hadvezér, ellenségeit lába alá tapodja s annak a népnek, amely rabszolgaságban, elnyomatásban, zúgolódásban él ott lenn a hegy lábánál, népek felett való uralmat hoz.

És aztán megjelent szeme előtt a saját népe, akit ismert, az a nép, amelyről Keresztelő János mondotta: A fejsze a fának gyökerére vetetett; ismerte az emberi szívet, amely bele van sülyedve e világ szerelmébe, — a saját népe; vezetőit, akik nem ismerik az Istent és úgy tesznek, mintha ismernék a népet, amely megölte Isten prófétáit s mégis prófétát vár, valami mennyei csodát, kézzel foghatóan az Istent, — boldog jövődöt álmodik, de jobbulni nem tud s a régi bűnök mint a bűnök teremnek meg a szívében.

Mi itt a messiási út? Mi a messiási tett!

Ekkor lép oda a Sátán: *válaszd a könnyebbik végét* a dolognak. Keresd, ami népszerűbb, ami több sikerrel s kevesebb kockázattal jár. Tégy olyan csodát, — ha Isten fia vagy — amilyen még nem volt. Vesd le magad a templom tetejéről tízezrek szeme láttára, egy nagy ünnepen. Meg akarod nyerni hitre — az emberek szívére! Csak kézzelfogható dolgot, kezességet nyújts: tégy csodát, amit látnak, hogy te vagy az Isten fia, s egyszerre hisznek. Hogyan bizonyítod be másképp, hogy te Isten fia vagy? Csak csodával nyerheted meg a hiszékeny népet. Vakítsd, hasd meg, bűvöld el és hatalmadba veheted, kezes bárányod lesz, félelmében és rajongásában halálra kész menni érted! És hagyd a másik utat. Álmesziást akart csinálni Jézusból, akiről majd a végén derül ki, hogy becsapta a világot, mert nincs ereje egyetlen emberi szívet sem meggyógyítani, nincs ereje az örök emberi bajokra, a szenvedés és a halál megoldására. Tudjátok-e, mi itt a kísértés, — hogy Jézust az emberért való szenvedés útjáról, az ember belső átalakításának egyetlen módjáról, a szeretettel való legyőzés messiási tettétől eltérítse. Bűvészt, szemfényvesztőt akart belőle csinálni, nem Messiást.

És mi tudjuk, ha két lehetőség közt lehet választani, mi a könnyebb végét fogjuk a dolognak.

De Jézus a nehezebb utat választotta.

Azonnal észreveszi, hogy ez a kísértés: „Ne kísértsd a te Uradat Istenedet”. A templom tetejéről magát alávetni, nem Messziás voltának bizonyítása, hanem Isten-kísértés. Jézus visszatartja a hiúság démonait, amelyek rá akarják venni, hogy a Messziás-név dicsőségét megszerezze a maga számára az embereknél, a Messziás-név árának lefizetése, az áldozathozatal, saját szent, ártatlan életének feláldozása nélkül. De Jézus az Isten szemében akart Messziás lenni, úgy ahogy Isten akarja s Isten tetszését keresi.

A gonosz megláthatta Jézus testét összetörve ott, a kereszt-

fán. De milyen más halál az, mintha a templom tetejéről alávetné magát! Ezt Jézus önként akarta; abban az ő kereszthalálában tündöklük ki egész áldozatos, nagy szerelme, messiási tette. Halál ez is, — de nem az emberek kápráztatására, hanem megváltására. A nehezebb út vége, s ezt a halált nem nézheti a gonosz.

Mondhatja valaki közületek, hogy ez a kísértés rendkívüli és kiválasztott emberek kísértése, a Messiásoké, — mi közönséges halandók meg vagyunk attól kímélve.

Az ember szeret elbújni az élet nagy feladatai elől ezzel a kifogással: én közönséges, szürke ember vagyok, nincs küldetésem.

Milyen nagy hazugság és önámítás ez! És önkénytelen bevaló-lása annak, hogy az élet könnyebbik végét szeretem fogni. Mikor egy keresztyén ember így kezd beszélni, az azt jelenti, hogy elvesztette királyi méltóságát, vallásos élete üres, száraz külsőség, s az üdvösségre választottság dicsőségéből semmi nincs benne, a predesztináltság üres és hazug szó, nem erő. Nem tudod-e, mit tett Isten a szürke halászokkal és vámszedőkkel, — mik Isten munkatársai?

Két út van minden ember előtt, melyen az életet megjárja.

Az egyik: könnyebb végét fogni minden dolognak. Ez az élet látszat - élet. A másik út: felvenni vállunkra a keresztet. Ez az élet valóságos. Lenni és nem látszani, ez legyen a válaszüton a jelszó.

A HATALOMVÁGY.

Máté IV: 8-11. Ismét vivé őt az ördög egy igen magas hegyre, és megmutatá néki a világ minden országát és azok dicsőségét, és monda néki: Mindezeket néked adom, ha leborulva imádsz engem. Ekkor monda néki Jézus: Eredj el Sátán, mert meg van írva: Az Urat, a te Istenedet imádd és csak néki szolgálj. Ekkor elhagyá őt az ördög. És imé angyalok jövének hozzá és szolgálnak vala néki.

Emlékezetetekbe idézzük röviden, hogy vasárnap délelőtti prédikációink egy összefüggő sorozatot képeznek. A fő gondolat, amely beszédeinken végigvonult: „A Sátán harca Jézus ellen”. Határozott célzattal választottuk ezt a tárgyat. Az a cél vezet, hogy megérettessük a bűn valóságos voltát, a kísértésnek emberi életünkben mindennapos látogatását és végzetes következményeit.

Ott, ahol hitetlen, közönyös, vagy a vallásos életfolytatást megvető légkörben és közgondolkodásban kell élni a hívőknek, a közvélemény nagyon erős befolyást gyakorol a hívő lelkekre is. A nem határozott hívő közvélemény pedig az emberi élet eltévelyedéseivel szemben nagyon bizonytalan és laza felfogást tanúsít. Sok nagy vétket véletlennek, szerencsétlenségnek, vagy egyszerűen „pech”-nek minősít s nem akar tudomást venni arról, hogy egy gonosz és ártó hatalom kísértése játszik közbe minden esetben. A kísértést legfeljebb irodalmi művekben fogadja el, mint létező lelki tény, vagy mint vallásos kifejezést, de hogy a bűnre való kísértést egy ismeretlen, gonosz hatalom indítja és viszi végbe — azt teljes határozottsággal nem tudja és inkább bizonytalankodik. Igen, ahol Isten halvány és homályos ismerete él a milliók szívében, ott a gonoszlól is homályos ismeret van. A gonosztól ilyenkor vagy babonás félelem szállja meg a sötétségben élő lelkeket, mindenféle ördögöktől, szellemektől, halotti árnyaktól rettegnek, az Istenben bízni elfelejtnek, vagy nem tudnak, vagy pedig vélt felvilágosodásukban se Isten erejéről, se a Sátán erejéről nem akarnak tudomást szerezni.

Ilyen vakon s önmagukat megvakítva nem akarunk élni, mi látni akarjuk a tényeket és nem tagadjuk le, nem nevezzük más néven. Mi látjuk Isten erejét, hatalmát, szabadító, megváltó munkáját, de látjuk a Sátán műveit is.

Láttuk a Sátán munkáját Jézus ellen a testiség kísértéseiben, a hiúság feltámasztásában, s láttuk azt is, hogy veri vissza Jézus minden támadását.

*

Mikor a Sátán úgy a testi vágyak, mint a hiúság kísértéseit hiába küldi Jézus ellen, a gonosz még elszántabb támadásba kezd. Azzal a büvölettel közelít Jézus lelkéhez, amely emberi lényünkre leghatalmasabb és legvégzetesebb vonzóerővel bír, az uralom vágyának, a *hatalomváagnak fölkelésével*.

Az embert rendelte Isten az összes teremtetett lények közül az uralkodásra. A teremtés hajnalán hangzik felé a szózat, hogy uralkodjon a mezőnek vadjain, az ég madarain. Úgy formálta Isten e világot, hogy benne az uralkodószerkezetben az ember üljön és minden mást engedelmessegre rendelt. Nem találisz egyetlen emberteremtményt a föld kerekén, akiben az uralkodásra, a hatalomra, a parancsolásra való hajlam legalább csírájában ott ne volna. Semmi más teremtménynek lényegében nincs benne a világ meghódításának vágya, de az ember kezdettől fogva uralomra törekedett. Lépésről-lépésre kellett meghódítania mindent s ma már a villám és a természet titkos erőinek hatalmába hajtásán is túl van. Az emberiség története ott kezdődik, amikor az ember az emberre is kiterjesztette hatalmát. S ügyeld meg, az emberiség nagyjai közé azokat sorolja a történelem, akik nagy hódításokat tettek, országokat, népeket igáztak le és hajtottak szolgaságukba, akik vasmarokkal tartották a gyeplőt, mellyel milliókat kormányoztak. Van az uralkodásban olyan mámorosító érzés, amiért mindent kockára tenni, minden fáradságot, szenvedést eltűrni hajlandó az, akiben az uralkodás szenvedéllyé lett. Parancsolni, akaratunknak érvényt szerezni, eszméinket hódító hatalommá tenni milliók felett: olyan ősi szenvedély, mely az emberiség történetét mozgatja. Korbács, vagy jogar, erőszak, vagy igazság, vérontás, vagy szentesített törvények, egyformán a népek milliói felett való uralom megszerzését célozták. Az uralmon levő a dicsőség, a jólét, az öröm, a könnyű élet, a leigáztotté a teher, a munka, a veríték.

Uralomra törekszik a jó, hogy milliókat boldogítson, uralomra tör a gonosz, hogy zsarnokoskodhasson.

Meg kell látnunk, hogy Jézus keblét is a világ felett való uralom vágya töltötte el. Nem kisebb igénnyel jött, mint hogy az egész világ számára kiáradjon messiási ereje. Jézusnak is meg kellett és meg kell hódítani a világot, A kérdés csak az: milyen eszközökkel? A tényleges uralkodáshoz valóságos erő kell, mert az uralkodás ellenkező akaratok meghódítását tételezi fel.

Jézus nem éri be egyes lelkekkel, nem éri be Izrael földjével, tanítványainak mondja: menjetek el az egész világra. A világ feletti uralomra törekvő Jézusnak mutatja meg a Sátán azon magas hegyen a „világ minden országát, és annak dicsőségét”, és mondja neki: „mindezeket neked adom”.

*

Ilyen könnyen még senkinek sem kínálkozott a szerencse a világ küzdelem nélkül való megnyerésére. Odaigéri a Sátán azt a területet, amely a teremtett világból mint bitorlott hatalom az övé, ahol lábát az Isten ellen megvetette. Minden fáradtság, minden hartes küzdelem nélkül ölébe Imi i Jéznsní-ik a győzelem.

Kezdhethet a világgal, amit akar, az emberiség egyetlen koronázott királyának kiáltathatja ki magát. Nem kell semmit tennie. hiszen ime a „Világ Ura” hódol előtte. „Neked adom”.

De milyen áron?! „*Ha leborulva imádsz engem!*”! Ez az egy feltevéle, ez az ára a világ felelt való uralomnak.

Hajlandók vagyunk nagyon könnyen Jézus és a Gonosz közt lefolyt párbeszédet úgy tekinteni, mint ami valóságban sohasem történt meg és inkább csak a képzelet alkotásának gondolni, mint a nagy költő műveit. Az igazán *uralkodásra* s nagy küldetésre hivatott emberek lelkében egészen más kísértések folynak le, mint a mienkben és kötelesek vagytmk, magunkból kilépve, más lelkeket megérteni s az ő lelkükbe beleélni magunkat. Jézus nagysága épen abban van, hogy az egész világ emberisége számára nélkülözhetetlennek tartja önmagát, azt az üzenetet, amit még a szívében hordoz. Ez a világ az Istené és benne mindennek az Ő dicsőségét kell tükrözni, az emberi szív is az Istené, s az embernek Istent kell imádni és szolgálni, s 0 azért jött, hogy Isten számára visszahódítsa az embert.

Jézusnak nem kulturális, nem nemzeti, nem erkölcsi, időszakos reformcéljai vannak. Jézusnak *megváltó* célja van: az *Atya* dicsőségét helyre kell állítani e földön és ekkor jön a kísértő: „neked adom és imádj engem”. Mi más ez, mint aljas ajánlat az Isten háta mögött. Szerezd meg a világot a *magad számára*. Mintha mondaná a Sátán: megosztom veled a hatalmat, neked adom a világot, — te pedig imádj engem.

Az uralomvág y,: ak legnagyobb kísértése, amely minden hatalomra jutott emberben ott él, hogy a megszerzett hatalmat a maga előnyére, hasznára és dicsőségére használja ki. A hatalomra jutott emberek el szoktak feledkezni eszményeikről, ígéreteikről s legtöbb jogosan kivívott hatalom azért bukik meg, mert hűtlen lett eszményeihez, a gonosz módon szerzett hatidom pedig saját hazugsága miatt omlik össze.

Nézd a Sátánt, hogy elárulja magát. Leplezetlenül tárja fel igazi mivoltát. Ő is arra törekszik, ami az Istent illeti meg. „*Leborulva imádj engem!*”. Istenként akar elismertetni. *Ez a Gonosz igazi szenvedélye*. Aki imádjja őt és leborul előtte, azt kegyeibe fogadja, egy darabig meghordozza a szerencse kerekén, pompa, fény, jólét, amivel fizet, — de leborulva imádj engem.

Nézd micsoda *árt kér*. Leborulva imádj engem. *Engem!*

Ezer és ezer példa erőszakolja reánk azt a félelmetes igazságot, hogy az ember kisebb, vagy nagyobb áron megvehető, megvásárolható. Mindenkinek lehet valami *olyant*, vagy *akkorát* ígérni, hogy érte áruba bocsátja magát. Gondoskodik talán arról, hogy az erkölcsi látszatot megőrizze, de bensejében már eladta magát.

Kétkedve és ellentmondással a szívében hallja talán a feddhe-

tétlen jellem, akinek mása sincs, csak a becsülete, ezt a szótj min denki megvesztegethető. Ha Ádámot a paradicsomban egy almával meg lehetett ejteni, mi épen olyan esendők vagyunk.

Vannak, akiknek szíve összeszorul, ha rágondolnak arra, ami őket elejtené, de lehet, hogy van, aki azt feleli: mondj nékem valamit, amiért én odaadnám a nevemet, becsületemet, hitemet, a tisztességemet. Nincs az a pénz, amivel én megvásárolható volnék.

Gondold meg, hogy nem vagy angyal. Gyarló, „esendő ember vagy. Ne bizakodj a magad erejében. A Sátán azokkal az emberekkel, akik magukban bizakodnak, nagyon hamar és nagyon könnyen elbá-
nik. Kitapogatja a gyenge pontokat s észre sem veszed, már hatal-
mába kerített. Kit száz forintért, kit százezer forintért: *ezüstért*, kit egy pipa dohányért, kit egy magas hivatalért, vagy kit egy tál len-
cséért, kit egy dominiumért, kit egy üveggyöngyért, kit arany és gyé-
mántékszerekért, fogatért, szőrmés bundáért, selyemharisnyáért vesz meg. Nem az egész világot kínálja fel, csak amekkora számára a világ.

A.: bizonyos, hogy a Sátánnak ajánlataért mindig a lelkünket, a lelkünk jobb lejét adjuk áruba. — (Faust.)

Csak egy mód van a győzelemre. Az Istent imádd és néki szol-
gálj! *Imádd. Szolgálj.* Aki a Krisztusé, azt megőrzi *Krisztus!*

A SÁTÁN, MINT A TRADÍCIÓK ŐRE.

Máté XV: 1-3. Akkor írástudók és farizeusok jönnek hozzá Jézushoz, Jeruzsálemből, mondván: Miért hágják át a te tanítványaid a vének rendeléseit? Mert nem mossák meg a kezeiket, mikor enni akarnak, ő pedig felelvén monda nekik: Ti meg miért hájátok át az Isten parancsolatját a ti rendeléseitek által?

Nehéz feladat az, amelyre ma vállalkoztam a felolvasott bibliai hely magyarázatában, de még nehezebb, ami elé titeket is állítalak. Szinte erőmet meghaladó feladatnak érzem, hogy ebben az órában sokak belássák, hogyan lesz az, ami eddig jónak, szükségesnek, nélkülözhetetlennek, megszenteltnek és megváltoztathatatlanak látszott, egyszerre, egy bizonyos idő múlva rossz, felesleges, haszontalan, hazug és mindenképpen újjal felcserélendő. Nem elszakadt és elhasznált ruháról, munka és közlekedési eszközökről, műszerekről lesz itt szó, amelyeknél könnyen belátjuk, hogy ami egykor jó és hasznos volt, haszontalanná válik, hanem igazságokról és pedig vallásos meggyőződésekről és vallásos szokásokról.

Akármilyen nehéz is a feladat, mégis megkísérlem, mert a jelen korban élő embernek ezek a *legégetőbb* kérdései. A *múlt ma is meghasonlásba jutott a jelennel*, a múlt szokásai és igazságai küzdelemben állanak a jelen követelményeivel és ennek a küzdelemnek eldöntésére minden erőnkkel törekednünk kell. *Ezt az átmeneti időt* nem lehet kivárni, mint a vihart, hogy majd magától elmúlik. Olyan harc ez, amelybe a lelkek vannak mozgósítva.

Jézus is küzdelembe állott az emberekkel. Fellépése után alig egy évre szembe találja magát a százados korszellemmel, kialakult véleményekkel, hagyományokkal. A tradíciók képviselői szemében lassanként, mint merész és veszedelmes újtó, romboló szellem, mai szóval kifejezve, destruktívnak tűnik fel. Ellenségeinek száma megnövekszik s *komoly érveket sorakoztatnak fel ellene*, lelkek megháborítójának tüntetik fel Jézust: „Megtöröd a szombatot, felforgatod az érvényben levő szokásokat, kegyeletlen kézzel nyúlsz a szent dolgokhoz, tanítványaid nem bőjtölnek, a mosakodási szokásokat nem tartják be, amik az atyák rendeléseiben elő vannak írva, semmibe veszed. A kor vezető emberei vetik szemére, azok, akiknek befolyásuk van, a nép vezetői, az írástudók, a papok.

Világosan látnunk kell, hogy Jézus nagyobb ellenszenvet kellett, mint rokonszenvet.

Akinek valami új gondolat megfordult már valaha az eszében és meg akarta valósítani, aki valami reform eszme keresztülvitelén már fáradozott, mindig szemben találta magát egy nagy akadállyal, a *midiiül*, a *meg gyökeresedett szokásokkal*, az emberek kialakult gondolkodás módjával *s azok nehézkedési törvényeivel, a tradícióval*. Az élet minden területén van tradíció, de *legmélyebben gyökerezik a vallásos tradíció*.

A tradíció így gondolkozik, ha a 10 parancsolat 4000 éve és azóta mindig megszabja az emberi élet útját, akkor abban változásnak helye nincs. Ha Isten maga adta a törvényeket, olyan változhatatlanok azok, mint az Isten, az nem alkalmazkodhatik az emberekhez, az embereknek kell hozzájuk alkalmazkodni.

Fel kell hívnom figyelmeteket azonkívül még arra is, hogy emberi életünkben csaknem minden *öröklés* útján veszünk birtokunkba. Örököljük a nyelvezete, a gondolatokat, igazságokat, szokást, életmódot, a vallást is. Egy *elkészített* világba születünk bele, amelynek évezredek óta felhalmozott gondolatanyagát és vívmányait el kell sajátítanunk. Ne felejtjük ki azt sem, hogy a *vérünkben* hozunk magunkkal hajlamokat. Ki tudja, melyik ősapánk természete üt ki rajtunk. Azt is figyelembe kell venni, hogy mire felnövekedünk észrevétlenül az utánzás és szokások útján sajátítottunk el sokat másoktól. *Az ember szereti a megszokott, kitaposott, jól bevált utakat, csak kevés aki felfedező útra indul, a nagy tömeg a régi után igazodik. Idegenkedik minden újtól, mert az kockázatos*. Testünk is végzetesen hajlik a kényelemre, a lustaságra. Századokig hordoz igát, tévedéseket, — *mert nem szeret gondolkozni. Ha eddig jó volt, jó lesz ezután is*. Egy-két igazságból él századokig sokszor az emberiség. Az egyes talán lázong és változást kíván, de a milliók közvéleményének nehézkedési törvénye mozdulatlaná teszi. Pedig a nagy vezérlő igazságokkal, az írott törvényekkel, magával az Isten gondolatával, a vallás tanításaival is úgy van az emberi lélek, hogy *megszokja, megunja s szavakat elkoptatja*. Egyes hitigazságok egykor *lángbe-tűkkel* ragyogtak és emberek haltak meg egy szó, egy tantétel, egy kifejezés miatt, már kihültek s a késő utókor csodálkozik, hogy lehetett ezért tüzes trónra, máglyára, börtönbe, gályára menni. *Elfelejtji* az ember nagy éltető igazságait. Ilyenkor mindig új igazságra van szükség, vagy a régire, új formában, frissen feltámadva, újjászületve.

Az emberi lélek örömmel fordul a múltba vissza és *mindig jobbnak látja a múltat, mint a jelent. Született konzervatív s a múlt hagyományait tiszteletben tartja. A halottak nagyon sokáig kormá-H y óznak még a temet öből*.

A XIX. század nagy tudományú felfedezése pedig az, hogy ebben az egész *mindenségijén fejlődés van*. Ember, állat, társadalom,

növényvilág, minden lassú fejlődés közben alakult ki. Ez az *evolúció* szenvedéssel, forrongással, krízisekkel, forradalmakkal és véres harcokkal jár. *A jelen ellensége lesz a múltnak*, az apák a fiaknak. Ennek a gondolatnak mi mindnyájan hatalma alá kerültünk, s a mai ember lelkét inkább az az érzés tölti el, hogy ami *a múltban volt, semmi sem jó*. mindent újítani, reformálni, modern eszmékkel és eszközökkel kell felszerelni. A haladás, a fejlődés gondolata tartja hatalmában a lelkeket. Kortünet az, hogy *ma inkább bízunk az ember egy még ki nem próbált, de sokat Ígérő eszmében, mint a múltban kipróbált módszerben*. De ugyanakkor a lelkek mélyén valami komor, aggodalom is érezhető, hogy a sok *múltat megtagadó, világ-megváltó eszme elpusztítja ugyan a mull lelki, erkölcsi kincseit, de újakat nem tud adni helyébe és elszegényíti, kifosztja, egyenesen kilábolja az emberi életet*, Van azért olyan haladás, amely csak látogat s tulajdonképpen visszasülyedés, elfajulás s van olyan múlttiszelet. amely régi, megszentelt javakat látszik őrizni és tulajdonképpen bűnös maradiság, mely tudatlanságával és lelki tunyaságával a jövőt tartóztatja lel. A régi levél tovább akar az ágon maradni, az újnak nem akar érvényesülést engedni. Van idő, mikor a Sátán a bűnös újítás szellemét, s van idő, mikor a bűnös konzervativizmus öltözetét veszi fel és áll Jézus útjába. A felolvasott igében a Sátán mint a tiadíciók öre lép fel Jézus ellen, hogy messiási munkájában megakadályozza és Jézus ellen lázítsa az emberi szíveket. íme a felolvasott bibliai szakaszban is, ahol Jézus a múlt megrögzött szokásait jobbal akarja felcserélni, mert a régi már üres külsőség, a régi út nem vezet Istenhez, s az üres formák betett újat hoz: „*ne a tál külsejét, ha nem a szív belsejét tisztítsátok meg, ue emberi rendelésekre, hanen: Isten rendeléseire figyeljete*”, a Gonosz összeesküvést szít Jézus ellen: „*hogy Őt megöljék*”.

Van szükséges és *nélkülözhetetlen* tradíció, mikor az ember az örök törvényekben bíz, nagy élettapasztalatokra figyelmez, s az emberi szívet jól ismerők tanácsait megszívleli. Százados állam formákban, népszokásokban nagyobb erő van, mint új államelméletekben s tova tűnő divatokban. Ami nagyot, szépet a múlt alkotott, azt a vallás kegyelettel őrizi. Isten tetteit frissen akarja megtartani jövőendő nemzedékek emlékezetében, az Igét frissen szeretné megőrizni mint a mannát. Nem minden generáció teremt nagyot, nem minden korszak kap új igazságokat. Ilyenkor a múlt nagy igazságaiból, eszméiből él az emberiség a tradíciókon keresztül.

De van bűnös tradíció is. Gondoljatok az öltözködés bizonyos formáira, a földművelés évezredes, primitív eszközeihez, vagy bizonyos orvosszerekhez és gyógymódokhoz, kuruzsláshoz való szívós ragaszkodásra. De gondoljatok különösen arra, milyen sok vérbe került a rabszolga felszabadítás, milyen lángba borította Európát a francia forradalom, mivé lett Oroszország, mert túlfeszítette a hűrt a zsarnokság. De gondoljatok légióként a reformációra, amelynek

heves harcaiban a pápát egyenesen az antikrisztusnak nevezték el.

Mi tanácsot adhatok hát, hogy melyik a *szükséges* és melyik a *bűnös* tradíció.

Atyámfiai, itt mindenkinek magának kell döntenie. Református ember a felelősséget állásfoglalásáért senki másra át nem háríthatja.

Csak annyit mondok: tartsd nyitva lelkedet új gondolatok, új eszmék iránt, de figyelj erős figyeléssel, hogy mit mond a múlt, mit tanít a történet s mit beszél az Isten igéje. Amit Krisztus elítélt, ne kelj annak védelmére; amit Krisztus ajánl, ne nézd bizalmatlanul. Becsüld többre a tartalmat a formánál, a belsőt a külsőnél, a lelket a betűnél, Isten rendeléseit az emberekénél.

A SÁTÁN, MINT A SZABADSÁG ZÁSZLÓVIVŐJE.

Jan. VI: 2. és 15. v. És nagy sokaság követé őt, mivelhogy látják vala az ő csodatételeit, amelyeket cselekszik vala a betegeken . . . Jézus azért, amint észrevévé, hogy jőni akarnak és őt elragadni, hogy királlyá tegyék, ismét elvonnia egymaga a hegyre.

Az ember ereje nemcsak abban nyilatkozik meg, mikor valamire igent mond, mikor aktív részt vesz a cselekvésben, hanem vannak körülmények, mikor a passzivitáshoz kell nagyobb erő. Van erő az *igen-t* mondásban s van erő a *nem-et* mondásban.

Vannak emberek, akik nem tudnak mást, csak *nemet* mondani. Mindent elleneznek, jót is, rosszat is. Tanakodnak és elhatározni nem tudják magukat a cselekvésre. S vannak, akik semmire nem tudnak *nemet* mondani. Akiket mindenre rá lehet venni, vagy beugratni. Azért mondja *Carlyle*, hogy az *örökkévaló nem* és az *örökkévaló igen* kimondásához kell eljutni minden emberi léleknek.

Örökkévaló *igen* az Istennek s örökkévaló *nem* a gonosznak. Legnehezebb dolog *nemet* mondani a közfelfogás, közvélemény, vagy kitörő lelkesedés, a tömegeket elfogó vággyal szemben, amely elemi erővel ragadja magával a lelkeket. Kevesen mernek azzal szembeállni, vagy éppen az *árral szemben úszni*.

Áron nem tud ellenállni a nép kívánságának. A népszenvedély magával ragadja s megkésztíti az aranyborjút. Csak Mózes áll szemben az egész nép esztelenségével.

Emlékezzünk a *háborús pszichózisra*, a forradalmi lázra; a kommunizmus előtt a tömegláz mint bacillus terjedt el.

Jézus is állt szemben ilyen tömegszenvedéllyel, melyet egyenesen az ő személye gyújtott lángra. Hitet gyújtott, de tömeghitet, mely már-már tettekre akarta ragadtatni. Mert a hit tettekre vágyik. Tűrhetetlen számára a tétlenség. És pedig milyen tettekre: szabadságharc tüzei gyúltak ki a sötétarcú férfiak arcán. Az 5000 fegyveres férfi elérkezettnek látta az időt arra, hogy a titokban köszörült fegyvereket kirántsa, a szabadságharc zászlaját kibontsa a rómaiak ellen, Heródest detronizálja és Jézust ültesse a trónra. Csak vezér nem volt, *de már az is van: a názáreti*. Népe lelke megnyílt előtte, *most igazán meg nyílt*. A nemzeti érzések körülfonták Jézust s mint a lángba kapott tűz harapózott el a pusztában táborozó emberek között, hogy kiáltsák ki királynak. Ha nem tud kitérni ez elől a magával

ragadó lelkesedés elől: estére már «Jeruzsálem falai alatt lesznek s kitűzik a kapukra a zászlókat s az évtizedes, gyűlölt ellenség elűzetik.

Van abban valami bátorságot sugalló erő, mikor ezrek bíznak az emberben, s a közbizalom nagy tettek véghezvitelére erejével és fegyverével támogatja azt az egyet, akit a közbizalom kiválasztott. Mikor sokan bíznak egy emberben, megszázaszorozzák annak az egy-nél; erejét. Nagy dolgok mindig a *bizalma* és a *hit* alapján jöttek létre.

Nem hiszem, hogy Jézusra is ne lett volna hatással az „3000 ember hite: „*Bizonnyal, ez ama próféta*” amit 12 emberrel kezdett, egyszerre 5000 emberrel folytathatja. Egy csapásra meghódíthatja Izrael szívét. S a másik — „a *fegyver*”. Sokszor volt már a világban, hogy a lelkeket fegyverrel próbálták meghódítani és kényszeríteni, — diktatúrával — hogy másként gondolkozzanak és érezzenek. Nem új jelenség a vallások történetében, hogy a Szentlélek helyett a kardot helyezték előtérbe, mely látszólag hathatósabb eszköznél: bizonyult a térítésre.

De Jézust nem ragadta el a nép szenvedélye, a szabadság védelmezésére kardot rántó honfitársai elől kitér. Láttá, hogy őt királlyá akarják tenni. Átlát az egész tömeglelkesedésen s mögötte a titkos kezét a Sátánét fedezi fel. Látszólag igen szent úgy hívja a tettek mezeje? e és mégis Jézus visszautasítja, mert cserbenhagyná ezen az úton azt a *küldetést*, amely a megváltás. Jézus *nem* szava, a legenergikusabb tett. Ábrándok útjai ól, a kalandok árjáról a szenvedés, a tanítás útjára lép, illetve megmarad azon az úton, amely a Golgotára vezetett, a jeruzsálemi királyi szék helyett, a kötelesség útján. Neki nem az a célja, s a messiási dicsőséget nem bízza a fegyverek élére, nem a *mások* kiomló vére, a *saját* maga kiontott vére szerez szabadulást a bűnös világnak. Az a Sátán támad új eszközökkel, akit a hegyen legyőzött, most is az a célja, hogy a könnyebb végét fogja a dolognak.

Mi az, ami képessé tette Jézust, hogy *nemet* mondjon a tömeglelkesedéssel szemben? Nem az, amit úgy mondanak, hogy az ösztöne; Jézust nem az ösztönei kormányozták. Az Atyával való közösége s a bűn mélységes ismerete, — amely akármilyen formában kínálta fel segítségét, mint abszolút rosszat, Jézus felismerte és visszautasította. Lényének tisztasága, mely emberi indulatoktól és szenvedélyektől nem volt befolyásolható. Jézusnak nincsenek gyenge pontjai. Mikor Jézushoz hívogatunk, *egy ilye!* *Úr hatalmába és oltalmába adjuk és ajánljuk magunkat. Jézus csalhatatlan volt s mély ítéllete megmutattatott neki a dolgok kimenetelét.* Isten szent Lelke adja azt a *képességei*, hogy a *jó ügyre igent*, a *gonoszra nemet* mondjunk. *A Szentlélek által meg nem világosított ember épen az ellenkezőt cselekszi.* A gonoszt jónak mondják, a jót gonosznak.

Két dolgot vonjunk le tanulsággul.

Mindnyájan tömegszenvédélyek hatása alatt állunk s csak anynyiban tudunk szembeszállni velők, — amily mértékben az isten szent Lelke hatása alákerülünk.

AZ EGYTALENTOMOSOK.

Máté XXV: 14-30.. Aki pedig az egy talentumot kapta vala, elmentvén elásá azt a földbe és elrejté az Ő urának pénzét. (18. v.)

Szükségesnek tartjuk előre bocsátani, hogy a példázatbeli szolga akár az egy, akár az öt talentomos, nem a papokra vonatkozik kizárólag, hanem az eklézsia minden tagjára. Ez a példázat továbbá azt is magába rejti, hogy minden ember, akár hogyan tagadja is, hisz Istenben, de akár hisz, akár nem hisz, egyszer meg kell jelennie számadásra szent színe előtt. A mai ember nem is annyira a haláltól fél, hanem a számadásra vonástól retteg. Az Isten sem azzal tartja féken, vagy serkenti életünket, hogy a halált beleállította a világba, hanem azzal, hogy a számadásra vonást állította bele. Ennek a példázatnak a magyarázatát az öt talentomos szolgálval szoktuk kezdeni s az egy talentomos szolga elbújik a figyelem elől, vagy háttérbe szorul a két derék és hű szolgálval szemben. Ezen a mai estén állítsuk az egytalentomos szolgát az érdeklődés középpontjába, akinek a gazdája ezt a két jelzöt adja: *gonosz és rest szolga*.

Az Úr Jézusnak ez a két jelzője nagyon kíméletlen és velőkgig hasító jelző. Neki meg van az a félelmetes emberismerete és megfellebbezhetetlen ítélete, hogy jelzői és ítéletei a tényeknek teljesen megfelelnek. Nem nagyít, nem túloz, s nem hibáz. Az ítélet napján sem mér más fonttal, mint amilyennel földön jártában mért. Hideg, józan és reális megállapítás ez az egytalentomos szolgálról. Nincs tekintettel semmi mellék-, vagy mentőkörülményre. Az egytalentomos szolga, *szolgálának* gonosz és rest volt.

A napokban olvastam egy 82 éves lekipásztornak (Dobos János) önéletrajzát, aki sok talentummal megáldott szolga volt, s akinek a koporsójánál bizonyosan elhangzott búcsúzó ajkáról a szó: „*jól vagyon jó és hív szolga*»”. Az ősz pap azonban ezekkel a szavakkal végzi önvallomásait: „*haszontalan szolga voltam*”. De a példázatbeli szolga *gonosz* és *rest*, mert nem tette azt, amit az ura elvárt tőle.

A puha szívű ember még védelmére is kelhet ennek a szolgálának, hiszen az ura talentumát végeredményében hiány nélkül visszaadta, „*íme, itt van ami a tied*”. Éppen úgy el is költheti a maga kénye kedvére, vagy nyereszkedik a talentommal, de a nyereséget

eldugja magának. Ez a szolga visszaadja ami az uráé. Van benne becsület és büszkeség.

Lássátok, így gondolkozott a talentomait elásó szolga és ebben a gondolkodásmódjában van a gonoszsága. Az Istenről emberi módon gondolkozó ember szívében mindig ott lappang ez a gonoszság. A szolga gonoszságát még jobban elárulják a további szavai, melyekben egész nyíltan leleplezi ura ellen táplált gyűlöletét és pártütő indulatait: *„Tudtam, hogy te kegyetlen ember vagy, aki ott is aratsz, ahol nem vettedél”*. A szolga lelkében kezdettől fogva ott élt homályosan az ellenszenv ura iránt. Noha a gazda teljes bizalmával ajándékozta meg akkor, mikor talentomait szolgatársaival együtt reájuk bízta, de éppen az a tudat, hogy amit reá bízott nem az övé, s annak nyereségében sem osztozik, még jobban elidegenítette szívét az urától. Amint telt az idő, s közeledett a számadás napja, a szolga lelkében egyre sötétebb gondolatok vertek tanyát, egyre gyűlölete-sebb színben tűnt fel előtte a gazda, akié a nyereség, s övé csak a veriték. Igazságtalannak találta ezt a viszonyt, s hogy bosszút álljon, elásta a talentomot, hogy ne legyen nyeresége a gazdának, legalább az ő veritékéből ne. Bizonyosan keserű gúnnyal nézte a másik két társa szorgalmát, s a maga restségét ura ellen való lázongással leplezte. Mindhárman készültek a számadás napjára, a másik kettő rejtegetett, belső örömmel, hogy a gazda megelégedését vívják ki a megduplázott talentumokkal, a harmadik szolga is tartogatott valamit a számadás napjára.

#

És eljött a számadás napja. Az egytalentomos legutoljára maradt a beszámolásban. Végig kellett nézni mint járulnak szolgatársai sugárzó arccal gazdájuk elé. Éreznie kellett, mily erő és jószág árad ki az úr lényéből. Látnia kellett, hogy nem kegyetlen zsarnok az, aki legdrágább javait a szolgálóra rábízta, hanem egy nagyságos jóltevő, aki alkalmat nyújtott a képességek kifejtésére, s hallania kellett a szót: *„jól vagyon jó és hű szolgálóm” többre bízlak ezután, menj be a te uradnak örömébe!*” Oh mennyivel nagyobb a jutalom, mint a szolgálat. Nem bért ad, hanem megosztja az örökségét.

És rá került a harmadik szolgálóra a sor. Mít tehetne mást, mint hogy szégyenkezve odarokad ura lábaihoz és megvallja restségét és gonoszságát. De nem, az egytalentomos szolga már süket és elvakult. Kihívóan odaáll ura elé és szeme közé dobja, ami keblében forrott hosszú idő óta. Nem ő számol, ő vonja számadásra a gazdát: *„Te kegyetlen ember, aki ott is aratsz, ahol nem vettedél”*.

Ki nem látja, hogy a gazdának nem a kárbavesztett talentom, hanem a szolgáló hűtlensége és lázadása, a kárba vesztett bizalom hajtja arcába a harag pírját. *„Gonosz szolgáló, a te szádból ítéllek meg téged”*, nem bennem, hanem a szíved romlottságában van a hiba. Mert kegyetlennek hittél, kegyetlenül bánok veled.

*

Félelmetesen érzem, hogy az élő Isten igaz ismerete szorongatja mindnyájunk szívét, mikor e példázat mélységeibe járunk, s a gonosz szolgát minél közelebről szemléljük, arcvonásaiban, a lelkiületében mind jobban ráismerünk az Isten ellen lázongó emberre, — ah, fájdalmasan igazat mondok, — ráismerünk önmagunkra.

Az a tapasztalatom, hogy nemcsak az egy talentommal, az öt talentommal is lehet valaki gonosz szolga, mikor nemcsak elássa, hanem *aláássa* a talentomait hordozó testi és szellemi képességeit.

Hozzátok szólok lelkészársaim. Emlékezzél csak reá, milyen ragyogó képességekkel indultál el a szülői házból. Milyen sok reménységet fűztek hozzád tanáraid, mikor a teológia padjait elhagytad. Emlékszel te magad is, milyen nagy terveket forgattál kebledben a beköszönő beszéded készítésekor?! Hova lettél, hol vannak a nagy terveid s hova lettek talentoid! Mi szegte szárnyadat? Nem az a kérdés ám, hogy mekkora karriert futottál meg, nagyobb úgy sem lehetnél volna, mint Isten szolgája, hanem ez: mit gyűjtöttél a menyeyi gazda számára? Nem hasonlítás-e nagyon az egytalentomos szolgálóhoz, aki talentomát elásta, vagy éppen aláásta s!

Hozzád szólok, böszörményi gyülekezet! Ha több talentomot nem kaptál volna, egyet közületek mindenki kapott, egy nagy, drága talentomot, ezt a nevet, hogy: „*református vagyok*”. Nos, nézd, te büszke vagy rá, hogy ez a talentomod meg is van, őrzöd mint a szemed fényét. Hát a fiad, hát a leányod, mikor házasságot köt, vagy mikor hazulról elkerül, mikor intelligens ember lesz, akkor is úgy őrzi? Ha nem szaporítod a talentomot, az szakadatlanul fogy. Avagy az eklézsiád? Megvan ott minden, amire abban Krisztusnak szüksége van? Házadban megnyílik-e a szentírás, mint nagyszüleid idejében? Az öreg Szikszayt olvasgatok többségben vannak-e nálatok? Megtelnek-e vasárnapon annyira a templomaitok, hogy a későn jövők nem férnek be? Nem szükölködnek-e nagyon a szegények? Nincs-e köztetek nyomorúságban sínylődő, akit nem keres fel senki, nincs-e sok árva, akinek nincs pártfogója senki? Nem durvultak-e el az erkölcsök? Nem szivárog-e közétek is a romlás, mely nem akarja világra hozni a gyermeket? Ha mindenkinek közületek olyan kúriája volna is, mint városotokban az utcán vannak, de ha az eklézsiátok szegény, a földi talentomot nem a mennyei gazdái számára gyűjtitek. Pedig azt senki nem viheti magával, s a moly és rozsdá emészti meg, vagy a nevető örökösök emészti fel, a Krisztus pedig, kitűnik, hogy szegény az országos hírű böszörményi gyülekezetben. Nem hasonlítunk-e a talentomot elásó szolgálóhoz?!

*

Van ebben a példázatban még egy pont, amelyből, bármily zordonan hangzik is, biztatást szeretnék kivenni Isten lelke által megintett lelkünk számára. A szolgának azt mondja az ura: „*ves-sétek ki a külső sötétségre*”.

Atyámfia, aki így megismerted a számadásra vonó Istent, *ha ma hívatnál el*, hogy adj számot sáfárságodról, mit cselekednél, mikor már nincs a jóvátételre sem idő, sem alkalom?! Én, atyámfia

odaborulnék az én uram elé, mert érzem, hogy reám bízott talentumaival nem jól sáfárokodtam. *De az igehirdetés nem számadásra hívás, hanem mayába szállásra és megtérésre hívogatás.*

Mit tegyen az, aki elásta talentomait és megvilágosodott előtte, hogy nem jói tette, mert ott hibázta el az életét? Tudod, hol ástad el talentomaidat? Eredj és ásd fel azokat. Tudod, mit jelent felásni a talentumokat? *Nem kisebbet, mint újra kezdetit az életet.* Oh ez a nehéz, a lehetetlenséggel határos. De Krisztus Jézus éppen ezt a lehetetlenséget akarja végbe vinni bennünk, mikor igéjében az életre hívogat, hogy újra kezdjük az életet. Az elveszített időt és alkalmakat talán már nem hozhatod be, de a hátra levő időt és alkalmakat nem veszited el. Ne csináld titokban, ne állj meg az elhatározásnál és jószándéknál. Te tudod, hogy milyen képességeid voltak, térj vissza azokhoz és élj azoknak. Itt a konferencián már meggyarapíthatod. Itt vannak öt, két és egytalentomos szolgák, jöttek, hogy urok számára megnöveljék képességeiket egymás hitéből. Itt a nagy *pénzváltó*, a lélek átforgató, életedet nagy gondolatokra feltevő alkalom. Itt a hívó szó, Krisztus a mi gazdánk, magyar lelkekkel akar meggazdagodni, állítja a magyar szíveket, s egy hívó szíven száz új hívőt akar nyerni, egy üdvösségre választotton, százat akar üdvözíteni.

Mielőtt a szolgát kivetnék a külső sötétségre, előbb elveszik tőle amije van. A szolgák többen vannak, s mikor a hűeket a hűlenekkel összehasonlítjuk, akkor érezzük ki csak igazán e bibliai szakaszból a szolga gonoszságát.

Láttatok-e már katona-lefokozást. Alig van szívszaggatóbb látvány, mint mikor valakit megfosztanak a tiszti rangjától. Kivonul az egész tisztikar, kivonul az egész század. Akkor elővezetik azt, aki megsértette a tiszti becsületet. Mintha vesztőhelyre vinnék, a dobok posztóval vannak bevonva. Mielőtt kihirdetnék előtte az ítéletet, rangjelzését, vállbojtját letépik, hogy a posztó kiszakad bele.

Három szolgálja van Istennek a magyar nép között évszázadok óta, három nagy történelmi egyház. Én nem vagyok hívatva arra, hogy megállapítsam, a három szolga közül melyik hány talentomot kapott. Én csak azt tudom, hogy a mi magyar ref. egyházunk a szinmagyar népet és a tiszta evangéliumot magyarul kapta. Kern szakadna meg a szíved szégyenletében, szent egyházam papsága, ha azt kellene hallanod, hogy elvétellett tőle mind a kettő. Nem szednéd-e össze minden erődet, református népem, ha megtudnád, hogy a jövő században a gonosz szolgától, a református egyháztól elvétellett az evangélium és elvétellett a magyarság lelke és más szolgának adatott. Mindegy, akármelyiknek.

Testvéreim, nem tudok tovább beszélni, ide tovább már nem beszéd kell, ide szolgálat kell.

A KÉTTALENTOMOSOK.

Máté XXV: 22. Eljövén pedig' az is, aki két talentot kapott vala, monda: Uram, két talentomot adtál volt nékem; imé más két talentomot nyertél azokon.

A mai kor szellemében van egy olyan vonás, amely nagyon lekicsinylőleg viseltetik a két talentommal szemben.

„Nem érdemes közönséges, átlagembernek lenni. Kitűnni, az átlagon felül emelkedni, rekordot csinálni, híres emberré válni, ez a hajtóerő. A zseni, a lángész, a rendkívüliség, az eredetiség, ez a sóvárgott állapot. Az élet egy mérhetetlen nagy stadionhoz hasonlít, ahol áll a nagy mérkőzés, a nagy verseny. Akármelyik munkakörhöz és életpályához tódulunk, mihelyt a viszonyokkal ismerősök lettünk, rábukkanunk a versenytársra, a riválisra. Menj a kereskedőkhöz, fordulj a színészekhez, tekints be a tudományos intézetekbe, az egyházakba, a nemzetek életébe, mindenütt áll a nagy verseny, ott a nagy rivális, akit megelőzni, elébe kerülni, legyőzni, háttérbe kell szorítani. *Mit érnek Itt a közepes tehetségű emberek?* Ebben a lihegő versenyfutásban erőt vehet a hangulat sok lelken, hogy az átlagembernek *nincs is létjogosultsága*. Övé csak a morzsa. Húzódjon meg szerényen s örüljön, ha a kiváltságosoktól egy kegyes mosoly és gyengéd elismerés hull reá.

Milliók észre sem veszik, hogy mennyire *hazug élet ez* s mennyire meghamisított életfelfogásba kerül bele az ember. Ezt nevezik a komplikált, modern életnek, mikor *görnyed a fölösleges terhek alatt, az igazi terheket pedig nem hordja* azért, mert meghamisított életet él. *Visszájára fordított élet* az, amikor a versenyért él az ember és nem a *szolgálatért, a dicsőségért és nem magáért az életért*.

Hiába próbál megtanulni élni, sohasem fog megtanulni, mert mindig hamis és *hazug szellemben* él. Ez a hamis és hazug szellem az emberi tehetségeknek és képességeknek a világ szellemében való értékelése.

A felolvasott példázatból világos, hogy vannak olyan embereit, akik két talentot kaptak. A tapasztalat pedig azt mutatja, hogy azok *nagyon sokan vannak*. Sokkal, sokkal többen, mint akik rendkívüli képességekkel vannak felruházva. *Mire lehet már most menni*

két talentommal egy olyan korszakban, ahol a rendkívüliségnek van meg a becse? Lássuk a kéttalentomos szolgát.

I.

Azt hiszem, hogy ifjú korában mindenkinek vannak önmagáról olyan képzelődései, hogy reá valami rendkívüli szerep betöltése vár az életben. Nagyon kevés ember az, aki mikor az életre felébredt, ne gondolt volna önmagáról valami nagyot és merészet.

De aztán jön az életnek egy igen komoly pillanata, egyike talán a legkomolyabbaknak, mikor felismeri, hogy neki két talentoma van és nem öt, vagy tíz s hiába erőlködik, ágaskodik, nyújtózkodik, egy ujjnyival sem lehet magasabb; másokat félrevezethet önmaga képességei és ereje felől, de önmagát nem. Úgy szokták ezt mondani, hogy *megkomolyodik*. Ezt a megkomolyodást nevezném az *alázatosság útjának*, melyet aki még meg nem járt, nem jött tisztába önmagával.

Olyan iskola ez, amely feltétlenül meglátszik az ember jellemén. Mint ahogy egy-egy iskolából kikerült ifjú egész életén keresztül magán hordja annak az iskolának szellemét, pl. aki a jezsuiták nál járt, vagy nagyenyedi kollégiumban végzett, úgy az *alázatosság iskolájának* nyomai soha el nem törölhetők. De ez az iskola különös osztályokkal rendelkezik.

Az első osztályában *elveszik az embertől azt, amije van*. Nehéz és fájdalmas lecke ám azt megtanulni, hogy amit beképzelttem magamról, abból semmi sem igaz. Sokkal keservesebben mond le az ember az illúzióról és teljesíthetetlen vágyairól, mint a biztosan kezébe szorított javakról. Mikor sort kellett állni az élelmiszerekért, sok embernek kínosabb volt beállni a sorba és lealázóbbnak tűnt fel, mint maga a nyomorúság. És én nem hiszem, hogy sok ember volna, aki világos átlátással, önként indulna ebbe az iskolába, még hogyha tudja is, hogy ez az út vezet fölfelé. Ide is úgy kell fölvezetni Istennek kézen fogva gyermekeit. És még nem találkoztam sem élő, sem megholt keresztyén emberrel, aki ezt az iskolát, mint az életre való nevelés iskoláját, *kikerülte volna*. Isten nem engedi el, és *mivel anynyira sorsdöntő*, Ő maga visz bele mindnyájunkat, kit-kit az ő szükségéhez képest. Ő ismer bennünket teljesen és Ő tudja a legjobban, hogy hol kell *megfogni* bennünket.

Sok embernek a sikertelenség, vérmes reményeinek meghiúsulása, vagy megérdemelt dicséretnek elmaradása által, vagy elbizakodottságban egy, az övéhez hasonló, de az övénél sokkal tökéletesebb műalkotás felmutatása által aláz meg.

Sok esetben kifogásolták már, hogy a keresztyénségnek ez a pedagógiája káros az emberi szellem fejlődésére nézve, mert szárnyát szegi a tehetségnek. Nem sarkal, nem ösztönöz, nem új erőket oldoz fel, hanem meglevőket kötöz le. Sőt a keresztyénség nagy antikrisztusa, Nietzsche egyenesen azzal lép fel, hogy a keresztyénség csak átlagembereket tud és akar nevelni, a *nyáj-embert*, akinek önállóságát és egyéniségét kiölik az alázatosságra való nevelés által. Ma is

ott bujkál az emberekben a gondolat, hogy a szabad szellemű embereknek az *egyházon kívül kell elhelyezkedniük*, mert a formákat nem bírják ki s a keresztyén lelket ölik meg bennük. Azt sohasem szabad elfelejteni, hogy a keresztyénség mindig vad és nyers erőket nemesít meg. Nemcsak szellemet ébreszt, de jellemet nevel. Valóban, ha a keresztyénné léteinek csak ez az egy osztálya volna, akkor rá lehetne mondani, hogy káros az emberi szellem fejlődésére, de az alázatosságnak felsőbb osztályai is vannak.

Az alázatosság felsőbb osztálya az, mikor azt tanulom meg, hogy azok a képességek, melyek bennem vannak, nem az enyéme, hanem Istené, az én Uramé és alkotómé. Azt hiszitek, hogy ennek megismerése és bevallása nem *alázatosság*?!

#

Egyik legnagyobb eltévelyedése az embernek a bálványimádás után az *én imádása* és istenítése. Minél gazdagabb, sokoldalúbb, pompázóbb az emberi képesség, annál nagyobb a kísértés, hogy a magáéna tulajdonítsa, amije van. Az én imádatába elkábult és mámorosodott ember minden cselekedete bűnné lesz, mert tőkéletes elszakadásra visz az Istentől s mindig nyomában jár az a végzet, hogy képességei kártékonyak lesznek, mert az önzés szolgálatába szegődnek. Aki elfelejtkezett arról, hogy az Istentől van minden tehetség, az önimádatba vész bele s akár titkon, akár nyíltan, mindenkől a maga dicsőségét keresi az igazi, komoly s mély életnek részese soha nem lesz. Soha nem érzi azt a legnagyobb gyönyört, ami az Isten előtt való meghódolás és az élet felajánlása az olyan világot mozgató szentségnek, jósnak és irgalomnak, mint az Isten. Csak olyan törpe istenséget szolgál, mint a maga nagyítóüvegén szemlélt énje. Az igazi, erős és életárasztó kegyesség alapja az Isten előtt való hódolat s alázatos ismerete annak, hogy a nekem adott képességek, maga egész életem az Istené, tőle való és a maga számára teremtett minket s szívünk addig meg nem nyugszik, míg Őbenne nyugodalmat nem talált. Egy középkori festőművész ajkán talált klasszikus kifejezést ez az alázatosság, a talentumoknak Isten számára való kamatoztatása, mikor azt mondja, elkészült remek festményei után: Bocsásd meg Istenem, hogy szebben nem tudtam megcsinálni. Az alázatosság ez iskolájában kapja meg a keresztyén jellem egyik legszebb vonását, a *szerénységet*, mely minél gazdagabb lelken van, annál fenköltebbé teszi az egész egyéniséget.

II.

A két talentomos, a szerényebb képességek birtokában levő embereket sokszor határozottan fenyegeti az a veszély, hogy a szerény visszahúzódásban elássák talentumaikat. Hagyják a törtetőket, az akarnokokat előtérbe nyomulni. A szerénységnek is megvan a betegsége, az *álszerénység*. A keresztyénség alázatossági iskolájában növekedett embereknek nagyon kell arra vigyázni, hogy a szerénység *gyámoltalansággá* ne váljon. Az igazi talentom előbb-utóbb meg-

mutatja magát. Nem holt és élettelen dolog az. Elő, eleven erő, képes
sog olyan, mint a mag, amely mihelyt kedvező viszonyok közé kenij,
azonnal csírázni kezd. Mint a költő mondja: „*kitör és eget kér*”.

Nines oly szerény tehetség, amely óriási jelentőségre ne emel
kednék a maga lieiyén. A két talentom nem azt jelenti, hogy az ötta-
lentosmal szemben háttérbe vonuljon, hanem vele együtt hatható-
san fejtsse ki erőit. Két talentoma neki is olyan, mint az öttalento-
moséból kettő és nem kell szégyenkeznie miatta. A kéttalentos em-
ber a tehetséges; szakmájában, hivatásában teljesen kész ember, a
szorgalmas és hű ember, akinek szorgalma növeli a tehetségét. A két
talentinos emberek általában a gyakorlati emberek, akik a nagy
gondolatokat, eszméket végrehajtják, rájuk vár a *kivitel*, a-niegyahV
sítás. A cselekedet emberei. Talán nem ezek viszik előbbre a Világot,
de ezek tartják fenn.

Nevüket nem írja fel a történelem, nem állítanak nekik emlék-
oszlopot, de ugyanaz a mennyei elismerés várja, mint az öttalento-
mosokat: jó és hív szolga. *Többre bízlak*.

Boldog volnék, ha fejfámra ez a felirat volna felírható:

Jó és hív szolga volt.

AZ ÖTTALENTOMOSOK.

Máté XXV: 14-21. És előjövén aki az öt talentomot kapta vala, hoza más öt talentomot, mondván: Uram, öt talentomot adtál vala nékem; imé más öt talentomot nyertem azokon. (20. v.)

A soktalentomos embereknek kiváltságos helyük van mindenütt. Sokat elnéznek nekik, sokat megengednek nekik és sokat megengednek maguknak. Életükben épen azért az a legfélelmetesebb, hogy a talentomokat, melyeket Istentől kaptak, a gonosz szolgálatába is állíthatják.

Ebben a világban a bűnök és gonoszságnak zseniális emberei vannak. A sátán személyében és munkájában mindig van zsenialitás. A világirodalom nagy műveiben a sátán mindenütt erőtől, észtől, bosszúvágytól és szenvedélytől, nagyravágyástól és rombolásvágytól üzött, nyughatatlan lélek. Van valami fény alakja körül, de ez nem égi, sugárzó fehér, hanem alvilági, kékes és kísérteties megvilágítás.

Maga az Úr Jézus mondja: „A világ fiai a maguk nemében ügyesebbek, mint a világosság fiai”. Milyen furfanggal tudják kiészelni a zsarolásokat, milyen mérhetetlen fáradságot tudnak ráfordítani a hatalom és uralom megszerzésére! Micsoda tündöklő szellemek jelennek meg az irodalomban és művészetekben, s egyszer csak félelemmel vesszük észre, hogy kártékonyak, mint a lassan ölő méreg.

Ha valakinek egy kicsit is volt alkalmá beletekinteni, hogy az ember milyen rengeteg áldozatot hoz naponként bűnei és szenvedélyei kielégítésére, — megdermedve áll meg: hiszen ezzel boldogítani lehetne a világot! Ami pénzt itt a fővárosban évenként az alkoholra, a kártyára, testi szenvedélyre, hiúságra, hazugságra kiadnak s amennyi ember abból megél és minden tehetségét ráadja, abból szánálni lehetne az országot és nem szabadna egy boldogtalan embernek sem lenni azért, mert nincs mit ennie.

Tudom, hogy ezen nem lehet változtatni addig, amíg az emberek talentoma a világ és a bűn szolgálatába van el szegődtetve.

És nézzétek végzetes tévedését az embernek, aki tehetségét, a talentomokat bálványozza. A világ és a bűn szolgálatában álló ember azalatt, míg azt hiszi, hogy nő, emelkedik, — gyarapítja a talentomokat — szakadatlanul tékozolja.

A napokban adtak elő itt egy színdarabot, „*Jederman*” a címe. Egy földiekben, szellemiekben gazdag embernek tudtára adatik, hogy meg kell halnia. Kétségbeesve veszi észre, hogy mindene, amije van, sohasem szolgálta Istent és most meg kell jelenni számadásra. Kényszeríteni akarja kedvesét, barátait, hogy menjenek vele; mindenki elhagyja. Végre a Mammon, a vagyonát kényszeríti, hogy az menjen vele. A Mammon — megszemélyesítve egy pénzesládából előemelkedő alakban — megjelenik. Jederman ráparancsol, hogy menjen vele, de a Mammon kineveti és felfedi előtte, hogy nem ura volt neki, hanem szolgálja. Rettentő kijózanodás az élet végén, szörnyű ráeszmélés, hogy hiába volt gazdag, nem használt vele, hiába volt eszes, csak ártott vele, hiába volt rengeteg munka, kárbaveszett, csak romlását növelte. A sok talentom a gonosz szolgálatában csak rettenőbb ítéletet von maga után, mert „akinek sok adatik, sok kívántatik tőle”, sok kéretik számon a lelkén.

*

Egyetemes és megmásíthatatlan törvényt olvasok ki ebből a példázatból, amely az élet minden területére egyformán és mindenkire kivétel nélkül érvényes. Ma azt szokták mondani, hogy külön belső törvényei szerint halad az irodalom, az esztétika, a kereskedelem, az ipar, a politika, a diplomácia. Jól van, elismerem, hogy saját törvényei minden életpályának vannak. De művelőjüket, az embert ez alól az egyetemes törvény alól nem mentesíti saját szakpályájának, vagy hivatásának törvénye. Mindenkire nézve a végén felállítatik a mérleg, amelynek egyik serpenyőjében az lesz, hogy *mit* dolgozott, de a másik serpenyőben az *arany font* azt méri: *kinek* dolgozott. A művet ám meg lehet mérni az esztétika, az irodalom, a kereskedelem, az ipar és politika mérlegén, de a művész, a regényíró, a színdarabíró, az iparos, a kereskedő, a politikus, a pap, vagy akárki, ezen a mérlegen méretik meg: *kinek* dolgozott. A példázat azt mondja: *megjővén az ő urok*.

Néha elfogja az embert az az aggodalmas látás, hogy ezen a világon a talentomok nagy része a gonosz szolgálatába van állítva és csak nagyon csekély rész és abból is a kisebb talentomok állnak Isten szolgálatában. Hát ez a föld csak ilyen termést hoz Istennek? Neki meg kell elégedni mindig a kevesebbrel s mindig a rövidebbet kell húznia?!

A példázat azt mondja, hogy aki öt talentomot kapott, tíz talentummal tér vissza s leteszi ura lába elé és ura elfogadja. A Sátán szemfényvesztése az csak, hogy a sok talentomot kapott emberek inkább a gonosz, mint az Isten szolgálatában fejtik ki erőiket. Nézd végig az emberiség történetét, századokon át világitó nevek, az emberi szellem legnagyobbjai hódolva rakják le Isten lábai elé, az Isten dicsőségére talentomaik megsokszorozott eredményét s ha életrajzukba belemélyedsz, a legnagyobbak épen azok, akiknek élete kiállja a legnagyobb nyilvánosságot. „*Az emberi nem képviselői*” többszörös talentomaiknál fogva sokkal inkább bele tudnak mélyedni a lét titkába s megtalálják benne Isten lábnyomait. A legnagyobb szellemek

hódoltak a legmélyebben Jézus Krisztus személye előtt s az ő lelkük a legérzékenyebb, épen nagy fogékonyságuknál fogva a különbségtételre a jó és rossz között, a hamisság és igazság között, a mulandó és örökkévaló között, a látszat és a valóság között. Épen nekik volt az érzékenyebb lelkiismeretük az önmagukhoz való hűség és talentomaik tisztán való megőrzés iránt; ők látták, hogy milyen megsemmisítő a *lealjasodás*, a maguk áruba bocsátása; mert a magaslatokon jártak, azért lettek inkább mártírok, mint igazságaikat megtagadók. Rájuk nehezedett a felelőségnek az a roskasztó nyomása, amelynek súlya alatt meggörnyedve járva érezték, hogy ha ők meginognak, ezeket és százezereket rántanak magukkal és döntenek a romlásba; azért a terhük tette őket szilárdná és mozdíthatatlanná, s ők érezték feléjük inteni azt a jutalmat, melyet a mennyei gazda ígért minden hű szolgájának.

Minden ellentmondó látszat ellenére is mondom, hogy Isten szolgálatára rengeteg öttalentomos szolga vitt már tíz talentomot a mennybe. *Gazdag vele a menny s gazdag vele a föld*, mert sok-sok igaz, szent, hű és jó ember élt ezen a földön s e világ igazi vezetése az ő kezükben van, ők az *inspirátorok*, akik haláluk után is beszélnek, akik ragyognak, mint a csillagok az égen, a gonoszban nagyok pedig *tévelygő csillagok*, kiknek a kárhozat van fenntartva.

Testvéreim, hű gazdának vannak hű szolgái s Isten olyan gazda, akihez érdemes hűnek lenni.

A JÖVENDŐ PIROS VIRÁGA

KRISZTUS VISSZAVÁR

Máté X: 16. Íné, én elbocsátlak titeket, mint juhokat a farkasok közé: legyetek azért okosak, mint a kígyók és szelídek, mint a galambok.

Úgy érzem, hogy elvezettelek benneteket addig az ajtóig, amelyen be kell lépnetek. Be kell lépnetek a szoros kapun. Ezentúl más vezetőtök lesz. Hálát adok a kegyelmes Istennek, hogy eddig elvezethettelek titeket.

Láttátok, hogy Jézus hogyan küldötte ki tanítványait az életbe. Mikor ott járt a Genezáret tó partján, előbb magához hívta az embereket, akik egyszerű, kérges kezű emberek voltak, nem félték a munkától, szívesen és örömmel végezték mindennapi dolgaikat. Én is tudom, hogy ti honnét jöttetek. Többeknek láttam az otthonát is, ahol felnövekedett. Tudom, hogy a naponkénti munka után porosan, fáradtan jött egyik-másiktok ide, nehéz munkából — pedig még vállaltok gyenge és erőtelen.

Akiket Jézus magához hívott, ott is tartotta magánál. Megismertette velük mennyei küldetését. Beavatta őket szíve legszentebb titkaiba. A Péter konfirmációja az volt, mikor megvallotta: „*Te vagy a Krisztus, az élő Isten fia*”.

Ti is ismeritek Krisztust, ha nem is egészen. Hosszú utat kell addig bejárnotok, míg megismeritek Őt egészen. De ti is ráléptetek erre az útra, most készültök tovább indulni azon. Ha nem tudtok is még mindent Krisztusról, de azt tudjátok, hogy személyében az Isten egyszülött fia szállott alá a földre, hogy megkeresse és megtartsa az Istentől elfordult, bűnbe bukott embert. Milyen szeretettel fogadott mindenkit, aki hittel közeledett Hozzá. Mindig volt egy-egy megnyugtató, jóságos szava az emberekhez. Láttátok, hogy milyen nagy hatalma van minden gonosz hatalom felett, ereje győzedelmeskedik a betegség, a szomorúság, a kísértés és a halál felett. Tudjátok azt is, hogy a bűn átkát egyedül az Ő vére törte meg. Tudjátok azt is, hogy mennyire nincs erőtök üdvössétekért bármit is cselekedni és tudjátok, hogy milyen ravasz a Sátán, hány csele van és minden alkalmat felhasznál, hogy törébe ejtsen. Nem kíméli a fáradságot, időt, csakhogy eltántorítson, hogy aztán annál jobban megszégyenítsen; tudjátok, hogy senkinek nem ellensége a Sátán, csak a Krisztust követő embernek. Azért akarom most kezetekbe adni azo-

kat az erős fegyvereket, melyeket Jézus hagyott reánk a felolvasott szent igében.

Mikor hitbeli ismereteitekből vizsgálatot tartottunk, voltak, akik azt mondták: túlnehezek azok a kérdések, melyeket feltettem. Nos hát — én nem nádszál fegyvereket akarok kezetekbe adni, mikor elbocsátalak titeket, amint Jézus sem nádszál fegyvereket adott annak a hadseregnek, mely az Isten országáért harcolt tovább, — hanem lelki fegyvereket, melyek e világnak minden csalárdsága és ál-bölcsesége ellen elég erősek lesznek. Szükségtek lesz ezekre a fegyverekre, mert az élet folytonos harc a bűn ellen. Abba a világba kell néktek is kimenni, amelybe így bocsátja el Jézus tanítványait: „*íme, én elbocsátlak titeket, mint juhokat a farkasok közé. Legyetek azért okosak, mint a kígyók és szelídek, mint a galambok*”. Én is e szavakkal engedlek el titeket.

Micsoda képtelen gondolat első pillanatra: juhok a farkasok közé. Talán mint farkas a juhok közé!! De Jézus megfordítja s azt mondja, mint juhok menjenek a farkasok nyája közé s úgy vegyennek azok felett győzelmet. Lehetetlen volna ez? Jézus maga mutatta még, hogy lehetséges. Ő, aki szelíd és alázatos volt, maga mondja magáról: „*Én meggyőztem a világot*”. Ha sas-lelketek volna is, akkor is bárányként kell visszatérnetek abba a világba, amelyből jöttetek, amely most elöttetek áll, mert ha a gonoszt gonosszal győződ meg, — csak növeled a világban a bűnt. Menjetek a világba — Ő így kívánja — mint bárányok. Neki lesz hatalma, hogy titeket, mint az Ő juhait, győzedelmesekké tegyen a vadállatokkal szemben. Megadja a tanácsot is, hogy mimódon menjetek: „*Legyetek okosak, mint a kígyók és szelídek, mint a galambok*”.

Okos, mint a kígyó, mely a földön csúszik, minden állat vagy ember eltiporhatja, azért szüksége vari a szikla védelmére. A kígyó tudja ezt. Nem a paradicsomi kígyó ravaszágát ajánlja itt az Ur, csak egyetlen tulajdonságát, ezt az okosságát emeli ki Jézus a kígyónak. Nektek is szükségtek van és lesz is mindig ilyen védelemre. *Ez a szikla, amelynek oltalma alá rejtőzöl, az Örökkévaló Isten.* Ez legyen a te okosságod, — hogy ne a magad erejében bizakodj, ne hidd, hogy a magad erejében győzni fogsz, mert akkor legyőzettek

Szelídek, mint a galambok. Miért mondja ezt Jézus! Miért hozza fel példaképpül a galambot? — Mert a galambnak a szelídség a legfőbb tulajdonsága. Nem fél az embertől, közeledik hozzá, jósága feljogosítja erre. Társai megrontására nem törekszik, nem ragadozó, nem irigy madár, ha bántani akarják, nem védi magát — elrepül. A szelídség az embernek is egyik legszebb lelki tulajdonsága. Mert a szelídség olyan lelki talaj, melyben a szeretet és jóság ver gyökeret. Aki szelíd, istenfélő is; szereti Istent és embertársait.

A galamb sohasem jár egymagában, hanem párosan, vagy csoportban, mert a közösségben érzi erejét. Összetartsatok ti is, legyen meg közösségek egymással és legyen meg legfőképpen legmélyebb lelki közösségek — a Krisztussal.

E két jellemvonást emeli ki Jézus: az okosságot és szelídséget,

Minden cselekedetekben, állandó magatartásokban e két tulajdonság legyen.

Elküld Jézus titeket is e világba, hogy bizonyosságot tegyetek Isten jóságáról, az Ő mindenható erejéről. Tegyetek bizonyosságot mindenütt, amerre, ahova életviszonyotok visz, de jöjjetek vissza, mert visszavár titeket Krisztus. A tanítványok is visszatértek, beszámoltak útjukról, elbeszélték Neki: amiket cselekedtek és tapasztaltak.

Titeket is visszavár Krisztus, mert nagyon szeret titeket. Nektek is vissza kell jönnötök, Jézusban maradnotok, szeretetében éltek, mert Ígéreteiteket bírja és Ő nem felejtí el. Vissza vár, ha gazdagok lesztek, hogy a gazdagság csalárdsága el ne vakítsa szemeket; visszavár ha szegények lesztek, hogy szegénységtek le ne köttözön a földhöz, el ne vágja szárnyatokat, mint rab madárét, ne engedjen elmerülni e világ gondjaiba. Visszavár, ha megcsalattatol, hogy meggyógyíthasson. Visszavár, mint édesanya gyermekét még a börtönből is visszavárja. Meg nem tagad, míg ti meg nem tagadjátok Őt. Jaj nektek, ha nem tértek vissza. Jaj nektek, ha elnyel a homok: a város, az üzlet, az élet. Jaj nektek, ha egészen belep benneteket a világ pora! Jaj nektek, mert úgy jártok, mint aki fogságban vészett el, sohasem látta őt visszaváró, sokat síró édesanyja.

Bármilyen messze kerültök is egymástól az életben, lélekben legyetek mindig közel Jézushoz. Napról-napra emelkedjétek fel Hozzá imádságtokban, fogadjátok el felétek kinyújtott kezét, fogjátok erősen, hogy az életem Ő vezessen keresztül. Ő megsegít munkátokban, küzdelmeitekben, az üdvösségre való törekvéseitekben.

Én magam úgy féltelek titeket, mert tudom, hogy gyengéi; vagytok és a világ gonosz. De Krisztus nem félt, Ő tudja, hogy ha lelki közelségben maradtok Mellette, Ő megőriz bárhol, bármikor megőriz mindaddig, míg földi pályafutástokat bevégezve, Őt színről színre megláthatjátok és az angyalokkal együtt dicsőíthetitek Isten szentségét és örökkévalóságát. Bízattok, legyetek erősek, mert Krisztus vár, Krisztus visszavár.

MINT JUHOKAT A FARKASOK KÖZÉ...

Máté X: 16/a. íme, én elbocsátalak titeket, mint juhokat a farkasok közé...

... Emlékeztetek titeket az első összejövetelre, mikor arról folyt köztünk a megbeszélés, hogy ki a konfirmándus. Ékalakban repülő vándormadár sereghez hasonlítottuk azokat, akik velünk útra kelnek. Ha egy is elmarad, vagy kiszakad az ékből, nem tudja beérni többé a csapatot, régi helyére nem illeszkedhetik be többé, a repülő csapat pedig egyre szorosabban zárkózik össze. Ti tudjátok, hogy hányan maradtak el az Őt hónap alatt, hányan estek ki és nem tudtak többé az ékbe bezárkózni. De azt is tudjátok, hogy hány lankadozót, csüggedezőt nem engedett kihullani az ékből az erősek, a szívósak lendülete, szinte sodorta magával a többiek szárnycsapása.

Oh, de felséges volt ez az együttes repülés az örökkévalóság felé. Repülés közben erősödtek meg szárnyaink.

Most meg kell vallanom előttetek, hogy egy kissé hitegettelek benneteket. Nem ez volt az igazi repülés, ez még csak előgyakorlat, exercitium volt az igazi nagy repülésre, a keresztyén élet folytatására. Az indulás a nagy útra még csak most kezdődik.

Íme, megtelepedtek itt, mint vándormadársereg, az Úrnak szent asztala körül, hogy kijelentsétek a szent gyülekezet előtt, ti is készek vagytok és készen vagytok velük együtt a nagy útra, e világban a Krisztus követésére.

Íme, most egy egészen más hang szólít meg titeket, egy egészen szokatlan megbízással: „Menjetek el, én elbocsátalak titeket, mint juhokat a farkasok közé”. A ti Uratok hangja ez, akinek hűséget esküsztek, — rá kell ismerjétek szavára.

Hogyan?! „Mint juhokat, farkasok közé!” Hogy lehetséges az?! Hát nem a farkasok szoktak a védtelen, félénk juhokra reátörni. Micsoda lehetetlen, megfordított világ ez. Hogy induljanak a juhok a farkasok ellen a veszedelem torkába. Nem azért van-e a pásztor, a,z akol, az őrizők, hogy az ólalkodó farkasok ellen védelmezzék a nyáját? De mi ezekben a szavakban ismerünk rá a hamisítatlan keresztyénségre. Mi ezt a Jézust ismertük meg, ez az igazi, aki e farkas-természetű világba, misszióba küldi a bányászeliőségű övéit, hogy győzzék meg azt.

Mit gondoltok, ha a ragadozó és farkasösztönökkel felfegyver-

kezett világba Jézus úgy küldte volna ki tanítványait, hogy az erőszakot még nagyobb erőszakkal, az önzést még mohóbb önzéssel győzzék le, sikerült volna-e egyetlen szívben is hitet fakasztani, hogy Ő a világ megváltója? A báránytól csak épen azt nem lehet kívánni, hogy a farkasok közé menjen, de Jézus missziója az, hogy mint bárány el *mer* a farkasok közé menni s az Ő követőinek küldetése is az, hogy elinduljanak a farkasok közé. Nézzétek, hogy ment ő közéjük, hogy adta magát kezükre, hogy vetette magát a karmaikba, farkas étvágyukkal hogy tépték, szaggatták, vérét itták és látjátok, ki lett a győzedelmes? a bárány a farkasok felett. Hogy félnek *ettől* a báránytól, aki nem fél a farkasoktól.

Jaj néktek, ha elmentek a farkasok közé, vérszomjas, pénzszomjas, dicsőség, élv és hiúságéhségtől lihegő világba és ott a farkasok dalát kezdtétek dalolni.

E világban csak az győzhet, az lesz és az marad keresztyén, aki a gonoszt jóval győzi meg. A bárány nem azáltal győz, hogy bárány, hanem azáltal, hogy el *mer* indulni a farkasok közé.

Menjetez hát el. Elbocsátunk titeket. Nem úgy, mint a múltban elbocsátották apáink az eklézsia fiait, frissen, acélosan, hamvaszúzien, aztán erejük lángját, elméjük élet, fegyvereik erejét zsoldba adták s mikor már kihasználták őket, visszajöttek sírva, csalódva, öregén, rokkánva, botra támaszkodva. Oh nem így, nem így, hanem mint lovagvárak a lovagjaikat, mint a galambdúc a galambokat, mindig visszavárva, küldünk ki. Menjetez el... Nagy, nehéz út lesz az! Andersen írja le egyik meséjében — a mesékben van elrejtve a legmélyebb életbölcseleg, — hogy egy ifjú sereg a konfirmáció után kirándulásra indul. Az erdő mélyéből egy csodálatos harangszó hívogatja az embereket. Mindnyájan elindulnak, hogy megkeresik a harangot. De az első tíz percben az egyik fiú leül, mert félti az új ruháját, a másíknak szorítja lábát a cipő. Majd egyesek kétségbe vonják a harang szavát, hogy az létezik, mások vitatják, hogy még most is szól. Csak a király fia és egy mezítlábas gyermek mennek tovább a konfirmándus csapatból, meg nem vesztegetheti őket semmi. Mindig beljebb és beljebb szól a harang az erdőből, mindig csodálatosabban. Járnak ott, ahol a madár sem rak fészket, ősréngetegeken, hova a napsugár se süt be, fel a bérceken, hol még ember se járt. Már a nap is alkonyodóban van. Szívok elszorul, hogy hiába fáradtak és semmit nem találtak, már-már rájuk borul az éjszaka. Mikor a nap utolsó búcsúsugarait veti az ormokra, felérkeznek a csúcsra. Csodálatos, bűbajos látvány tárul eléjük. A föld beleolvad az égbe, az ég aláhajlik a földre, ég és föld egygké válik és ebben az alkonyati, méltóságos csendben megszólal felettük a harang.

Fiaim, leányaim, én is hallom a harangszót, el is indultam, Krisztus szavai hangzanak belőle felém hívogatólag. De Őt magát is meg kell látnunk, nemcsak a hangot, magát a harangot. Meg ne csaljon semmi más hang. Ez az igazi: „mint juhokat a farkasok közé”... Ez elvezet Őhöz. A harangszót, ne feledjétek ...

A NAGY KONFIRMÁCIÓ.

Máté X: 32—33. Valaki azért vallást tesz én rólam az emberek előtt, én is vallást teszek arról az én mennyei Atyám előtt; aki pedig megtagad engem az emberek előtt, én is megtagadom azt az én mennyei Atyám előtt.

Még egyszer végig jártatom tekintetemet rajtatok. Sohasem látlak többé így együtt benneteket. Amint szemem megakad egy-egy arcon, átvillan lelkemen a friss emlék: én ismerlek téged! Te vagy az, aki, kicsi korodban árvaságra jutottál; te vagy az, aki édesanyádat el akarod tartani; te a mostoha anyádról olyan nagy szeretettel szólottál; te vagy az, akit katolikusként akartak nevelni, de most Dárius kincséért nem adnád hitedet; te vagy az, aki most ébredtél fel az életre, most kezdted imádkozni; te vagy az, aki úgy féltél konfirmációra jönni s most nem tudsz elválni.

Kedves szülők, meg kell vallanom, hogy gyermekeiteken keresztül titeket is megismertelek. Nemcsak a sorsotokat, a szomorúsággal, bánattal, fájdalmas megpróbáltatással teli életet, hanem azt is, hogyan gondoskodtatok, vagy gondolkodtatok gyermekeitek nevelése és üdvössége felől. Láttam egy-egy imádkozó édesanyát a gyermek mögött, de láttam azt is, hogy magatok sem helyeztetek nagy súlyt gyermekeitek református hitben való nevelésére. Amit a keresztségben fogadtatok, most meggyeljesedésbe. Ti felajánlottátok Krisztusnak gyermekeiteket s Krisztus most eljön és számon kéri tőletek a gyermeket, most maga akarja átvenni vallásos vezetését s magától gyermekeitektől kéri a szívet, hogy adják át egészen és teljesen az ő uralma alá.

Az én munkám is most már befejezést nyert s ide azért hoztalak, hogy átadjalak titeket a gyülekezetnek s a gyülekezet színe előtt a Főpásztor, a Jézus Krisztus kezébe, azaz, hogy ti magatok adjátok életeteket az Ő pásztorolása alá.

Én azt kívánom csak, hogy ne feledjétek, mit fogadtatok, s emlékezzetek vissza erre a napra.

De nem bocsáthatlak el, hogy még egyszer szívetekre ne kössem, mit kíván Jézus tőletek. Ti már ismeritek Őt, ki nem törölheti semmi hatalom azt az ismeretet kebletekből. Néktek soha nem lehet elmondani, hogy nem ismertük Őt.

Jézus kívánja, hogy vallást tegyetek róla az emberek előtt,

mert neki nagy ügye van itt a világon. Vérző lábnyomok mutatják az utat, merre járt. Jézus sírt az ember sorsa felett, mert az fájt neki mindig, ami másnak nem fájt. Mikor ránézett az emberre, mindjárt azt látta meg, hogy mivé lett, mert tudta, hogy milyen volt. A bűnbe bukás előtti Ádám sugárzó, fennkölt orcáját látja rajtunk s ezen az angyali orcán: felfedezi a gonosz torzvonásait. S ebbe a bűnnel tehetetlen embervilágba elhangzik ajkáról a legboldogítóbb szó, a megváltó szó, az Evangélium: lehet segíteni a világon: „Jöjjetek én hozzám mindnyájan”, s megtörténik a megváltó tett, tulajdon drága életének a bűnösökért odaáldozása, a Golgotha véres keresztje. És a világ akkor hitte el néki, hogy Isten' fia, mikor keresztre verte, s mikor Isten bizonyosságot tett mellette és kihozta a sírból. Nekünk keresztre feszített Megváltónk, de feltámadott Megváltónk van. Jézusnak nagy ügye van e világon: egy olyan munkát kezdett, mely a világ végéig tart s ma nincs befejezve az Ő nagy ügye. „Jöjjön el a te országod”, mert még nem jött el. „Legyen meg a te akaratod”, mert még nem lett meg. „Szenteltesék meg a te neved”, mert még nem szenteltetett meg itt a földön ...

„Ha valaki megtagad engem az emberek közül” ... Meg tudnád tagadni? El tudnád felejteni, mit tett éretted? Beveridge püspök, mikor halálos ágyán feküdt, hozzá mentek gyermekei és megkérdezték: „Atyánk, megismersz minket? A haldokló így válaszolt: „Nem ismerlek titeket”. Mikor a felesége kérdezte: „Beveridge, ismeresz engem? — arra is azt felelte: „Nem ismerlek téged”. A barátainak is hasonló feleletet adott. Akkor megkérdezte valaki: „Beveridge, ismered az Úr Jézus Krisztust?” Akkor felemelkedett fekvőhelyén, szemeit az égre emelte és szólt: „Hogy ismerem-e? Hetven évig vigaszom és világosságom volt, hogyan ismerném Őt?” Kíváncsi vagyok, hogy tinéktek is ilyen vallomás legyen az utolsó szó ajkatokon.

Majd egyszer, a „*nagy konfirmáción*” állunk meg az Úr Jézus Krisztus előtt színről-színre, nem e gyülekezet szeme, hanem Isten angyalainak tekintete fordul felénk. S megjelenik közöttünk királyi fenségében, elképzelhetetlen dicsőségben a mi Urunk Jézus Krisztus. Reánk néz, s mi megnémulva várjuk ajkáról a szót. Majd az lesz a nagy megerősítés, mikor Ő mondja: ismerlek téged, te vagy az, aki nem szégyenlettél engem, megtartottad hitedet s megsokszoroztad talentumaidat. Ne félj, akárki voltál a földön. Krisztus a szíveket vizsgálja. Oh, mi mérhetetlen boldogság lesz már az is, látni Őt, akit nem láttunk, de szerettünk, s olyannak ismerni fel, amilyennek itt elképzeltük. De jaj, ha ránk néz s tekintetében vád és ítélet tüze gyúl: „nem ismerlek el enyémnek téged, mert hiába ismertél meg, elfeledtél, megtagadtál, szájjal talán vallottál, de szívedben gyűlöltél, az egész életedben kerülted a velem való találkozást. Hiába haltam meg éretted, te a bűnt és a világot szeretted”.

E földi konfirmáción azért könyörgöm, hogy ama mennyei konfirmáción reátok ismerjen, magáénak, titeket szeretteim, elismerjen.

REFORMÁTUS JELLEM.

I. Ján. IV: 4. Nagyobb az, aki bennetek van, mint az, aki e világban van.

Örömmel és hálaadással állunk meg a gyülekezet színe előtt, hogy bizonyosságot tegyünk arról, ami bennünk él. Minden újabb konfirmációi előkészítés végén mélyebb lesz bennünk az a meggyőződés, hogy református anyaszentegyházunk belső megújódása az alapos konfirmációi előkészítésen fordul meg. Egyházunknak gyermekektől konfirmációi hitvallást hovatovább nem szabad elfogadnia. Most, mikor a gyülekezet színe elé felnőtteket is állítunk konfirmációra, az eredményből láthatjuk, hogy vétket követ el az az egyház saját jövőjével szemben és a saját tagjaival is, amelyik ezt a mérhetetlen jelentőségű fogadalmat gyermekek szájából akarja elfogadni s gyermekek vállára akarja rakni azt a feladatot, melyet csak erős és pedig gyakran csak nagyon erős felnőttek hordozhatnak el. A konfirmációban kell ránevelni fiainkat és leányainkat az Isten ügye hordozására, de arra is, hogy ebben a világban szakadatlan küzdelmet kell vívni azért, hogy keresztyének maradhassunk. Református egyházunknak a magyar nemzet életében olyan különös küldetése van, melyet névleges keresztyékekkel nem lehet elvállalni. Létjogosultsága is akkor van, ha magasabbrendű keresztyén életet tud támasztani tagjaiban, mint mások s a református jellemet úgy ráüti fiai egyéniségére, hogy azt semmi földi hatalom le nem törölheti többé. Azért az az Ige, amellyel konfirmálni akarlak titeket s amely a református jellemnek a leglényegesebb vonása is, így hangzik: „*A Krisztus bennetek van!*”.

A keresztyénségnek nagy misztériuma az, hogy nemcsak felettem, nemcsak mellettem, hanem bennem van az Isten. Belénk olthatik, mint az új élet rügyszeme s hozza magával a krisztusi élet erejét, mennyei vonzalmakat, a szentség aspirációit s bennünk munkálkodik titokzatosan és hatalmasan, esztendőről-esztendőre erőre jutva, míg megérlelődik a legmélyebb hitvallás, amelyet emberi szív valaha tett: „*Élek többé nem én, hanem él bennem a Krisztus*”.

Emlékezzetek csak, mikor lépett be Krisztus életetekbe. Próbáljátok ezt az áldott órát most visszaidézni. A keresztségben máilátott titeket, szüléitek néki jegyezték el életeteket. Talán gyermekkorotok emlékeiből bontakozik ki szelíd és jószágos alakja. Talán a

meghitt és komoly konfirmációi-órán, mikor arról beszéltünk, hogy a háromszori megkísértésnél hogyan győzte le a Sátánt. Talán akkor, mikor ott ültünk a galileai tó partján, hallgattuk a példázatokot, s mennyei értelmök megvilágosodott előttünk. Vagy mikor sorba jártuk azokat a stációkat, ahol Jézus járt, vállán a kereszttel. Vagy mikor megálltunk keresztye alatt s hallottuk hét sóhajtását s át-érezte szívünk szenvedését, hogy „*ezt tette érettem*”. Talán egy csöndes imádságban, talán mikor hazamentél és elhatároztad, hogy mostantól fogva olvasod a Bibliát. Vagy mikor a damaszki úttól elkísértük a nagy apostolt a római véres arénáig. És talán mikor megálltunk egy kép előtt, melyen koronás fővel, királyi paláttal, lámpával kezében kopogtat Krisztus egy ajtón, melynek csak belülről van kilincse. Arca olyan várakozó és olyan szomorú volt. Én »nem tudom, mikor, de vallomásaitokból kiérezem, hogy bennetek van. Erőből a Krisztusról, aki bennetek van, hangzik hozzánk a konfirmáló Ige: „*Nagyobb az, aki bennetek van, mint aki e világban van*”.

Miért olyan megerősítő Ige ez? Azért, mert mi már mindnyájan tudjuk, milyen nagy az, aki e világban van. Láttátok, milyen nagy az, aki háromszor ment Jézushoz, hogy eltérítse messiási útjáról. Látjuk ebben a világban körülöttünk, hogy pusztít, mint torzul el arcunk, amely Isten képét hordozza. Ismerjük hatalmas erejét, mikor a düh és harag vérhullámaival önti el szemünket, mikor megbűvöl s rácsalogat a titkos cselekedetekre s ha egyszer megfogott, egyik bűnből a másikba hajszol bele. Ha kell, tört ad a kezébe, ha keli, mérget. Hatalma van rá, hogy könnyörtelenné tegyen, vagy álszenteskedővé, aranyhegyeken telhetetlenné s testi szenvedélyeid lealjasodott rabszolgájává. Oly nagy, hogy lázadást tud szítani az Isten ellen, oly irgalmatlan, hogy könny nem jött még szemébe, mióta maga előtt hajtja a meggyötört embernemzedékeket s oly aljas, hogy a szentek ős tiszták bemocskolásában telik legnagyobb gyönyörűsége.

Ismerjük a Sátán hatalmát, még sem félünk, mert többet is tudunk ennél és azzal akarlak konfirmálni benneteket: „*Nagy az, aki e világban van, de nagyobb az, aki bennetek van*”. Ne felejtsetek, hogy Jézus egyszer már legyőzte a Sátánt s ott a golgothai kereszten nemcsak az egész világ bűneiért szenvedte el a büntetést, de utat is mutatott a gonosz felett való győzelemre. A bűn ellen való harcban el lehet menni a halálig. Az a Krisztus van bennetek, aki Péternek azt mondta: „Kövess engem!”; aki Zákéus házában csak egy órát töltött és az vagyonának felét a szegényeknek adta. Az van bennetek, aki a vak Bartimeusnak mondta: „Láss!”; aki Mária Magdolnából hét ördögöt űzött ki; aki Pál apostolt elindította a világnak, hogy hódítsa meg az Igével. Az a Krisztus, akiről azt valljuk: „Harmadnapon halottaiból feltámadta s felméne mennyekbe, üle a mindenható Atya Istennek jobbjára felől s onnan léssen eljövendő ítélni eleveneket és holtakat”.

Az a Krisztus, aki ma bennetek van, ha bennetek nagyra nő, minden dicsőséges lesz, ha kisebb lesz, minden végzetes lesz számotokra. Amíg bennetek van, ne féljete, amíg nő bennetek, addig nem

féltelek titeket. Ha találkozom veletek, meg sem kérdezem, a tekintetekből meglátom, hogy nagyobb-e az, aki bennetek van, mint aki e világban van. Míg imádkoztok, míg az Igét olvassátok s az egyház dolgait szeretitek, míg szívetek igaz bűnbánatra és alázatosságra képes, míg az igazságérzet és a becsület el nem adható és a lelkiismeret el nem altatható bennetek, míg szorongat a Lélek, hogy síkra szálljatok az emberi jogokért a zsarnokság ellen a szabadság nevében, míg minden dolgokban az Isten dicsőségét munkáljátok s lényetek legmélyén elevenen él, hogy mindenről számot fogunk adni az élő Istennek s míg e földi árnyékvilágban annak minden fénye, csábja, útvesztője és hazugsága közepette az a hitbizonyosság élteti lelketeket, hogy az Isten üdvösségre választott gyermekei vagytok, akárhogv meggyűlik is bajunk a Sátánnal és akárhogv próbáltasunk meg mennyei Atyánktól: addig ne féljete, a Krisztus bennetek van s nektek egy hajatok szála sem görbülhet meg az Ő tudta nélkül. Egyre érettebbek lesztek, református jellemetek egyre határozottabban kidomborodik.

És én könyörgök Istennek, hogy a ti életek a Krisztusban egyenletes növekedésű legyen. Ne olyan hirtelen való, mint a komlóé, hanem mint a tölgyeké. A komló-féle növények csak egy esztendeig élnek, míg a tölgyet, sok éven át, más fák megelőzik növekedésében, de a tölgy minden évben egy kis törzset gyűjt magának s egy új gyűrűvel növekszik — s egyszer csak, mégis ő lesz az erdő koronája.

Jertek, tegyetek vallást hitetekről s boruljunk le a” szent Isten előtt s kérjük közösen ő szent Felségét, fogadja el életünket egészen és teljesen magáénak, használja fel református anyaszentegyházában szolgálatra.

STÁCIÓK.

Máté XXIV: 12-13. És mivelhogy a gonoszság megsokasodik, a szeretet sokakban meghidegül. De aki mindvégig állhatatos marad, az idvezül.

Keresztyén gyülekezet, kedves szülők és keresztszülők. Azzal a kérdéssel fordult hozzám a napokban hirtelen egy magas állású úri ember, akivel az egyházunk jövőendő terveiről beszélgettünk: „hogyan lehet ebben a gonosz világban ekkora ideálizmussal járni ilyen optimista szemekkel nézni az emberekre, mint amilyenek én járok!” Szeretném azt az úri embert ideállítani mellém és azt mondani neki: „nézz végig ezen az úde seregen, hát lehet, hát szabad ezek közé más lélekkel járni, mint optimista szemekkel?” Ha tőlünk nem tanulnának ideálizmust, ők tanítanának meg minket, hogy merjünk bízni az ideálokban. Ez a jutalma a konfirmációra előkészítő lelkipásztoroknak, a lelkük friss marad és nem öregszenek meg olyan hamar, mert minden esztendőben látják a „*jövendő piros virágát*”. Ennek a virágnak az optimizmus tavaszi levegője kell, szüksége van az ideálizmus sugaraira, mert a pesszimizmus, mint a dér üti meg a fiatal lelkeket.

A keresztyén optimizmus azonban nagyon sötét pesszimizmusból születik meg. Abból a bibliai ember- és világismeretből, hogy az emberi szív a gyökeréig megromlott és a jóra képtelen. Az emberrel szemben a legteljesebb bizalmatlanságot táplálja, sőt egyenesen megfosztja minden képzelt erényeitől és érdemeitől. A keresztyén önismeret a legsötétebb és vigasztalanabb pesszimizmus valamennyi életnézet között mindaddig, míg az Istennel összeköttetésbe nem jutott az emberi lélek. Mihelyt a lélek rátalált az Istenre, a legdiadalmasabb optimizmusba csap át ez a pesszimizmus, mert az Isten azzal a szándékkal száll a földre, hogy ebből a gyökeréig megromlott emberi szívből gyökeréig megújult embert hozzon létre. A keresztyén optimizmus az újjászülő Isten ismeretében gyökerezik. Mindig el van rá készülve, hogy az emberekben mindennap csalódhátik, de ez nem ábrándítja ki, mert tudja, hogy Istenben soha, semmi körülmények között nem csalatkozik.

Ilyen szemekkel nézünk ez órában is reátok, kedves fiaim, leányaim, akik, mint vándor madársereg megtelepedtetek itt, az Úr asztala körül. Tudjátok-e, hogy már vannak közöttetek olyanok,

akiket e szent asztalnál kereszteltek meg, éppen 14 éve épült templomunkban, íme, már a második stációt tesztitek meg a keresztyén életúton.

Négy nagy stációja van az életnek, amikor a templomba jövünk s megállunk az úrasztalánál, hogy fogadást tegyünk az Örök-kévaló előtt.

Az első a keresztség. Vajjon hol van az a csillagos torony, amely alatt megkereszteltek sokakat!! Milyen ünnepélyes pillanat volt az, mikor keresztanyátok karján vitt a keresztvízre s fogadalmat tettek, hogy titeket a református keresztyén hitben nevelnek fel. Soknak az édesatyja akkor látta utoljára arcotokat, Megcsókolt, aztán elment, elment... Itt hagyott az édesanyátok gondjaiba. Akkor volt ez, amikor Európa minden folyója vérhabos lett és sokan lettek özvegyek és árvák. Ti azt nem is tudjátok, hogy milyen világban növekedtetek fel s milyen emberfeletti küzdelemmel nevelt fel idáig az édesanyátok. Soha nem tudjátok meghálálni anyátoknak, amit értetek tett. Ha ősz lett a haja, barázdás az arca, kerges a keze, csókoljátok meg ezen a napon, mert értetek lett olyanná, csakhogy elhozhasson benneteket a *második* stációra, mikor ismét megállótok az Úr asztala előtt, hogy a második sakramentomot is elnyerjétek s ti magatok tegyetek erős fogadalmat, hogy a Krisztus útján mindvégig állhatatosan megmaradtok.

Amint itt álltok s reátok esik szülőitek szeme, halk sóhaj kél sok szívben: Én Istenem, csakhogy ezt is megérhettem, mikor gyermekem megállhat a Te színed előtt. Dehogy hittem, hogy ezt megérhetem. Nem sajnálom a fiatalságomat, felejttem a fáradságot, az elmúlt rémes éveket, nő már a támaszom, a vigaszom, aki eddig is tartotta bennem az életet, akiért volt célja az életnek. Tartsd meg őt, áldd meg őt, Uram Isten, hogy állhatatosan megmaradjon mindvégig a hitben és szeretetben, a becsület útján s a te félelmedben, *„mert a gonosz megnövekedett és a szeretet sokakban meghidegült”*.

Halk sóhaj kél a gyülekezet szívében: tartsd meg őket, áldd meg őket, hogy valamennyi mindvégig állhatatosan megmaradjon, mert ezután következik még reájuk az út nehezebbik fele. Eddig mások hordozták egyik stációtól a másikig, most már önállóan, maguk lábán s a maguk erejéből kell megtenni a további utat a *harmadik stációig*, mikor házasságkötésre állanak meg az Ur asztala előtt, Vajjon megállnak-e tisztán, becsülettel. Eljönnek-e mind, vagy a harmadik stációt már elkerülik és Isten nélkül indulnak tovább az életbe, vagy nem más oltárokhöz adják-e el szívüket, lelküket, gyermekeiket, feledve azt, hogy a református hit dajkálta, a református hit nevelte s áruólí lesznek ennek a mai napnak s e mai nap szent fogadalmának?

Kedves fiúk és leányok, aki a harmadik stációra nem akar veletek együtt elmenni az Úr asztala elé, nem tanácslom, hogy azzal bátorosan útrakeljétek a közös házassági életre, mert aki az Ur házát kikerülve akar szívetek birtokába jutni, az nem tudja megbecsülni azt, ami néktek a legszentebb. Az az ige, amivel konfirmállak titeket, így hangzik: *„aki mindvégig állhatatos marad, az idvezül”*.

Véssétek jól a szívetekbe: *mindvégig*. Aki csak a fele stációt tette meg, az a fél útig ért el és ott megállott. Tovább mehet, de lia nem tér vissza újra meg újra az Úr asztalához, nem előre, hanem visszafelé halad. Nem az idvesség útján felfelé, hanem a kárhozat útján lefelé tart. Lesznek talán olyanok, akik esküvőre nem állhatnak meg az Úr asztala előtt, de az úrvacsora vételre mindig megjelenhetnek itt, hogy előbb jussanak az idvesség útján, míg végre megérkeztek mindnyájan a *negyedik stációhoz*.

Régi református szokás az, sok faluban ma is gyakorlatban van, hogy a halottat, mielőtt kiviszik a temetőbe, előbb beviszik a templomba s leteszik az Úrasztala elé, ahol megkeresztelték, megkonfirmálták és megeskették. Az, aki koporsótok felett imádkozik, elmondhatja-e majd rólatok, hogy: „*mindvégig állhatatos maradt*” a hitben, a Krisztus követésében, a szeretetben, a bűn ellen való harcban, a szent eklézsia támogatásában?! Ezt jelenti a „*mindvégig*”, — halálig. A mai nap fogadalma egy egész életre szól s egész szívet kíván. Az Úr Jézus nem ideiglenes keresztyéneknek adja a koronái, hanem akik végigfutják a pályát. Úgy értsd és úgy mondd ki azért a szót, ifjú testvérem, hogy a halálos ágyadon is bátorságos erő szálljon belőle szívedbe: Uram, én mindvégig szerettelek téged és lia mindvégig hú voltál hozzám. Rágondolok azokra, akik tavaly, két éve s még előbb konfirmáltak s akiket meghívtam a mai napra külön is ide a templomba, az úrasztalához. Látom, sokan vannak itt, de sokan már el se jöttek. Ti is elmaradoztok majd?! Titeket is hív haltak majd, de nem jöttek: „*mert a gonoszság megsokasodik s a szeretet meghidegült!*” Én csalódhatom bennetek, de a Krisztusban, aki a mindvégig állhatatosaknak üdvösséget ígér — Őbenne nem csalódom.

Így áll az Úrasztala a református ember élete középpontjában. Minden nagy *stációnk*, az élet sorsfordulatai itt mennek végbe. Elindítunk most is titeket a második stációtól, a konfirmációtól, szívünket imádságra, kezünket áldásra emelve. Áldjon meg az Isten, kedveseim titeket! Emeljétek fel ti is szíveteket hitvallástételre, nyújtásatok kezeteiket, mintha a Krisztus kezébe tennétek, fogadásotok megerősítésére.

KICSODA SZAKASZTHAT EL? ...

Róm. VIII.:já, 38-49. Kicsoda szakaszt el minket a Krisztus szerelmétől? nyomorúság vagy szorongatás, vagy üldözés, vagy éhség, vagy meztelenség, vagy veszedelem, vagy fegyver-é? . . . Mert meg vagyok győződve, hogy sem halál, sem élet, sem angyalok, sem fejedelemségek, sem hatalmasságok, sem jelenvalók, sem következők, sem magasság, sem mélység, sem semmi más teremtmény nem szakaszthat el minket az Istennek szerelmétől, mely vagyon a mi Urunk Jézus Krisztusban.

Nézzétek, ezek a Krisztus szőlőkertjének friss oltványai. Ez a kis erdő, karcsú, sudárba szökkenő ifjak és hajadonok serege a mai napon szerelmünk és imádságunk tárgya. Ebbe a fakadó, bimbózó erdőbe jártunk a legtöbbet. Nem madárdalt s a méla erdők csendjét hallgatni, — oltogatni mentünk bele, egyik kezünkben az oltókéssel, a másikban egy csodafáról, az élet fájáról metszett rügyes gallyakkal. Az oltást végző embernek meg kell állni minden fa előtt, időt és fáradságot kell szentelni minden egyesnek, míg megmetszi az ág zöld héját, aztán vigyázva alátolja a rügyszemet s utána bekötözi. Így megy lassan, fáról-fára. Ennyi a kertész munkája, csak jó legyen a kése s csak jó rügyet ültessen bele a fa testébe s gondosan bekötözze. A többi a fa és rügy dolga. Ennyi volt a mi dolgunk. Ez a kis erdő a Krisztus megtisztított egyházának fájáról metszett rügyszemekkel beoltott sereg. Azért olyan féltett, azért olyan értékes, azért állítjuk őket ide szem elé, hogy megmondjuk: vigyázatok rájuk, mert frissen oltott fák, vigyázatok magatokra, hogy az oltógally ki ne forduljon. Oh ha tudnátok, micsoda nemes és győzelmes életnek oltógallya van bennetek; ha sejténétek, mivé tudja kiformálni ez a rügy az életeteket, ha megéreznétek, milyen magasabbrendű világgal jött érintkezésbe az életetek: éppen olyan féltő figyelemmel gondolnátok a jövőre és az oltás sorára, mint én s olyan megindult tisztelettel állanátok meg, mint én is, aki tudom, milyen fáról valók az oltógallyak. Szentek, hősök, mártírok energiái szunnyadnak benne! Itt már csak az utolsó kötést tesszük az elvégzett munkára. Megered-e az oltás és megmarad-e? — az már többé nem tőlünk függ, kertészekről.

Sokan talán csak a metszőkés éles fájdalmára emlékeztek,

amikor kebletekbe hasított Akkor volt az, mikor önismeretre jutottatok, mikor senki sem tudta mondani közületek: „nem hazudtam, nem loptam, nem voltam irigy és gyűlölködő, a másét áhító”. Sp-kan észre se vették, hogy tettem az új rügyszemét felhasított kebletekbe, a megtérésnek, a megszentelődésnek, a bűnbocsátnak, az Isten örök kereső szerelmének, a Krisztus engesztelő szenvedésének, az igaz egyháztagságnak, az alázatosságnak, az imádkozó életet fakasztó, a Szentírást szomjúhozó új életnek rügyszemét. Megálltam-e mindegyitek előtt figyelmesen és türelmesen! Fordítottam-e elég időt mindegyitekre? Tudom nagyon jól, hogy némelyiknek több idő, több szeretet, több utánjárás és alaposabb foglalkozásra lett volna szüksége. Talán még félannyit foglalkozhattam volna velem, de kétannyit már nem. Azt az egyet tudom, hogy akik vallomásokat adtak nekem, azoknak soraiból olvasom, hogy a rügyszem be van oltva szívébe. A konfirmáció már csak az utolsó kötés és megerősítés. A látszat az, hogy a Krisztus rügyszeme kötöttetik hozzátok, valóságban pedig ti kötöttetek a Jézus Krisztus és az ő reformants egyháza életéhez.

Felteszem most már a nagy kérdést, amivel konfirmálni akarlak benneteket: „*kicsoda szakaszthat el titeket Krisztus szerelmétől?*”

El meritek-e mondani magatokról, amit Pál apostol a felolvasott igékben mond: „*Nyomorúság, szorongattatás, üldözés, vagy éhség?*” Vagy azt: „*sem halál, sem élet, sem angyalok, sem fejedelemségek, sem jelenvalók, sem következők, sem magasság, sem mélység, sem semminemű teremteny nem szakíthat el többé*”?! Elszavalni el lehet Pál után, de én nem merném elmondani rólatok. Sőt inkább mindaz, amit itt felsoroltam meg fogja kísérelni, hogy elszakítson titeket a Krisztustól, kitörje az oltógallyat kebletekből.

Azzal legyünk tisztában, hogy aki nem adta át szívét Krisztusnak, azt nem kell elszakítani tőle, mert az még elszakítva, távol él tőle. Azt sodorja tovább a szél, az élet, ma itt van — de talán soha többé nem jön ide, mert nem sodorja ide az élet.

E pillanatban, a vallomásaitokon keresztül, megjelenik szemeim előtt egy egész nagy seregnek az arca s szeretnék odamenni, hogy megcsókoljam az arcukat, akiknek az életük örök sodortatás volt a szüleikkel együtt, egyik házból ki, a másikba be, egyik városból a másik városba, egyik hazából ki s el a másikba, a harmadikba. Elsodorta az apát, elsodorta az anyát, sodorta-sodorta, mint kis faleveleket, a testvéreket. Oh ha ez a kis erdő beszélni kezd, de sok búbanatot tud elsóhajtani, csoda, hogy még madárdal hangzik benne. És a sodortatásnak nincs vége! Ki védi, ki óvja, ki félti, ki ápolja a beoltott ígét a szívetekben én árva gyermekeim?!

Még ott is, ahol az ige beoltatott és megeredt, de az otthoni környezet nem kedvező, ki oltalmazza meg a rügyszemét?!

És ott is, ahol imádkozó anyai szív, Isten akaratának engedelmes apai fegyelem veszi körül és meg tudja becsülni ezt a szent rügycet, az örökélet e fakadó bimbóját, mennyi kéz nyúl ez után a beoltott rügyszem után!

Majd jön a nyomorúság és nem tudsz imádkozni; jön a szoron-

gattatás s kezdődik az alkudozás, a magad előnye keresése; jön az üldözés: „hagyd el hitedet és könnyebben kapsz állást”; jön a magasság: az emberi bölcsességben, a hitetlen tudományban, a világ szédítő látványaiban; jön a karrier, a magas állás és hozzányúl lelkedben éppen ehhez a szent hajtáshoz: „mit neveled ezt magadban, lédy a magad ura, miért adod minden erődöt ennek az idegen, beléd oltott hajtásnak?” Tudod-e kiáltani: „Ne bántsál!” Jön a mélység: a kebledből kitörő szenvedélyek, melyek elborítják eszedet, szívedet; a félelmes és szédítő kísértések, melyek Ígérnek, annyit Ígérnek éppen, amennyiért alkuba állsz s addig ígérnek, míg meghallgatod; jönnek a mélység erői, a lefelé húzó örvény — és mind ez után az oltógally után nyúl.

Kicsoda szakaszthat elf Oh bizony a szegénység is, a gazdagság is, a szorongattatás is, az üldözés is, a magasság is, a mélység is.

De ne ejtsen rémületbe a sok veszedelem! Emeljétek fel szeméteket. Nem látjátok, mint emelkedik fel oltalmazó, védő, erős kezére! az, aki legyőzte a bűnt, a halált, a magasságot és mélységet! Krisztus nem enged elszakadni titeket olyan könnyen. Nem a magunk erejében bizakodunk, ő az oroslán torkából is kiragadja a bárányt, a halál torkából is visszahozza a naini ifjút, a tékozló fiút vissza vonja szerelme vonzásával az atyai házhoz, az elgurult fillért is előseprí a szemét alól. Az ő szerelme irántunk az igazi kötelék s nem a mi szerelmünk ő hozzá. Erős az és elszakíthatatlan, erősebb, mint a halál, keményebb, mint a koporsó.

Ebben bizakodom én s azért merek ezzel a szívvel konfirmálni.

Kicsoda szakaszthat el?! Ha Isten velünk, kicsoda ellenünk? „Sem élet, sem halál sem jelenvalók, sem következendők, sem magasság, sem mélység, sem semmi más teremtmény”. Aki elkezdte bennetek a jó munkát, elvégzi a Jézus Krisztusnak napján. Jertek azért, valljátok meg iránta való szerelmeteket és hiteteket s adjátok kezeteiket kezébe, melyből sem élet, sem halál többé el nem szakíthat.

KRISZTUS VÁRA.

Eféz. VI: 11. öltözzétek föl az Isten minden fegyverét, hogy megállhassatok az ördögnek minden ravaszágával szemben.

Kedves ifjak és gyermekek! Azért hívtalak ide titeket, hogy lássalak benneteket, az én református ifjú- és gyermekgyülekezetemet. A ti szüleitek meghívtak engem ide lelkipásztornak, s így a ti lelketeknek is pásztora lettem. Nagyon szeretnék én sokat tudni rólatok! Kinek mi a neve, hova jár iskolába, hol lakik, mik a szülei, mi szeretne lenni, tud-e imádkozni, hány éneket tud kívülről, de most mást kérdezek meg. Megnéztétek-e már jól ezt a templomot, amelybe ma bejöttetek? Vajjon mihez hasonlít legjobban?! Más házakat nem építenek így! Tornya is van, meg csillagos *buzogány* a tetején! De van még rajta valami. Egy bástyatoronyhoz hasonló építmény. Olyan, mint egy vár ez a templom. Az, aki ezt a templomot építette, egy igen nagy és szép gondolatot fejezett ki azzal a bástyával. Hadd látom, ki találja ki? ki látott már várat? Itt van a budai vár? ott van a Duna mellett a visegrádi!

Vannak, akik hallottak már a komáromi varrói és Eger váráról, ahol a törököt tartóztatták fel. A világháborúban Przemysl váráról. A régebbi időben azért építették a várakat, hogy a háború és veszedelem idején az ellenség elől odamenekült mindenki, férfi, asszony és gyermek a mezőről és onnét harcolt az ellenség ellen. A várnak volt egy ura, parancsnoka, de minden vár a királyé volt. Csak a rablók vára nem. Békeidőben meg odajártak az emberek templomba, harci gyakorlatra az ifjak, iskolába a gyermekek, szőni, fonni, éneket tanulni a leányok. Fegyvert élesíteni, falat javítani az öregek.

Nos hát, szeretném megkérdezni most már tőletek, hát ez a vár itt kié? A királyé. De melyik királyé? A lelkünk királyáé, a *Krisztus Jézusé*, s engem meg most küldött ide parancsnoknak.

Na, most már tudjátok, hogy kié ez a vár, a Krisztusé, tudjátok, ki a parancsnoka, én a *lelkész*, a presbiterekkel. De hát ti mik vagytok? Bizony, ti a Krisztus várának a jövő katonái, védelmezői vagytok. *Titeket véd a vár, ti meg a várat.* Ez a várszerű templom a reformátusoké, a tietek is.

Mi kell egy várba? Katonaság! Tudom, hogy sokan szeret-

nének közületek katonák lenni. Van egyiknek-másiknak csákJója, puskája is. De most a felnőttekhez szólok. Van lelki katonáskodás, a Krisztus Jézusnak való katonáskodás, a neki való lovagi szolgálattal. Aki ebbe a templomba jár, aki ide tartozik, az a református ker. hitnek katonája.

Mi kell még? Élelem és víz! Milyen végveszedelem, ha a kenyér vagy víz elfogy. Fel kell adni a várat.

A mi élelmünk az igazság, az Isten törvénye és beszéde. Addig minket ki nem éhezethet senki, míg az Isten ígését tanulmányozzuk. Csak ha azt elveszik tőlünk, vagy magunk elhanyagoljuk, akkor egyszerre sápadtak, vérszegények, erőtelenekek leszünk. Italunk a Krisztus evangéliuma, az élővíz, amely soha ki nem apad. Ez a szószék itt a forrás, ahonnan bugyogni kell a lelket üdítő élővíznek.

Mi kell még a várba? *Fegyver!* De milyen fegyver? Lelki fegyverek, Isten fegyverei. Isten úgy-e nem ágyúval, bombával, dinamittal harcol, hanem Lelkével. Most nem beszélek többet a keresztyén ember fegyverzetéről; olvassátok el Pál apostolnak az Efézus-béliekhez írott levél VI. részét. Jövő vasárnap majd egyenként elővesszük és megpróbáljuk felöltetni. Kell-e még valami a várba? Kell bizony. Hadd látom, ki találja ki? *F* betűvel kezdődik. (Feleletek: fa, férfi, stb.) Nos, hát nem találtátok el, majd én megmondom: *fegyelem*. Nézzétek, most is öten-hatan csak most érkeznek. Ezt nem tűrhetjük. vasárnap reggel pont 9 órakor mindenki itt legyen a templomban. Azután ott az a kis fiú mindig a szomszéd jávai beszélget. Bizonyosan nem tudja elmondani édesanyjának, hogy mit halott itt ma.

Majd meglátom, hogyan távoztok el a templomból, nem fut-e majd mindenki egyszerre az ajtó felé és utcán nem kiabál-e mindjárt, vagy nem verekszik és dobálódzik-e azonnal. Ez rendtelenség és nem fegyelem. Pedig itt rendnek kell lenni és figyelni, mert Krisztus kis katonáihoz így illik.

Van még valami, ami igen nagyon kell a várba, de azt megmondom magam, mert úgy sem találjátok ki. *Messzelátó* kell. Minek az a messzelátó. Hogy messziről észre vegyük, ha az ellenség közeledik. Hát van a Krisztusnak is, a szeretet Királyának ellensége?! Van bizony, neki van a legtöbb. Melyik a legnagyobb ellensége? Bizony a bűn, jól mondjátok és bizony nagyon tiszta és jó nagyítóüvegnek kell lenni, hogy észre vegyük, mert mindig álruhában közeledik, azt szokta mondani, hogy ő nem ellenségünk. Ne higyjetek neki. Leplezi a mi messzelátónk. A lustaság, a hazugság, a testi-lelki tisztátalanság, mind a Krisztus ellensége, be akar lopakodni és lázadást szítani a Krisztus katonái között. Mi ez a messzelátó? Nos, ki találja ki? A szívünk, úgy van, a szívünk. Boldogok a tiszta szívűek, mert *ők* a gonoszt észreveszik. De nemcsak azt. Nemcsak a gonoszt figyeljük.

A messzelátón a csillagokat is közelebb hozhatjuk magunkhoz. Akinek ilyen messzelátója, azaz tiszta szíve van, az meglátja az Istent. Jaj, gyermekek, én nem kívánok magamnak semmit jobban, mint tiszta szívet, hogy az Istent láthassam. Ki látta közületek

már a jó Istent? Senki. Látjátok, én tudok valakit, aki mindig látta, mert tiszta volt a szíve: a mi Urunk Jézus Krisztus az. Aki Őhöz egyre hasonlább lesz, az Őt követi, annak úgy megtisztítja a szívét, hogy egyszer csak meglátja az Istent. Micsoda felséges pillanat lesz az. Lássátok, az ablakon ha kinézünk, látjuk künn az embereket. De az ablaküveg még nem messzelátó. De ha az üveget tisztítják, csiszolják, akkor egyszer csak olyan finom lesz, hogy a távoli csillagokat is nagyra látjuk rajta keresztül. Így lesz a szívetekkel is, ha Jézusnak adjátok.

Nos, hát kik vagyunk mi! A Krisztus kis katonái. Ez a templom a Krisztus vára s reánk van bízva, hogy védelmezzük. Akarjátok-e? De akkor szent fogadást kell tennetek, hogy ide minden vásárnak feljöttök lelki gyakorlatokra, hogy lassan megerősödjetek és felvehessetek a Krisztus fegyvereit.

MIÉRT KELL KIVÁLÓNAK LENNI A REFORMÁTUS GYERMEKNEK?

János IV: 14. Valaki pedig: abból a vízből iszik, amelyet én adok néki, soha örökké meg nem szomjúhozik; hanem az a víz, amelyet én adok néki, örök életre buzgó víznek kútfeje lesz ő benne.

Kedves gyermekek! Reformáció ünnepét ünnepli ma mintegy 400 millió ember széles e világon. Ha az a sok millió református ember, asszony és gyermek mind összejönne Magyarországra, akkor a mi hazánkban olyan sűrűen állnának az emberek, mint az erdőben a fák. Aztán jönnének Németországból, Hollandiából, Angliából, Amerikából; Ázsiából is jönnének a japánok, kínaiak, jönnének sárga arcbőrű, fekete arcbőrű emberek a világnak minden tájéka felől.

Hátha még énekbe kezdenének?! Ha elénekelnék: „Jövel Szent Lélek Úr Isten”. Micsoda ének volna az. Talán a föld is megremegne belé és az égnek angyalai is megállnának egy pillanatra az ő éneklésükben s a földről felhangzó énekre figyelnének. De hát ez a rengeteg ember, mely annyi, mint az égen a csillag, nem jöhet a földre össze. Nem is fog összetalálkozni a földön. Csak majd ott fenn az Isten trónja körül találkozik össze mind és fénylő fehér ruhában éneklő: „Szent, szent, szent a seregnék Ura”.

Itt a földön most csak a faluja, vagy a városa templomába megy, de azzal a gondolattal, hogy a mai napon az egész világon reformációi ünnepet ünnepelnek azok, akik a megtisztított keresztyén vallást követik. Azt kérdezheti valaki, aki nem tud csak magyarul — micsoda szó ez a reformáció, ezt nem értem?

Nos hát, ha nem értitek is, el ne felejtse ezt a szót senki közületek. A nevét se felejtje el senki, úgy-e, ezt a szót is úgy kell tudnunk, mint a nevünket. Az értelmét is megmagyarázom. Figyeljétek csak:

Láttatok már kutat mindnyájan? Sok gyermek látta azt is, hogyan ássák. A földbe ásnak le olyan mélyre, míg egyszer csak föl nem buggyan a víz. Akkor aztán szépen kitisztítják a zavaros vizet, kirakják téglával a kút falát, a kút nyílását pedig elkerítik. Hátha a kútba szemetet szórnak bele, vagy mindenféle hulladékot dobálnak, meg lehet-e inni azt a vizet? Vagy ha olyan nagy követ dobnak

bele, hogy eltömi a kút mélyén a forrás száját, lehet-e friss vizet méríteni abból a kútból? Bizony nem. Hogy iható legyen a víz újra, meg kell tisztítani azt a kutat a beleszórt szeméttől.

Emlékeztetek csak, Jézus Krisztus is adott egy kutat az embereknek. Abban a kútban élő víz van s aki abból iszik, soha meg nem hal. (Kinek beszélt Jézus az „élő vízről?”) De ebbe a kútba, amelyből lelkünknek meritünk italt, sok esztendő múlva annyi sok mindent beleszórtak, hogy az emberek egyszer csak azt mondták: ihatatlan ez a víz, nem élteni a lelkünket. Szomjúhoztak az emberek, bűneikből vágyakoztak megtisztulni, jók, igazak akartak lenni s ha csak egy kortyot ihattak volna az élő vízből, mindjárt megelevenedtek volna, de az élő víz helyett minden mást adtak az embereknek a vallásban, csak azt az igazi bitet nem.

Ekkor jöttek emberek, akik látták, mennyire szomjúhozik a nép a vallás kútforrása körül s pénzt fizetnek, csakhogy bűnbocsánatot szerezzenek, holott azt ingyen adja Isten a bűneit megbánó embernek. De látták azt is, hogy milyen sokan elfordulnak haraggal a vallástól, mert annak hirdetői nem az élő vizet adják, hanem meghamisítják azt. Elhatározták, hogy lehatolnak a kút mélyébe és kitisztítják a Jézus Krisztus élő vizet adó kútját, a vallást. Ezek az emberek voltak Luther Márton és Kálvin János. Ezeket hívjuk reformátoroknak, megtisztítóknak. A reformátorok tehát azok, akik a vallást tisztítják meg az emberek által a vallásba belevitt hamis tanításoktól.

De talán még nem tudja mindenki közületek mi a reformáció. Megpróbálok még jobban megvilágosítani.

Volt egy édesatya, akinek arcát a fiai kegyelettel őrizték a szívükben, de hogy az unokák és dédunokáik láthassák a jóságos atya arcát, megfestették az ő gyermekeiknek. Sok száz esztendő telt el, de az ősatya képe ott volt a késői unokák házában. De mindegyik unoka arról az arcképről másoltatta le a képet, amit elődjéitől kapott. Mindig csak a másolatról másolták le az ősatya képét.

Egyszer csak- mintegy másfélezer év múlva, egy késői unoka megtalálta az első arcképet s mikor a reá örökségbe hagyott képpel összehasonlította, csodálkozva csodálkozott, hogy az ő képe egy cseppet sem hasonlít az igazi, eredeti arcképhez. A sok másolásban úgy elforgatták, úgy elferdítették az eredeti arcképet, hogy csak a név volt azonos, de az arcvonások egészen különbözők voltak. Ez a késői unoka most eredeti tisztaságában visszaállította a képet, megújította, hogy tökéletesen hasonlított az első képhez.

Látjátok, valami ehhez hasonlót tettek a reformátorok; ők az eredeti tisztaságából kiforgatott keresztyén vallást újították meg.

Nézzétek, Jézus Krisztus olyan hüen elénk rajzolta mennyei Atyánk képét a Bibliában, az evangéliumokban. Emlékeztetek, úgy-e, a tékozló fiú atyjára. Az az atya az Isten. A szeretet ragyog a szemében, a bűnbánó fiú visszatérését látva. Emlékeztetek a szolgára, aki egy talentomot kapott, s mivel elásta, kivettetett a külső sötétségre. Ebben a példázatban rajzolta elénk Jézus, mennyei Atyánk

homlokára a szigorúságot. Emlékezzetek a keresztfán szenvedő Jézusra. Ott rajzolta meg az Úr Jézus Atyánk arcára az egész emberiség iránt való irgalmasságát.

Ezt a mennyei Atyánk arcát másolták kézről-kézre a Jézus Krisztus után elt emberek. S egyre jobban kiforgatták eredetiségéből. Az emberek pedig, akik nézték, elfelejtették kérdezni: „*olyan-e az Isten az égben, mint akit a földön nekik matatnak*”. Mindig utánzatok után látták az emberek az Istent, úgy hogy megelégedtek a képével, ha nem is volt arcán az atyai jóság, ha nem is biztatott szeméjén a szeretet, ha élettelen lett s homlokán a szigor. Jobban hasonlított már egy földi emberhez, mint az élő Istenhez. Ekkor találta meg Luther Márton és Kálvin János a Bibliát és mikor olvasták, megdöbbenve látták, mennyire elferdítették Jézus óta 1500 év múltán a keresztyén vallást. Mert mikor a vallást ferdítik el, az Istent ferdítik el.

Nagy-nagy szomorúság fogta el szívöket, hogy Isten képét ilyen gyalázat érte, elferdítve, eredeti tisztaságából kiforgatva ismerik csak az emberek. Inkább csak a nevét, mint Őt magát. Hiába mentek a pápához, — aki azt mondta magáról, hogy ő a Krisztus utóda, s ő tudja legjobban, mit akar az Isten — hogy megmondják: az Isten nem olyan, mint ahogy az ő papjai tanítják. Inkább még megfenyegették őket. Ekkor lépett ki nyilvánosan 1517 október 31-én, ma 403 éve Luther Márton s 95 tételben kimutatta az egész világnak, hogyan rontották meg az emberek Isten igaz imádását. Ez a reformáció kezdete. Jézus Krisztus tanításának eredeti tisztaságába való visszaállítása. Isten elhomályosított képének meg-újítása. Ezt ünnepeljük ezen a napon, hogy az ember újra tiszta forrásból ihatja az örökélet vizét s mennyei Atyánk igaz arcára tekinthet föl.

Úgy-e hallottátok már mondani, hogy mi nem is vagyunk keresztyének, — mert mi reformátusok vagyunk. Milyen tudatlan, aki így szól. Mondjátok meg bátran azoknak, akik így beszélnek: mi eredeti tisztaságában vagyunk keresztyének, ők pedig elferdítve, kiforgatva olyat hisznek, amilyen Jézus Krisztus tanítása sohasem volt.

De ha mi eredeti tisztaságában ismerjük a Krisztus tanítását, akkor annak meg is kell látszani egész életünkön. A református gyermeknek kiválóbbnak kell lenni a katolikns gyermeknél és a zsidó gyermeknél is. Nem úgy ám, hogy henceg a katolikus gyermek előtt, vagy bántalmazza a zsidó gyermeket. *Szorgalomban és tisztességadásban* kell különbnek lenni először is.

Aki Jézus Krisztust látja, annak hasonlónak kell lenni Őhöz. A durva, goromba gyermek gyalázatot hoz a református névre. Hat még *engedelmességben* hogyan ki kell válnia! A református gyermek tudja, hogy az Isten még a sötét szobában is látja őt, még a szíve gondolatát is tudja, azért engedelmeskedik az Isten szavának.

De van még kettő, amiben különösen ki kell tűnnie. Az egyik a *hun utálata*. Még ki sem meri mondani száján a csúnya szavakat, a fülét is befogja. A másik pedig: *szereti* a szegény, elhagyatott em-

bért, az árva gyermeket és megfelelze vele a kenyerét, ha éhezőt lát. Van még egy, amiben különösen ki kell válni a református gyermeknek: az *éneklésben*, az Isten dicséretében, a Jézus Krisztus magasztálásában.

Szeretném elmondani, hogyan tette Isten Luther Mártont és Kálvin Jánost reformátorokká, — de azt kérdezzétek meg odahaza szüléitektől, hogy mondják el, vagy olvassák el egy könyvből néktek. Most, hogy ünnepünk teljes legyen, énekeljük el azt az éneket, melyet az egész világon énekelnek a reformáció ünnepén: Eros várunk nekünk az Isten ...

A 16 ÉVESEK.

II. KÍÚT. XXVI: 3, 5 és 16. Tizenhat esztendő s korában kezdett vala uralkodni Uzziás, és ötvenkét esztendőig uralkodék Jeruzsálemben; az ő anyjának neve Jékólia vala, Jeruzsálemből való... És keresi vala az Istent Zakariás próféta idejében, aki az isteni látásokban értelmes vala; és mindaddig, míg az Urat keresé, jó előmenetelt adott néki Isten... Mikor pedig ilyen módon megerősödött volna, felfuvalkodék, hogy megfertőztetné magát és vétkezek az Úr ellen, az ő Istene ellen. Beméne az Úr templomába, hogy füstölő oltáron füstölne.

Egy tizenhat esztendő s fiatalemberrel is találkozunk a Szentírásban. Olyan kevés fiatalembernek van itt feljegyezve az élete, hogy a figyelmünket már azért is felkelti; mit lehet írni egy tizenhat évesről. Ez a mi emberünk, ez az Erő olvasóinak embere, mondanivalója van minden hasonló korban levő számára. A Szentírásban előforduló emberek jelleme és életvonala élesen és biztos kézzel van megrajzolva, de ezt a kort átugorja, kihagyja, vagy nagyon vékony vonalakkal vázolja meg — a tizenhat évesekét. Hát olyan jelentéktelen kor ez, hogy semmi feljegyzésre méltót nem találni benne? Olyan átmeneti állapot, mint a hangváltozás, mikor *már* nem gyerek, de még nem férfi és nincs benne semmi maradandó? Olyan állapot, melyet le kell győzni, amelyből ki kell nőni!

Csakugyan, a Szentírásban a harminc évet betöltött férfiak a főszereplők, de Isten már előbb elkezd munkáját és éppen a tizenhat éveseken kezdi el. Józsefben is, Sámuelben is, Dávidban is, Jánosban is (ismerősök vagytok-e ezekkel a nevekkal már?) „*diák*”-korukban kezd beszélgetni az Isten. Ifjúkori látomásainkból és álmainkból születik meg a férféletünk legjava. Akinek üres az ifjúsága, annak férfikorában sem lesz sok aratni valója. Ha szárnyad nem kezd nőni ifjúságodban, a földön tapogó állat maradsz életedben. Ha nem néztél a magasba, a csillagok felé, tizenhat esztendő s korodtól fogva, beéred a lapállal s magaslatok felé soha nem mersz útra kelni. Uzziás is tizenhat éves volt. Az mellékes, hogy király volt, a fontos az, hogy fiatal volt, Egyet tudunk csak róla, hogy volt egy öreg barátja, Zakariás próféta, „*aki az isteni látásokban értelmes volt*”. Egy papi ember, egy lelki ember volt a barátja. Ez a meglepő az Uzziás ifjúságában. Amikor a vér szava és az élet illata meg-

csapja a tizenhat éves ifjú arcát, ellenszenvesek lesznek előtte a papok, kerüli a társaságukat, inert szakadatlanul erkölcsi prédikációval vannak tele. Valami ódon illata van a szavaknak, mint a tavaly kaszált szénának. De Zakariás több volt, mint erkölcsprédikátor: „*Isteni látásokban értelmes*” ember. Csillagmutogató, magaslatokra néző, szárnyakat növelő ember, aki tudott Uzziásnak⁴ arról beszélni, hogy kicsoda az Isten, mit tett a népével és mit szándékozik tenni. Uzziásnak a számtan, hadtörténet, harcászat és földrajz-órák mellett legkedvesebb órája a vallásóra maradt: „*keresé vala az Istent*’, ami alatt nem valami modern istenkeresést kell értenünk, hanem azt, hogy keresé az Úr színét, követé az Úr beszédét. A vallás nem problémák tömege volt számára, hanem életerő és életparancs.

Mégis van a tizenhat éves Uzziás néhány vonással megrajzolt lelki arculatán egy soha ki nem radirozható kemény vonás. Ez a szó az: „*mindaddig, míg az Urat keresé*”. Míg Zakariás élt, Uzziás szemét le nem vette róla s az Isten emberével való barátsága átsegítette az ifjúságának küzdelmein és kísértésein s Zakariás elindította olyan férfíúi életre, amelynek négy évtizede a nemzeti felvirágzás dicsőséges korszaka volt a dekadenciával küzködő nép életében. Zakariás, az öreg vallástanár, az ifjú, vállasodó király mögött úgy tűnik fel, mint az erős oszlop a sudár jegenye mellett. Hozzá van kötözve, tartja, de nem nyomja el. Elvonul szerényen és engedi, hogy lombját, koronáját feje fölött bontsa ki az ifjú király. *Míg Zakariás élt...* Míg az édesapám élt, míg az édesanyám mellettem volt, míg volt egy tanárom, míg a környezetemben éltem egy embernek, akinek lelke Istenre volt irányozva, addig jól ment minden. A tekintély és a vezetés ellen lázongó ifjú léleknek van legnagyobb szüksége a tekintélyre. De ez a tekintély élő tekintély legyen, élő személyiség, akiben testet öltött az erő, az önuralom, a jóság. Akiben megközelíthetőbbnek érezhetők a megközelíthetetlennek látszó magaslatok. A diák lelkében akkor lépnek fel a nagy válságok, amikor vagy kiábrándul egymás után az ideáljaiból, akikben hitt, mert felfedezi gyarlóságukat, nem fogadja el vezetőinek többé azokat, akikre reábizta magát, vagy hirtelen kidől mellőle az oszlop, meghal a vezetője, vagy távol kerül tőle s árván, egyedül kell megállania.

Uzziásra a Zakariás halála látszólag nagy felszabadulást jelentett, valójában pedig katasztrófájává lett. Hamarabb lett önállóvá, mint elhordozhatta az önállóságot, hamarabb lett szabaddá, mint élni tudott a szabadságával és visszaélt vele.

Honnan van az, hogy a legszigorúbb tanárookra emlékezünk vissza férfikorunkban a leghálásabban? Honnan van az, hogy aki csillagot tudott mutatni, aki a szárnyainkat segítette kibontani, akiről megtudtuk, hogy imádkozni is tudott értünk, annak képe elkísér a sírig, egyre növekvő hálával és szeretettel? Azért, mert megérezzük, hogy nekik köszönhetjük amivé lettünk, nem engedték, hogy vak vágányra csússzon át az életünk.

Uzziás fényes karriert futott meg, de futása közben egyre job-

ban eltávolodott Istentől, nem keresé többé az Urat. Fejébe szállt a siker, a hírnév, a győzelem. De a sikereit már nem az Istennel való közösségben érte el, győzelmeit már nem Istennel vívta ki. Minél inkább eltávolodott Istentől, annál inkább a maga erejének, ügyességének és szerencséjének tulajdonított minden sikert és győzelmet. Rá se gondolt többé, hogy Valaki, felsőbb hatalom még mindig vele van és győzelemre viszi fegyvereit.

Uzziás nem tudta többé megtalálni az ifjú korában elhagyott Istent. A hajnalarcú ifjún vén korában a poklosság foltja ütött ki, mert „vétkezek az Úr ellen”, s mint Isten által megbélyegzett, mint Isten által elvetett tűnik le az élet színpadáról.

Fiúk, így is végződhetik az élet. A tizenhatéves ifjú életrajza ilyen tragikus befejezést ért, mert ott van a végzetes vonás ifjú arculatán: — „mindaddig, míg...” Aki Krisztussal kezdted, meg kell maradnod benne mindvégig, különben Uzziás végzete előre veti életedre árnyékát. Jaj, mennyi Uzziás jár körülöttünk, mennyi Uzziás, akik tizenhatéves korukban keresték az Urat... de aztán ... és nem tudják többé megtalálni.

De van olyan ifjú is a Bibliában, akinek életében nincs írva ez a szó: „mindaddig, míg ...” Hát azok, hogy végezték?

II.

I. Sám. XVIII: 1. Minekutána pedig- elvégezte a Saullal való beszélgetést, a Jonathán lelke egybeforrt a Dávid lelkével, és Jonathán úgy szerette őt, mint a saját lelkét.

Csak jól szét kell nézni, a Bibliában — a 16 éves Uzziás hercegen kívül — egy egész sereg fiatalemberrel találkozunk. Itt van mindjárt a lelegején József, az álmodozó fiú, akinek ifjúkori álmai beteljesednek, aki még arról is nevezetes, hogy az ifjú kora legnagyobb kísértését győzelmesen vívta meg. De most nem róla akarunk szólni, hanem egy másik hercegről, Jonathánról és a pirosarcú pásztori inról — Dávidról és kettőjük barátságáról. Dávid egyetlen parittyahajtással nemzeti hőssé lesz. A patak partján talált lapos kő később koronát szerzett a Dávid fejére. Micsoda honszerelem izzott ennek a fiúnak szívében, hogy Góliáttal szemben ki mert állni. Mindig elcsodálkozom, hogy hol tanulta Dávid a hitet, a Seregek Urának Istenének nevébe vetett bizalmat, amellyel mezítláb kiállt a páncélos ellenség elé.

A 16 éves ifjú ma mindenféle problémákkal és kételynyavalyákkal van megrakva, minden másban keresi az erőforrást, csak az élő Istenben nem. Dávidnak nem voltak problémái a Seregek Urának Istenének létezése és ereje felől. Igazi hívő, — nekimegy a kockázatoknak. Nem a maga erejében bíz, — de tökéletesen bíz a felsőbb erőben, amelynek segítségét sokszor megtapasztalta a nyáj őrzése közben, mikor pusztá marokkal kelt birokra az ólálkodó vadállatokkal.

Hogyan lehetne segíteni a mai 16 éves diák sok problémától és kételytől elvérszegényedett lelki életén? Csak úgy, ha az osztályban, vagy a kollégiumban vannak Dávidok, akik a Seregek Urának Istenének nevében ki mernek állani egy pár Góliát ellen, aminők a diákhazugságok, a diákpárázás, a diákcsalások. Az én diákságom idején az osztály hangadói a leglustábbak voltak, akiknek legnagyobb diákteljesítményük az volt, hogyan lehetne a legkevesebb tanulással kijönni? Ezt a Góliátot csak VI-ikos korunkban tudtuk legyűrni. Az Isten nem probléma. Dávidnak nem volt az — mert reábizta magát fenntartás nélkül. Mihelyt legyőzte Dávid Góliátot, azonnal jelentkezett a kortársai közül a társ, akiben Dávid hősi tette hősi érzéseket támasztott, akivel mély barátságban forrott egybe a lelke. Jonathan volt az, a későbbi nemzeti hős. A nagy és szent dolgok barátságokat hoznak létre, az alacsony, hétköznapi, vagy alantas dolgok cimboraságokat, Dávid és Jonathan is elég hősi és mély lelkek voltak arra, hogy barátságot kössenek és egymás barátai legyenek.

Dávid és Jonathan barátságában új korszak kezdődött meg mindkettőjük életében. Mindkettőt a hősi élet színvonalán tartotta meg. Előhozták egymásból a legjobbat, ami csak lelkük legmélyén lakozott. Sohasem voltak elhagyatottak s az egyik lelkéből kipattanó szikra a másik lelkében lángra gyúlt. Versenytársak voltak — de sohasem irigykedtek egymásra. Jonathan későbbi hősi tettei a Dáviddal kötött barátságból születtek meg. Dávid férfikorában csak kétszer sírt, először mikor a bűnét siratta meg, másodszor mikor ifjúkori barátja, Jonathan halála hírére veszi. Micsoda mély férfisírás ez a II. Sámuel I. r. 25. v.: *„Sajnálak testvérem, Jonathan, kedves valói nekem nagyon, hozzám való szereteted csudálatosabb volt az asszonyok szerelménél”*.

A 16 éves kor legnagyobb felfedezése, mikor barátira tesz szert az ember. Akinek barátja van, az nagyobb, mint akinek ideálja van. A diákszerelmek elszállnak, mint a reggeli felhő, de a diákbarátságok a legmélyebb nyomot hagyják vissza a lelkünkben.

Vagyok-e már olyan valaki, aki méltó a nálamnál nagyobb barátságára?!

Méltó lennék-e Dávid barátságára?!

Méltó leszek-e a Jézus barátságára? (Ján. ev. XV: 15.)

III.

Dániel I: 8. De Dániel eltökélte az ő szívében, hogy nem fertőzteti meg magát a király ételével és a borral, amelyből az iszik vala, és kére az udvarmesterek fejedelmét, hogy ne kelljen magát megfertőztetnie.

Aszkézis ..., önmegtartóztatás ..., nem, így nem lehet kezdeni a beszélgetést a mai kor 16 évesével. Tréning ..., versenyre készülés ..., erőkoncentráció ... Ez már jobban hangzik ennek nincs olyan

középkori, kolostori hangzása, így egészen modern és visszhangra talál.

Lássátok fiúk, sok mindennel így vagyunk, amit a régi nevén nem vesz be a lelkünk, tetszetős, modern elnevezés alatt szívesen hajol meg előtte és lelkesedik érte.

Aszkézis és — *tréning*, ez a két szó azonban két ifjúsági típust jelölt meg. Egyik a bibliai 16 évesek típusa, a másik a modern, futballpályán növekedő 16 éveseké. Szavazz magadban, aki e sorokat olvasod — aszkézist akarsz-e, vagy tréninget? Tudom, hogy túlnyomó többséget nyer a tréningesek pártja, de a nagy életkérdések nem szavazat útján dönthetők el. Az élet nagy versenyére való készülődésnél mindig kisebbségben maradtak azok, akik a nehezebb utat választották, de a nagyobb győzelmeket mindig azok vívták ki, akik először kisebbségben maradtak. Herkules választójától kezdve az élet 12 nagy próbáját azok állották meg, akik a lélek uralmát akarták biztosítani a test felett az aszkézis útján, s nem azok, akik a test tréningjével próbálták az élet akadályait legyőzni. Az aszkézis a lélekre néz, a trenírozó a testre, az egyik erős lelket akar, a másik erős testet, mind a kettő a test fegyelmzésén kezd, de az egyik a lélekért, a másik csak a testért végez önmegtagadási gyakorlatokat, az egyik hervadhatatlan koszorúért, a másik hervadó koszorúért küzd, mint Pál mondja.

*

„Dániel eltökélte az ő szívében, hogy nem fertőzteti meg magát a király ételével” — ez a szó, hogy „*nem fertőzteti meg magát*”, aszkétikus szó. Dánielt, fogságban ülő népe csinos arcú fiát, három társával kiválasztják és a király konyhájára fogják. A király, úgy látszik délceg ifjakkal szerette magát körülvenni. Mária Terézia is a királyi udvar büvkörébe csalogatta a nemesi ifjakat. Az udvar pompájához tartozik a szellemi és vagyoni arisztokrácia luxusa. És senki sem veszi észre, hogy a nemzet dekadenciája a tropikus levegőjű udvartartásából indul ki.

A fogságba hurcolt nép előkelő ifjai újra bekerültek a felsőbb körökbe. Eddig megosztották népük sovány kenyerét. Nem kell tovább nélkülözniök. Meg fiatalok is voltak, olyanok, mikor az ember megeszi még a vasszeget is. Ki venné rossz néven, hogy a királyi asztalhoz hívott ifjak nekilátnak a dúsan rakott asztaloknak.

*

„*De Dániel eltökélé az ő szívében*”. Egy új generáció üti fel fejét dacosan ezekben a sorokban, amely a fogságban eszmélt rá apái korára, a könnyű életre, a dinom-dánomos, muzsikaszós szép időkre, a „*sose halunk meg*”-tól hangos hajnalokra. A nagyapák mámora a fogságra juttatott ifjakban józanodik ki és Dániel szívében torkig ér a keserűség. De nem a magyar keserűség, mert az ilyenkor úgy szólal meg, hogy: „*több is veszett Mohácsnál*”, hanem nagy, mély emberi keserűség és „*eltökélé az ő szívében*”, hogy nem fertőzteti meg magát a király ételével. A nyomorúságban, gyalázatosságban és fog-

ságban ülő nép utolsó reménysége — az ifjúsága — a lélek gyökeréig ható bűnbánaton és megtérésen ment keresztül, nagy, nemzeti bűnbánaton az Isten sújtoló keze alatt s ez a minden reménységtől megfosztott nép, — hiszen ott pihegett a nagy hatalom ölében, mint az antilop a csörgőkígyó gyűrűi között, — elkezd jövendőt remélni. Ahelyett, hogy elkezdene beletörödni a megváltozhatatlanba s elkezdene asszimilálódni, eltökélé szívében, hogy nem eszik a Nabukodonozor király asztaláról.

Dániében a nemzeti ellenállás és a nemzeti reménység csillaga jelenik meg a fogságba hurcolt nép bús egén.

„*Nem fertőzteti meg magát...*” A tréningesek ezt az indítékot nem ismerik. Ott csak addig terjed a horizont, hogy mit vétek a testem ellen, vagy a csapat erőteljesítése ellen. De az aszkézisben a hajszálrugó: „*mit vétek az Isten ellen*”. Az aszkézist végző ember a bűn ellen száll sikra. Dániel bűnnek ismerte meg a király asztaláról való evést és visszautasította. Királyi pecséttel ellátott levélben jött hozzá a kísértés, — de korán észre vette és eltökélé szívében, hogy — *nem*.

*

Ülnek-e a kollégiumok padjain ma ilyen Dánielek, akik tudják, mi az aszkézis? Mikor mi ültünk ott, a nagyobb többség se az aszkézist, se a tréninget nem ismerte. Fiatal, nyers erőnk félelmetes szépségében hányta virágát, de test és lélek tunyán, álmosan járt a világban. És most 20 esztendeje, ha visszanezék... a kollégium atlétáit, aranyermeseit ha sorba veszem, de sokkal találkoztam, akik nem állták meg az élet nagy küzdőterén a harcot. De az aszkétikusok arcán most is van valami tündöklés és egyik-másik szelleme csillagként ragyog a magyarság bús egén. Lássátok, ha Ady Endrénk lelkébe behull ebből a kálvinista aszkézisből egy eleven mag, nem a pusztuló magyar siratója, nem a pacsirta álcás sirály, hanem az Isten hatalmas keze alatt lesújtott magyarságnak új reménységét zengő pacsirtája lesz. Tavaszi és nem őszi pacsirta.

Tudjátok mi az aszkézis? Ifjú korban kivívott győzelem a forradalmak felett s az Isten kezébe átadott élet, hogy ő rendelkezék felette.

Látjátok, nem félünk ettől a szótól: aszkézis.

Ülnek-e a kollégiumok padjain ilyen Dánielek?

ŐSZI PÜNKÖSD.

Ap. Csel. II: 1-4. És mikor a pünkösöd napja eljött, mindnyájan egyakarattal együtt valának. És lőn nagy hirtelenséggel az égből mintegy sebesen zúgó szélnek zendülése, és eltélt az egész házat, ahol ülnek vala. És megjelentek előttük kettős tüzes nyelvek és füle mindenikre azok közül. És megtelének mindnyájan Szent Lélekkel, és kezdenek szólni más nyelveken, amint a Lélek adta nékik szólniok.

Budapest protestáns lakossága már nem hangtalanul áll meg ez őszi pünkösdben. A keresztyén naptár ez évben csak egy pünkösödöt jelöl meg, de a protestáns egyházaknak két pünkösdjük van. Az egyik tavasszal, amikor a Lélek kettős tüzes nyelvek alakjában szállott az apostolokra és az első keresztyén egyház megalakult, a másik ősszel van, október 31-én, amikor ugyanaz a Lélek szállt alá ismét, hogy megtisztítsa az egyházat 1500 esztendő emberi tévedéseitől. A tavaszi pünkösdőn Jeruzsálem felé fordítjuk arcunkat, az őszi pünkösdőn Wittenberg felé. Aki a reformációt meg akarja érteni, annak az első pünkösödöt kell megértenie, különben semmit sem ért meg, vagy mindent félreért e mai napból.

Mit hozott az első pünkösöd a világnak! A megfeszített és feltámadott Krisztusban vetett hitet adta. Mit adott a második pünkösöd? Krisztust adta vissza újra a világnak, akit itt a földön helyettesítettek, hozzáférhetlenné tettek, kisajátítottak, plébe, fába, köbe, márványba, aranyba, szoborba, festménybe foglaltak. A második pünkösdben, a reformációban újból hitet kapott az emberiség, hogy Krisztus nem akarja magát helyettesíteni és kegyzerekbe magát bebalzsamozva őriztetni és imádatni, sem fa, sem pléh, sem márvány, sem aranyból való Krisztusa nem akar lenni a világnak. — Élő közösséget akar és Ő maga akar a maga egyházában Ur lenni, Ő maga akarja a bűnbocsánatot osztani, Ő maga akar az üdvösség bizonyossága felől a szívben hitet fakasztani. A második pünkösdőn Krisztus Lelke szólalt meg a reformátorokban, hogy megmondja a világnak, mit ismer el magáénak abból, amit a keresztyénségben az Ő nevében végeznek az emberek, s mi ellen protestál, amit az Ő nevében üznek.

Az első pünkösöd új lelket hozott, s új embereket teremtett,

új lelkiismeretet ébresztett. A keresztyénség pünkösdkor szakadt el a zsidóságtól.

A második pünkösöd is új lelket hozott s új embereket teremtett, új lelkiismeretet ébresztett. A keresztyénség ezen a második pünkösödön szakadt el a római keresztyénségtől — melyet a Krisztus nem vallott a maga alkotásának. A reformáció emlékünnepe az első pünkösöd mellé egyenrangúnak odaállítani annak van bátorsága, aki hisz az első pünkösöd Lelkében és csodáiban és aki hisz a reformáció lelkében és csodáiban. Úgy érzem, elárulnám, lekisebbiteném, kicsi, emberekből kiinduló szellemi mozgalom kétes színvonalára sülyeszteném le a keresztyénséget, ha a két pünkösödöt nem merném egyenlő rangba emelni. Igazi hitmozgalom csak a Szentlélek mozgalma, amely országokat, világokat bejár. Minden más csak olyan, mint mikor mesterségesen indít meg valaki légáramlatot. A szél fú, zúgását hallod — nem tudni honnan jön és újjá szüli az embereket.

A reformáció új világot teremtett. Akit a Szentlélek érintett — új ember lett, úgy a reformáció lelke is, akit megérintett, új ember lett, nem úgy gondolkozott, nem úgy érzett, nem úgy cselekedett, mint eddig. Mit mondok! Nem úgy látta az Istent, nem úgy ismerte és nem úgy imádta többé, mint eddig, mert meggyőződést szerzett arról, hogy úgy nem lehet és nem szabad imádni, ahogy régen tette. Amint az első pünkösöd után nem lehetett úgy imádkozni, ahogy régen, imaszíjjal az utcasarkokon, vagy mint a farizeus mellét verve a templomban: „megadom a tizedet és dézsmát s nem vagyok olyan, mint más emberek”. Nem lehetett úgy böjtölni, mint akik komor ábrázattal jártak az emberek előtt, nem lehetett úgy adakozni, hogy „lássák az emberek”, a reformáció után sem lehetett úgy bemutatni az istentiszteletet, hogy annak nyelvét nem értette más, csak aki szólt. Nem lehetett elrejteni az Isten igéjét a hívek elöl s nem lehetett többé bűnbocsátó cédulákat árusítani. Még magában a katolikus egyházban is lehetetlenné vált örökre sok olyan tan és visszaélés, amely miatt sok jó lelkek keseregtek.

Az a megújulás és belső elmélyedés, amely a kath. egyházban a reformáció elterjedése után bekövetkezett, magában világosan mutatja, hogy a reformációban Isten szentlelke zúgott végig a hivatásáról megfeledkezett keresztyén egyházon is. Ma már egyre erősebb hangokat hallunk felénk hangzani, melyek visszahívogatnak, „haza” hívogatnak bennünket.

*

A reformáció népét szerte a világon két oldalról is hívogatják.

Hadd halljuk a reformáció ünnepén ezeket a hívogató hangokat s hadd feleljünk rájuk. Nekünk nincs okunk elhallgatni híveink elöl semmit, csak azt kell szívükbe írunk, hogy *református ember az, aki mikor igent mond, tudja, hogy miért mond igent, mikor nemet mond, tudja, hogy miért mond nemet. Ma nemet is, de igent is kell mondanunk.*

Az egyik oldalról hangzik felénk a szó: jöjjetek haza. Miért léptetek ki a biztos menedékből, az erős és védő anyai karokból miért szakadtatok el? Jöjjetek vissza a Péter hajójába. Azóta hány, vet a vihar benneteket. Mégis csak biztonságosabb ezen a nagy hajón, mint a magatok meggyőződése után, kis sajkával indulni el az élet nagy tengerén. Miért keresitek az Istent? Megmutatja a hozzá vezető utat az egyház tekintélye. Nézzétek, keresni kell valami földi támasztékot, mert jönnek idők és vannak korok, amikor nem elég sem az írás, sem a magatok hite. Ott a pápai tekintély, a Krisztus földi helytartója.

Minden tisztelet megadassék a visszahívó szónak, ahol őszintén hangzik, mi mégis azt mondjuk: nem megyünk, mert nem mehetünk.

A mi keresésünk nem a hitetlen ember keresése. Mi nem Isten keressük, mi Istent megtaláltuk. Ebben van legmélyebb és legszentebb bizonyosságunk. De az Isten olyan nagy s olyan dicsőséges, amint bölcs terve kibontakozik a világban, hogy egyetlen kqr által fel nem fogható, egyetlen könyvbe bele nem foglalható, egyetlen intézményben körül nem határolható. Azért, mikor mi az Istent keressük, a megismert Isten akaratának megvalósulását keressük. Nem megyünk, mert nem tehetjük azt, hogy egy vagy két embert közbenjárónak odaállítsunk Isten és mi között. Nem cserélhetjük fel Istennek országát egy földi tekintélyt és hatalmat szolgáló szervezettel. Mi otthon vagyunk, az élő Isten családjában. Hozzá megyünk egyenként, hogy Ő kapcsolja lelkünket egybe, az Ő láthatatlan anyaszentegyházába, a szentek egyességébe, amelynek feje Ő maga, a királya: a Krisztus. Nem mehetünk máshoz, csak hozzá, nem ülhetünk más hajóra, mint amelyen az Ige az iránytű, nem cserélhetjük fel Isten tekintélyét kisebb — emberivel.

Egy másik oldalra is nemet kell mondanunk. Azoknak, akik így szólnak hozzánk: szakítottatok a régi babonával, de nem szakítottatok egészen. Kiléptetek a középkori egyház zsarnokságából, de megtartottátok a Bibliát. Ti az Isten országa eljövetelet valljátok s egyházat szerveztetek, amelyet megtisztítottatok sok történelmi, értelmetlenné vált szimbólumaitól, de ti is lelki országot kerestek. Mi hasznatok volt eddig is a lelki dolgokkal? Olyan elérhetetlen utópia az. Hagyjátok fel az Isten országa építésének a gondolatával és építsétek az ember országát, a kényelem és jólét világát, hogy mindenkinek jusson belőle annyi, amennyit csak megtud szerezni belőle. Jöjjetek közénk, hadd erősödjön táborunk veletek. Azt feleljük ezeknek is: nem megyünk. A mi lelkiismeretünk az élő Isten rabja s szolgálja, s azért lettünk szabad emberek ebben a világban s ettől a világtól. Hisszük és valljuk, hogy Isten akaratának kell érvényesülni és kell érvényt szerezni ebben a világban. Meg vagyunk arról győződve, hogy aki Istenben vetett hite árán akarja az ember országát, a kényelem és jólét országát felépíteni, az börtönt épít csak magának, mint ahogy börtönt épített magának a nagyvárosaiban a kényelmet és jólétet áhító modern emberiség is.

Aki velünk a Bibliát akarja letéetni, annak azt mondjuk: „*távozz tőlem Sátán, mert nem gondolsz az isteni dolgokra, csak az emberi dolgokra*”.

*

Ezen a mai napon, mikor hitvallást kellett tennünk és megmondottuk, hogy miért nem megyünk se jobbra, se balra, megmondottuk, hogy kik nem vagyunk, tekintünk bele a lelkünk mélyébe nagyon komolyan, hogy megvallhassuk azt is, kik akarunk lenni. A református lélek magábaszállásával s szépitgetés nélkül való őszinteségével megvalljuk, hogy nekünk sohasem az ellenségeink árthatnak legtöbbit, hanem önmagunk, ha nem vagyunk és nem leszünk azok, ami a nevünkben van, megtisztított református válású keresztyének. A református embernek tudni kell, hogy neki lelkiismeretesebbnek, önzetlenebbnek, kegyesebbnek, puritánabbnak és türelmesebbnek kell lenni, mint bárki másnak. Csak így születik meg az új ember, így valósul meg a keresztyén szabadság, mely szabad a világtól, hogy szabadon szolgálhassa az Istent, akit Jézus Krisztusban ismer és vall atyjának. Így nő a hitbizonyosság szívünkben a bűneink bocsánatáról és az üdvösségről, így jó el s így valósul meg bennünk Isten országa.

A református embernek egyetlen nagy életfejlődése ezekben a szavakban foglalható össze: „*Neki növekedni kell, nékem pedig alább szállanom*”. Ezért a legszebb református művészi alkotás a Horvay János magyar szobrászművész reformációi emlékműve — melyen az összes reformátorok mellékalakok, egyetlen főalakja a mindnyájunk fölé emelkedő Krisztus, akit mindnyájan maguk fölé emelnek alázattal, hogy mindnyájan egyedül Neki szolgáljanak.

Ügye, méltán nevezhetjük a reformáció ünnepét őszi pünkösddnek?!

Reformációi exhortáció a Baar-Madas leánygimnáziumban s ugyanaznap este, némi változtatással a Deák-téri templomban, közös reform, ünnepen. 1928. okt. 31.

A beszéd középső része Dr. Révész Imre debreceni lelkész hat éve olvasott beszédjének reminiscenciája.

K I P A T T A N Ó S Z I K R Á K

JEFTE ÉS LEÁNYA.

Bírák XI. rész egészen felolvasandó. Fogadást tön Jefte az Úrnak és monda: Ha mindenestől kezembe adod az Aramon fiait, akkor valami kijövend az én házammak ajtaján élömbbe, legyen az Úré és megáldozom azt egészen égőáldozatul... és kezébe adá azokat az Úr ... Mikor pedig méné Jefte az ő házához: ime az ő leánya jött ki eleibe ...

Ha elkezdenénk utána kutatni, hogy miből épült fel egy-egy teniplom, hogyan jött létre egy kórház, egy árvaház, hogyan létesült egy-egy birtok, vagy miért van a ház elé ültetve a diófa, künn a temetőben miért olyan gondozott egy sír, kitűnne, hogy valakinek erős fogadása hozta létre. Istennek kedve telik a fogadalmat tevő emberekben. Azokkal mindig kísérletet tesz. Szinte úgy tetszik: hogy kezökbe adja a világ egy korszakának vezetését. Ők a munkatársai s nemde, lehetetlennek látszó dolgokat a fogadalmat tevő emberek vitték véghez.

Vannak fogadalmak, melyek a magunk életének fegyelmezésére irányulnak s nemde, tisztelettel hajolnak meg az emberek is, ha azt mondod: fogadalmam tiltja.

De vannak fogadalmak, melyek kicsiny életünkön felül nyúlva, egy nemzet jövődjének sorsára vannak fordulattal. Egy népet lekötözhetnek, letiporhatnak, de míg öléből jönnek elő olyan fiak, akik fogadalmat tudnak tenni, hogy nem nyugsznak, míg létre nem hozzák a nemzet sorsában a döntő fordulatot, addig az a nép nincs legyőzve. Csak ahol már nincsenek ilyenek — ott a lassú feloszlás hullafoltjai mutatkoznak.

Ti tudjátok, hogy olyan fajta nép vagyunk, amely legjobb fiait életében sohasem értette meg, néha maga pusztította ki magából, hogy aztán sírjából tíz körmével kaparja ki. (Tisza I.)

Ti tudjátok, hogy a sír széléről, sokszor a sírból hozott vissza bennünket egy nagy fogadalmat tevő magyar lélek, aki már más eszközhöz nem tudott nyúlni, mint ehhez a legutolsóhoz. (Széchenyi.)

Ti tudjátok, hogy megcsönkített, nyomorult magyar sorsunkból józan ésszel számítva semmi sem szabadíthat ki, amibe sohasem tudunk még sem belenyugodni, mert ha belenyugszunk, ezer esztendőt bélyegzünk hazugnak. De tudjátok meg azt is, hogy míg fogadalmotétel nem szállt fel innét, az egyetlen betlehemi csillagtól világos magyar éjszakából, melyet Isten elfogad és kipróbál, — addig nem

változtathat Isten a sorsunkon, mert a mostanit, vagy még ezt se érdemeljük. Az Isten nem ilyen magyarokhoz volt szokva, s a magyar angyalok szégyenkezve könyörögnek az Úr orcája előtt.

Nézzétek Jeftét! Hazájából kiűzött, örökségből kitagadott szegénylegény. De mikor meghallotta, hogy hazájának harmadát az ammoniták *elfoglalták azon a jogcímen, hogy Egyiptomból való kijövetel előtt ők laktak azon a földön*, hazamegy és fogadást tesz az Úrnak, az Izrael Istenének, aki nékik a földet Ígéret szerint adta.

Jefte, a zsidó nép megszállott területeinek felszabadítója — ótestamentomí irredenta hős. Jefte tudott fogadalmat tenni az Istennek.

Bárcsak ne kellene magyarázni senkinek, hogy mit jelent az, mikor egy férfi a hazájáért Istennel szövetezik! De egy korcslelkű korszak, mely ködből, hangulatból, képzeletből, felfuvalkodott énjéből gondol ki és *képzeli el* magának egy istent, nehezen tud szövetségre lépni az egész nemzet sorsát szívéen hordozó élő Istennel. Az újesztendőben pedig az Istennel titokban szövetező lelkeket keresétek. Úgy érzem, hogy míg a dőzsölök és a részegen boldog új esztendő kívánók puha fajtata, „minden mindegy” jelszóval lépett át az újévbe, valahol elrejtve, titokban, ma még senki által nem ismerve, útnnk indult a magyar Jefte is, fogadást tón az Úrnak.

De tettek mások is fogadást. Az ország egyik sarkán, ahol megengedték megkérdezni (Sopron és környékén): „Mi akarsz lenni, magyar, vagy más”, fogadást tónék tízezrek s a magyar sorshoz kötötték sorsukat. Gondolunk reájuk magasztos érzélemmel, hogy hűségesek voltak.

Hátha a többit is megkérdeznék! Kiket mostoha apa kínoz és mostoha anya édesget. Nem azt vallaná-e, nem azt fogadná-e: *Áldjon vagy verjen sors keze...* Csak egyszer megkérdeznék. De egyszer meg fogják kérdezni. Hunnia ködből, homályból előlépő Jeftéje megkérdezi. Attól ne féljete, hogy meg fogja kérdezni, attól féljete, ha nem lenne aki megkérdezzék és oh attól, ha már nem lenne kit megkérdezzék.

De az Isten szolgálái nem késnek el, idejében megérkeznek.

Hát Jefte szomorú, szép hajadon leánya, aki hegyek közé bujosított elsiratni szüzességét, hogy nem szülhet fiat szabad nemzetének?! Oh, de hasonlít Jefte leánya a magyar kőműves Kelemennéhez, Déva vára építője ifjú feleségéhez.

Tudjátok, ki lesz a Jefte leánya?!

Te magad, a te ifjúságod, örömeid, gondtalan virulásod. Talán tíz évvel előbb megöszül a hajad, hamarabb megrokkann a vállad. Más vidám lesz, élvezzi az életet, a te szemedből kialszik a tűz, arcod rózsái meghervadnak, — de nem tehetsz róla. fogadalmat tettél, melytől évtizedek múlva ezek gyermekei felmosolyognak, pirosak lesznek, rongyosai felruháztatnak, hazátlanai hazamehetnek.

Jefte leányai, szegény hazám lelkiismeretes emberei, ne sajnáljátok, — a mi Urunk *keresztén* halt meg 33 éves korában.

KRISZTUS A GYÁRBAN.

Luk. VII: 18-23. János az ő tanítványai közül kettőt előszólítván, elküldé Jézushoz, mondván: Te vagy-é az, aki eljövendő vala, vagy mást várjunk? És felelvén Jézus, monda nékik: Elmenvén mondjátok mes Jánosnak, amiket láttatok és hallottatok: hogy a vakok szemeik világát veszik, a sánták járnak, a poklosok megtisztulnak, a siketek hallanak, a halottak feltámadnak, a szegényeknek az evangélium prédikáltatik. És boldog valaki én bennem meg nem botránkozik.

Mélyen tisztelt közönség s kedves atyámfiai! Fel merném tenni ez előtt a több ezer főnyi gyülekezet előtt azt a kérdést: álljon fel az, akinek többé nincs semmi reménye! Tudom, hogy senki sem állhat fel, mert nem bírjuk ki az életet reménység nélkül. És ha el akar-nák tőlünk venni reményeinket, az életet szakítanák ki keblünkéből.

Azt a kérdést azonban nem merném megkockáztatni: van-e *egyetlen közös* reménysége e sok szívnek, amely egyetlen óriási szívvé olvasztana bennünket.

Semmi másunk nincs, csak a reménységeink, de rajtuk elvesztett országot és megbékült világot akarunk visszaszerezni és aki ezt a reményünket akarná elvenni, arra mint a Sátánra, úgy tekinténénk. A világnak minden részéből ismerék embereket, akiknek minden reménységük odaégett s most a régiek romjain egyetlen új reménységük sarjad: a názáreti Jézus. Én is azok közé tartozom, akiknek az emberiség lelki megújulására egyetlen reménységünk a Krisztus. Éppen azért csak Őróla tudok beszélni.

Szinte kétségbeejtő azért, ha mélységesen komoly lelkek, akiknek egyetlen reménységük a Krisztus volt, a csalódás hangján kezdenek Róla is beszélni. Mi reménység lehet még Krisztuson túl. Pedig vannak ilyen hangok.

A Bibliából felolvasott rész a legelső, amely Jézusnak tudtára adja, hogy csalódtam benned.

Megvesztegethetetlen fenségében, mint testté vált lelkiismeret jár keresztelő János a Jordán partján. Kiszakította magát önként a világból, ahol nem lehetett többé becsületesnek maradni, mert az érdekek és hazugságok hínárja lehúzta volna őt is, akit az Isten szigorú keze nevelt.

Nem akart osztozni kora bűneiben s kiment a pusztába, de ott künn meg nem volt nyugta, mert ott benn folyt tovább a gyötrelmes és csalárd élet.

Egyetlen reménysége volt: az eljövendő Krisztus. Beüzenget hát a városba: „elközelített a mennyeknek országa”. S mikor Jézus csakugyan jő, Keresztelő, az aszkéta úgy érzi, mintha lakodalmi menetben a vőlegény vőféléje volna.

De a világ nem változott meg, pedig Jézus már belépett a világba. És ekkor gyöttrő aggodalom fogja el. Hátha nem Ő az! Nem harsannak fel az ítélet trombitái, nem gyúlnak ki az Isten bosszúállásának tüzei. Nem történik semmi, Jézus a szeretetről beszél és a vámszedőkkel barátkozik.

Keresztelőt kétségbeejtő tragikum fenyegeti: Egyetlen reménye van veszendőbe. Követeket küld sürgősen Jézushoz: „Te vagy-e az eljövendő, vagy mást várjunk”.

#

Keresztelő nem ismerte meg ki a Krisztus, mert nem láthatta élete végét. Nem akarta engedni, hogy úgy tisztítsa meg a világot, ahogy Jézus elkezdte, mert azt hitte, úgy nem lehet.

#

A XX-ik század komor, üszkös falairól, mint viharzengés visszhangzik a Keresztelő csalódása.

A hazugságok és érdekek hínárjába keverődött emberiségnek ma már *egyetlen reménye* a Krisztus és mégis azt kiáltja: Úgy nem lehet a modern világot gyötrelmeiből megváltani, ahogy Krisztus akarja.

Egy gyönyörű magyar költeményben híven tükröződik a XX-ik századnak Krisztussal vívódó lelke. Kozma Andornak *Krisztus a gyárban* c. költeménye ez, amelyben:

„Krisztus Urunk a földön járva
Kék zubbonyt öltött s bement a gyárba.
Bement, hogy önön szemei lássák
A tőke s a munka viaskodását.

Az Isten emberré lett ismét,
Bement a gyárba mint segítség”.

A költemény vége az, hogy a munkások, mert:

„A fürge Istenkéz alatt
A munka nagyszerűn halad”,

kiüzi, a gyáros meg kiüzi, mert Jézus megmondja:

„Ne légy te dús, elég ha gazdag,
S jobb módú lesz munkásod az nap”.

A költemény megrendítő, csak az a tévedése van a végén, *hogy Krisztust nem lehet többé kiűzni a gyárakból sem*. Ő erre a földre és lakóira igényt tart. Olyan áron váltotta meg magának, amelyet míg felül nem múl egy másik lakója a földnek, vagy a mennynek, addig az Övé! Nem az eszével, nem a reformjaival, nem új találmányaival: a vérével váltotta meg. Kiűzhetik, megölhetik, de ő visszatér; bemegy a gyárba, be a királyi palotába, be a bőrzére, be a parlamentbe, be a könyvekbe, be a lelkiismeretbe és követeli maga számára a világot, hogy annak elvesztett boldogságát visszaadja.

Krisztus nem riad meg, ha a csalódottak üzenetei jönnek hozzá. Ha a XX-ik század egész kultúráját sirató emberiség jön is hozzá. Ő nem csal meg senkit. Azt üzeni: ismerje meg engem jobban, hiszen a nevemnél alig tudsz rólam többet. Ha egy embert, aki hisz bennem, újjá tudok szülni, az egész romlott társadalmatokon el tudom ugyanazt végezni. Hitetlen emberekkel a Sátán csinál komédiákat, de ha Van egy nemzet, melynek egyetlen reménysége vagyok, akkor ha a hiénák, vagy a bélpoklosok közé került is, kihozom onnan, felemelem és nemzetek előtt csodálatossá teszem. Én belülről tudom megújítani a világot, aki kívülről akarja: az várjon más Messiást.

Mélyen tisztelt közönség! Reánk egyénenként egy-két évtizeden belül megoldja az összes társadalmi kérdéseket— a halál. De nézzétek, már nyomul utánatok az új sereg, amelynek egy rettenetes örökséget hagyunk. Egy világot, melyből kiszorították Krisztust és most nem találjuk benne helyünket. Legyen ez az este egyike azoknak, melyen Krisztus bejött újra a gyárba, melyben befogadták Őt *mint a magyar nemzet egyetlen reménységét*: s mire az unokák ülnek itt a ti helyeiteken, Jézus megoldja a szociális kérdést.

Jertek, szólaljon meg szívünk az anyanyelvén — imádkozzunk:

Örökkévaló Isten, aki előtt mennyei seregek ezrei szolgálnak boldogan, meghajtjuk előtted fejünket és térdünket mi is, hogy imádjunk Téged. Úgy fordulunk feléd, arccal, mint a felkelő nap felé a virágok kelyhe. Áldj meg minden szívmozdulást, mely ma este feléd vonzott, a léleknek minden titokzatos rezdülését, mely a Te üzenetedre megmozdult. Töröld el a mi vétkeinket, mellyel annyit ártottunk egymásnak és magunknak. Mi már beláttuk, hogy bűneinkből fakad minden gyötrelmünk. Szabadulni szeretnénk, de nem tudunk tőlük a magunk erejéből. Újítsd meg a mi érzületünket. Döntsd le a válaszfalakat, melyeket ember és ember közé emelt a gonosz. Taníts bennünket jobbá tenni a világot azáltal, hogy a magunk válaszfalait magunk bontsuk le. Jövel Úr Jézus, a te lelked gyógyítson, a te lelked hódítson.

MÁV. gépgyár nagytermében, a munkásság-részéről tartott nagy ünnepélyen, 1922. dec. havában tartott bibliamagyarázat és imádság, mikor „Ravasz László püspök meglátogatta a tisztviselő-telepi missziói egyházat. 2000 munkás volt jelen.

ÉLET VIZE.

Jel. XXII. 17. h. Aki szomjúhozik, jöjjön el; és aki akarja, vegye az élet v izét ingyen.

Mégis csak *nagyobb* titok az *élet*, mint a halál. Aki a halál titkát akarja kifürkészni, annak előbb az életet kell megoldania, a többi már magától nyílik fel. A vallás is, — bár azt gondolják, hogy a halál kapuján akar erőt venni, — igazában az élet ajtajának zárján próbálgatja kulcsait. A Szentírás utolsó lapjáról felolvasott vers is, ahol a próféciák beteljesednek, nyelvek megszűnnek, a bukott világ megváltása befejezést nyert s egyetlen, tiszta hangba, vox coelestisbe csendül a világtörténet minden szenvedése, — az életről, az örökélet vizéről beszél. *A felolvasott vers egyetlen mondatba foglalt vallástörténet.* Avagy nem álmodozott-e minden nép már ifjúsága hajnalán az élet vizéről, az Örök ifjúság forrásáról, a halhatatlanság italáról?! Álmodok, legendák, hőskötemények ezek, de annál szenvedélyesebben bizonyítják, hogy mióta az ember *ember*, mindig érezte: van benne valami, aminek nem szabadna meghalni s mégis meg kell halni, vagy rászolgált a halálra. Hogyan tudná megőrizni, megújítani az örök ifjúságot? S a víz felfrissítő, éltető erejében ragadta meg a halhatatlan szimbólumot. Nézd meg, ott van a magyar néplélek rejtekében, a János vitéz regéjében a kék tó, tiszta tó, melyből az élet vize árad, ott van a napkeleti népek önkívületi állapotba emelő „szóma” italában, az olimpuszi istenek „nektárjában” az élet vize, ami az istenek életét tartja fenn.

Hogyan szerezhetné meg a halandó ember magának ezt az italt? Bizonyára az Istenek féltékenyen őrzik és elrejtik az emberek elől. Hetedhét országon túl, elérhetetlen hegycsúcsokon sárkányok és szörnyetegek őrzik. Éveken át tartó önkínzás és emberfeletti bűnbánat árán cseppentenek egy cseppet a mennyei itala szomjúhozó száraz nyelvére, s csak rendkívüli erejű emberek kaphatják meg, míg a milliók leélik egynapos tiszavirág életüket anélkül, hogy éltek volna.

Ha valaki tudni akarja mi az evangélium, megismerheti ebből a három szóból: *jöjjön, vegye, ingyen.* Mekkora dobbanhatott a világ szíve, mikor feltárult előtte a titok: az egy igaz Isten nem a maga számára tartja fenn kizárólag az örökéletet, hanem az a vágya, a természete, az elvégzett tanácsa, azért van az egész világ története, hogy adja az *élet vizét ingyen.* Nem őrizteti sárkányokkal.

nem rejti égbenyúló hegycsúcsok tetején, vagy barlangok mélyén, nem mondja: *menj* hetedhét országon át, hanem azt mondja: *jöjj*, az én szerelmes fiam életében és halálában megnyitottam számodra az élet vizének forrásait, Krisztus az *élet vize*, mely ott az olajfák alatt buggyant fel s aki hiszen Őbenne, azé az élet,

Egyik legmegrázóbb prédikáció volt reám nézve, mikor ott álltam a bázeli képcsarnokban Böcklinnek világhírű képe, az Aqua vitae előtt. A sziklából gazdagon ömlő vizet egy kis földbe vajt medence fogja fel s a medence egyik oldalán tolakodva, egymást megelőzni, félreszorítani kész mohósággal roskadozó aggastyánok, botra támaszkodó betegek, bélyeges arcok, sűrű fátyolos asszonyok, puffadt arcú kéjencek, zavaros tekintetű bölcsek, fáradt főpapok nyújtják ki aszott kezüket az élet vize után, hogy úgy pusztá marokkal szürcsölgék fel a megifjító italt. Köröskörül a porba hajtva a pénz, a nyaklánc, rendjelek és a diadémok. A másik oldalon pedig frissen, ruganyosan, az ifjúság hamvával és pírjával arcán lép ki egy férfi és egy nő. A modern embernek a lelkében is ott van az élet vizének keresése s minél inkább megcsalja a világ és megvéníti a csalódás, annál hiszékenyebben kóstolgatja az élet vize néven felkínált keverékeket. De úgy éreztem, hogy a festő a prédikációnak felét mondotta el festményében. A testi *örök ifjúságot*, szépséget visszaadó élet vizét szemléltette, amit élete egy-egy óráján, vagy őszi hangulatában mindenki visszasír. Ilyen életnek vizét nem adott az Isten, mert a virágtól gyümölcsöt vár s nem meddőséget.

Annak a prédikációnak befejezését hadd mondjam el itt. Az élet vizét nem az kapja meg, aki tudja, hogy hol van, nem is az, aki ismeri az eredetét és a másokon gyakorolt hatalmát, — *ingyen* kapja mindenki, de csak az, *egyedül* az, aki *megszomjúhozta*. Nézzétek, egyszer csak annyira jelentéktelen lesz az, ami most olyan óriási fontosságú, a szerencse, a karrier, a pozíció, a ruha, a valuta, a nemzetközi bonyodalmak, *hanem csak az*, hogy ismerted-e Őt, s ismert-e téged Ő, a *Krisztus*, ittál-e az Ő életéből s hallottad -e szavat, a „*te hitet megtartott téged*”. Az lesz az egyetlen kérdés, mennyire hasonlítunk Őhöz, mi hasonló bennünk Ővele. Keresi arcunkon a Krisztus vonásait. Jaj, mi lesz velünk, ha korszokban vittük az élet vizét, de magunk az élvezetek vizét ittuk. Jaj lesz nektek, ha gyönyörködni akartok az élő víz forrásának zúgásában, de nem szomjúhozzátok, mert más már kielégített titeket, jaj lesz nektek, ha a bűnvallók sorába nem álltok be, mert az nem előkelő társaság.

Mikor az üdvösség szomjúsága, a krisztusi életből való 1 észtekérés szomjúsága kínzó erővel ébredt fel lelkedben, akkor kopogtatál az élet kapuján s odabent szól az Úr egy angyalának: „egy fiam megszomjúhozott, adjad néki az élet vizét ingyen”.

Mintha a Lélek által menne köztünk s csendesen mondaná: jöjjetek, kik szomjúhoztok e vizekre, mert aki e vízből iszik, örökéletre buzgó víznek kútfeje lesz őbenne.

A KENYÉR.

Ján. VI: 55/a. Az én testem bizony étel.

A kenyér. Az emberiség történetében alig van fontosabb szerepet játszó szó. Minden nyelvben ismeretes. A víz, a levegő és a kenyér, ez a három útitárs kíséri az embert. Bármelyik maradna el, az emberi élet jutna végveszélybe.

Ahol levegő nincsen, ott élő testi lény nem létezik. Ahol víz nincs, élő testi lény nem gyarapodhatik. Ahol a kenyér megjelent, ott lépett fel az ember, mint magasabbrendű lény, elszakadva az állati öntudatlanságból. A madarak világában nem ismerik a kenyeret, az állatok nem tudják elkészíteni. Csak az ember tudja a maga táplálására a gabonaszemből ezt a csodálatos élet-anyagot megteremteni. A kenyér ahol megjelent, ott megjelent a munka, belépett az ember életébe a föld meghódításának gondolata, belépett az erkölcs. A kenyérral fejlődik ki a család, a nép, a társadalom kialakulásnak alapja a kenyér. Öntudatra eszmélés a kenyér, hogy az ember — ember. Oh, milyen íze lehetett az első falat kenyérnek, amelyet az első ember megízlelt?! Azóta nem tud ellenni kenyér nélkül. Naponkénti szükségletté vált. Az első szó ott esik a kenyérről a paradicsomkert kapujában: „orcád veritékével egyed a te kenyeredet”. Majd morjló zúgásként hangzik fel a világvárosok utcáin: „panem et circenses”. A nagy rivalgást túlharsogja a kísértés hegyéről az Isten-ember szava: „nemcsak kenyérral él az ember”, s a modern kor nagy technikai és szellemi vívmányainak magaslatán a mélységből feltör a morajlás a több kenyér, a jobb kenyér után. Sokan a világtörténet egyetlen mozgató erejének látják, mely forradalmakat szül, véres háborúkat indít meg, testvérgyilkosságra ingerel — a nagyobb darab kenyérért. Emberi sorsot jelöl meg, hogy kinek milyen kenyér jut, verejtékével sózott-e, koldus kenyér-e, véres kenyér — vagy kegyelem kenyér?! Az ember egész sorsára kihat ez a kérdés s a veleje megoszlásáig le ér, vajjon az Isten adja-e a kezébe, vagy az ördög kemencéjébe sütötték számára?!

De van a kenyérnek egy sokkal misztikusabb jelentősége is. Nézd csak meg, ki is vagy te ember testedre nézve?! Nem abból az anyagból vagy-e, amiből a kenyered?! A kis búzaszem elkezd a földben vékony hajszál gyökereket kibocsátani magából s láthatatlan csöveken felszívja a föld nedvét, kiválasztja azokat az alkat-

vészeket, melyek lenn a felszínen, egy méter magasságban, ugyan-
 azt a magot hozzák létre, ami ott lenn meghalt. Egy szem fel-
 áldozza magát és létre hoz harmincat. Az alkatrésze ugyanaz, ami
 a földé, de a kalászban már finom liszt lesz, ami a földben még nyers
 humusz. A holt anyag átalakul élővé, a barna, fekete föld, fehér,
 selymes lisztté. Azt a fekete földet ilyen magasabbrendűségbe át-
 változott formában dagasztod tésztaivá és sütöd meg kemencében
 elomló, éltető, lágy kenyérré s abból az anyagból épited fel a tes-
 tedet, amin lábaddal tiporsz. Mintha a földből kinőtt búzaszem
 volnál, mintha minden ember egy földből kinőtt szobor volna, csak
 éppen, hogy járn tud, élő szobor, melynek létrejöttén millió búza-
 kalász dolgozott, s mely egyszer visszahanyatlik újra a porba, hon-
 nan vétetett. A kenyér a nagy összekapcsolónk a földdel, nem enged
 elszakadni attól, de nem hagy elpusztulni sem s a föld kifogyha-
 tatlan tárháza megnyitja kapuit s minden évben évezredek óta
 megadja, ami az élő teremtményeknek szükséges. Sohse fogy ki,
 mindig tele van, bármennyit, vesznek is ki belőle, sohasem lesz
 kevesebb.

Im a kenyér, amely koronáknál és drágaköveknél értékesebb,
 pedig minden nap, minden asztalra felkerül; ime a kenyér, mely
 birodalmaknál és ércszobroknál maradandóbb, pedig csak múló föld-
 ből vétetett; ime a kenyér nagyobb hatalmasság, mint a hódítók
 fegyverei együttvéve, pedig gyenge asszonykezek készítménye;
 ime a kenyér, melyet mindenkinek enni kell, hogy életét fenn-
 tarthassa.

S ehhez a kenyérhez hasonlítva Jézus a maga testét, mondja:
 „bizony az én testem kenyér”.

*

Költőknek, hódítóknak, hadvezéreknek ismeretes önmagukról
 tett vallomása. Mondottak nagyokat és elvakultságukban tettek
 merész kijelentéseket, de ilyen egyszerűen nagyot nem merészt
 senki emberi nyelven önmagáról mondani: „*Bizony az én testem ke-
 nyér, aki eszi az én testemet, örök élete van annak*”.

Milyen hallatlanul ebizakodott szó volna bárki halandó
 ajakán: „Én vagyok az életnek kenyere” (Ján. e. VI: 48.), de Jézus
 ajakán olyan hitele van, mint mikor az örökkévaló Isten az özönvíz
 után megígérte: „vetés és aratás ezután meg nem szűnnek”.

Akinek elfogta már bensőjét nyomorult és bukott voltunk
 miatt a szomorúság, aki epedett a bűnbocsánat után, aki becsületes,
 komolysággal kereste az Isten előtt való megigazolást, az tudja,
 milyen nélkülözhetetlen kenyér a hívó embernek a megfeszített
 Krisztus teste, de tudja azt a nagy titkot is, hogyan változik ke-
 nyérré, éltető, erőt adó táplálékká az a golgotai szenvedés. Test-
 véreim, ti tudjátok, milyen nagy vita van a keresztyénségben az
 úrvacsora kérdése felett. A római egyház azt tanítja, hogy a kenyér
 és bor átváltozik Krisztus urunk valóságos testévé. Nemde inkább
 fordítva igaz, hogy a Krisztus teste, szenvedése és áldozata az úr-
 vacsorában változik át számunkra irgalommá, könyörületté, ke-

nyérré, elárvult életünket örökbe fogadó szeretetté? Krisztus olyan nélkülözhetetlen, mint a testi kenyér. Nem csemege, nem nyalánkság, nem dúsan rakott asztaloknak fölöslege. Mindennapi egyszerű eledel, de mindennél jobb és egészségesebb.

Hadd kérdezzem meg csendesen: ilyen nélkülözhetetlen már számotokra a Krisztus?

Királyok aranytányérján, koldusok tarisznyájában a kenyér egyformán kenyér. Nélkülözhetetlen, mert tápláló. Próbálná meg csak valaki mesterséges úton előállítani, biztosan erejét és egészségét ásná alá különködésével. A természetes és egészséges életfenntartás alapja a kenyér, minden más ráadás, de ha kenyér nem volna, az egész emberi nem elsatnyulna és nyomorultul elveszne. Ilyen nagy, egyetemes étlettápláló erő a Krisztus s ilyen is akar lenni. Ma már azok is élvezik áldását, akik nem ismerik és megtagadják. Hogy e világon a gazdagnak a kenyérből a fehér jut, a szegénynek a fekete, az e bűn alá rekesztett világnak igazságtalansága, de Krisztusból mindenkinek egyformán jut. Nem más szeretetet a hatalmasnak, nem fényesebb menyországot a gazdagnak s kevésbé dicsőséges a szegénynek.

Nem gazdagok és nem szegények, nem urak és szolgák, nem magasrangúak és alacsonyok járulnak a szent asztalhoz, hanem egyenlők, az Isten gyermekei, testvérek, akikért valamennyiünkért meg kellett halni az Úr Jézusnak. Amilyen egyenlők leszünk a halálban, olyan egyenlők vagyunk az Úr asztala körül. Ember, eszmélj rá, hogy ember vagy. A földből veszed portestednek táplálékát, a mennyből veszed halhatatlan lelked éltető erejét.

*

Kedves halasi gyülekezet! Vannak tudósok, akik azt mondják, hogy a különböző országok lakosainak jelleme szoros összefüggésben van a táplálékával is, nemcsak az éghajlattal. Az északi ember földje csak burgonyát terem, a tótok zabkenyéren nőnek fel — de a magyar föld megtermi a legkiválóbb búzát s a magyar gyermek búzakenyéren nő fel. Nincs is hiba a magyar ember testi erejében, meglátszik rajta, hogy a magyar föld legdrágább terméséből adott neki Isten — hogy kenyerét megszegje. Van-e itt valaki, aki elhagyná a búzakenyeret a zabkenyérért?!

Mikor a paróchiáról ide a templomba bejöttünk, erős férfemberek sűrű sokadalma feketélett a templom előtti piactéren. Gondoltam magamban, hogyan fér ez a rengeteg ember a templomba?! Tisztességtudóan utat nyitottak, köszöntöttek is. Köszöntésükből tudom, hogy atyafiak. He nem jöttek be a templomba. Miért nem jönnek be a halasi férfiak a templomba? Hát nekik nem kell a Krisztus kenyere?! Miért vetik meg az Istennek földi kenyérünkönél is drágább ajándékát: a szent evangéliumot, az édesanyjuk, a szent eklézsia sütötte kenyeret, a prédikációt, az éneket, az imádságot? Miért ízlik jobban a piaci beszéd, mint az Isten beszéde? Fiatal ember vagyok még, de ne vessétek meg a szót számban. Nagy baj ez s nagy baj lesz még ebből, ha itt az emberek eljönnek

a templom küszöbéig, de eszükbe sem jut, hogy belépjenek rajta. Minek kell még megtörténni, hogy a piactéren álldogáló emberek sűrű sokadalma is átlépje a templom küszöbét? Nem volt elég a világháború?! Nem volt elég a forradalmak?! Nem elég, hogy a reformátusság itt fogy, egyre fogy, a másik felekezet pedig nő — a fejtekre nő?!

A keresztyén Nőszövetség azért jött ide évi konferenciáját megtartani, hogy a százados, nagy hírű eklézsia hiténél, itt az alföld szívében felmelegedjék.

Kedves halasi református asszonyok és leányok, akiknek pad-sorai itt a templomban sűrűn tele vannak, kettős nagy feladat várakozik reátok. Süssétek csak továbbra is a drága magyar föld terméséből a kenyeret — félóránymára már nem magyar föld az ma, amit magyar vér szerze, — de a ti hitbuzgóságotok, kegyes és istenfélő családi életetek szoktassa rá újból fiaitokat, uratokat, hogy ama mennyei kenyérből is egyenek: „*Melyből aki eszik, örök élelé van annak*”.

Halas. 1923 aug. 1 keresztyén Leányegyesület konferenciájának hálaadó istentiszteletén.

EMBERHALÁSZOK.

Máté XIII: 47-ŐŰ. Szintén hasonlatos a mennyeknek országa a tengerbe vetett gyalomhoz, amely mindenféle fajtát összefogott; melyet, minekutána megtelt, a partra vontak a halászok, és leülvén, a jókat edényekbe gyűjtötték, a hitványakat pedig kihányták, így lesz a világ végén is: Eljönnek majd az angyalok, és kiválasztják a gonoszokat az igazak közül. És a tüzes kemencébe vetik őket; ott leszen sírás és fogcsikorgatás.

Jézus több ízben hasonlítja az emberek között végzett munkáját *halászathoz* s tanítványainak feladatát is úgy jellemzi, hogy az *emberhalászat*. Ismeretes, hogy hasonlítja munkáját a *magvetéshez* is, a kovászhoz is, a sóhoz is, tanítványait majd a király lakomájára hívogató szolgálóknak, majd pásztornak, majd koszorús leányoknak, máskor sáfároknak, de halászoknak is nevezi, akik embereket fognak. Könnyen zavarba jutnánk ennyi hasonlat hallatára Krisztus munkája felől, ha nem tudnánk, hogy ez a sokféle hasonlat mindig egyet akar szemléltetni, azt a legfőbbet, ami Jézus lelkét egészen eltöltötte: *hogyan tudnám az emberi lelkeket megragadni és követőimmé tenni!*

Jézus nagyon jól tudja, hogy az emberi lelkek zára nem egy kulcsra nyílik. Bizonyos közelségre van szüksége Jézusnak is, hogy az emberek megismerjék. A távolról szemlélő mindig helytelen ítéletet alkot, vagy téves véleményeket táplál, még ha a leghízelgőbb is véleménye. Legalább egy kicsit meg kell kóstolni mindenkinek, aki Jézust meg akarja érteni, azt a lelkületet, amely a keblét eltöltő igazságot, világosságot mással is közölni akarja. Szerencsére, ezt nem kell bővebben magyarázni senkinek sem. Bábel tornya lerombolása óta az ember mást sem tesz, mint egymást akarja meggyőzni a maga igazáról. A *halászatban* is az emberi lélek meghódításának egyik módját tárja fel Jézus. Ő nem tagadja el és nem leplezi el szándékát. Nyíltan feltárja, hogy meg akarja ragadni az embereket. „Jöjjetek énhozzám mindnyájan”. Azokat is hívja, akik a hívó szónak nem engednek, mert nem tudnak engedni.

Látja Jézus, hogy az emberi lelkek a világi életben olyanok, mint a halak. Hiába nyúlsz utánuk szabad kézzel. Csak a vizet marokolod. Látod őket, de ha utána nyúlsz, eltűnnek. A halakat sem lehet

puszta szóval előcsalogatni. Érzéketlenek a legszebb zenére is. Ki kell vetni a hálót s a partra kell húzni, hogy megfoghatók legyenek. Jézus emberi lelkeket hódító munkájában alkalmazza az Ige magvetését is, a kertész gondos ápolását és nyesegetését, oltogatását, de a nagy háló kivetését is.

*

Az egyháznak, mint Krisztus munkája folytatójának, ilyen nagy hálókivetésre is fel kell készülni. Nem szabad elfelejteni, hogy nemcsak magot vet, oltogat, épít és nevel, hanem lelkeket kell hódítani. A nagy hálövetést modern nyelven propagandának, vagy egyházi szóhasználatban misszióknak nevezhetjük.

Könnyen megfélemedezik az egyház erről a hálövetésről, mert rendkívüli fáradsággal jár. Évtizedekig, évszázadokig visszavonulva él zárt falai között s meglegszik azzal, hogy a gondjaira bízott nyáját őrzi, a falakat tatarozza, a szokott, szabványos dolgokat hűséggel elvégzi. Természetes szaporodása a születések útján való szaporodás. Mesteri szervezetével, a *tulajdonjog* alapján elkönnyveli a lelkeket, hogy azok az övéi. Egyszer azonban megdöbbenve veszi észre, hogy hasztalan tartja nyilván tagjait, azok már nem az övéi. Míg azon a véleményen volt, hogy szervezete és a jog védi, elfeledkezett arról, hogy szomszédai is vannak, akik nem respektálják jogait, hanem azon a véleményen vannak, hogy aki meg tudja hódítani a lelket, aki nagyobb igazságot tár az emberek elé, az a nyertes. A felolvasott példázat a mi református egyházunkat is kötelezi arra, hogy a lelkek megnyerésének azt a módját, amit a felolvasott példázat mond, a nagy hálövetést, alkalmazza.

Úgy szoktunk az egyházi munkáról beszélni, hogy pásztorolni kell. *Igen, pásztorolni* — a nyáját. De a hálókivetés, az egészen más. *Az emberi lelkekre ki kell vetni Krisztus hálóját.* Ne ijedjünk meg ettől a szótól. Nem elhalászni akarunk mi senkitől sem. Ebben a fővárosban rengeteg ember él, aki *senkié*. Akit Krisztus hálójába befogni mindenkinek lehet — aki tudja. Azután nekünk, reformátusoknak mennyi egyháztagunk van, akiket az egyháznak, ha csak a törvény kezével meg nem akarja fogni, a nagy háló kifeszítésével lehet elérni.

Jézus ebből a világból akarja kihalászni az emberi lelkeket s maga az egyház is egy nagy háló, amelyet belevet a világba, hogy általa ragadja meg, tartsa fogva a lelkeket.

A tényleges halászat és a lélek halászata között a sok hasonlóság között egy *döntő különbség* van. A halat, ha kifogják a vízből, elpusztul; ha Krisztus kifogja a lelket a világból, életelemébe helyezi vissza, mert boldogságát adja vissza, emberi méltóságát állítja helyre, a vak végzet uralma alól atyai gondviselése oltalma alá helyezi, kicsavarja, mint szivacsból e világ rútságának iszapját, hogy megtöltse tisztasággal, jellemmel, ihletéssel, égi vágyakkal, erővel és hittel.

Ki segít a hálót a partra húzni?

SZÁNTSATOK ÚJ UGART.

Jeremiás IV: 3. Szántsatok magatoknak új ugart és ne vessetek tövisek közé.

Még egy utolsó, meleg kézszorítás búcsúzásul, amelyben benne van az egész lelkünk, ez akar lenni a beszédem. Mint a kapufánál búcsúzó, fogjuk meg egymás kezét s kössük egymás szívére még egyszer, ami ebből a napból reánk tartozik. Legyen olyan meleg és kemény a visszaszorítás, mint amilyen erős szeretne lenni a búcsú-kézfogásban tett fogadalom.

A világ minden részéből összesereglett református testvérekkel szorítottunk ma kezét — és mi álljuk is a kézfogást. Egy van még hátra. Egymásnak is kezét kell adnunk, az 1100 magyar eklézsia presbitereinek, — mit mondok? — a 2500 Istent magyarul dicséző református eklézsia vezérkarának, hogy — *összefogunk*.

Mire fogunk össze? Ne nyújtsd addig a kezed, míg világos feleletet nem adsz erre a kérdésre. Ne nyújtsd kezed, míg nem tudod *kinek* adod s *mibe kerül* a kézadás.

I.

Búcsúzkodásunkba belezendül a pásztorok és presbiterek konferenciájának vezérlő gondolata, az isteni parancs: „*Szántsatok új szántást*”. (Hos. X: 12.) Munkára szólít ez a kézfogás. Régóta vár már ez a nép, hogy egymással kezét fogjon. Régóta vár már Isten ilyen összefogásra az ő magyar eklézsiajában, mert régóta parlagon hever itt Istennek sok, nagy szántóföldje. Gyakran elrévedez a tekintetünk ezen az egyházi parlagon. Micsoda rengeteg erő megy itt veszendőbe, mert nincs kihasználva. A megművelt földnek kicsi a hozadéka. A munkások sírnak. Alvó faluk, törpe egyházak, mamut-egyházak, alvó gyülekezetek. Az Isten mégis tartogatja. Vajjon mire tartogatja?!

Volna ez az őserő, ezek a földi javak, az a történelmi múlt, az a képesség, ami a magyar népben és a református eklézsiaikban van — más nemzeté, mit tudna belőle kihozni! És itt sír mindenki! Sírnak az árvák, hogy nincs pártfogó, sírnak a szegények, hogy nincs gondoskodás, sírnak az iskolák, hogy nem bírják fenntartani a gyü-

lekezetek, sír a tudomány, hogy nincs elég művelője, sírnak az üres templomok, hogy a nép elvadul.

Hát olyan sovány ez a föld, olyan alkalmatlan a magyar lélek a krisztianizmusra? Nem, nem! A múlt másról beszél.

Maga áldozatos erejéből emelte falusi iskoláknak és csillagos tornyoknak ezreiről, félévszázánál több kollégiumról, nádfödeles hajlékokba beplántált Bibliáról, a föld népéből előhívott tehetségek tízezreiről, százados elnyomásról, vallásáért háromszor fegyvert ragadó harcokról, hitéért gályára hurcolt prédikátorokról, külföldön nyomtatott Bibliákról, elfoglalt templomok százairól szól a történelem. Hát még mily csodálatos hitűségről beszélnek a kövek, az úrasztali edények, a végrendeletek, s a puritán közszellem, melyet ez az egyház kialakított a magyar udvarházakban. Micsoda aratás az Úr földjén! Krisztus koronájába a magyar lélekből is vittek aranyat és drágaköveket. Miért hát most a sírás?! Talán kevés a föld? Nagyobb az elnyomás mint a múltban? Nem, nem! *Sok az ugar*, s kevés a szántó. Ezért a siralom.

Méltán hangzik az Úr szájából a parancs a megújulásra szomjúhozó történelmi egyház ma élő fiaihoz: *szántsatok!*

Szántsátok fel az új ugart — és megszűnik a siralom. Ugart törni, az ekevasat mélyre eresztetni, háromszor is megforgatni, — hej de kemény munka. Nem sokon látszik meg közületek, hogy ugartörő munkában vagytok foglalatosak! Nagyon elkényelmesedtél, magyar református lelkipásztor! Pedig a lélek ugarát éppen olyan nehéz feltörni, mint a magyar ugart. A magyar falu népe lelkének a Krisztus befogadása előkészítésére annyi munka kell, mint amennyit ő fordít a földje megművelésére. Presbiter testvérem! Mi dolgod van otthon a gyülekezetben?! Milyen munkát végzesz?! Vagy nem találsz dolgot — csak *szavazol?* Ez az egyetlen tiszted? Tudjátok-e, hogy presbiteriális egyházalkotmányunk azon vérzik el, hogy más dolog nem akad az eklézsiában, mint a szavazás. Menj haza, nézz körül, hol az ugar az eklézsiában és szántsatok.

II.

De az Ige azt is mondja: *vessetek*. Egyházunk ősi rendeltetéséhez soha hűtlen nem lett. Az igehirdetést nem cserélte fel ceremóniákkal és külső cselekményekkel. A magvető kiméne minden évben vetni. Sokat tépelődtem már rajta, hol van mégis a baj, ha se a földben, se a vetőmagban nincs hiba. Rájöttem itt Pesten, vetés közben. Az a baj, hogy itt az *ugarra* is vetünk — tövis közé. A vetés könnyebb, mint a szántás, de ahol nincs szántás, ahol meg nem hasadozik a föld kebele, hiába vetsz oda. Ha ki nem forgatod a gyom gyökerét, ott vethetsz tíz évig, húsz évig, ötven évig — kalász ott alig terem. Tegyétek szívetekre kezeteiket. Hát ahol tolvaj, káromkodó, gyermekelhajtó generáció nő fel évtizedről-évtizedre benn az eklézsiában, ér ott valamit a vetés? Ahol se Bibliát nem olvasnak, se a családban nem imádkoznak, ahol már csak a nagy ünnepeken mennek el a templomba, — felnőhet ott a mag a kalászban Ahol nincs

semmi egyházfegyelem, amely fedd és gyógyít, — van ott eklézsia?! Nagy búsultában neki áll az ember, hogy a gyomot kitepi. Abba beleöszülsz, ha csak a gyomot téped, mire a végére érsz a földnek, újra kezdheted. Abba fásul és keseredik el a lélek, ha csak gyomot, gyomot, mindig csak gyomot tép s nem hullámozik a kalász. Egyszer csak már nem is gyomlálasz, hadd burjánozzon, nem lehet itt semmit elérni. Sok gyülekezet presbitériumát megüli ez az ólmos, nehéz köd. Próbáljátok meg újra. De ne a gyomláláson, hanem a *szántáson* és a *vetésen* kezdjétek. Ültess a gyermekekbe, a konfirmándusokba, a leventékbe, a házasságokba — meglátod, vetésed kizsendül a feltört ugaron.

Mikor Jeremiás a könyve elejéből felolvasott ígét népe lelkiismeretébe kiáltotta, még fiatal volt, telve a megújulás reménységével. Könyve végén van egy ige, mikor azokat mondja, már öszülnek a fürtjei. A fiatal Jeremiás hangja tele van a megújulás reménységével. Az öreg Jeremiás szava a legszomorúbb szó, ami prófétai ajkát elhagyta. Meg tudjuk belőle, hogy szava süket fülekre talált. A nép nem szántott új ugart, tovább is a tövis közé vetett — minden maradt a régiben. Jeremiás ezzel az isteni üzenettel végzi prófétálását: „Nem volt többé reménység”.

Halljátok-e a hozzánk kiáltó isteni szót, édes-bús szerelemmel szeretett magyar eklézsiák pásztorai, presbiterei. Egy hajóskapitány beszélte el, hogy az északi tengeren csendes méltóságban úszott felénk egy halászhajó a tengeráramlaton. Mikor közelebb ért a hajó, távcsövön jól kivehették, hogy a kapitány ott van a kormányznál s a matrózok is ott ülnek az evezőknél. De a kiáltásra semmi válasz nem jött a bárkából. Némán és süketen közelített a hajó. Mikor a hajót elérték, megdöbbenve vették észre, hogy a bárkában ülő halászok mind megfagyva ülnek a helyükön.

Testvéreim, búcsúzóul egy hang szól hozzánk s egy kéz nyúl felénk, az Isten keze. Szánts, vess, de ne tövis közé! Most már tudod, kinek adod és mibe kerül a kézadás. Ha mered, tedd bele kezedet az Ő hatalmas kezébe. Ne félj, vezet is és erőt is ad.

A presbiteri világyűléssel kapcsolatos budapesti II-ik presbiteri kongresszuson tartott befejező áhítat. 1927 szept.

„EZ A HARC A MIÉNK”.

Volt egy város, az ó-kori híres, görög Athén. Ege mindig mosolyt és derűt sugárzott alá, lakói arcán is a boldogság ragyogott. Nem ismerte a nyomort, betegség nem sorvasztotta, fiatalokat benne sohasem temettek. Az öregek legfőbb öröme az volt, hogy tudtak örülni a fiatalságának s az ifjúság tudott örömet szerezni a felnőtteknek. De a boldog várost hatalmukba kerítették a krétaiak s nagy sarcot vetettek ki rá évenként. A derű halványabb lett, megismerkedett a szegénységgel is, de az ifjúság továbbra is szemefénye maradt az öregeknek.

A krétai király egy esztendőben azonban nem aranyat s a tengerből halászott drága gyöngyöt kívánt, hanem 24 hajnalarcú ifjút, 12 hajadont és 12 serdülő legényt, hogy az udvarába szolgálatra állítsa. Hajóra kelt a 24 ifjú — és soha többé nem látta kék egű hazáját. Mikor jött az új sarc fizetés napja, megint 24 ifjút kívánt a király, minden évben újra meg újra. Athénben mindenki gyászruhát öltött és elfelejtették a mosolygást. Rettegve várták az új esztendőt, hogy kire esik a sors, ki száll hajóra, a krétai király udvarába. Athénben csak ifjúnak nem volt jó lenni. Athénben nem volt jó születni. Mit csinált a krétai király az athéni ifjakkal! Egy szörnyetegnek: a *Minotourosnak* táplálására vetette oda őket. Csak elbocsátott egyet-egyet a knozoszi labirintusba — csak a sikoltásukat hallották — s a 24 ifjú minden esztendőben elfogyott. Így beszéli el a görög monda a főníciai Moloch-áldozatoknak rettentő kultuszát, mely betört a görög kultúrába, megsemmisítéssel fenyegette a tisztultabb görög világot. Míg végre megjelenik *Theseus* és legyőzi a *Minotaurost* és megszabadítja Athént és ifjúságát.

Van egy város, az ege ritkán mosolygós, lakói arcán a boldogság ritkán ragyog, ismeri a nyomort s a betegséget, falai közt több fiátalt, mint öreget temetnek; az öregek nem igen tudnak örülni a fiatalságnak és az ifjúság nem igen tud örömet szerezni a felnőtteknek. Szülő a gyermeket csak meg tudja őrizni, de mikor ifjúsorba lép, rettegve ereszti ki az utcára, mert nem tudja, ki rontja meg a lelkét-testét. Nem százával, ezrével hull évenként áldozatul a modern *Minotauros*, a nagyvárosi hitetlenség, léhaság és erkölcstelenség martalékává, csak elindul a nagyvárosi labirintusban s egyszer szembe találkozik a reá várakozó szörnyeteggel.

Tudjátok, melyik város az? Ez a mi ragyogó fővárosunk, amelyben aki nem léha, az oly szomorú, aki nem lelkiismeretlen, oly nehezen él. Minden nagy városban, Európa metropolisaiban mindenütt ott tanyázik a Minotauros, amelynek minden nemzet áldozatul hozza évről-évre ifjúsága egy részét. A keresztyén kultúrát soha nagyobb veszély még nem fenyegette. *Ez a legrettentőbb adó, amit az emberiség valaha is a bűnnek fizetett*, — a saját ifjúságát kell odatvetni martalékul, mert nem tudja kibontani a bűntől való szabadság zászlaját. Bárgyún, tompán és cinikusan fizeti és fogja fizetni ezt a sarcot a magyar is *mindaddig, míg...* bárgyún, tompán, vagy cinikusan mennek ifjaink és leányaink a Minotauros elé *mindaddig, míg a Theseusok meg nem érkeznek*.

Ti vagytok-e — magyar cserkészek — a magyar Theseusok?! Úgy jelentetek meg az elernyed, dekadenciába és sorsába tompán beletörődő magyar ifjúság láthatárán, mint akik azt Ígértek, hogy: „*Ránk vár a világ s ez a harc a miénk*”.

Ez a harc a tiétek? A modern Minotauros hatalma alól a magyar ifjúság kiszabadítása? *Ez a harc a tiétek!* Ez-e hajtőereje a cserkészmozgalomnak? Oh, ha nem ez, akkor csak vak parádé az egész mozgalom s ti is áldozatul estek előbb, vagy utóbb az ifjú vérre és lélekre éhező szörnyetegnek. Akkor göngyölítsetek be a zászlót, mert játéktárgy az; nem az ifjúság bűn ellen való szabadságharcának a proklamálása.

Oh, ne fosszatok meg a reménységüktől! Nézzétek, az öregek arca is fényleni kezd jöttötökre, reménység csillan meg a szülők szemében, könny, örömkönnny játszik a szemünkben. Szép hajnali sugar a Krisztus eklézsiajának szemében, Hajnal csapatom! Nem tudtam néktek külön helyet adni, mint egy souterrain-helyiséget. Bölcsöd egy kicsi, köves szoba sarkában ringott, járnai egy földalatti helyiségben tanultál, melynek ablakán nem süt be a nap, mégis te vagy a *Hajnal*. Másutt palotákat építenek, nagy termeket a cserkészeknek, szegény anyákat meg ne vessétek a szegényes hajlékért, már rakja a krajcárokat, hogy mire megnőttök, öt év múlva tágasabb otthonba vezessen benneteket.

Most kiléptél a souterrain-helyiségből a gyülekezet színe elé. *Zászlót kérsz*, hogy kibontsd az ifjúság tömörítésére, a szent szabadságharcra a nagyváros szörnyetege ellen. *Adunk néktek zászlót*, melynek ez a felirata: „*Légy hív mindhalálig*”. Aki zászlót emel, az harcra indul. E zászlót a gyülekezet, a Krisztus népe adja nektek, hogy harcoljátok ki a testben, lélekben erős, egyenes lelkű, tiszta és hívő ifjúság szabadságharcát. A zászló harcra int, de aki a zászló alatt egybe gyűl, az békességben, egyetértésben, engedelmisségben él egymással és parancsnokaival. így adjuk néktek a zászlót s ezért adjuk a kezetekbe, ti őrizzétek.

Még csak egyet hadd kötök szívetekre. Theseus királyi ifjú volt s arra volt nevelve, hogy bátran szembeszálljon a gonosszal. Míg bennünk is nincs amaz örök királynak a lelkéből és véréből, a Krisztuséból, addig gyávák vagyunk a szembeszállásra. De mihelyt az ő

élete uralmat vesz bennünk, az Ige, az imádság, a sákramentumok által, szembe tudunk szállni a gonosszal.

Aki ehhez a zászlóhoz akar tartozni, annak életéhez az eklézsia urának, a Krisztusnak köze van, fővezérséget el kell ismerni parancsnokainak, tisztjeinek, őrsvezetőinek is. Aki előtte nem tud meghódolni, az távozzék a zászló alól, mert az úgy is el fogja árulni, aki meghódol előtte, az becsülettel győzelmet szerez a zászlónak.

*

Hajtsátok meg most már e zászlót áldásra s benne titeket áldjunk Hajnal-csapatunk:

Légy kedves az Úrnak és a gyülekezetnek. Akik reád néznek, jövődőt reméljenek; akik alád sereglenek, lélek fegyvereibe öltözzenek; akiket szárnyaid alá fogadsz, barátság megtartói legyenek, akiket szárnyaid alól kibocsátasz, téged soha meg ne szégyentjenek. Ahcl felemelnek, szűnjék meg az osztály gyűlölség, nemes legyen a felekezeti öntudat s haljon ki a magyar átok, a visszavonás. Melen-gesd az imádságot, érleld az Ige magvetését, őrizd a magyar álmokat. Válogasd ki a legjobbakat, gyűjtsd a legbátrabbakat. Hódítsd meg a legmakacsabbakat. Legyen fiaid ismertetőjele, hogy a mát áldozatul hozzák a holnapért, a látszatot a valóságért s mindig a leg-erősebb Úrnak szolgáljanak. Istennek dicsőséget, embernek békessé- get, magyar népnek három hegy s a négy folyó közt újabb ezredévet, hirdess, taníts és munkálj. Ámen.

A fasori „Hajnal” cserkészcsapat zászlószentelésén. 1928.

A REÁNK TALÁLÓ ISTEN.

I. Mózes III: 8-9. És meghallak az Úr Isten szavát, aki hűvös alkonyatkor a kertben jár vala; és elrejtőzék az ember és az ő felesége az Úr Isten elől a kert fái között.

Szólítá ugyanis az Úr Isten az embert és monda neki: Hol vagy?

Az elmúlt héten éppen hárman jártak nálam olyanok, akik azt mondták, hogy elveszítették a hitüket. Nem tudnak imádkozni, Bibliát olvasni, de keresnek valamit, mert úgy, ahogy vannak, nem tudják elhordozni az életet. Amint riadt szemükbe beleztem, megláttam azt az árvaságot, amelyről beszélnem kell.

Az Istenkeresés útján vannak és ez számukra olyan égetően sürgős, hogy míg meg nem találják, nem tudnak semmihez sem fogni. Az egyik nem tudja az egyetemi tanulmányait folytatni. A másik nem találja a helyét az otthonában, a harmadik üzleti ügyeinek nem tud utána járni, minden pusztul, minden züllik körülötte, maga is anyagilag ér erkölcsileg egyre süllyed lefelé. Arra a kérdésemre, hogy: „Egyáltalán nem tud már imádkozni”, mintha összebeszéltek volna, egybehangzóan azt felelték: „így imádkozunk: Isten, ha vagy, adj választ és mutasd meg, hogy vagy, de ez az imádság sem jön belülről”. Az puhult meg alattuk, mint a viasz, aminek bazalt keménynek kellene lenni — a bizalom. Minden újabb lépésre besüppedt alattuk a föld. Ez az Istentől való elhagyatottságnak az árvasága.

De sok ilyen árva lélek jár abban a városban, ahonnan jöttem! Ma különösen sok az ilyen ember, sok az Istenkereső ember. Hát itt, van-e sok ilyen ember? Alig jöttem hozzátok, az emberek beszédjéből kiéreztem, hogy itt is sok van. De itt egy igen különös faj. Ta árvasággal találkoztam. Nem nagyon fáj a feje árvasága miatt az embereknek. Belenyugosznak hamar a hitetlenségbe és nem riadnak fel, mint az a három ember, aki nem evett, nem ivott, mert elveszítette a hitét. Ez az árvaság elfelejtkezett már arról, hogy milyen jó volt az atyai házban. Nincsen érzéke a fiúság édessége iránt. A vallásos közömbösség ez a nagy árvaság. Azt mondják itt az emberek: „Eddig is meg voltam ebben az árvaságban, ezután is megleszek valahogy”. Sajátságos tapasztalatom volt azzal a három emberrel, hogy mikor elmondottam nekik, milyen bizonyos

előttem az Isten, milyen valóságosan megbizonyította magát mások életében is s milyen hatalmasan és csodálatosan szól ma is a Krisztusban, mindjárt elbújt valami kifogás mögé. Gondoltam, hogy én előlem el lehet bújni, de el lehet-e rejtőzni az Isten elől!

Az ember az első Ádám óta szakadatlanul elrejtőzik az Isten elől. Az az Istenkeresés is, amit manapság annak neveznek, nem más, mint egy rejtekhely, ahova elbújik a szorongatott ember. Nagyon sok búvóhelye van az embernek, mint a rókának, amelynek több kijárása is van a lyukából; mint a nyúlak, amely minden fa árnyékában meglapulhat. De az ember százszor ravaszabb és rafináltabb búvóhelyeket talál ki az Isten elől. Ez az elbúvás mégis olyan együgyű, mint a strucc menekülése a szánum elől. Hiába dugja fejét a strucc a homokba, a törzse kilátszik. Az ember is azt hiszi, hogyha ő nem látja Istent, Isten sem látja Őt. A sas felülről órák hosszig néz mozdulatlanul, Isten is onnan néz, ahonnan nem is sejtjük, de egyszer megérezzük, hogy rajtunk a szeme, mint az őz megérzi, hogy rajta a sas szeme. Kain hiába ázott le a föld mélyébe és rakott maga fölé hegyeket: „Azt a szemet ott is látja”. (Hugó Victor: Kain).

De Isten nemcsak szemével keres. Isten a szavával keres. Mikor az édenkertben elhangzott az első kiáltása Istennek Ádám után, mikor a hűvös alkonyatban az ember keresésére induló Isten lépteinek súlya alatt meghajolt a föld s a fák lombjai susogtak, amerre elhaladt, Ádám meghallotta ezt a szót s ha nem felel is, a szíve hangos veréséről rátalál az Isten, hogy hova rejtőzött. Mert Isten nem a mi emberi beszédünkre figyel. Az emberi szót egymással való érintkezésünkre teremtette Isten, minden emberrel egy nyelven beszél, a szív mélyén támadó érzések, gondolatok, felvillanó akarat nyelvéen. Mielőtt még szóba foglalnánk, Isten már tudja. — Az ember mégis elrejtőzik, épp úgy, mint Ádám. Ezt a természetet is tőle örököltük. Sírunk az Isten után s mikor szól, elbújunk előle.

Istennek reánk kell találni úgy, hogy ne menekülhessünk előle, el kell zárnia minden utat, hogy megfoghasson. Boldog ember az, akire Isten rátalál s hívó szavára előjön rejtekéből.

*

Hol vagy Ádám? Isten ezzel a szavával keresi szakadatlanul az embert. Ez az örök isteni szó, ez az Ige, amely alászállott. Minden próféta ezt mondta, az Úr Jézus ajka ezt zengte bele a világba, az apostolok ezt prédikálták, s kettős tüzes nyelvek is ezt hirdették.

Nézd, mégis mennyi búvóhelyet készített az ember, hogy az Isten szava elől elrejtőzködjék! „Nem megyek templomba, akkor nem hallom ezt a kiáltást”. Nem az Isten szava az, hanem az emberek beszédje Istenről”; „Csak az emberek állítják, hogy a Bibliában Isten szól”, mind-mind egy-egy búvóhely ez. Tudjátok-e, hogy a templomban is elbújhatik Isten elől az ember?! Hány ember van, aki hosszú éveken keresztül jár a templomba, hallja az igét, de semmi nyoma, hogy átalakító hatással volt rá. Egyetlen büntől meg nem szabadította, nemhogy az egész szívét szülte volna 11,13a.

Egy hitetlenből keresztyénné lett ember beszélte el, hogy ismert a városukban egy uzsorást, akinek a pénzes szekrénye fölött ez a bibliai mondás volt kiakasztva: „Ében éser”. „Mindezeideig megsegített az Úr”. Nemrég temettünk egy embert, aki soha nem tanította énekelni és imádkozni gyermekeit, de mikor ittasan ment haza, akkor az asztalhoz parancsolta őket s velük együtt énekelte a zsoltárokat. Bibliai igék mögé is el lehet bújni az Isten elől. Az emberek mindig azt várják, hogy azonnal tegyen csodát az Isten igéje. Pedig az Úr Jézus világosan megmondotta, hogy az Ige olyan, mint mag, amely először füvet, azután szárat, azután kalászt s csak azután ad magot a kalászba. Akinek ma még nincs hite, egyszerre azt akarja, hogy nyíljon meg előtte az ég s a Szentlélek töltessék ki rá, — de mindjárt. Pedig az Isten elkezdette benne már régebben a munkát, de az ige magvetése, a vallásossága olyan, mint az elsült vetés, — árván, sárgán, mag nélküli kalással tengő-lengő szalmaszál. Bezzeg vastag és erős a dudva, mély és makacs gyökere van valamely szenvedélynek benne.

Isten ma is a szavával talál reá az emberre. Hirtelen, mint a villámlás csap le néha az égi világosság s kétséget kizáróan, Isten tulajdon beszédjének ismerjük meg. Nagy pillanat ez — nagyobb, mint.. a születés. Vagy úgy, hogy sokáig nem értjük meg az ígét s jön egy pillanat, amikor megnyílik előttünk annak mennyei értelme s meghódolunk az Isten beszéde előtt. Rád talál a magányban, ahova elrejtőztél az emberek elől; s egyszer elfogja a lelkedet a félelem, rád ereszkedik valami megmagyarázhatatlan nyugtalan-ság; „el fogok kárhozni, ha nem jön a szabadítás” s utána, mikor Isten megjelen, nagy békesség árad el a zaklatott lelkiismereten. Rád talál a zsvajban, a sokadalomban, a zeneszó mellett, hova felejteti menekültél, de egyszer fel kell ugranod, menekülsz a zajból a magányba, — az Isten elé. Ránk talál a halálban, a koporsónál, mikor átfuvall az elmúlás szele egész valónkon. Milyen sokan a szép temetés mögé bújnak el az Isten szava elől.

Ránk talál a hirtelen reánk törő betegségekben, szerencsétlenségekben. — Internek, figyelmeztetések, vészjelek ezek. — Sokféleképpen keres az Isten s kit-kit ott talál meg, ahol elrejtőzött előle.

Mi a biztos jele annak, hogy Isten van a közelben?! Az, hogy félelem fogja el az embert. Isten szentségében jó s ez a fény felébrsz a bűn és a halál hatalmából. Isten így jó, de nem azért, hogy megítéljen, hanem hogy tudtul adja megváltó kegyelmét.

*

Hol vagy Ádám? Én árva fiam, hol vagy? Jöjj haza. Nem untad még meg, nem fáradtál bele az örökös bujkálásba!! Meddig bírod még, mivé lettél, én fiam? Mily szeretetlen vagy, rongyos vagy, elvadult vagy, az én fiam! — Milyen szomorú vagy, üres és reménytelen, az én fiam! Hát nem látod, hogy én már megbékéltem, egészen megbékéltem. — Én is boldogtalan vagyok, utánad .löttem. Nézd véres a homlokom, te véreztetted meg! Szögek verték

által a kezemet, te szegezted által. Dárdával döfték át a szívemet, te szúrtad átal! Hol vagy Ádám! Nyíljon meg a szíved, ha mennyei atyád áll előtted, — ilyen elárvult, reményevesztett lelkek atyja. Szeretett hódmezővásárhelyi gyülekezet! Szeretnék még nektek valami maradandót, valami felejthetlent mondani. — Amint szerte jártam a városotokban, megakadt szemem az egyik városi kúton, amelyből bőven ömlött a víz. Azt gondoltam, valaki nyitva felejtette a csapot, odaléptem, hogy elzárjam. Csodálkozva vettem észre, hogy ezeken az utcai kútakon nincsen elzáró csap. Felvilágosítottak, hogy itt minden kútból örökké buzog a víz s hogyha elzárnák a csapokat, a víz gazdag kén és vastartalma lerakódnék és bedugulnának a csövek. Milyen gazdag vízforrás terül el a városotok alatt, hogy ki nem apad és el nem fogy, ha örökké merik is. Míg ezt a város alatt elterülő forrást fel nem fedezték, milyen sokat szenvedett Hódmezővásárhely népe a vízhiány miatt. De tudjátok e, hogy nemcsak a város alatt, hanem a város felett is ilyen kiapadhatatlan forrás van, a kegyelem forrása, az Isten szíve. Mikor azt feltárjátok, egy másik örökké buzgó víznek kútfeje nyílik meg számotokra. Addig szomjúhoztok, hitetlenkedtek, reménység nélkül haltok meg, de ha rátaláltok s mint ahogy a kút köré reggel és este odagyülekeznek a város lakosai vizet meríteni, úgy gyülekeznek templomaitokba, az örökélet vizére szomjúhozok, akárhány új templomot építenétek. A templomok mindig ilyen kutak, melyek a magasból jövő kegyelem forrásvizét adják. Hadd folyon szabadon itt is. Jöjjetek, járjatok rendszeresen a kúthoz. Aki rátalált, kiáltsa: „víz, égi, tiszta víz, az élet vize”. Ha rátaláltál, új dicsőség, Hódmezővásárhelyi református eklézsia, nagyobb lesz a réginiél!

Hódmezővásárhelyi új templomban, az ORLE konferencia evangelizálás estélyén. 1928. szept. 1.

NEGYVEN ÉVVEL ELŐBB — ÉS NEGYVEN ÉVVEL UTÓBB.

IV. Mózes XIV: 1-6. Mindnyájan zúgolódának
Mózes ellen és Áron ellen Izrael fiai. Nem jobb
volna-e nekünk visszatérnünk Egyiptomba. (2—3. v.)
Józsué I: 1-11. és 16-18. Mindent megcselekszünk,
amit parancsoltál nekünk és ahova küldesz, oda me-
gyünk. (16. v.)

Vannak gondolatok, melyek olyan kényszerítő erővel támadnak fel, hogy nem tudunk másról beszélni, csak róluk. Elhatalmasodnak rajtunk, behatolnak terveinkbe, hatalmukba kerítik képzeletünket s ha igehirdetők vagyunk, rányomják bélyegüket igehirdetésünkre is. Egy ilyen lelkemet fogvatartó gondolatról szeretnék szólni előttetek. Hol tehetném ezt otthonosabban és nagyobb bizalommal, mint köztetek, lelkésztársaim között, akikkel ugyanazon sors és ugyanazon küldetés osztályos társa vagyok. Mikor számba veszem azokat a feladatokat, melyek református egyházunkra a XX-ik elején várnak s méregetem az erejét, amelyet a feladatok megoldására latba tud vetni — ha az országszerte mutatkozó vallásos és egyházi ébredést évről-évre erősödő sodrunak reméljük is, csak 40 év múlva lesz annyi erőnk, mint amennyire ma szükség volna. Ez a gondolat tartja fogva a lelkemet.

Sok minden nem mehet teljesezésbe, amit szeretnénk: a bennünk rejlő akadályok miatt. Sok minden változás nem következik be, ami nélkül pedig úgy látszik, hiába élünk: népünk lelkében élő közöny és nem akarás miatt. Meg fogunk halni, mielőtt az ígért földjét elérnénk. Úgy tűnik fel, hogy református egyházunk a negyven éves pusztai vándorlás időszakát éli.

Ilyen gondolatok borús és ritkán derűs ege alatt járva, támadt fel a kérdés bennem: „mit csinált Izrael papsága a negyven éves pusztai vándorlás alatt”. A felolvasott ígéből világosan kitetszik, hogy Isten a nép lelkét kicserélte a vándorlás közben. Más a lelke annak a népnek, amely Mózesel elindult, s más annak, mely negyven év múlva Józsué kezére bízta magát.

*

Lássuk csak közelebbről ezt a csodálatos lélek kicserélést. Izrael fiainak olybá tűnik fel, mint az álom, hogy nem a Fáraó vályogvető gödreiben, hanem mint szabad nép, a Sinai hegy

lábánál áll meg”. Háta mögött Isten választásának hármasszoros bizonyossága: Mózes égő csipkebokra, a szemöldökfán a bárány vére — és Veres tengeren át nyitott út.

Háta mögött az Isten tettei, előtte az Isten ígéretei a Kánaán földje felé. S mikor Mózes indítani akarja a népet, a nép nem indul, sőt fellázad vezérei ellen, meg akarják őket kövezni. Fellázadnak az Isten ellen is és zúgolódnak. Keresik a vezért, aki visszaviszi őket Egyiptomba a húsos fazekakhoz és vályogvető gödreikhez. Már ott állanak az ígért földje határán és akkor neki fordítja Isten a népet a pusztának, s „*megesküszik az Úr*”, hogy hús esztendőn felül lévő egy sem teszi be lábát Kánaán földjére. Két generációnak ki kell pusztulni, mert így, ahogy van — alkalmatlan a szabadságra és az Isten szolgálatára.

Ki tudná leírni a pusztába vándorló nép lelki állapotát — amint eltűnik a sivatagban, azzal a tudattal: innen már élve nem kerülnek ki — de elindulnak mégis, hogy az unokák megérkezhesenek. Csak a Szentírás tanít egyedül a hit ilyen nagy koncepciójára, hogy mikor a jelen egészen elveszett, a jövődőlő fátylai alatt dicsőség rejtőzködik. Izrael népében ekkor volt a hit hajnalhasadása. Az elveszített jelen nem rántotta magával sírba a jövődőt is. A múltba néző nép most lett jövődőlő néppé.

Micsoda lélekicserélődés az, mikor egy nép a sivár jelenben nem a múlt ragyogásán mereng, hanem a jövő dicsőségéből merít erőt. Abból a jövőből — melyet maga nem fog megérni. Azért jaj a hitetlen népnek, mert az olyan nemzet vak nemzet. A hit a nép jövődőt látó szeme. Ez a hit nem a néplélek rejtett őseje — hanem az Isten ajándéka.

Mint a szeme fényét, úgy őrizze azért egy nemzet a hitet, mert hit nélkül bármily erős is, vak óriásként tántorog a népek nagy országútján. Mint a szeme fényét, úgy őrizte a pusztába vándorló nép is a hitét. Nem volt semmije, de koldus ruhája alatt királyi álmokat hordozott.

Álmélkodva és félelemmel nézzük, mint nevel Isten macának egy népet. Emberi számítás szerint szét kell szóródnok a sivatagban. De Isten tervei nem emberi tervek. Három eszköze van, amivel a „nem népből” szent népet nevel: a törvény, az áldozatok és a papság.

A nemzetek hanyatló korszakaiban a papnak a személyét és munkáját is lebecsülték. A modern kultúrállamokban is az állam életét konstruáló filozófusok alig találnak helyet a papnak a nemzet-nevelés szolgálatában. De a nemzetek válságos korszakaiban, vagy a kétségbeesés válságos perceiben, a megvetett papok lépnek ki ismét a fórumra. Ilyenkor a pap szava — Isten szava. Mikor az Isten nevel nemzetet, akkor két hivatalt állít fel, a prófétait és papi hivatalt — Mózeset és Áront. A próféta által közli akarátát, a papság pedig megőrzi és végrehajtja. Isten tervében a papnak ez az örök rendeltetése, hogy a törvényt, az Isten örök törvényét hirdesse. Amely népnek nincs törvénye, nincs Istene. Ahova nem hatott el még a kijelentett törvény — azzal még nem kötött szövetséget az

Úr. Ezt a szövetséget őrzi a pap. Őrzi pedig úgy, hogy tisztán odátárja a nép elé, mint tükröt, amelyből igaz önismeretre és Istenismeretre jut a nép. Az áldozatok bemutatásával odafordítja a nép orcáját egészen az Isten felé. Egy Isten színe előtt járó nép, a kultuszt gyakorló nép, amely az áldozatban gyakorolja, hogy mindenével Istennek tartozik. Itt a pusztában kezdődött meg az Isten nemzetnevelő pedagógiája s a pap az Isten fiainak pedagógusa. Ott izmosodott meg s ott bontakozott ki világtörténelmi hivatására az Izrael papsága a pusztai vándorlás idején. Ott született meg az eklézsia. Mikor a papok lépnek fel a történelem színpadára, hogy szolgálnak, ott mindig egy „nem népből” Isten népévé növekedés veszi dicsőséges kezdetét, de mikor papok úgy lépnek fel, hogy uralkodjanak, ott a hanyatlás korszaka veti előre árnyékát. Ezredévek fátyola takarja, hogy apró részletekben mit csináltak a pusztai vándorlás papjai — de azt az egyet világosan látjuk, hogy a maradozó és múltba tekintető nép között ők voltak azok, akik a jövő felé fordultak s a nemzeti jobb jövő felé látói és naponkénti hűséges szolgálói lettek.

És látjuk, lélek indító fenségében látjuk, hogy milyen más nép került ki kezeik közül negyven év múlva. A nép lelke tökéletesen ki van cserélve. A felavatott két bibliai rész egymásmellé állításából tündöklük ki ez a csoda.

Nézzétek csak, negyven évvel előbb Isten elzárja az utat az ígéret földjéhez, negyven év múlva Isten maga nyitja meg. (Józs. I: 2.). Negyven éve vezérek ellen láznak, Józsiának már azt mondják: „mindent megcselekszünk, amit parancsoltál nekünk” (16. v.). Negyven éve maguk keresnek vezért, aki visszavezesse őket — Józsuéhoz pedig így kiált: „Csak legyen veled az Úr” (17. v.). Negyven éve gyávák és engedetlenek — negyven év múlva ez a jelszó: a hova küldesz, oda megyünk (1:16.). Negyven éve meg akarják kövezni, aki nem tart velük a lázadásban, most pedig meghagyják, hogy: „*aki ellene szegül a te szódnak — megöletessék*”. (18. v.) íme ez történik egy néppel, ha egyszer Isten nevelő kezébe veszi.

*

Nekünk, magyaroknak kell hirdetnünk az Igét.

Testvéreim, hazánk felnagyult állapotban, egyházunk régi dicsősége romjain kesereg. A történelmi eseményekben Isten ítélőkeze mutatkozik. Úgy látom, minket is elzárt a jövőtől Isten, míg alkalmasak leszünk annak elfogadására. Mit csinál a református egyház papsága a veszteglési idő alatt? Ah, boldog ez a nép, hogy már ezt mondhatja: a nemzeti újjáépítés korszakában! Ki merte volna ezt kimondani öt évvel ezelőtt! És mégis, sok minden nem mehet teljesebbé, sok mindent nem érhetünk meg, azért sokszor úgy tűnik fel, hogy hiába élünk. De ha nem csalódom, a református lelkipásztornak Isten terveiben most az a feladata, hogy a magyar nép lelke kicserélésének szívós munkáját végezze el.

És ha csak a tíz év alatt létrejött változást nézed, megláthatod, hogy ez a kicserélődés folyamatban van.

Ez az ige alkalmazás *nem népszerű*. Egy nagy nemzeti és egyházi megítéltetés komor háttere van mögötte. Benne van a felnőtt generáció elvetése, mint amely *nem alkalmas* az Isten teljesebb szolgálatára. Nem népszerű azért, mert magyar népünk sorsának a közel jövőben semmi jobb fordulatot nem jósol s ez inkább leverőleg hat, mint erőt és reménységet ébreszt. Látszatra inkább tétlen várokozásra indít, mint cselekvésre.

De aki a tömeghangulattal szembe mer fordulni, észreveszi, hogy ennek az ige alkalmazásnak mély visszhangja és gyülekezet-szervező ereje van. Minden prédikáció a jövő felé fordítja a hívek orcáját s a nagy fordulat előkészítésére, a lelkek kicserélődésére munkál.

Ebben az igehirdetésben az ifjúságra esik a nagyobb hangsúly, a nagyobb munkatöbblet.

Az Isten kezünkbe adta jobban, mint valaha népünk lelkét. Egy nagy reménység tüzeként gyúlhat ki igehirdetésünk által az egyház. Ezt az igehirdetést nem régi könyvekből, híres mesterektől tanulhatod el. Így prédikálni, az Isten maga bátorít fel. Ha szorongat a Lélek, szólj! Legyen előtted is felírva, mikor a szószékre lépsz, mint a hamburgi Michael-Kirche katedrójának ajtajára az Ige:

Confortare et esto robust us.

A budapesti lelkészek társaságában 1926-ban és csekély változtatással az ORLE. hódinezővá sár helyi konferenciáján, 1928-ban.

A KOHÓBAN.

Ézsaiás I. 25-26 ... Kiolvastom mintegy lúggal salakodat és eltávolítom minden ólmodat és adok neked oly bírakat, mint régen és oly tanácsosokat, mint kezdetben és ekkor azt mondják te néked: ez igaz város, ez hív város.

A budapesti presbiterek konferenciájának második napján már azt hiszem, nem igen kérdezősködik senki sem az iránt, hogy mi a célja ennek a három napos gyülekezésnek. Hogy mégis ne becsülje senki kevesebbre és ne fűzzön hozzá kisebb reménységet, mint amennyit lehet, töltsé el lelkünket az a váradalom, hogy magának az élő Istennek van hozzánk mondanivalója.

Istennek mondanivalója van hozzánk, mert nagy ügye van velünk. Százezer lélekből álló nagy szőlőskertje van ebben a milliós városban, melynek a jelen időszakban mi vagyunk a munkásai; és Isten nem olyan gazda, aki nem mer szólni a szolgálóinak s nem néz utána a dolgának.

Látja kínlásunkat, tehetetlenségünket, konkolyos magvetésünket, konkolyos aratásunkat, azt a kevés örömet s a sok elfojtott keserőséget, s hozzá rendezetlen, zilált seregünket, el kell, hogy csodálkozzék: „*hát ez az én ügyem?!*” Micsoda szüretet várhatok ettől a szőlőskertemtől és meddig kell rá várnom!”

Ki nem látja Isten arcán a szomorúságot, mikor reánk tekint? Éreznünk kell a türelmetlenséget, mikor hozzánk, magyar reformátusokhoz szól, azoknak a szolgálóinak szavában, akik Szentlelkét meg nem oltották. Hozzászoktunk a türelmes Istenhez, aki nem bűneink szerint bánik velünk. De ahogy a Szentírásból látom s ahogy lelkem érzi Őt, velünk szemben veszíteni kezdi türelmét.

Van idő, mikor az Isten vár. Nincs az az édesanya, aki türelmesebben virrasztana beteg gyermeke ágyánál, mint az Isten a bűnökben beteg ember felett. Virraszt és a keserű orvosságot is megédesíti. Nincs az a türelmes pásztor, aki olyan gyöngédséggel bogná ki a hálóba tévedt bárányt, mint az Isten a tévelygő lelket. Minden nevelői módszert felhasznál: simogat, vigasztal, buzdít, jutalmaz, szenved, megalázza magát, szeret, de le nem mond az emberről — a hatalmas Isten, kinek léptei alatt meghajolnak a hegyek s lehetete napok fákláját oltja ki.

A felolvasott igében azonban olyan mentőeszközhöz nyúl, amelyet csak akkor vett elő, mikor minden veszendőbe indult. *Kohóba* veti a világot és az embert, hogy segítsen az emberek és a világ tehetlenségén.

Isten figyelembe vesz minden mentséget és mentetőzést, de ügyét veszendőbe menni nem hagyja. Mikor neki emberekre, munkatársakra van szüksége, azokat így, vagy úgy, de előhívja s nagy kegyelme mutatkozik meg abban, hogy azokban is keresi az aranyat, akikben salakot és ólmot talál, de nem veti félre őket, hanem olvasztó tűzön viszi át és kezd velük csodálatos, új korszakot.

Mi vonatkozik ez igéből reánk, közelebről e presbiteri konferenciára? *Isten aranyat keres és ólmot talál.* Isten a magáénak tekinteti az egyházat, mi pedig legjobb esetben csak a magunkénak. *Ez az ólom,* már nem arany, csak ólom. Isten az egyházon keresztül akar megváltó erejével behatni a világba, de nem tud érvényre jutni miattunk és rajtunk keresztül. Mint az ólom nem közvetíti az elektromos áramot, a kételyből, lelki céltalanságból megváltó isteni szeretet nem tud rajtunk átáramlani. — Ólomösztrőnyből krisztusi életet nem lehet kialakítani Istennek sem.

Ezt az ólmot távolítja el azért belőlünk. Mint a régi ötvösök lúggal maratták a nyers ércet, „*mintegy híggal*” tisztogat minket is. Rajtunk van már ez a lúg. Avagy nincs-e rajtunk a szégyen lúgja: az egyke; a szemrehányás lúgja: akik a nemzetnek a Bibliát adtuk, nem ismerjük többé; a vád lúgja: hogy régi pogányságot rejtegettünk; a számonkérés lúgja: hogy intelligenciánkat nem tudtuk valóságos erővel áthatni; a gúny lúgja: hogy zsold nélküli zsoldosok lettünk; a meg nem becsülés lúgja: mivel egyesült erővel képtelenek vagyunk fellépni. Ez a íelmart seb a lelkünkön annál jobban fáj, mert ez a lúg a Krisztus vére, amely most nem gyógyít, hanem tetemre hív.

„*Eltávolítom minden ólmodat*”. Isten nemes fémeket keres, megtisztítottál. Abban telik kedve, az a természete. Az ő megváltó terveit szolgálatára megváltott embereket használ fel, akik nem szőnek háta mögött összeesküvést. Ez az *arany*, a testiség uralma alól, a tagadás szellemétől, a halál félelmétől megváltott lélek, a Krisztussal egyesült, benne új életre ébredt, üdvösségre talált ember, akiken keresztül érvényesíti Isten a maga életét, szentségét, szerelmét és ítéletét.

Ez a mi helyzetünkben a vigasztaló, hogy Isten *keres*. Szemében nem kibányászott terület a magyar lélek, nem üres tárna a református egyház. Tudja, hogy az ő számára van itt még arany — de el van rejtve. *Nem a múltja, a jövője dicsőbb az olyan egyháznak, amelyben Isten* ilyen tisztító munkára elindult.

Milyen végzetes volna, ha Isten nem találta aranyat a maga számára bennünk, ha nem találna a hitet, mely a Krisztus Jézusban bírja üdvösségét. Ezékiel prófétában ez a reménység már nincsen

meg: „*olyan lett nékem, mint a salak*”. (Ezek. 22: 18-21.) Ésaianál azonban még van remény.

Isten ki akarja olvasztani a materializmusba, relativizmusba, hedonizmusba és skepticizmusba, ebbe a lelki ólomba és salakba elkeveredett krisztusi tartalmat, a tiszta isteni világfelfogást s az újonnan megnyert hitbizonyosságra, erre a színaranyra üti rá a *karátjegyet*. Ez a jegy az ő szent ekléziájában az üdvösségre kiválasztottak hit és szeretetközösségében: *a presbiterség*.

Mikor ezt a kilúgozást elvégezte, akkor: „*állít olyan bírakat és tanácsosokat mint régen*”.

Olyanokat, mint régen! Szentlélektől választott tanácsosokat, mint ama 70 férfiú Mózes mellett. *Bírákat*, akik a Lélek indítására cselekedtek. Tudtak hadba indulni, ha kellett, békéltetni, mikor kellett s nem fordítva. A föld legszánalomra méltóbb társasága az egyház, ha megfosztatott a Lélek vezetésétől. Az egyház mindent nélkülözhet, csak a Szentlelket nem és ha egy-egy korszakban maga mond le a Lélek fegyvereiről és emberi bölcseséggel próbálja azokat helyettesíteni, akkor az az egyház a világtörténelem legszégeenlethebb csatavesztése felé sodródik: *lerakja a hit fegyvereit a hitetlenség előtt*.

Presbiter testvéreim, ne vessétek meg fiatalságom miatt szavaimat. Míg az egyházat csak a magunkénak valljuk, addig könnyű presbiternek lenni, s ott a karátjegyet az ólomra is ráüthetik, de mikor az egyházat megismertük az Isten ügyének lenni, akkor a presbiterség nagyon nehéz szolgálattá lett, ott Isten üti a karátjegyet a színaranyra.

Oh jövel Uram, — ha lúgon, ha kohón át is — formálj magadnak alkalmas eszközeivé. Ámen.